

7

СУЧАСНА ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА

7

СУЧАСНА ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА

СУЧАСНА ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА

посібник серії «Шкільна бібліотека»
для 7 класу закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Київ
«Грамота»
2021

УДК

Упорядники:

I частина (українська література) — **Людмила Сакович**;

II частина (зарубіжна література) — **Ольга Ніколенко, Лідія Мацевко-Бекерська, Катерина Ніколенко**;

III частина (літератури національних меншин України) — **Людмила Сакович, Єва Борисова, Аксеня Мігалі, Вікторія Туряниця, Сабріє Слатьон**.

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(лист МОН України № 1/11-7060 від 13.10.2020)

Рецензенти:

Н. І. Тарасова — кандидат філологічних наук, доцент кафедри світової літератури Полтавського національного університету імені В. Г. Короленка;

І. Л. Чичкало — учитель-методист Наукового ліцею № 3 Полтавської міської ради.

Умовні позначення:

— готуємося до читання;

— читаємо вдумливо

Сучасна художня література: посібник для 7 класу закладів загальної середньої освіти / упоряд.: Ольга Ніколенко, Лідія Мацевко-Бекерська, Людмила Сакович та ін. — Київ : Грамота, 2021. — 208 с. — Серія «Шкільна бібліотека»

ISBN 978-966-349-850-8

У посібнику вміщені художні твори сучасних авторів відповідно до навчальних програм з української та зарубіжної літератур (для закладів освіти, з українською мовою навчання), інтегрованого курсу «Література» (для закладів освіти з навчання мовами національних меншин). Художні твори представлені в українських перекладах, що сприяє підвищенню рівня володіння державною мовою. Тексти подано повністю, скорочено або в ключових епізодах (чи уривках). У виданні також є інформація про письменників, аналіз основних сюжетних ліній та образів, коментарі, пояснення незрозумілих слів. Посібник не повторює зміст підручників, а доповнює їх новими матеріалами, що допоможе розширити світогляд учнів, підвищити рівень їхньої загальної культури.

УДК

ISBN 978-966-349-850-8

© Ніколенко О. М., Мацевко-Бекерська Л. В., Сакович Л. С., Борисова Є. Е., Мігалі А. І., Туряниця В. Г., Слатьон С. Е., Ніколенко К. С., упоряд., 2020
© Видавництво «Грамота», 2020

СЛОВО ДО ЧИТАЧІВ

Сучасний світ неможливо збудувати без книжок.

К. М. Шваб

Дорогі друзі!

Ми живемо в час, коли стрімко розвиваються виробничі процеси, цифрові технології та штучний інтелект. Сучасний світ висуває нові вимоги до кожного з нас. Ми маємо постійно вчитися і неухильно розширювати коло вмінь і навичок, щоб бути успішними й корисними для суспільства. Нині широко використовують високі стандарти в освіті й етичні норми, без яких неможливо збудувати цивілізований світ. Робота з книжкою, удумливе читання художніх текстів — це один із важливих шляхів інтелектуального й морального розвитку людини. Тому найкращі книжки України та народів світу вам обов'язково знадобляться в третьому тисячолітті!

Сучасний робот.
м. Токіо (Японія). Сучасне фото

У посібнику «Сучасна художня література» ви прочитаєте популярні серед молоді різних країн твори українських авторів, письменників національних меншин України, а також зарубіжних письменників. Це видання значно доповнить ваші підручники з літератури, щоб ви змогли краще підготуватися до уроків обов'язкового й додаткового читання, а також розширити коло читацьких інтересів.

Серед поданих художніх текстів ви знайдете захопливі пригодницькі та фантастичні твори, художні тексти про шкільні стосунки, взаємини дітей і батьків, непрості життєві випадки, перші почуття, моральний вибір. Це вам обов'язково знадобиться в процесі дорослішання!

Посібник побудовано просто й зручно. У рубриці «*Готуємося до читання*» вам запропоновані пошукові запитання та завдання. У рубриці «*Читаємо вдумливо*» ви знайдете художні тексти (повністю або в уривках) у найкращих українських перекладах. Рубрики «*Мислимо критично*», «*Працюємо творчо*», «*Обговорюємо разом*», «*Діємо в життєвих ситуаціях*» спонукатимуть до критичного осмислення прочитаного, виконання творчих завдань, розвитку навичок комунікації, підготовки до реального життя і набуття необхідного досвіду, щоб не розгубитися в різних ситуаціях. Звісно, не можна абсолютно все передбачити. Але не варто спинятися та розгублюватися перед труднощами! Будьте впевненими в житті, адже поруч із вами найкращі друзі й порадики — книжки!

Упорядниці

УКРАЇНЬСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Збудувати нове набагато простіше, ніж добре відновити старе.

О. Дорожовець

Олександра Дорожовець

Нар. 1981 р.

Олександра Дорожовець — українська письменниця. Олександра присвятила себе літературній справі й образотворчому мистецтву. Письменниця захоплюється ілюструванням книжок. Зараз вона малює в «змішаній» техніці, яку часто називають «дитячим стилем», багато експериментує й розповідає казкові історії.

Грані художнього твору

Повість «Старий будинок» стала дебютною у творчості О. Дорожовець. Чи бачили ви старі будинки? Погодьтеся, від них віє таємницею, а часом навіть містиком. Героїня повісті дванадцятирічна Софійка зіткнулася в старому будинку на Тихій вулиці з такими неймовірними таємницями, які перевершили її сподівання. Через свою допитливість дівчинка потрапляє до таємного старого будинку, але не може з нього вийти, оскільки він зачарований, ним править зловісна Чорна Пані. Спочатку Софійці не вдається нічого зробити, її перетворюють на пташку. Але завдяки любові, чутливості й доброзичливості Софійці не лише вдається повернутися до людського вигляду та нормального життя, а й допомогти Чорній Пані (яка насправді виявилася не такою вже й поганою) знайти своє щастя, а старому таємничому будинку — відшукати справжніх господарів. Сама ж Софійка змогла знайти вірних друзів.

Пропонуємо зануритись у добру, світлу та зворушливу історію, після прочитання якої ви побачите, наскільки важливим є те, що створено з добром і любов'ю, у що вкладено часточку душі.

Обкладинка до повісті
О. Дорожовець
«Старий будинок», Фонтан
казок, Надія Дойчева-Бут,
2015

Готуємося до читання

Читаючи першу частину, зверніть увагу на елементи містики та магії у творі.

СТАРИЙ БУДИНОК

Повість
(Уривки)

Ця історія трапилася в маленькому місті, яке можна перейти з кінця в кінець за дві години. Тут панує тиша й росте багато-багато дерев. А ще тут трапляються старі будинки, у яких давно ніхто не живе. Або майже ніхто...

Частина перша

Імбирне печиво та смугастий кіт

Погляньте, он там проспектом Шевченка прямує дівчинка Софійка. Так, саме та, що з довжелезними косичками, у картатій курточці та джинсах. Бачите, зараз вона повертає на вулицю Садову. Там — школа мистецтв, у якій навчається Софійка. Майже щодня вона ходить туди на заняття з музики й малювання.

Ви можете собі уявити, що за п'ять років навчання в цій школі дівчинка жодного разу не ходила іншою дорогою, ніж сьогодні? Вона завжди йшла від будинку проспектом Шевченка, повертала на Садову й спускалася вниз до школи. Це — не найкоротший шлях. Софійка робить чималий гак і витрачає щодня зайвих двадцять хвилин, хоча від її будинку до школи є значно коротша дорога — по вузькій та безлюдній Тихій вулиці. Чому ж так?

У молодших класах Софійку до школи водила бабуся, і вони завжди йшли галасливим проспектом і широкою, завжди людною Садовою вулицею. «Хто кути урізає — сім років блукає», — любила приказувати бабуся. Коли дівчинка підросла, їй дозволили ходити до школи самій, бабуся взяла з неї обіцянку ніколи не змінювати дорогу й не блукати маленькими вуличками. «Лише на цій людній дорозі, — пояснювала бабуся, — тобі буде безпечно й з тобою нічого не трапиться».

Софійка дуже любить свою бабуся, тому досьогодні вона жодного разу не порушувала обіцянку.

* * *

Закінчився черговий урок сольфеджіо. Він видався Софійці та її подрузі Олесі неймовірно нудним. Сольфеджіо взагалі був найнеулюбленишим Софійчиним предметом у школі мистецтв. Найбільше ж вона любила малювання в класі старого вчителя Петра Степановича.

Дівчата вийшли за ворота школи, і Софійка вже повернулася, щоб іти вгору Садовою вулицею до проспекту, коли Олеся запропонувала зрізати кут:

— Ходімо сьогодні по Тихій вуличці. Вийдемо на проспект зовсім поруч із моїм будинком. Будемо разом іти аж до мого під'їзду, та й тобі додому буде ближче.

— Ти ж знаєш, що я пообіцяла бабусі ходити лише по Садовій, — нагадала Софійка.

— Та то ж скільки років тому було. Ми давно виростили, нам уже можна ходити будь-якою дорогою, яка подобається, — заявила Олеся.

Софійка завагалася. Вона, звісно, дала слово бабусі, але стара дорога вже так набридла. Хотілося чогось нового. І тут Олеся хитро примружилася й сказала:

— Якщо ти моя найкраща подруга, то обов'язково маєш провести мене сьогодні до під'їзду, а завтра я проведу тебе.

І Софійка погодилася.

Вуличка виявилася тихою, як і її назва. Тут не їздили машини й майже не було людей, тому йти цією вулицею було значно приємніше, ніж галасливим проспектом. Уздовж дороги стояли переважно одноповерхові садиби, оточені невеличкими садами. На деяких деревах ще залишалися пізні, трохи примерзлі осінні яблука, і їх можна було дістати з дороги.

Доки Олеся тріскотіла про всілякі дрібниці, Софійка уважно роздивлялася навколо. Вона запримітила кущ хризантем, зручну лавочку біля одного з будинків і сірого смугастого неймовірно великого kota — біля іншого. Кіт подивився на дівчинку, фиркнув і зник у кущах. Софійка подалася за ним, щоб глянути, куди він піде, і побачила, як смугастий хвіст зник за перехиленим парканом старої залишеної садиби.

Раніше будинок, напевно, був дуже красивим. Він досі зберіг натяк на колишню красу — у похилому черепичному даху, рештках вишуканої ліпнини навколо вікон і величезному круглому ганку з двома колонами по боках. Перекошений і погнутий паркан усе ще зберігав кований візерунок. Однієї ґратини в паркані не вистачало, тож Софійка підійшла й просунула в шпарку голову, щоб роздивитися сад. Яким він був колись, тепер уже не вгадаєш — чагарі та й годі. Але від будинку в глиб саду вела охайна, майже не поросла травою стежинка з кольорових камінців.

— Який гарний будинок! — захоплено вигукнула Софійка, притримуючи однією рукою Олесю, щоб та не пішла далі без неї.

— Руїна, — байдуже знизала плечима подруга.

— Але колись він був гарний, — наполягала Софійка, хоча не погодитися з Олесєю було важко.

— Ой, поглянь! — сплеснула в долоні дівчинка. — Там хтось живе!

Старий будинок у м. Тернополі

Софійка саме побачила, як на ганок будинку вийшов хлопчик і попрямував у глиб саду кольоровою стежкою.

— Та нікого там немає, — сказала Олеся, навіть не повертаючи голови. — Цей будинок стоїть порожнім, відколи я себе пам'ятаю. Моя бабуся розповідала, що його господарі поїхали до Ізраїлю, чи ще кудись далеко, і там померли. Тож тепер цей будинок нікому не належить і нікому не потрібний.

— Але ж он хлопчик іде до саду. Я бачила, як він спустився з ганку.

Олеся підійшла ближче й просунула голову в дірку між ґратами поруч із Софійкою. Доки дівчинка прилаштувалася, щоб краще все роздивитися, хлопчик на стежці озирнувся, помахав Софійці рукою і зник за деревом. На мить навіть здалося, що він розчинився в повітрі.

Дивний це був хлопчик. Приблизно Софійчиного віку, чи, може, трохи старший. Блідий настільки, що аж прозорий, худий, довгий і дуже сумний. Хлопчина був одягнений у такий старомодний одяг, який Софійка бачила лише на юнацьких фотографіях стрійка (батькового старшого брата): він носив штани-кльоші й сорочку в дрібні квіточки з неймовірно широким косим коміром, а на ногах мав черевики на широких підборах.

Щойно Софійка побачила хлопчика на ганку, як серце її впало аж до п'ят і там шалено затріпотіло.

— Я нікого не бачу, — повідомила Олеся, коли нарешті просунула голову за паркан так, щоб бачити і ганок, і сад.

— Він щойно зайшов за он ту грушу, — показала Софійка.

— Може, прибуде який, — знизала плечима Олеся і повернулася на дорогу. — Ходімо краще, бо дорікатимуть удома за запізнення. — Олеся — дівчинка легковажна й не надто старанна в навчанні. Вона таких слів як «дорікати» не знає, їй «влітає».

Наступного дня Олеся знову вмовила Софійку йти додому Тихою вуличкою. Поруч із покинутим будинком знову стояв загадковий хлопчик. Цього разу він чекав біля паркану, і коли Софійка з Олесею проходили повз, помахав дівчаткам рукою.

Серце Софійки швиденько втекло в п'яти й заходилося там щосили тріпотіти.

— Дивися! Знову цей хлопчик! — ухопила Софійка подругу за рукав. Та доки Олеся озирнулася, поруч із парканом уже нікого не було.

— Знову втік, — знітилася дівчинка.

— А по-моєму, годі вигадувати! — обурилася Олеся. Їй здалося, що подруга її розігрує.

Відтоді Софійка ні з ким не розмовляла про запусканий будинок та його загадкового мешканця, хоча щоразу, коли вони з Олесею йшли Тихою вуличкою, сумний хлопчик стояв біля паркану й махав їм услід рукою. Софійці подобалося думати, що велика таємниця загадкового мешканця залишеного будинку належить лише їй.

Аж ось перед самими різдвяними канікулами Олеся не прийшла на останнє в чверті заняття з музики. Захворіла, а може, просто поїхала кудись із родиною. Перед Новим роком і Різдом майже всі роз'їжджалися навідати рідних.

На останньому занятті традиційно роздавали табелі з оцінками, і вчителька віддала Олесин табель Софійці. Вона знала, що дівчата товаришують, і Софійка неодмінно передасть табель подрузі.

Дівчинка вийшла зі школи, тримаючи в руках два табелі, і дійшла до повороту, за яким починалася Тиха вулиця. Без Олесі Софійка ніколи не ходила цією дорогою, завжди трималася бабусиною маршруту. Але сьогодні в неї був привід: потрібно віддати подрузі табель, та й провідати було б непогано — раптом вона захворіла. А до Олесиною будинку цією дорогою ближче.

Іти вуличкою самій було набагато цікавіше: можна й kota підманити, і на симпатичній лавочці посидіти (щоправда недовго, тому що вже прийшли морози), і — головне! — можна довго-довго милуватися запушеною садибою.

Софійка просунула голову крізь ґрати й розглядала ганок із колонами та стежку з кольорових камінців, укриту приморозком. Снігу ще не було, тому дерева нависали над стежкою ніби велетенські лісовики із сотнями кістлявих рук і тисячами сухих тонких пальців. Моторошне видовище, як не дивно, сподобалося дівчинці.

Загадковий мешканець садиби не з'являвся, і це дуже засмутило Софійку. Дівчинка навіть засумнівалася, чи справді бачила його весь цей час. Зітхнувши, вона зібралася вже йти, коли хлопчик несподівано з'явився на ганку.

Софійка могла заприсягтися, що двері будинку не відчинялися і ніхто з них не виходив. Дівчинка здивовано закліпала очима.

Хлопчик помахав їй рукою і попрямував до паркану. Рухався він незвично. Софійці ніяк не вдавалося вловити, коли хлопчик пересувався. Дивишся невідривно — ніби стоїть на місці. Лише кліпнула очима — він уже на кілька кроків ближче. «Маячня!» — подумала Софійка, заплющила очі та щосили потрусила головою, щоб розвіяти ману. А коли знову відкрила очі, хлопчик уже стояв поруч із парканом.

— Привіт! — сказав він голосом, що долітав звідкись іздалеку, ніби крізь стіну.

— Привіт! — відповіла Софійка.

— Давно тебе не було, — хлопчик сумно всміхнувся.

«Чому він такий сумний?» — подумала Софійка, але вголос запитала:

— Ти тут живеш?

— Так.

— Моя подруга тебе не бачить, — повідомила дівчинка. — Навіщо ти ховаєшся від неї?

— Вона не може мене бачити.

— А я, виходить, можу?

— Ти ж бачиш, — хлопчик знизав плечима, ніби відповідь була очевидною.

Тут Софійка згадала, як бабуса вчила її ні в якому разі не розмовляти з незнайомцями. Дівчинка швидко відсторонилася від паркану з твердим наміром припинити розмову й більше ніколи сюди не приходити.

— Вибач, мені час іти, — сказала вона й додала: — До того ж я не розмовляю з незнайомцями!

— Мене звуть Іван, — просто відповів хлопчик. — Тепер я знайомиць.

Він повернувся в бік саду, ніби збирався піти, але зупинився. А тоді озирнувся й додав:

— Приходь іще. — Із цими словами Іван розчинився між деревами.

«Маячня!» — знову подумала Софійка й понесла Олесі табель. Серце її шалено калатало, а щічки палахкотіли яскравим рум'янцем.

Після Різдва Олеся повернулася до школи й не пропускала занять. Подруги часто ходили Тихою вуличкою, але Іван з'явився коло залишеного будинку тільки раз: він ішов углиб саду кольоровою стежкою і не дивився у Софійчин бік.

На початку весни настала відлига. Дув теплий вітер, небом носилися зграї граків упереміш із рожевими хмарами, а Олеся знову не прийшла до школи.

Того дня Софійка була дуже засмучена. Її улюблений учитель малювання Петро Степанович оголосив усьому класові, що з наступної четверті художню майстерню закривають. Школа вирішила продати частину своїх приміщень, тому класу для занять з малюванням тепер не буде і самих занять, швидше за все, також.

Дівчинка вийшла зі школи й пішла провідати подругу.

Ноги самі привели Софійку на Тиху вуличку. Хлопчик уже чекав коло паркану й ще здалеку почав махати Софійці рукою.

— Привіт!

— Привіт!

— Хочеш чаю?

— Я поспішаю.

— Я можу показати тобі сад.

— Правда, маю обмаль часу...

— І будинок. Він усередині значно кращий, ніж зовні.

— А печиво до чаю маєш?

Іван усміхнувся і пішов відчиняти для Софійки хвіртку. Та озвалася протяжним рипом: нею, видно, давно не користувалися.

— Я лише на хвилинку, — про всяк випадок уточнила Софійка, перш ніж зайти до саду. Іван кивнув і повів її до будинку.

Варто було ступити за паркан, як усе змінилося. Будинок уже не виглядав обшарпаним і занедбаним, сад здавався набагато охайнішим, ніж із вулиці, а найбільша переміна торкнулася самого Івана. Він більше не здавався загадковою химерою (...).

— Я такий радий, що ти зайшла. У мене рідко бувають гості. Зараз я тобі все покажу, тут чудово! — говорив він, коли вів Софійку кольоровою стежкою кудись за будинок. — Ми зайдемо із заднього ганку, бо парадним входом майже ніколи не користуються. Там... двері погано відчиняються.

Із цими словами Іван підвів Софійку до невеличкого заднього ганку, піднявся на три сходинки й відчинив двері до будинку. Софійка зайшла всередину. За спиною в дівчинки мелодійно задзвенів дзвіночок, що висів над входом, і двері зачинилися.

Софійка опинилася в невеличкому передпокої. На стіні навпроти вхідних дверей від підлоги до стелі були різноманітні гачки для одягу й для капелюхів (...) По кутках причаїлися старенькі стільці з вигнутими ніжками, а за дверима ховалася підставка для парасольок, у якій не було жодної парасолі, а стирчали чомусь тростини з круглими набалдашниками. Ліворуч виднілася кухня, а праворуч — прохід до кімнати з величезним різьбленим столом коло вікна.

Усередині будинок не був занедбаний. Доцята підлога натерта до блиску й устелена кольоровими килимками, на старовинних меблях — ні пилінки, квіти у вазах, а з кухні смачно пахло свіжим печивом і було чути, як посвистує на плиті чайник.

Іван повів Софійку будинком. Тут не було коридорів, кімнати переходили одна в одну, і весь дім можна було обійти по колу, що діти й зробили. Софійці особливо сподобалося те, що замість дверей усюди були занавіски з різнокольорового намиста. Вони мелодійно шурхотіли, коли Іван відхилив їх, показуючи наступну кімнату.

— А тепер я покажу тобі сад, — запропонував хлопчик, коли вони вже вдруге обійшли будинок. Іван відчинив вхідні двері й вийшов на задній ганок. Софійка ступила на поріг слідом за ним — і залякла на місті від подиву.

Вона точно пам'ятала, що надворі була рання весна. Така рання, що нескладно переплутати із зимою. Зранку ще багато лежало кучугур снігу. Але за ті кілька хвилин, що Софійка з Іваном провели в будинку, сад розквітнув. Посходила травичка, зазеленіли листочки на деревах, а вздовж доріжок зацвіли дрібні бузкові квіточки. Повітря ще віддавало легкою прохолодою, але стрімко теплішало. У пальті й шапці ставало трохи гаряче.

Софійка замружилася і порахувала до десяти: раптом їй привиділося. Та коли вона відкрила очі, сусідня яблуня вже цвіла, бузкові квіточки вздовж доріжки повідцвітали, а замість них з'явилися нарциси.

Іван стояв на доріжці й чекав, доки Софійка наважиться спуститися з ганку.

— Як таке може бути? — запитала вона.

Хлопчик замислився.

— Це важко пояснити, — нарешті відповів він. — Тут не зовсім звичне місце...

— Ще б пак, — погодилася дівчинка. — З вулиці все виглядає руїною, а всередині просто казка якась. А це точно не казка?

— Точно, — зітхнув Іван та одразу ж стурбовано запитав: — А що, справді руїна? Хлопчик так занепокоївся, що Софійка тактовно пом'якшила вирок:

— Ні-ні, просто дещо занедбано. Давно ремонту не було.

Іван усе ж засмутився і забурмотів собі під ніс: «Так-так, ремонту, звичайно ж...»

К. Білокур. Квіти за тинном,
1935

Софійка спустилася нарешті з ганку й пішла слідом за господарем дому. Сад виявився великим. Паркан і вулиця виднілися лише з одного боку — того, звідки зайшла дівчинка. В інші боки тягнулися доріжки й дерева, але огорожа ніде не проглядала.

Іван глибоко про щось замислився та йшов мовчки, доки не привів свою гостю до живої огорожі з кущів. Доріжка закінчувалася кованими ворітьцями.

— Це вже кінець саду? — запитала Софійка.

— Ні, це квітник, — відповів Іван, виринувши на мить зі своїх думок. — Його тримає моя... (тут хлопчик замислився, ніби підбирав потрібне слово)... тітка.

— То ти тут не сам живеш! — зраділа Софійка. Їй стало спокійніше від думки, що в будинку є хтось

дорослий, а Іван — не безпритульний приبلуда. Хлопчик кивнув і знову поринув у свої думки.

Під кущем коло входу у квітник сидів сірий кіт, якого Софійка часто бачила на Тихій вуличці. Він ретельно вилизувався під хвостом. На мить кіт відірвався від своїх справ і підморгнув дівчинці.

Іван теж ураз повеселішав, наче щось придумав. Він потрусив головою та усміхнено обернувся до Софійки.

— А ходімо пити чай! Там же чайник давно кипить! — Він гостинним жестом запросив Софійку повертатися до будинку загадково й додав: — Я пригощу тебе імбирним печивом. У твої часи такого вже не роблять.

— Що значить «у мої часи»? — здивувалася Софійка, але пішла слідом за Іваном до будинку.

Хлопчик зблід, коли почув запитання, утягнув голову в плечі, а очі його забігали туди-сюди, як у шпигуна, якого застали з краденими документами за пазухою. Але Софійка цього не бачила, бо йшла позаду, і нічого не запідозрила.

— Просто його моя тітка готує за старовинним рецептом, — знайшовся з відповіддю Іван.

— А, зрозуміло... А де зараз твоя тітка?

(А ось тепер шпигуна не просто ввіймали на гарячому, а й поставили на край прірви, у яку він ось-ось звалиться. Але Софійка знову нічого не помітила.)

— Е... Вона скоро прийде. Пішла за покупками. Саме так, за покупками, — сказавши це, Іван голосно й полегшено видихнув, але в цей час він відхилив занавіску на кухню, і зітхання потонуло в шурхоті намистин.

— Це нічого, що я зайшла? Тітка не сваритиме? — безтурботно розпитувала Софійка.

— Ну що ти, вона любить гостей. Ти сідай, а я заварю чай.

Іван турботливо підсунув Софійці стільця, а сам застукотів посудом. Він поклав перед дівчинкою велику тарілку, з горою наповнену світло-коричневим духмяним печивом у формі місяців, зірочок і сонечок.

Софійка сиділа посеред кухні за великим круглим столом і розглядала печиво, доки Іван порався з чайником. Дівчинці страшенно кортіло скуштувати імбирного печива. Неввічливо було б починати їсти без господаря будинку, але печиво було таким ароматним, а Софійка сьогодні майже й не обідала... Вона без запрошення схопила одне печиво й потягла до рота. Тим часом Іван саме повернувся до столу з двома горнятками.

— Чекай! — вигукнув він і так стрімко кинувся до Софійки, що мало не розплескав чай. — Спершу я маю дещо в тебе запитати!

— Це така гра? — здивувалася дівчинка (рука з печивом завмерла на півдорозі до рота). — Добре, запитуй.

Їй однозначно тут подобалося. Іван виявився дуже кумедним. Хлопчик почервонів, зам'явся і тихо запитав:

— Чи погодилася б ти прийти до мене в гості знову?

— Авжеж! — засміялася Софійка. — А я вже подумала, що загадки розгадувати доведеться. Звісно, я прийду. Мені тут сподобалося.

І з цими словами Софійка відкусила величезний шматок печива.

— Стій! Не їж! — закричав Іван, але було пізно, Софійка вже дожовувала.

— Чому? — запитала вона з набитим ротом. — Душе смачно...

Іван упав на стілець та опустив голову на руки.

— Тому що я підсипав у печиво сонного зілля, — відповів він, не піднімаючи голови. — За мить ти заснеш. Тобто не зовсім заснеш, так, провалишся в напівсон... Вибач.

— Але навіщо? — Софійка нічого не розуміла, але останній шматочок печива проковтнула. Може, і зілля, але неймовірно смачне.

— Я боявся, що ти більше ніколи не прийдеш. Ти сказала, що будинок — руїна, занедбаний, потребує ремонту... А мені так хотілося, щоб ти прийшла знову! Ось я і придумав дати тобі чарівного печива, щоб затримати тебе до приходу Чорної Пані. А коли вона прийде, то вже тебе не випустить.

— Але я обов'язково прийду ще. Тут так чудово!

— Тепер я це знаю. Але ти так швидко схопила та з'їла те печиво, що я не встиг тебе зупинити... — Іван застукотів пальцями по столу й почав бурмотіти собі під ніс: — Що ж робити... Що ж робити?

— Просто було дуже смачно, — спробувала виправдатися Софійка. Вона почувалася так, ніби зробила якусь шкоду. — А що за Чорна Пані?

— Моя «тітка», — зітхнув Іван. — Слухай, а ти ще можеш рухатися? Уставай, я спробую вивести тебе звідси, доки її немає!

Софійка підвелася на ноги, але відразу ж упала назад на стілець, у неї перед очима все попливло. Тут вона почула, як дзенькнув у передпокої дзвоник, повідомляючи, що хтось зайшов до будинку.

Іван затулив рота обома долонями, утиснув голову в плечі й тихенько пискнув: «Ой!»

Готуємося до читання

Читаючи продовження повісті, поміркуйте, якою є Чорна Пані та з якою метою вона тримає в полоні Софійку.

Читаємо вдумливо

Частина друга

Квітник Чорної Пані

Софійка прокинулася, кілька разів непевно кліпнула очима й роззирнулася. Щось було не так. Її оточувала незнайома кімната з білими стінами в дрібний сірий візерунок. У Софійки зовсім не така кімната. Де поділися веселі шпалери з ведмедиками? А ось такі занавіски з намиста вона вже десь бачила... Усе здавалося дуже великим. Стільці й крісла під стіною гігантські, як будинки, а квіти на вікні — просто як дерева з джунглів. Та й саме вікно — не вікно зовсім, а справжнісінькі ворота. І що це за дивні стовпчики всюди натикані?

Але це дрібниці. Щось було по-справжньому не так...

Ось, зрозуміла! Усе чорно-біле. Куди поділися кольори?!

У голові крутилися уривки спогадів.

Якась розгнівана жінка в чорній сукні та чорному капелюшку з вуаллю кричить щось про зламаний паркан, а потім розмахує руками — і з кінчиків її пальців на всі боки розлітаються фіолетові іскри.

Потім пригадався Іван. Він плакав, просив вибачення і чомусь пхав їй під носа мисочку із зерном. Дурниця яка! Краще приніс би ще трохи імбирного печива.

Пригадувався також сірий смугастий кіт. Той самий, що підморгував у саду. Він нібито сидів на столі й довго вмивався, а потім вискочив у вікно.

«До чого б це все?» — подумала Софійка.

— Є тут хто-небудь? — гукнула вона. Тобто хотіла гукнути... А вийшло: «Цвінь-цвірінь!»

Дівчинка з переляку потягнулася руками до горла, але нічого не вийшло. Рук не було. Замість них знайшлися два золоті крила, які й до горла не піднесеш, тому що вони не вигинаються так, як людські руки. Софійка опустила голову вниз і побачила замість ніг дві ніжно-рожеві пташині лапки з білими напівпрозорими кігтками.

Дівчинка ще раз роззирнулася навколо, уважно вивчаючи тонкі зелені стовпчики навколо. Зачекайте-но, угорі стовпчики сходяться, як купол. На щось це схоже... На щось невловимо знайоме. Точно! Це не просто стовпчики! Це ж грати, а вона — у клітці!

— Е-ге-гей! Випустіть мене! Що зі мною? — знову хотіла закричати Софійка, але вийшло саме цвіркотіння.

У кутку клітки дівчинка побачила дзеркальце, прикручене до ґратів уламком мідного дроту. Вона підбралася ближче й обережно зазирнула. Із дзеркальної поверхні на неї переляканими очима дивилася маленька Золота Пташка.

Софійка закричала. Увесь будинок наповнився дзвінким мелодійним пташиним співом. Звичайній людині цей спів видався б радісним і безтурботним, як і всі пташині пісні в лісі, проте справжній знавець із легкістю зміг би розрізнити в ньому відчай і страх Золотої Пташки.

На спів у кімнату через вікно заскочив сірий смугастий кіт. Він вигнув спину, потягнувся, пройшовся підвіконням, потім усівся з того краю, де було більше сонця, і витріщився на Золоту Пташку круглими бурштиновими очима. Якийсь час кіт із цікавістю дивився, як пташка б'ється в клітці. Потім йому, схоже, набридло. Він підвівся і сказав низькуватим і владним голосом:

— Годі репетувати!

Кіт, який говорить, був такою несподіванкою, що Софійка на мить замовкла. Але вже наступної миті їй у голову прийшла думка про те, що вчені коти все ж не більша несподіванка, ніж перетворення на Золоту Пташку, і Софійка приготувалася закричати знову.

— Помовч, — велів кіт, ніби він підслухав думки дівчинки. — Подумаєш, стала пташкою. Чого так кричати? — він байдуже позіхнув і додав: — Там Іван тобі чарівного зерна приніс. Подзьобай і зможеш говорити. Твоє цвірінькання втомлює.

Сказавши це, кіт згорнувся клубочком на підвіконні, спиною до клітки. Софійка здивовано розглядала смужки в нього на спині. Сіра, чорна, сіра, чорна, сіра, чорна... хвіст.

— Усе бачиш чорно-білим? — запитав кіт не озираючись. — Це нормально, птахи не розрізняють кольорів.

«Оце так халепа», — промайнуло в Софійчиній голові. Вона нерішуче потупцяла до мисочки із зерном і заходилася уважно розглядати кожну зернинку (з погляду малої пташки зернинка завбільшки з добрячий пиріжок, між іншим. І як тільки птахи її заковтують не прожовуючи?).

— Дзьобай швидше! — кіт нетерпляче повів вухом. — Я в справі прийшов, поговорити з тобою хочу.

Із незвички Софійка довго примірялася до зерна. Непросто дзьобати, коли до того в більшості випадків звила послуговатися ложками або виделками. Та й у меншості випадків їжу з тарілки ротом не хапала, а культурно брала руками. Десь із третьої спроби їй нарешті вдалося вхопити й проковтнути одне зернятко. А що? Дуже навіть непогано! І Софійка за якусь хвилину змела все, що було в мисочці.

— Хм-хм. А-а-а-а, — спробувала вона голос. — Прийом, прийом... (...)

— Хочеш знову стати людиною?

— Звісно! — Софійка сіпнула до кота, але стукнулася об ґрати клітки. Не вже зараз цей кошмар припиниться і він її врятує?

— М-рррр. А Чорна Пані тебе так просто не відпустить, — протягнув кіт. Серце дівчинки впало. Ну от, він просто дражниться. Кіт тим часом вів далі: — Маєш їй щось запропонувати.

— Чорна Пані? Це та жінка, що кричала? Тітка Івана? (...)

— Ніяка вона не тітка! Вона господиня і повелителька всього! (...) — Навіщо вона мене зачарувала?

— Звичка в неї така, — байдуже промуркотів кіт. — Бачить людей і перетворює на тваринок.

— А що, є ще хтось?

— Ага. Старі чапля і білка в саду. Ну й ще дехто...

— А Іван? — з надією запитала Софійка. — Може, він мене звільнить? Він, схоже, шкодує, що так вийшло...

— Іван? — кіт фиркнув. — Цей тільки й уміє, що різні зіллячка готувати. А тут потрібні висококласні чари.

Кіт перескочив із підвіконня на стіл, притулився мордою до ґратів клітки й таємничо зашепотів:

— Між іншим, май на увазі: тепер ти звідси не вийдеш, доки Чорна Пані не зніме з тебе чари.

— Що ж мені робити?

Кіт задоволено помружився і потерся боком об клітку.

— Запитай мене, — промуркотів він.

— Та я ж запитую!

— Увічливо запитай. М-ррррр

— Будь ласка? — припустила Софійка.

— Запропонуй Чорній Пані доглядати її квітник, — діловито заговорив кіт, але Софійка його перебила:

— Що-що?

— Що саме ти не зрозуміла? — обурився смугастий.

— Як я це зроблю?

— Вона скоро прийде, — зверхньо пояснив кіт. — Чорна Пані щодня приходить і всіх навідує. Потім зачинається в себе в кабінеті й працює, а потім гуляє у квітнику. Я часто буваю там і чую, як вона тяжко зітхає, що немає кому доглядати квіти в її відсутність. Ці квіти чомусь дуже важливі, але зараз не про це. Запропонуй їй доглядати квітник, і вона знову зробить тебе людиною. Не дзьобом же тобі бур'яни полоти.— Але я не вмю доглядати квіти, — розгубилася Софійка.

— Дурниці, — кіт усівся на краю столу, звісив хвіст, і став спостерігати, як той погойдуеться з боку в бік. Намилувавшись удосталь, він обернувся до дівчинки й промуркотів: — Я тебе навчу.

Софійка замислилася. Вартувало спробувати. Головне — знову стати людиною, а там вона якось утече й ніякий квітник доглядати не доведеться.

— Дякую, — сказала вона котові. — Дуже люб'язно з твого боку допомогти мені.

— Ото ще! — фиркнув кіт. — Я ж не просто так стараюся.

— Тобто?

— Тобто за те, що я навчив тебе, як повернути собі людський вигляд, ти пус-тиш мене в кошачу м'яту у квітнику.

— Але ж я повинна буду доглядати квітник, а ти там усе потопчеш, — не зрозуміла Софійка.

— Вирівняти траву після мене — частина догляду, — зауважив кіт повчально.

— А якщо я не погоджуся?

— Тоді я не навчу тебе доглядати за квітами, ти зіпсуєш квітник і Чорна Пані зробить із тебе не Золоту Пташку, а бридкого таргана!

Софійка замислилася знову. Затримуватися тут вона все-одно не збиралася, то ж і втрачати їй немає що. Пустить kota разочок до його м'яти, а далі нехай квітник росте собі, як хоче, без неї. А може статися й так, що спосіб утекти вона знайде відразу, щойно перетвориться на дівчинку. Тоді залишиться цей пихатий котисько без своєї м'яти.

Доки Золота Пташка розмірковувала, кіт ретельно вилизував ліву лапу. «Гості будуть», — подумала Софійка.

— То як? Ми домовилися? — поцікавився кіт. Він випустив кігті, учепився в найбільший зубами й почав його обгризати.

— Так, звісно, — погодилася Золота Пташка.

— От і чудово, тому що Чорна Пані вже заходить до будинку.

Кіт відгриз шматочок кігтя, що йому заважав, вискочив на підвіконня і зник у саду. За якусь мить звідти почулося:

— Між іншим, мене звать Федір.

— А я Софійка.

— Приємно було познайомитися, — промуркотіло знадвору й затихло.

Тим часом із сусідньої кімнати почувся стукіт підборів, занавіски зашурхотіли й розкрилися. На порозі завмерла струнка висока жінка в чорній сукні й чорному капелюшку. Її обличчя приховувала густа вуаль, з-під якої виднілися лише губи. У чорно-білому світі Золотої Пташки губи Чорної Пані мали такий виразний і насичений сірий відтінок, що Софійка раптом зрозуміла — вони яскраво червоні.

Раніше Софійка навіть не підозрювала, як багато можуть сказати зімкнені вуста. Губи Чорної Пані були міцно стиснені, а лівий куточок дещо роздратовано припіднімався догори. (...)

Золоту Пташку охопив страх, вона заплющила очі, щоб не бачити страхітливу посмішку, і, не замислюючись про наслідки, щосили закричала:

— Я доглядатиму ваш квітник! Я прибиратиму будинок і чиститиму ваші чеврики! Тільки зробіть мене знову людиною! (...)

Вуста Чорної Пані здивовано округлилися. Запала тиша. Софійка слухала, як калатає її серце, і відчайдушно тремтіла. Очі вона так і не розплющила. Чорна Пані гойднулася на підборах уперед-назад і різко розвернулася. За її спиною стояв Іван.

— Ти дав Золотій Пташці чарівне зерно? — запитала Чорна Пані, нахилившись до хлопчика. (...)

Іван ствердно хитнув головою. Чорна Пані повернулася і попрямувала до столу, де в клітці сиділа Золота Пташка. Іван швиденько підбіг і відсунув стільця для неї. Чорна Пані сіла й повільно підняла вуаль.

— Можеш розплющити очі, Пташко. Страшніше вже не стане.

Про всяк випадок Софійка відкрила лише одне око й подивилася на Чорну Пані. Перед нею сиділа зовсім не стара жінка з пронизливо-ясними очима. Золота Пташка побачила, що очі в неї сині, як осіннє небо. Молодою цю жінку також не можна було назвати. Ні стара, ні молода, а така, що якраз поза віком. І красива, і некрасива. Така, що якраз поза красою. (...)

— Як ти дізналася про квітник? — запитала Чорна Пані. — Знову Іван?

Софійка мовчала. Вона не знала, чи варто розповідати про договір із Федором. Тиша затягувалася і Чорна Пані почала вже роздратовано перебирати пальцями по столу, коли несподівано озвався Іван:

— Так, це я. Зробіть її знову людиною, господине.

Із цими словами хлопчик припав на одне коліно й поцілував руку Чорної Пані. «Середньовіччя якесь», — подумала Софійка. Вона здивовано зиркнула на Івана, а той підморгнув їй нишком, доки Чорна Пані роздивлялася Золоту Пташку.

— Ну що ж, — вимовила вона холодно, — ти доглядатимеш мій квітник. Щодня, коли годинник у великій залі битиме восьму, ти ставатимеш людиною і працюватимеш у саду до дванадцятої години дня. Потім знову перетворюватимешся на пташку. І так щодня. Почнеш завтра. Якщо загине хоч одна квітка, зачарую в жабу. Назавжди!

В. Титуленко. Свобода вибору, 2010

Чорна Пані встала й пішла до виходу. Уже в проході вона озирнулася й додала:

— Не забувай вилітати з клітки перед восьмою. Людиною тобі там буде... — тут вона підняла тонку руку та поклацала пальцями в повітрі, ніби шукаючи потрібне слово, — тіснувато. Іване, ходімо! У нас ще багато справ.

Чорна Пані задоволено посміхнулася і вийшла з кімнати. Щойно вона зникла за занавіскою, як Іван швиденько кинувся до клітки, відчинив дверцята й прошепотів:

— Ти молодець! Тепер я зможу показати тобі тут усе-все: і будинок, і сад! — він усміхнувся на прощання і побіг наздоганяти свою господиню.

Софійка почекала трохи й вийшла з клітки. Вона пройшлася столом туди-сюди та прийняла дорогою важливе рішення: потрібно щось робити.

«Чорна Пані дала їй лише чотири “людські” години на день, і це не дуже добре, — розмірковувала Софійка. — З іншого боку, клітка тепер відчинена, її ніхто не тримає і не пильнує. А раптом чари за межами цієї садиби взагалі не діють? Що, коли за парканом вона відразу стане дівчинкою, якою й була? — У серці Софійки затеплилася надія дуже скоро втекти з цього дивного місця. — Було б добре, якби батьки навіть не помітили її відсутності. Дивна й неприємна вийшла б розмова, якби довелося пояснювати мамі з татом, де ж вона так затрималася. А реакцію бабусі на історію про те, як дівчинка ходила до напівзанедбаного будинку, годі й уявити. У всіх аптеках міста не вистачить валер'янки з валідолом, щоб її заспокоїти.

Негайно потрібно спробувати!

Найперше треба якось дістатися паркана. — Золота Пташка підійшла до краю столу й обережно зазирнула вниз. — Височенько... Цікаво, як користуватися крилами? Потрібно спочатку вчитися літати, чи вона вже вміє? — Золота Пташка кілька разів махнула крилами, але не піднялася в повітря ні на півсантиметра. — Може, зіскочити зі столу, як пташенята вискакують із гнізда, щоб полетіти вперше? Софійка ще раз зазирнула в прірву, що відкривалася за краєм столу. Від кутка до підлоги спускалася гігантська ніжка столу, поступово тоншала, віддаляючись, і тоненькою волосинкою впиралася в підлогу далеко-далеко вниз. — Неймовірно страшно, — зізналася Софійка сама собі, дрібно вистукуючи дзьобиком. — Але іншого шляху звідси, здається, немає».

Золота Пташка розігналася, скочила з краю столу й шалено затріпотіла крильцями. О диво! Вона висить у повітрі! Дуже добре. А тепер спробуємо полетіти вперед... тепер ліворуч... тепер праворуч... Як просто!

Одразу ж вона вилетіла через вікно у сад. Навколо панувало несподіване літо, на деревах саме достигали яблука. Софійка полетіла до ганку, а звідти — до хвіртки, якою вона заходила до садиби. Літати виявилось напрочуд легко, ніби вона все життя тільки цим і займалася. Золота Пташка розігналася і набрала висоту, щоб перелетіти паркан. Тепле повітря лоскотало крила, сонце ніжно гріло дзьоб, Софійка замружилася, насолоджуючись невідомим раніше почуттям польоту. Та раптом: бац! Пташка об щось ударилася і впала на землю. Вона покрутила головою, одночасно розганяючи темні кола перед очима й розшукуючи несподівану перепону, — але попереду не було нічого, лише прозоре повітря. До паркану залишалося менше метра. Що ж її стукнуло?

З куців м'якою кошачою ногою вийшов Федір:

— А я попереджав, що ти вийти не зможеш. Чорна Пані чаклує першокласно, від неї не втечеш.

— Ти, схоже, радієш, — огризнулася Золота Пташка.

— Я приймаю речі такими, як вони є, — по-філософськи відповів кіт, удивляючись у далину. — До того ж я можу звідси виходити, коли мені заманеться.

Він встав і потрусив до хвіртки.

— Але чому? Це несправедливо! — закричала вслід Софійка.

Кіт озирнувся.

— Не знаю, чому, — промуркотів він. — Можливо, Чорна Пані впевнена, що, на відміну від тебе, я повернуся? (...)

Мислимо критично

1. Кожна річ, зокрема будинок, має особливий дух, свою неповторну ауру. Чи були у вас такі відчуття щодо речей? Наведіть приклади. А якою є атмосфера старого будинку, у якому опинилася Софійка?
2. Запишіть запитання, на які ви хотіли б знайти відповідь у наступних частинах.
3. Які роздуми виникли у вас після прочитання запропонованих уривків?

Працюємо творчо

4. Знайдіть в інтернеті буктрейлери до повісті «Старий будинок». Створіть власний буктрейлер у групі.
5. Перегляньте доступний у інтернеті відеоролик із презентації повісті «Старий будинок». Розкажіть, чи так ви собі уявляли авторку? Що ви запам'ятали з її розповіді?
6. Пригадайте твори, у яких герої перетворюються на тварин. За яких обставин це відбувається і як їм вдається повернутися до свого справжнього вигляду?
7. Уявіть, що було б, якби Софійка таки не послухала подругу й не потрапила б на Тиху вуличку. Що б могло відбутися? Як би могла розвиватись історія? Підготуйте розповідь у формі есе або коміксу.

Обговорюємо разом

8. Що, на вашу думку, означає бачити те, що не бачать інші?
9. Прочитайте уривки, які відображають думки Софійки. Що відчуває та про що думає дівчинка?
10. Яким є Іван? Як ви вважаєте, для чого він заманив Софійку до будинку? Чи думав він про наслідки? Прокоментуйте.

Діємо в життєвих ситуаціях

11. Як ви вважаєте, для чого слухати дорослих? Чи були у вас випадки, коли ви свідомо не послухали старших? Чи завжди все минало без проблем?
12. Які особливості старого будинку ви помітили? З чим, на вашу думку, це пов'язано?
13. Що погодилася робити Софійка, щоб хоч на деякий час стати дівчинкою? Чи легко впоратись із завданням, яке обрала героїня? Чому?
14. Чи безпечно заходити на невідому територію? Що робити, коли ви не хочете кудись іти, а друзі вас переконують?
15. Чи можна погоджуватися на пропозиції невідомих осіб і пити чи їсти те, що вони вам пропонують? Як коректно відмовитися від таких пропозицій?

Усього не передбачиш, усіх не підстрахуєш.
А діяти ж треба.

А. Кокотюха

Андрій Кокотюха

Нар. 1970 р.

Андрій Кокотюха за фахом — журналіст. Із 2000 р. — постійний учасник Всеукраїнського конкурсу романів, сценаріїв і п'єс «Коронація слова». Митець творчо співпрацює з Національною студією імені О. Довженка, українськими продакшн-студіями, провідними українськими телеканалами як сценарист. Також створює сценарії для багатьох телевізійних програм.

Грані художнього твору

А. Кокотюха написав багато творів для підлітків. Перед вами один із них — це пригодницький детектив «Гімназист і Чорна Рука». Головний герой твору — Юрко Туряниця — навчається в Першій зразковій гімназії. Проте не всі учні цього закладу є «зразковими», більшість із них має що приховувати. А про «гріхи» кожного знає Чорна Рука. Однак цей незнайомиць висуває вимоги за мовчання. Небезпечні пригоди Юрка розпочинаються з погроз Чорної Руки. На сторінках повісті на вас чекають моторошні залишені будинки, старі київські дворики й навіть лігва озброєних бандитів. Захоплива детективна повість А. Кокотюхи є першою частиною в серії детективів про пригоди київського гімназиста Юрка Туряниці. Тож шукайте продовження історії!

А-ба-ба-га-ла-ма-га, Іван Сулима, 2016

Готуємося до читання

Читаючи перший розділ, зверніть увагу на образ Юрка Туряниці. Яким він є?

Читаємо вдумливо

ГІМНАЗИСТ І ЧОРНА РУКА

Повість
(Уривки)

Розділ перший

Тут київський гімназист іде назустріч небажаній пригоді

Чорний слід від долоні з розчепіреними пальцями відбився на весь аркуш.

А вільне місце згори займав зроблений друкованими літерами напис, без розділових знаків:

Завтра 5 година
Спалений дім на подолі ти знаєш
Приносиш 1 тисячу або буде біда
Залиш у великій кімнаті мовчи

— «Не вийде мовчати», — сказав собі Юрко Туряниця, учень восьмого класу Першої зразкової київської гімназії.

Хлопчина знав, про що казав. Таку записку раніше отримували інші учні. Якби кожний послухався і справді тримав язик за зубами, у Чорної Руки нічого б не вийшло вже з першою жертвою, Колею Моховим. Той, відомий своїм здоровим пофігізмом, відправив послання, як каже Валик Зубко, у бан, тобто забанив. А вже наступного дня сталася біда. Ну, не аж таке горе — ніхто не загинув і не покалічився, слава Богу. Але батьки байдужого до попереджень гімназиста дізналися, куди їхній син насправді ходив замість додаткових занять із французької мови.

Ох, і було Моховому вдома!

Ясно, хитрун брав суму, потрібну ніби для репетитора. Сам же йшов у комп'ютерний клуб, куди учням Першої зразкової суворо заборонено ходити, і рубався там на гроші в різні віртуальні іграшки. Коли батьки нагрянули в клуб і рубався там на гроші в різні віртуальні іграшки. Коли батьки нагрянули в клуб з поліцією, з'ясувалося: там працював тоталізатор, робили ставки, ставили «живі» гроші. Коля хоч і грав, та ніколи нічого не вигравав. І саме цей факт розлютив його батька найбільше. Він потім кричав, що його син повинен вигравати, має бути лідером навіть у таких змаганнях, бо тоді навіщо вони віддали його до найкращої гімназії Києва. На те Коля заявив зухвало, що мовляв, не просив переводити його зі звичайної в зразкову.

— Теж мені — щастя! — розпинався він потім перед Юрком та іншими однокласниками на перерві. — Нічого не можна, не подуй, не плюнь! Уся наука — самі понти!

Хтось із Моховим погоджувався, хтось ні. Частині гімназистів із числа зануд справді подобалося вчитися там, де все за правилами й залізна дисципліна. Але непорядки в їхній гімназії неприйнятні. В іншому справа, хіба не ясно.

Чорна Рука погрозу виконав чи виконала. Чорт його знає, що воно таке: хлопець чи дівчина, чоловік чи жінка. Справжній лиходій із коміксів, явно грається, однак лиха завдає справжнього. Моховий потім зізнався — з нього п'ять сотень гривень вимагали. Міг би знайти ці гроші, дати й забути. А так витратив усе, що мав. Зате отримав потужний, зовсім не бажаний для дванадцятирічного хлопця батьківський контроль. Добре, хоч директор гімназії не дізнався — тато мудро вирішив тримати все від нього в таємниці, бо порядки справді жорсткі й обов'язкові для всіх.

Немає першого попередження, останнього теж. Воно завжди єдине: порушив правила Першої зразкової — вибачення не приймають, терміну випробування не дають. Кру-гом! Кроком руш у звичайну школу.

Юрко, може, і хотів би. Наприклад, у ту, що недалеко від дому, лиш оминати Ботанічний сад — і прийшов. Можна довше поспати, хай на пів години, та все ж таки.

Коли читаєш під ковдрою з ліхтариком комікси чи детективи, забуваєш про час, засинаєш пізніше, ніж треба хлопцеві його віку, потім важко розкрити повіки: цілу ніч сняться гонитви й бійки. Щоразу Юрко в таких снах був за крок від перемоги: або зависав над прірвою, унизу кипить водоспад, над ним — гидкий лиходій, що ось-ось заволодіє світом... Аж раптом дзвонить будильник, потім вмикається мама: «Утавай, утавай!» Ще б пів годинки, ну добре — хвилинок із п'ятнадцять,

і дізнався б Юрко, чим усе закінчиться, коли і як він переможе. Та доводилося виповзати зі сну, потім — із ліжка, і понуро плентатися у ванну, яку вже звільнив тато.

Перша зразкова далеченько, у глибині Печерська. Поряд не було зручного виходу з метро, не зупинявся наземний транспорт. Вважали: якщо тут навчатимуться діти із заможних родин, батьки возитимуть їх автівками. А учні з родин не дуже багаті за хорошими знаннями ходитимуть навіть пішки. У цьому керівництво Першої зразкової бачило відголоски давніх українських міських освітянських традицій.

Юрко опинився в дивній ситуації. Його тато, інженер Туряниця, працював у міжнародній компанії, вільно володів трьома мовами — англійською, французькою та польською, — тож їхню родину вважали заможною. Проте тут підтримували всі давні українські традиції, тому інженер Туряниця був категорично проти, аби сина возити машиною. Ось і долав Юрко шлях до гімназії пішки.

Тато підвозив до станції метро «Університет», найближчої від них. За учнівським квитком можна було їздити безкоштовно. А там до Печерської — і далі — сам, за будь-якої погоди. Перші класи ще мама водила за руку, потім — сам, бо мама працювала з татом на тій самій фірмі бухгалтером, та ще й не простим — старшим, тому не могла довго засиджуватись удома.

Поки Юрко Туряниця був малий, йому не надто подобалися такі довгі прогулянки. Та щойно почав дорослішати, зрозумів усі переваги, особливо коли повертався з гімназії додому. Батьки завжди приходили пізно, сина після школи не контролювали, лише дзвонили на мобільний, питали, де він. Відповідь могла бути, якою завгодно. Юркові вірили, бо вчився непогано.

Спробував би інакше: за незадовільні табелі з Першої зразкової теж просили на раз-два. Немає чого псувати загальну картину успішності. Може, Юрко й хотів би зібрати віночок із поганих оцінок, щоб перейти до звичайної школи, та, по-перше, підведе батьків, котрі покладають на Першу зразкову надії, а по-друге, уже переконався: що ближче від дому місце навчання, то менше волі й більше батьківського контролю.

Ось і тепер, отримавши погрозу від лиховісної Чорної Руки, гімназист Туряниця міг, нікому не звітуючи, піти в призначений час у призначене місце. Вирішить неприємну справу — і по всьому.

Хоча зараз Юркові було за себе трохи соромно. Навіть не трохи — дуже. Ішов у бік Подолу й увесь час думав, навіть тихенько бурчав собі під ніс:

— Теж мені — герой. У снах так б'ється, опирається, хоча б щось робить. Різні там ігри, спортивний табір пройшов. А тут злякався. Сказали принести гроші невідомо кому й не знати за що. Ще й цілу тисячу. І ти нічого не робиш. Береш свої заощадження, киваєш, як баран, і слухняно несеш. Ідеш, як ягня на бійню. Хто ти після того, Турянице...

Пригнічений невеселими думками, Юрко дістався до Печерської, пересів на станції «Палац спорту». Минаючи пересадкову станцію, побачив двох поліцейських — молодого і старшого. Чоловіки стежили за людськими потоками й про щось тихо перемовлялися. Майнуло — підійти до них, показати записку з погрозою, розповісти все, хай ловлять злочинця-вимагача. Навіть кілька кроків ступив до них, пішовши проти людської течії.

Молодший помітив хлопчину. Кивнув запитально. Але Юрко похитав головою, розвернувся і пішов до переходу. Думав, що поліцейський дивиться на нього,

знайшов момент, повернувся. Де там! Офіцер забув, утратив інтерес, знову зайнятий своєю справою.

Кликати на допомогу можна й треба, коли знаєш, що тобі особисто це не вилізе боком. Юрко ж навіть не уявляв, що на нього має Чорна Рука, чим притисне в разі відмови нести викуп. А так почнеться розбірка, щось неприємне спливе, тоді: прощай, Перша зразкова, а разом з нею і батьківські надії.

Тож Юрко вийшов на потрібній станції, поправив сумку на плечі, роззирнувся, визначивши напрямом, який раніше перевірів по карті з мобільного. І рушив назустріч пригоді.

Не та, про яку читав у книжках, не така снилася. Цю треба якнайшвидше відбути й забути, бо соромно отак іти на капітуляцію. Ще й невідомо, перед ким.

Готуємося до читання

Читаючи другий розділ, поміркуйте, чи правильно вчинив Юрко, не сказавши нікому, куди та для чого йде.

Читаємо вдумливо

Розділ другий

Тут гімназист знайде щось страшне

На Подолі всякий заблукає, але не Юрко. Він тут народився, це потім вони переїхали на вулицю Петлюри, у самісінкий центр Києва. Але Поділ залишався рідним. Усе просто: через Контрактову площу повз Самсона праворуч, повз Успенську церкву в бік Боричевого Току через Фролівську вулицю.

Що ближче підходив до потрібного місця, то важче давалися кроки. Крім того, Юрко раптом відчув, що привертає загальну увагу, від чого стало зовсім ніяково. Адже його, такого переляканого, бачить увесь Поділ.

Хоча насправді він помилявся. Перехожі не озиралися на хлопця. Юрко Туряниця нічим не привертав уваги. Звичайний школяр, їх Києвом ходить багато. Хіба, якщо придивитися, можна було побачити ластовиння на лиці. (...) Тому часом могло здатися, що хлопець замурзаний, не надто ретельно вмився. А ще — два невеличких неакуратних шрамики на лівій щоці, мов хтось виорав дві смужки неправильної форми. Виду вони не псували. Навпаки, бабуся казала: це сліди цастя, бо Юрко в ранньому дитинстві перехворів на віспу, від якої діти його віку колись помирали. Той, хто виживає та одужує, назавжди має спотворену рівчачками шкіру на обличчі. Юркові ж обійшлося. Два маленьких шрамики — єдина згадка про ту страшну хворобу.

В. Будко. Поділ на картині

Зазвичай гімназист простував би неквапом, ловлячи ґав, зупиняючись, аби провести цікавим поглядом чергове авто — любив озиратися на машини, мріючи про власну, ось і приглядавав собі моделі. Але тепер утратив інтерес до всього. Дістався майже до кінця звивистої вулиці, ще поворот, останній — і побачив стару будівлю, давно

заклищену, заселену волоцюгами. Вони, як казали в новинах, і стали причиною пожежі.

У дитинстві Юрко ніколи не заходив на цей бік Подолу. Не те місце, де матусі й бабусі охоче гуляють із малими дітьми. Та й зараз не бачив нічого привабливого, крім зарослого київського узгір'я: старанно підготував загадковий незнайомиць місце зустрічі.

Мусив же знати, де є залишена забудова, порожня, моторошна, місцями ще чорна від кіптяви — горіла влітку. Густий чорний дим, як показали по телевізору, піднявся в якийсь момент вище за церковну баню. Потім тато прочитав у газеті: волоцюги серед білого дня побилися, одного так гепнули по голові — помер на місці. Щоб замести сліди, вони не придумали нічого кращого, як запалити будинок. (...)

Зазначений у записці будинок стояв майже в самому кінці вулиці. Чи то здався Юркові, чи й справді перехожі відверталися, проходячи повз нього, і прискорювали кроки. Почекав про всяк випадок, поки залишиться позаду товста тітка у квітчастій хустці з великою господарською сумкою. Постояв ще трохи, збираючись із силами й думками.

Роззирнувся сторожко. Шаснув у двір, штовхнувши плечем причинену хвіртку. Швиденько зачинив її за собою — і передумав, знову прочинив. Раптом тікати доведеться, відразу кулею на вулицю вилетить. Та й перехожі напевне почують, коли кричатиме «рятуйте», якщо шлях до відступу перекриють. Кликати на допомогу не соромно, гірше загинути мовчки й непомітно.

Юрко скривився, мотнув головою, проганяючи непотрібні думки. Не треба паніки. Нічого не сталося, а вже настрої, ніби все пропало. Він перетнув дворик, ступив на ганок, потягнув на себе двері, що трималися на одній петлі. Протиснувся всередину. Постояв, збираючись із духом.

— Агов! Я тут! — гукнув на повну силу легенів, проганяючи липкий страх, який усе одно підступно перехоплював подих і сковував рухи, роблячи їх незграбними. — Я прийшов! Хто тут?

У відповідь — спершу тиша. Потім — рух назустріч, хтось біг зсередини, голосно сопучи. І чи то галюцинація слухова, чи справді невідома істота наближалася з тихим гарчанням.

Юрко мимоволі ступив кілька кроків назад. Сумка вперлася в стіну. Гімназист бічним зором намалював геометрично правильну траєкторію до дверної пройми. Стрибок, другий — і все, вирвався.

Поки думав-прикидав, з порожньої кімнати до закіптюженого передпокою вибіг, точніше, викотився сірий песик. Не схожий на бродячого, морда — пласка, кумедна та щаслива, бо людину побачив. Бульдоги нічийними не бувають.

— Здоров! — промовив Юрко, намагаючись погладити створіння.

Та бульдожка зиркнув жалісно, зовсім не так дивляться породисті бійцівські пси. Гімназист не читав по собачих очах — здогадався, що цей несподіваний новий знайомий хоче їсти: третєся об штани, ластиться, випрошує.

— Зараз, — сказав Юрко, вчасно згадавши про бублик у кишені куртки, один із трьох, узятих уранці вдома.

Гімназист довго не роздумував — їстиме бульдог бублики чи ні, — вийняв, кинув. І переконався: собака таки зголоднів — зловив їжу на льоту, захрумкотів, забувши на короткий час про благодійника.

Натомість Юрко згадав, для чого сюди прийшов. Пес почекає, з ним він потім розбереться. Спершу – важливіші справи.

Обминувши бульдога, який догризав бублик, гімназист уже спокійніше, без засторог, пройшов до кімнати. Нікого й нічого, хіба залишки обгорілих меблів. Покрутив головою, знизав плечима, ступив далі, у сусідню, меншу кімнату. І за-вмер, отетерівши від побаченого. Спершу зрозумів: посеред кімнати лежить до-лілиць мертва людина в калюжі крові. Потім дійшло: цього чоловіка хтось убив.

Хлопчик ніколи ще не бачив перед собою мерців, та ще й так близько, ще й у такому лячному місці.

Юрко позадкував. Замахав руками в повітрі, наче крилами вітряка.

І враз почув за спиною кроки.

Хтось-таки перекрив шлях до відступу. Попереду – мрець, позаду – хтось, кого гімназист ще не бачив, але вже чув суворе:

– Ти що тут робиш, га? (...)

Мислимо критично

1. Чи бували ви в Києві? Намалуйте чи видрукуйте карту столиці й позначте на ній місця, які згадано в повісті. Як далеко від гімназії проживає Юрко?
2. Чим відрізняється Юркова гімназія від звичайних шкіл? Чи хотіли б ви там навчатися? Чому? Чи ваш навчальний заклад має свої переваги? Які саме?
3. Зайдіть на особистий сайт А. Кокотюхи в інтернеті. Знайдіть рецензію на повість «Гімназист і Чорна Рука». Чи погоджуєтеся ви з оцінкою критика? Що б ви хотіли додати?
4. Запишіть, чим вам сподобався Юрко, а чим не сподобався. Якби ви опинились у подібній ситуації, що зробили б так само, а чого ніколи б не робили?
5. Запишіть у зошиті висновок, який ви для себе зробили після прочитання уривка з повісті.

Працюємо творчо

6. Перегляньте в YouTube огляди пригодницького детективу «Гімназист і Чорна Рука». Висловте враження.
7. Уявіть себе блогером. Напишіть пост у соцмережі про твір, щоб зацікавити інших.
8. Як ви вважаєте, хто був за спиною в гімназиста? Намалуйте комікс-продовження.

Обговорюємо разом

9. Прочитайте ті уривки повісті, у яких ідеться про режим дня Юрка та традиції його сім'ї. Чи ви дотримуєтеся розпорядку? Які традиції є у вашій сім'ї?

Діємо в життєвих ситуаціях

10. Гімназист висловив думку про те, що «*кликати на допомогу не соромно, гірше загинути мовчки й непомітно*». Доведіть або спростуйте цю думку.
11. Чи безпечно йти самому в невідоме місце? Поміркуйте, що могло трапитися там з Юрком?
12. Часто однолітки або дорослі можуть просити про послугу, пропонуючи за неї щось придбати. Чи безпечно погоджуватися? Що робити в подібній ситуації?

Як хочеш свята —
зроби його, бо саме воно не прийде.

М. Марченко

Мія Марченко

Нар. 1983 р.

Мія Марченко — сучасна українська письменниця. За фахом — філолог. Перекладає з французької та англійської мов і входить у двадцятку найкращих перекладачів із французької мови міжнародного конкурсу «INALCO RUSSE OPEN KIDS» (2016). Написала роман-фентезі для підлітків «*Місто тіней*» (2016), який отримав відзнаку «Дебют року в прозі» (рейтинг-топ «БараБуки», 2016).

Грані художнього твору

Головна героїня повісті «*Місто тіней*» — дванадцятирічна Марта. У дівчинки померла мама, і її забрав до себе тато, якого вона майже не знала. Отже, Марті доведеться не тільки звикати до нової школи та шукати друзів, а й знайти порозуміння із членами своєї нової родини, зокрема з дівчиною батька Інге. У творі ми побачимо дві реальності, два паралельні світи: реальний та фентезійний. У творі порушено актуальні для сучасних підлітків проблеми: непорозуміння з батьками, нова школа, нові друзі, нові виклики долі. А ще є свої проблеми в таємничому місті, мешканці якого покарані вічною зимою. Але наприкінці твору персонажі розуміють, що доля в наших руках. Чарівний час Різдва творить дива... Тож берімося до справи й прочитаємо про диво, яке створила для нас М. Марченко!

Видання повісті
М. Марченко
«Місто тіней»,
Фонтан казок, Надія
Дойчева-Бут, 2016

Готуємося до читання

Хто така Марта? Яка вона? Чому дівчинка приїхала в Місто тіней? Хто на неї тут чекає?

Читаємо вдумливо

МІСТО ТІНЕЙ

Повість

(Уривки)

Розділ 1. Приїзд

То було дивне місто. Платформи автовокзалу впиралися просто в огорожу глибокого каналу. Зранку, коли під'їжджали до Міста біля Моря, почало сніжити, і Марта навіть трохи зраділа. Вона любила сніг, він вибілював світ довкола, робив чистішим. Та на вокзальній площі від білої ковдри майже нічого не залишилося,

крихітні сніжинки, що торкалися нерухомої води каналу, також одразу зникали. Автобус поволі розвернувся і врешті причалив до платформи, мов корабель до пірсу.

Ледве втримуючи напхану речами сумку, дівчинка вийшла. Довкола вирувала штовханина: пасажери отримували багаж, зустрічаючи обнімали прибулих, хтось когось гукав, і всі поспішали. Та скільки дівчинка не ставала навшпиньки й не крутила головою, довготелесої фігури батька видно не було.

(...) Аби позбутися штовханини, вона відійшла до лав біля каналу. Там на чавунній огорожі сиділа велика чайка із золотавими очима й прискіпливо розглядала Марту, наче занадто відповідальний прикордонник.

— Мене мають зустріти, — навіщось повідомила їй дівчинка.

Чайка схилила голову набік і кліпнула. Марта зітхнула, поставила сумку на засніжену лаву й роззирнулася довкола. Над накривками платформ стримів чорний триярусний шпиль якоїсь велетенської будівлі, на його вершечку осяйно зблискував флюгер. Трохи далі дівчинка розгледіла ще один шпиль, проте нижчий, масивніший.

Ні, вона навіть дивитися не буде. Дівчинка повернулася спиною до шпилів та вокзальної площі й утупилася у воду. Звідти, мов із глибокого колодязя, на неї дивилося таке саме дванадцятирічне дівча з довгим волоссям, скуйовдженим після безсонної ночі, тільки вбрання в тієї дівчинки було геть чорне.

«Тобі сподобається, — Алекс, мабуть, повторив це не менше ста разів. — Знайду тобі хорошу школу, з'являться нові друзі. Ось побачиш. Усе буде добре. Ну, годі. Годі, моя люба. Не треба більше плакати».

Навіть зараз, згадавши його слова, дівчинка обурено пересмикнула плечима. Що за дурню він вигадав? Вона не плакала навіть на похороні. Навіть, коли залишила їхню з мамою квартиру й знала, що це назавжди, бо тітка Кіра її продає. Наче тут зарадиш слізьми. Мами більше немає. У Марти залишився тільки Серафим.

Дівчинка звсунула руки в кишень, пальці лівої відразу намацали фігурку. Стало трохи легше.

Серафим був мамин янгол, старовинна ялинкова прикраса. Мама розповідала, що знайшла його в чарівній сувенірній крамниці Міста біля Моря, невдовзі після того, як народилася Марта. Пір'я на крилах, кучеряве волосся були на диво тонко виکارбувані. Мабуть, через це янгол виглядав немов живий.

Малою Марта завжди просила потримати його хоч на хвилику, але мама не дозволяла. А рік тому раптом подарувала. Зняла з ялинки, коли вони вдвох святкували Різдво, про яке ніхто не знав, що воно — останнє.

Ну, і нехай. Як батько по неї не прийде, вона знайде собі прихисток десь на каналі й буде жити там разом із Серафином. Цілими днями роздивлятиметься крижинки, дивитиметься на небо та хмари, потоваришує з чайками. Нічого, що спати на вулиці холодно, вона не боїться. Вона взагалі тепер майже нічого не боїться, бо все найжахливіше вже сталося.

«Може, так буде навіть краще, — ображено розмірковувала Марта. — Краще, ніж жити з тіткою Кірою, з її полохливими зойками та маніакальною прихильністю до чистоти. І в сто разів краще, ніж з Алексом, який навіть зустріти її вчасно не може. Нащо вона йому взагалі здалася — неясно. Якщо вона малою його не цікавила аж настільки, що він дав мамі від нього поїхати, то зараз тим паче не цікавить».

Марта видобула янгола з кишені, показала йому канал і шпилі. Гладеньке тіло фігурки, вирізаної зі слонової кістки, було тепле, приємне на дотик. Серафин усміхався, підносячи флейту до вуст.

— Як думаєш? Могли б ми тут жити?

Усмішка на обличчі фігурки, здавалося, стала ще осяйнішою.

— Звісно, — зітхнула дівчинка. — Я забула. Ти ж тут народився. І я теж. Ти, мабуть, радий повернутися на батьківщину. А я ось ні...

(...) Автобус, зрештою, кудись поїхав із платформи, більшість пасажирів розійшлася. (...)

— Гей, дівчинко! Дівчинко! Це третя платформа? Тут був автобус?!

Чайка, що весь час сиділа поряд на огорожі, пронизливо скрикнула й рвонула в низьке небо. Марта озирнулася. До неї, ледь тримаючись на височенних підборах, крізь купи снігу та льоду пробиралася білявка з лискучим волоссям у вишуканій хутряній безрукавці.

— Ти — Марта? — нарешті спитала дівуля, добравшись до неї. — Марта Вітрецька?

Дівчинка спромоглася лише кивнути.

— Ой, слава Богу, нарешті! — з полегшенням зойкнула та. — Чого ти так далеко забралася?! А я бачу — автобуса немає і вже злякалася, де тебе шукати? Трохи затрималася в перукарні. Алекс би мене на порох стер, якби я тебе пропустила. Ну, давай знайомитися. Я — Інге. Його дівчина, — і вона широко посміхнулася, ніби чекаючи аплодисментів.

— То Алекс не приїде? — розгублено перепитала Марта.

— Звісно приїде! — заворкотіла до неї дівуля. — Невже він не зустрів би свою донечку? Останнім часом тільки про тебе й мова. Він просто затримався, на роботі. Зараз у нього дуже важливий проєкт. Ти навіть не уявляєш, скільки від цього залежить. Це твої речі? — Інге оглянула важезну сумку на лаві. — Господи, ти що туди цегли напхала? Татко все тобі нове купить. Ну, добре, бери її, та біжимо до кафе. Тут такий дикий холод!

Та Марта вклякла на місці.

— Ти чого? — витріщилася на неї дівчина.

— Я вас не знаю, — ледве вичавила із себе дівчинка й почервоніла, аж сльози виступили.

— Звісно не знаєш, дурненька, — розсміялася Інге, проте трохи силувано. — Але ми з твоїм батьком разом вже три роки, думаю, прийшов час познайомитися. Ходімо, будь ласка, не треба вередувати, — вона вибагливо простягнула Марті руку. — Я не можу довго стояти на холоді, у мене холодова алергія.

— Ось ви де! — На щастя, саме в цю мить з юрби перехожих вигулькнув Алекс в елегантному темному пальті й костюмі.

Марта ще ніколи не бачила батька при такому параді, хоча, попри офіційне вбрання, вигляд він мав не менш розшарпаний, ніж зазвичай.

— З приїздом, люба, — Алекс нахилився обійняти її, але Марта вклякла, мов дерев'яна лялька. — Вибач, вирвався, як тільки зміг.

Дівчинка ввічливо торкнулася губами його холодної щоки та швидше відсторонилася.

— Дякувати Богу! — закотила очі Інге. — А то я вже не знала, що робити.

Алекс кинув на неї запитальний погляд.

— Твоя дочка каже, що мене не знає. Мабуть, вирішила, що я її вкрати хочу, — зі сміхом повідомила дівчина. — Хоча нічого дивного. Ти, мабуть, як завжди, і словом про нас не прохопився.

— Годі тобі, Інге, — скривився Алекс. — Марта просто трохи розгубилася, так, люба? — він знов нахилився, щоб обійняти доньку за плечі — зріст мав аж надто високий. — Я ж розповідав тобі, як ми живемо з Інге, пам'ятаєш? (...) — Слухай, а де твої рукавички? — раптом схопив її за руку батько. Марта негайно відсмикнула долоню. — Інге, вона ж геть задубла! Треба було хоч у вокзал її завести! Скільки ж ви оце тут стояли?

— Саме це я і хотіла зробити! — образилася білявка. — Та вона не хотіла йти зі мною! Що я по-твоєму мала вдіяти? Завжди, як я щось роблю, тобі не слава богу! Наступного разу приходь сам і роби, як тобі треба!

— Добре, добре... — Алекс нервово смикнув плечем, підхопив Мартину сумку з лави і швидше повів усіх до машини.

— Треба буде купити Марті тепліший одяг, — примовляв він по дорозі. — І, мабуть, чоботи також. Допоможеш їй, Інге?

— Мені не холодно, — сказала Марта, та він не почув.

— Звісно! — засміялася білявка. — А ти, Марто, мені допоможеш навчити твого батька пристойно вдягатися. Три роки над цим б'юся. Алексе, ти так і на зустріч ходив? А ще сподіваєшся якихось успіхів. Ти взагалі бачив, як в тебе краватка зав'язана? — Дівчина змусила його зупинитися посеред площі, щоб поправити вузол, що збився набік.

За кілька хвилин усі сиділи в машині. Батько ввімкнув опалення на повну, лискучий фольцваген тихенько загув і, тяжко перевалившись через трамвайні колії, поповз уздовж річки.

Дівчинці в таких машинах їздити ще не доводилося. Вона, звісно, знала, що батько добре заробляє, але відчувати це на собі їй випадало лише раз на рік, коли він приїздив до Сонячного міста її провідати. Був тоді майже непристойно щедрий. Їй зазвичай коштувало багатьох зусиль відрадити його від особливо дорогих подарунків, які — Марта це точно знала — до нестями розлютили б маму (...)

Марта мовчки слухала. Найбільше їй хотілося, щоб вони врешті приїхали й вона могла б залишитися на самоті. Алекс казав, у неї буде власна кімната. Оце добре, бо їй вже до смерті обридла однокімнатка тітки Кіри, де доводилося весь час удавати, ніби з нею все нормально. Варто було Марті на п'ять хвилин завмерти, утупившись у вікно, як тітка залишила власні справи й починала її втішати.

Але виявилось, що їдуть вони не «додому», як називав Алекс місце, де вона мала жити. Щоб відсвяткувати її приїзд, він звільнив собі решту дня і замовив столик у ресторані.

— Це щось новеньке! Ти ввечері вдома? — витріщилася на нього Інге. — Ото тобі, Марто, пощастило! Він не часто так нехтує роботою. Мені аж заздрісно. Слухай, Алексе, що мені зробити, аби ти проводив удома кожний вечір? Помолодіти на десять років?

— Спробуй, — мимохідь усміхнувся батько та цмокнув їй руку.

Ресторан виявився дуже розкішним. І розташований був у самому центрі Старого Міста, на Ратушній площі. Двері їм відчинив швейцар, а гардеробник, який хотів допомогти дівчинці зняти куртку, налякав до нестями.

(...) Далі Алекс прискіпливо допитував її, чого б їй хотілося, але Марта вже геть нічого не тямила й навіть була вдячна Інге, коли та впевнено оголосила, що всі діти люблять спагеті, колу та шоколад, адже саме це найшкідливіша у світі їжа. Алекс потім одразу замовив їй пасту карбонара, колу та шоколадне морозиво, і врешті всі, уключаючи офіціанта, перестали на неї витріщатися.

Батько, проте, не припинив розповідати. Його наче підмінили. Раніше Марта ніколи не чула від нього аж стільки слів одразу. Поки вона копирсалася в тарілці, а Інге чекала на якусь особливу парову рибу, він говорив про нову школу. Які там хороші вчителі, як добре складено програму та які приязні діти. «Ти дуже швидко знайдеш собі нових друзів!»

Марта була б рада йому повірити. З друзями в неї не дуже складалося. Найбільше в житті вона любила читати та вигадувати всілякі історії про персонажів прочитаних книжок; телевізора в них удома не було, бо мама вважала його шкідливим, тож із більшою половиною дівчат класу вона просто не мала про що говорити. А інша половина вважала її дивакуватою через звичку пошепки говорити до себе, розігруючи діалоги між персонажами. Тож у старій школі вона мала тільки одну більш-менш справжню подругу — Наталію, з якою сиділа разом, але й та за останній рік якось віддалилася. Мабуть, теж не знала, про що говорити з дівчинкою, у якої помирає мама.

Марта не винуватила подругу. Що ж робити, як того року її більше не цікавили ані ферма з конячками та поні на Наталчиному айпаді, ані Вінкс, ані ляльки-монстри, ба навіть улюблені книжки та фільми видавалися порожніми й нудними.

(...) Трохи заспокоївшись, Марта роззирнулася довкола. Велике скляне вікно, біля якого вони сиділи, виходило на простору бруковану площу. Її увагу привернув пам'ятник лицарю посеред площі. У м'якому призахідному світлі білі кам'яні лати воїна здавалися золотими. Він стояв обличчям до річки, войовничо оголивши меч, наче погрожував важким хмарам, що громадилися на обрії. Та то були порожні погрози. Лицар був кам'яний і не міг зрушити з місця, тож хмари швидко захопили сіре листопадове небо. Темрява проковтнула й площу, і пам'ятник.

Раптом, наче у відповідь, на будинках довкола спалахнули святкові гірлянди та вечірнє освітлення. «Дивно, — мляво подумала Марта, удивляючись у золотаве мерехтіння за вікнами. — Ще ж рано прикрашати до Різдва. Лише середина листопада».

Та водоспадам крихітних вогників, що стікали з покрівель, було байдуже до слухних годин — вони сяяли, скільки ставало сили. Сіра й вогка площа раптом перетворилася на казкову печеру, сховану в череві темного міста. Мабуть, то було красиво, проте дівчинці раптом почало здаватися, що її тут немає. Що

Ілюстрація до повісті М. Марченко
«Місто тіней», Фонтан казок, Надія
Дойчева-Бут, 2016

все це відбувається зовсім не з нею, Мартою, а з кимось іншим. Може, з тією розпатланою дивачкою в чорному вбранні, яку вона бачила в плесі каналу.

Аби прибрати це химерне відчуття, вона вийняла Серафину з кишені й трохи «прогуляла» янгола по низькому підвіконню під столом. Має ж і він бачити таку красу. Потім ще раз кинула оком далі, за вікно — хотіла побачити, чи ще видно лицаря. Аж раптом помітила жінку на тротуарі перед рестораном.

Перехожка дивилася на Марту. Точніше, на янгола в руках дівчинки. І очі в перехожої при цьому були якісь дивні, широко розплющені й гарячкові, ніби у хворої. Хоча, може, вона була просто схвильована? Або голодна? У руках жінка стискала тацю із солодощами на ремінці та й убрана була незвично — у старовинний полотняний очіпок і довгий плащ.

«Вона, мабуть, працює для туристів на площі, — вирішила дівчинка. — Але що з нею таке? Може, їй погано?» Марта сховала янгола до кишені, та жінка не припинила дивитися. Дівчинка стривожено засовалася на місці. Сказати Алексові чи не варто? Вона кинула оком на батька — Алекс з Інге ще й досі сперечалися, той не був певен, що зможе взяти відпустку на тиждень.

Ніби зрозумівши, що її помітили, жінка раптом розвернулася і рушила далі по вулиці.

Якась дивна...

Марта спробувала витягнути шию, аби побачити куди вона прямує.

— Подобається тобі місто? — Алекс, здається, був дуже радий, що заскочив її на спогляданні у вікно. Дівчинка аж здригнулася з несподіванки. — Мабуть, хочеш тут усе роздивитися? У Старому місті стільки цікавого, та ще й різдвяний ярмарок скоро відкривається. Ти вже закінчила? Давайте трохи прогуляємося.

Він нашвидку розрахувався та повів їх на Ратушну площу до яскраво-червоної, рясно прикрашеної скульптурою будівлі з великим золотим годинником. Алекс називав її Купецьким будинком. На думку Марти, це було дуже влучно, адже будівля достоту нагадувала пряник.

— А ось дивися, Марто! Кам'яний собор! Серце Міста, — батько розвернувся, гордовито піднісши руку вгору.

Дівчинці довелося добряче задерти голову, щоб роздивитися вершечок шпилю, що трьома граційними ярусами злітав над містом. Могутній собор займав майже всю сусідню з Ратушною площу. То це його вона бачила від вокзалу! Оце так вежа! (...)

— Це найдавніша церковна споруда в місті. Та ще й створена на кошти жителів: городян, купців і ремісників. Зверху є оглядовий майданчик, — вів далі батько. — Видно все місто. Та що там місто, у добру погоду Дюну до самого моря видно. Як хочеш, можемо піднятися.

(...) Дівчинка мовчала. Проте Інге, здається, і не чекала відповіді.

— Коли доходить до цих історичних пам'яток, твій тато просто наче схибнутий, — шебетала вона далі. — От скажи, Алекс, хіба ці руїни тобі на роботі не обридли? Твій тато, — вона раптом аж приснула зі сміху і замахала руками, марно намагаючись його стримати. — Ні, чесно, не можу більше. Це так дивно, Алекс, казати на тебе «тато». Ніколи не уявляла тебе в такій ролі.

Батько на це тільки якось знічено реготнув, і вони попрямували далі, бо Алекс волів показати Марті Ярмаркову площу, а ще будинок на вулиці Ремесел, де він працює.

(...) Через святкове мерехтіння на темних напівпорожніх вулицях до неї чомусь із небувалою гостротою повернулося відчуття самотності. Почало пекти очі й горло стислося так, що ковтнути не було сили. «Ні! — наказала вона собі, зціпивши зуби. Не вистачало, аби Алекс помітив, що вона плаче, як мале дитя. Не дай Боже, почне її втішати або й гірше: говоритиме щось піднесене та безбарвне про маму (...). Та ще й при цій, Інге. Ні, це геть непотрібно. Однаково ж нічого не зміниш» (...)

Скільки б не розтинали темряву мерехтливі вогники, яку б чудову ялинку чи подарунки не обіцяв їй Алекс та яке б надзвичайне Різдво не народжувалося у світі — нічого не повернеться, це Марта добре розуміла.

Не буває ніяких чудес, то все дурні дитячі вигадки. Вигадки й тільки вигадки...

Інге зупинилася, щоб роздивитися чобітки у вітрині. Алекс галантно притримував білявку за руку, бо бруківка перед крамницею взялася кригою. Марта на якийсь час опинилася на самоті, але не зупинилася, безнадійно плентаючись далі вулицею, думаючи, коли ж цій прогулянці вже настане кінець.

Знову вона...

Жінка стояла кроків за двадцять від дівчинки, у тіні ліхтаря. Марта відразу її впізнала й зупинилася. Та ж сама таця із солодощами, очіпок, темний і якийсь подертий плащ незрозумілого кольору.

Дивна продавчиня нічого не пропонувала перехожим, що її минали, вона розглядала Марту. Прискіпливо й невідривно. І знову, тільки-но зрозуміла, що дівчинка знає про її присутність, спритно розвернулася і рушила далі вулицею.

Марта уважно дивилася жінці в слід. Серце калатало, мов навіжене, але не з переляку. Звісно, спершу дівчинка й справді злякалася, але тепер помітила ще одну незрозумілу річ. Попри чудернацьке вбрання, зі спини жінка була чимось невловимо схожа на маму. Марті так і не вдалося вхопити, чим саме. Може, ходю — плавною, попри те, що перехожа явно поспішала, чи статурою — була така сама невисока та зграбна, хоч і трохи гладша за маму, яка за останній рік схудла так, що легко влізала у власні підліткові платтячка.

Не дуже розуміючи, що відбувається, Марта пришвидшила кроки, намагаючись скоротити відстань — Алекс з Інге й досі розглядали вітрину.

Жінка швидко віддалялася, наче відчула, що її переслідують, і тікала. Дуже скоро її постать зникла за рогом на яскраво освітленій площі. Від гірлянд звідти розлягалось сяйво — здавалося, дивну перехожу проковтнув золотий вир.

«Одне-єдине маленьке диво. Хіба так не буває? — відчайдушно промайнуло в голові дівчинки. — Лікарі просто помилилися. Мама одужала, але трохи змінилася. Вона дізналася в тітки Кіри, куди її відправили, і ось шукає її — Марту!»

Дівчинка додала швидкості, далі побігла.

— Почекайте, будь ласка!

Перехожу вона наздогнала лише посеред площі, біля ярмаркових павільйонів. Жінка перелякано озирнулася. Від швидкої ходи з-під очіпку в неї вибилося темне волосся, бурштинові очі стривожено оглядали Марту.

Ні, звісно це була не мама.

— В-вибачте... — невиразно промимрила дівчинка.

Та жінка раптом приязно усміхнулася і ніби потяглася їй назустріч, не бажаючи відпускати.

— Вітаю, маленька пані, — вимовила вона з дивним, як для Марти, акцентом. — Чекайте, прошу! Вона гарячково запорпалася у своїй таці і щось звідти вихопила.

— Візьміть, будь ласка. Скоро Різдво, а у вас таке печальне личко. Це янгол... Ось. Ось, — Марта тільки тепер зрозуміла, що жінка простягає їй прикрашений поливою медяник. — Ви ж любите янголів...

У дівчинки похололо в грудях.

— Дякую, я не...

— Марто! Це що таке? Що за вибрики? Куди ти ділася? — саме цієї миті надогнав дівчинку розлючений і захеканий Алекс. — Ти ж не знаєш міста, тут можна заблукати! Що це за манера тікати кудись, нічого не сказавши? Хіба тобі мама таке дозволяла?

Жінка відвернулася і за мить зникла.

А далі Марта й сама не второпала, яка муха її вкусила, але, люто відштовхнувши руки батька, вона закричала:

— Іди геть! Пусти! Відпусти мене, чуєш! Я не хочу бути з тобою! Ніколи не хотіла! Ненавиджу! Це місто! Усіх! Усіх вас ненавиджу! Дай мені спокій, чув?! Я хочу додому!

Алекс наче скам'янів. Стояв нерухомо, доки вона викрикувала йому в обличчя образи.

— Ходімо. Ти, мабуть, дуже стомилася. Час їхати додому, — тільки й сказав він, коли вона нарешті заспокоїлася.

Марта не ворушилася. Тоді він узяв її за руку — наче лещатами затиснув — і повів до виходу з площі, де чекала на них ошелешена Інге.

Дивна продавчиня уважно спостерігала за цією сценою з-за рогу одного з порожніх павільйонів. Тільки-но батько відвів дівчинку подалі, жінка теж заквапилася, але в протилежному напрямку. Найближчою з вулиць, що вели з площі на схід, була вузька й непримітна Пекарська. Жінка метнулася туди.

Діставшись до першого ж ліхтаря, вона уважно озирнулася і, переконавшись, що вулиця порожня, тричі дуже старанно повернулася проти сонця, а потім, піднявши голову вгору та вдивляючись прямо в помаранчеве серце ліхтарного світла, покликала: «Тобіасе!»

У рівному колі, що його кидав ліхтар на бруківку, майже відразу після цих слів з'явилася скоцюблена фігура у кристалотому капелюсі. Чоловік труснув головою і піднявся на весь зріст, спантеличено озируючись.

— Де це ми, Еммеліно? — хрипко поцікавився він, оглядаючи ліхтарі на вулиці. — Ти ба скільки світла!

— Не маємо часу на світло, майстре ліхтарнику, — стривожено зашепотіла до нього жінка. — Чайка була права. Хай тому зайді в Королівській вежі й після смерті не знати спокою через те, що він зробив з Йолем! Але то він. Направду він, Тобіасе! Він!

— Ти його бачила?! — вражено скрикнув чоловік.

Скульптура ліхтарика дяді Колі на вулиці Корзо в м. Ужгороді

- Так. У маленької дівчинки. Іграшка чи що. Наче прикраса з глини.
Ліхтарник аж присвиснув із подиву.
- Мусиш іти за ними, — гарячково продовжувала та, кого називали Еммеліною. — Вони мають бути десь на Ковальській. Ще не проминули старі мури. Чоловік, жінка та дитя. Пішла б сама, та те дитя бачить, Тобіасе. Розумієш? Бачить!
- Нас бачить? — Тобіас, здається, не повірив.
- Жінка нетерпляче кивнула.
- Як я тебе. Наздогнала мене й заговорила. Тож будь обережний.
- Ти з нею розмовляла? І навіть не спробувала?.. — ліхтарник розпачливо ляснув себе по колінах.
- Спробувала обмінне закляття... Та її батько мені завадив.
- Дідько! Прогавили таку мить! Треба було мені йти.
- І щоб ти вдіяв? — обурилася жінка. — Обікрив би дитину в темному кутку?
- Ніби у нас є вибір, — похмуро кинув той. — Чи може почекаємо, доки Гайліс дізнається? Якщо Йоль повернувся, ти ж знаєш, що це значить! Владі Магнусу нарешті кінець!
- Знаю, пане ліхтарнику! — роздратовалася жінка. — Саме тому не можна ризикувати. Те дівча, напевно, теж причетне до закляття.
- Ліхтарник рвучко нахилився до неї.
- Чхати я хотів на всі закляття, Еммеліно! Якщо це Йоль, треба його повернути за всяку ціну. Чи не доволі ми скніли в темряві? Бути поряд і пальцем не ворухнути? Та я краще вмру, ніж далі ходитиму живим трупом!
- Тобіасе, чекай! — жінка простягнула руку та вхопила лише повітря.
- Ліхтарник уже дряпався на дах найближчого будинку, спритно впираючись ногами в кріплення водостоку.
- Тобіасе! — розпачливо гукнула жінка. — Будь обережний, благаю... (...)

Готуємося до читання

Як себе почуває Марта? Що ви можете сказати про її поведінку? Чим вона зумовлена?

Читаємо вдумливо

Розділ 2. Нічний гість

Марта, сидючи в темряві на підвіконні, виглядала автомобіль Алекса. Вона боялась його реакції на повідомлення вчительки про те, що дівчинка штовхнула дивакуватого однокласника Даніеля, який хотів відібрати Серафину, і той розбив голову. Марта переймалася тим, що Алекс допізна був на роботі, оскільки мусив виплачувати кредит на авто та ремонт, який зробив у квартирі Інге. За вікном дівчинка помітила худючого, мов жердина, електрика в крилатому капелюсі, який опікувався ліхтарями в місті. Від погляду чоловіка Марта зістрибнула з підвіконня і за це її вкотре насварила Інге, дорікаючи гарно облаштованою кімнатою.

(...) «Як же обридли балачки про цю кляту кімнату! — подумки зітхнула дівчинка. — Краще б Алекс поселив її у стодолі, ніж щодня вислуховувати дорікання від Інге».

Готуючись до її приїзду, батько, як завжди, прагнув здивувати, і йому це вдалося. Марта аж рота відкрила, коли вперше ввійшла до своєї кімнати. Стіни там були пофарбовані у бузковий колір, а найдальша з них, де стояло ліжко, ще й прикрашена срібним візерунком. Завіси на вікні — з білого шовку, на підлозі біля ліжка — м'якеньке хутро.

«Зі мною тобі буде краще», — наче промовляла кожна річ у цій кімнаті, тож Марта змусила закрити рот. Не торкнулася ні завіс, ні білих меблів. Навіть речі свої залишила в сумці під ліжком не розібраними. Воно їй на краще. Ніхто не чіплятиметься з прибиранням. (...)

На кухні щось голосно зашкварчало. Інге зойкнула й вибігла.

(...) У передпокої гучно ляснули входні двері, Марта аж здригнулася з несподіванки.

— Привіт, дівчата! Я вдома! — гукнув Алекс.

Голос наче не злий.

У Марти в грудях затеплилася відчайдушна надія. Може, класна таки зглянулася на її прохання і передумала дзвонити батькові?

— Привіт, зайчику! — вистригнула з кухні Інге.

— Привіт! Марта в себе? — спитав Алекс.

— Та де ж їй бути? Марто, ходи привітайся з татом.

Дівчинка з нехиттю пішла в передпокій.

— Як справи, люба? — поцікавився батько на шляху до вітальні. Наче в добродумному гуморі.

— Перевдягайся, котику, зараз будемо вечеряти, — Інге цмокнула Алекса у щоку. — Я там дещо приготувала. Сюрприз, — і вона знову випурхнула до кухні.

«Котику». Марта ледь не пирхнула. Кого батько справді нагадував — це пощипаного лелеку. Ось і зараз туфлі зняв і повалився на диван у вітальні, прикривши очі, та ще й скроні розтирає — мабуть, знову голова болить. Дівчинка повернулася, аби тихцем зникнути.

— Як було в школі? — раптом запитав Алекс.

— Н-нормально...

— Марто, подивися на мене, — на диво лагідно попросив він. — Якісь у тебе очі червоні. Що сталося?

— Червоні? Ні... Усе гаразд. То, мабуть, від комп'ютера, — дівчинка якнайшвидше відвернулася. — Я піду... Там ще уроки є.

Алекс, здається, хотів спитати ще дещо, та Інге покликала Марту допомагати з вечерею. Вона якось особливо огидно витушкувала м'ясо з цибулею порей, а ще купила страшенно дорогу пляшку білого вина. Алекс відкоркував її, і вони з Інге взялися за дегустацію, постійно кокаючись: «За успіхи, за тендер...»

До кінця вечері Марта навіть трохи заспокоїлася і повеселішала. Схоже, їй таки пощастило. Зрештою, Дані ж сам наполягав, що з ним усе гаразд. Може, не такий уже він і поганий, дарма інші діти з нього сміються. Тільки їй того, що вигляд має дивний. (...)

— О! Дивіться, це про нас! — раптом вигукнув Алекс, ухопивши пульт від телевізора, який тихенько щось мурмотів на стіні. Батько підвищив гучність. На екрані йшов сюжет із місцевих новин.

«Як відомо, міський магістрат ще у квітні цього року оголосив конкурс проєктів реставрації Купецького будинку, — бадьоро розповідав журналіст на фоні того самого червоного будинку, подібного до пряника, до якого Алекс водив її у день приїзду. — Серед фаворитів досі впевнено тримається проєкт компанії «Алтек», розроблений під керівництвом дизайнера Олександра Вітрецького. Він передбачає облаштування в будівлі кількох галерей, вільного робочого простору, залів для бенкетів і конференцій, інформаційного туристичного центру та кафе. Щоправда, перш ніж ми зможемо поздоровити «Алтеки» з остаточною перемогою, проєкт має пройти комісію Держінспекції з охорони пам'яток, але її експерти, здається, налаштовані не надто оптимістично. Вам слово, пане Лацис».

Журналіст розвернувся і тицьнув мікрофона високому старому з холодним і зверхнім обличчям. На екрані поряд з'явився напис: «Магнус Лацис. Експерт комісії з охорони історичних пам'яток».

«Я детально ознайомився з проєктом пана Вітрецького, і я категорично «проти», — оголосив старий. — Цей проєкт вимагає занадто багато змін усередині будинку, зокрема може бути зачеплений фундамент сімнадцятого століття. Він — виняткова історична цінність...»

— От брехло! — Алекс розлючено вимкнув телевізор і пожбував пульт на підвіконня. — Там тільки й треба, що укріпити той фундамент, а не зачіпати його! І він це мав бачити, якщо справді уважно читав! Нічо, дякувати Богу, це не єдиний експерт. Більшість під час останнього засідання була на нашому боці. — Він тяжко зітхнув. — Як же я від цього всього втомився. Не знаю, Інге, може, ти й маєш рацію. Може, і справді поїдемо на Різдво? Кудись світ за очі. А шефові скажу, хай сам справляється, як хоче. Я, зрештою, уже три роки відпустки не брав.

— То ти погоджуєшся?! — білявка з радісним виском повисла в нього на шії.

— Мабуть, що так, — усміхнувся Алекс, але якось невесело. — Хочеш на лижі, Марто?

— Е-е.. Не знаю... Я не вмію кататися, — ледь видушила із себе дівчинка, заскочена цим запитанням.

Вона геть не слухала, про що йдеться. Ледь не підстрибнула, коли під час репортажу той журналіст сказав «Лацис». Це ж якраз Данієлеве прізвище. Цікаво, той суворий чоловік — його родич?..

— Нічого страшного, кицю. Візьмемо тобі інструктора, — Інге пропекла дівчинку поглядом і скочила з місця. — Вирішено! Зараз побіжу зателефоную Ірі, вона обіцяла підшукати путівку! — вона цмокнула Алекса в обидві щоки й зникла у вітальні. Через деякий час стало чути, як вона там щебече по телефону.

— У тебе ж завтра різдвяний спектакль у школі? Хвилюєшся? — Алекс, який устав по чашку, підбадьорливо торкнувся Мартиного плеча. Дівчинка обережно оминула його і швидше повернулася до столу. — Слухай, така справа, — тон у батька став винуватий. — Я дуже хотів би прийти, та, на жаль, не зможу. Інге все зніме на камеру, і ми потім разом подивимось. Гарзд?

— Там немає чого знімати, — знизала плечима дівчинка, утупившись у чашку. — У мене навіть слів немає. Я просто тримаю якесь покривало.

— Це, мабуть, модерна постановка, — засміявся батько й раптом взявся оповідати про вистави, які вони з друзями влаштовували в студентські роки. Марта

впіймала себе на тому, що теж мимоволі усміхається. «Зрештою, може, це непоганий вечір», — подумала вона.

Одразу потому в коридорі зловісно й гучно завонала батькова мобілка. (...)

Телефонувала вчителька. Марта не могла їй передбачити, що зробить Алекс. Він не кричав, ні про що не питав, а просто відібрав Серафину. Марта просила вибачення, благала не відбирати ангела, але батько був непохитним. Того вечора вона дуже злилася на Алекса.

* * *

Вона знову була в Старому місті. Чимдуж бігла брукованою вулицею, і серце їй радісно калатало. Треба тільки бігти швидше, і тоді вона точно наздожене маму. Он її постать, на тому кінці площі, поряд із Кам'яним собором.

Як вона змінилася! Виглядає молодшою, стрункішою, але дуже вже зажуреною. На ній довге гаптоване золотом святкове плаття, вилита з криги корона, наче в справжньої королеви. Марта кричить, махає мамі рукою, та вона ніби не бачить доньки, відвертається та йде у чорну прірву підворіття, у кам'яну вогуку арку, стиснуту двома старовинними будівлями. І темрява ковтає її.

Дівчинка намагається проскочити слідом, та в підворітті так темно, звідти віє крижаний вітер, від якого присідають димні смолоскипи, що освітлюють вхід, і племін'я у них стає чорний. Марта плаче зі страху й безсилля, розпачливо гукає маму. Чого ж вона не повертається за нею? Невже не чує? Завжди ж чула.

Що стало з нею там? Під кам'яною аркою так холодно й темно. Мабуть, вона там заблукала й тепер не може повернутися. Марта відчайдушно набирає повітря в груди та робить крок у крижану темряву.

— Вернися! — владно кличе чийсь голос позаду. М'який і сильний, від нього віє теплом. Дівчинка обертається і бачить янгола, що простягає їй руку.

Серафин! Янгол зовсім живий, тіло його сяє, як сонце, що раптом зійшло поміж темних стін. Від крил віє весняним вітром, чорні смолоскипи вщухають, крижана темрява відступає геть.

Та Марта не може залишити маму. Сяйво янгола таке сліпуче, воно не для неї. Вона відступає до підворіття і летить у п'тьму...

Прокинувшись від страшного польоту, дівчинка заціпеніла в ліжку.

«Це був сон, просто сон. Нічого страшного», — подумки вмовляла вона себе, намагаючись вгамувати тріпотливе серце. Марно, страх не відпускав. Їй і раніше снилися кошмари, мама тоді вставала, гріла у кухлику молоко з медом і гладила Марту по голові, аж доки та не засинала. Але зараз... (...)

Закрити очі знову було страшно, тож Марта перевернулася на інший бік обличчям до стіни й скрутилася в клубочок. Ковдра трохи зсунулася, і чоло дівчинці лизнув крижаний протяг — свіжий і потужний.

Що ж це таке? Звідки такий холод?

«Вікно відчинене!» — раптом із жахом усвідомила дівчинка, і майже відразу почувала ще дещо — тихе рипіння паркету, чийсь обережні кроки.

Марті перехопило подих, пальці автоматично намацували янгола біля подушки, та його не було. А от у кімнаті точно хтось був. Рухався поволі, раз-по-раз завмираючи. Грабіжник?

Нічний гість, здавалося, щось шукав. Ось він торкнувся рукою столу — зашелестіли розкидані там зошити, один навіть плюхнувся на підлогу, і на кілька хвилин усе завмерло.

Серце Марти калатало вже десь у скронях.

Знову легенький шурхіт, рипіння. Незнайомець покинув стіл і взявся щось шукати серед одягу на стільці, далі тихо грюкнули олівці в пеналі. Нащо йому її шкільний рюкзак?!

Заціпенівши від жаху, дівчинка чула навіть, як дихає непроханий гість — часто та схвильовано.

Паркет знову рипнув, кроки почали наближатися до ліжка.

Цього Марта вже не витримала, розвернулася, мов стиснута пружина, і відчайдушно закричала.

Чоловік, а вона була впевнена, що це був чоловік — худий і спритний — стиснено зойкнув, скочив на підвіконня і щез.

Майже відразу потому знадвору долинув жахливий скрегіт та свист, ніби поряд із вікном били велетенські залізні крила. Знову пролунав крик — цього разу відчайдушний, переляканий, а потім усе затихло.

Коли за кілька хвилин у кімнаті спалахнуло світло, і до Марти прибіг розкуйовджений зі сну Алекс, дівчинка широко розплющеними від переляку очима дивилася на порожнє розчахнуте вікно.

— Що тут знову відбувається? — за батьком, позіхаючи, припленталася Інге у халаті. — Нічого собі, що ти тут за свинарник зробила? — витріщилася вона на розкидані по підлозі речі.

Марта тремтячим голосом спробувала їм щось пояснити, та попри відкрите вікно батько майже відразу дійшов висновку, що їй наснився кошмар і навідріз відмовився вірити у розповідь про грабіжника в кімнаті.

— Зрештою, ми живемо на четвертому поверсі! Це просто неможливо. Тобі просто наснився поганий сон, люба.

Він послав Інге на кухню принести Марті склянку води, а сам зачинив вікно і так-сяк прибрав із підлоги розкиданий одяг і зошити. А ще, поки дівчинка, цокотячи зубами, сьорбала воду, сходяв до вітальні та повернув їй Серафина.

— Чудово, — виразно пирхнула на це Інге й одразу пішла.

— Як ти збираєшся давати собі з нею раду, якщо ладний здатися, варто їй лише векнути? — роздратовано спитала вона Алекса, коли той нарешті повернувся до спальні. — Та ще й взявся прибирати сам! Вона ж либонь це навмисно втнула, а тобі казки розповідає! (...)

Ранок видався сумним і похмурим. Алекс збирався на роботу сам, Інге ще не вставала. Мабуть, усе ще ображалася через вчорашню сварку.

Марта геть не виспалася, руки й ноги відмовлялися ворухитися. Єдина радість — через спектакль уроків сьогодні майже не передбачалося, їм дозволили приходити не у формі, тож дівчинка надійно заховала Серафину в кишеню джинсів і з полегшенням витягнула свого улюбленого чорного светра із сумки під ліжком.

Почувалася геть спантеличеною. Хай навіть Алекс відмовився вірити, що в її кімнату й справді хтось заліз, вона знала правду. У кімнаті хтось був, і цей хтось, судячи з гармидеру, щось наполегливо шукав.

Уночі, коли пішли Алекс з Інге, вона таки зважилася встати, аби ще раз перевірити вікно. Карниз виглядав так, ніби його дер кігтями березневий кіт, однак внизу під будинком не залишилося жодних слідів, тільки сніг. Зрештою, хіба хтось може стрибнути із четвертого поверху, не зламавши собі шию? Але де ж дівся той грабіжник? І що то за жахливий скрегіт?

(...) Адже ще був той сон. Це мама ледь не вперше снилася їй після смерті. Вона була такою сумною, хоч і виглядала, як королева. Може, їй погано на тому світі? Дівчинці ще й досі млілося від згадки про темряву підворіття. Крім того, їй здавалося, що вона впізнала місце. Поряд була та велична Кам'яна церква. А ще їй раптом пригадалася дивна золотоока жінка, що так прискіпливо розглядала янгола в її руках крізь вітрину ресторану.

А раптом між цими подіями є зв'язок?

«Припини! — майже відразу осмикнула вона себе. — Та перехожа була не мама, і ти це добре знаєш».

Та під час сніданку, запихаючи в себе противнющі мюслі — єдине, крім чаю, що вмів готувати Алекс — вона тільки й думала, що про свій сон. Може, це якийсь знак? Може, мама хоче їй щось сказати? Кличе її? Що як увійти в цю арку в реальному житті? І чи взагалі є така арка поряд із церквою, чи їй це все тільки наснилося? Хай там як, вона відчувала, що не матиме спокою, доки не перевірить.

Залишався єдиний вихід — їй треба до Старого міста. Тільки як туди потрапити? Може, захворіти? Тоді, мабуть, вдалося б непомітно вислизнути з дому, коли Інге піде по крамниціях.

— Алексе, — Марта зупинилася і проковтнула ще добрячу порцію розбухлих від молока бананів, щоб голос не тремтів. — Можна мені сьогодні не ходити до школи? Я щось погано себе почуваю.

— Що болить? — холодно кинув батько, утупившись у тарілку.

— Голова... А ще, здається, температура, — Марта намагалася говорити повільніше, наче їй справді недобре.

— Ти, мабуть, не виспалася.

Він покинув їсти, приніс їй анальгін і термометр.

Температура виявилася цілком нормальною, тож ідея з хворобою провалилася. А на додачу Алекс знову розсердився:

— Годі мені брехати! Скажу відразу: до школи ти сьогодні підеш, навіть якщо в тебе виявиться атиповий грип! Забула, що в тебе два додаткових заняття? До того ж я все ще не розумію тієї історії з хлопцем. Нащо ти його штовхнула?

— Бо він чіпав Серафину.

Алекс аж гмикнув спересердя:

— Та хай їй грець, тій твоїй іграшці! Ти ж наче вже для ляльок завелика?! Я завжди вважав тебе розумною дівчинкою. Хіба ти не розумієш? Ви ж могли обоє скалічитися. Добре, хоч скло в шибці витримало! Що ж це виходить, тобі речі дорожчі від людей?!

— Серафин не річ, — уперто буркнула Марта. — Якщо той ненормальний Дані ще раз його торкнеться, я йому не тільки голову розіб'ю.

— Досить! — гостро кинув батько, з грюкотом складаючи посуд до мийки. — І слухати не хочу. У тебе надто багато проблем у навчанні, щоб я дозволив тобі

прогулювати, коли заманеться. І брехати більше не раджу. Це просто огидно. Може, твою матір це й улаштувало, не знаю, та я...

— Звісно не знаєш, — важким від люті голосом перебила його дівчинка. — Ти з нами не жив.

Їй майже відразу стало соромно від своїх слів, адже Алекс на це якось дивно сіпнув головою, наче вона йому раптом заболіла. Мовчки домив посуд і вийшов із кухні.

— Давай швидше, — підігнав він її, узуваючись. — Я вже запізнююся.

Більше до самої школи вони не перемовилися жодним словом.

— Перепроси того хлопця, — звелів Алекс, підвозячи її до дверей школи. — Я цього просто вимагаю. Усім буде краще, тобі в першу чергу. Марто? Ти мене чуєш? — він суворо озирнувся на неї з переднього сидіння.

— Добре, — зітхнула дівчинка.

— От і чудово, — голос у батька дещо потеплішав. — Гарного тобі дня. Інге, на жаль, не зможе прийти на виставу. У неї сьогодні багато справ.

«Справи, аякже, — подумки пирхнула дівчинка. — І хто з нас, цікаво, огидне брехло? Ніби я не знаю, що ви зову посварилися».

Наче неясно, що в Інге немає інших справ, окрім як базікати по телефону та ходити на шопінг. Білявка вчилася на факультеті мистецтв, проте майже ніколи там не з'являлася.

— Вона забере тебе о четвертій. Побачимося вдома. І, будь ласка, поведься, як слід.

— Добре.

Марта вибралася з машини й попленталася до шкільних дверей, тягнучи за собою рюкзак. Поспішати було нікуди, Алекс завжди привозив її за пів години до занять. Його робота так само розпочиналася о восьмій.

У школі панувала тиша. Марта зачинила за собою двері вестибюлю і зупинилася. Крізь скляні вікна було видно, як батькова машина розвертається і лине назад по вулиці.

От жадного, цілий день працює в Старому місті, міг би її на пів годинки туди завезти.

— Здоров була, рання пташко! — на вершечок сходів вийшов, повільно махаючи віником, старенький вахтер. — Відчинити тобі клас?

— Ні, дякую, — швидко відказала дівчинка та раптом, відчувши дивне піднесення, додала, — я краще зачекаю надворі. Гарна погода.

Старий кинув оком за вікно й тільки плечима стенив, адже грудневе небо надворі залишалось густо сірим, обіцяючи снігову бурю.

— Тільки на дорогу не виходь.

— Гаразд, — слухняно кивнула Марта, знову прочиняючи шкільні двері й чемненько закриваючи їх за собою, щоб ніхто у світі — ні цей дідуган, ні ранкові перехожі, ні навіть полохливі горобці, що стрибали замерзлими калюжами під ганком, — не здогадався, не почув стукіт її повсталого серця.

Зараз! Саме зараз, як вона відразу не збагнула?! Доки батько на роботі, а Інге вдома, доки не прийшли вчителі й немає жодного учня. Доки ніхто не може її зупинити.

Час іти до Старого міста.

Мислимо критично

1. Чому, на вашу думку, персонажі повісті мають такі різні імена: одні звичні для нас, а інші — незвичайні? Чому назви міст не є конкретними, а назви вулиць є такими, які можна знайти в багатьох містах?
2. Охарактеризуйте стосунки Алекса й Інге, Алекса та Марти, Інге й Марти.
3. Наведіть приклади матеріальних конфліктів, описаних у запропонованому тексті.
4. Як ви розумієте слова «дитинство закінчилося»? Що вони означають для персонажів? А для вас?

Працюємо творчо

5. Уявіть, що ви — журналіст (журналістка) і вам потрібно взяти інтерв'ю в авторки повісті. Напишіть 5 цікавих запитань і знайдіть відповідь на них в інтернеті. Скористайтеся відеороликом під назвою «Місто тіней»: 8 запитань авторці книжки».
6. Перегляньте фільм «Важка дитина». Складіть порівняльну таблицю головних героїв.
7. Намалюйте ілюстрацію до повісті «Місто тіней». Відтворіть епізод, який вам найбільше сподобався, або намалюйте обраних героїв. Доберіть підпис до ілюстрації з тексту.

Обговорюємо разом

8. Охарактеризуйте головних героїв повісті, використовуючи цитати з тексту. У яких випадках вони вчинили, на вашу думку, правильно, а в яких — неправильно? Поясніть. Обговоріть у групах, яку роль у житті Марти відігравала маленька фігурка ангела? Чи маєте ви улюблену річ, якій надаєте особливого значення? Розкажіть про це.
9. Що відбулося після смерті Мартиної мами? Чому, на вашу думку, Марта переїхала жити до тата? Наведіть цитати-підтвердження.
10. Які відчуття у вас викликав прочитаний текст?

Діємо в життєвих ситуаціях

11. З якими проблемами стикалася Марта в Сонячному місті? Якою вона була? А якою стала після втрати мами й переїзду до батька? Як можна було б їй допомогти?
12. Чому Марту розізлили слова співчуття вчительки, сказані перед усім класом? Чи спостерігали ви подібні ситуації? Оцініть їх.
13. У житті трапляється різне, часто батьки не проживають разом. Які поради ви можете запропонувати дорослим, які мають спільних дітей?
14. Ви вже зрозуміли, що після того, як Марта втекла в Старе місто, почалося найцікавіше. Чи підтримуєте ви те, що дівчинка, нікому не повідомивши, пішла в незнайоме місце? Наскільки це небезпечно?

Хай у списку переваг буде спершу читання як насолода, а вже потім — як праця. Праця є гарним фітнесом для нашого мозку, джерелом радості... А ще — збагачення нашого словникового запасу, яке, при всій повазі до телебачення і соцмереж, може дати нам тільки книжка.

М. Павленко

Марина Павленко

Нар. 1973 р.

Марина Павленко — сучасна українська письменниця, художниця, науковець і педагог. Авторка поетичних збірок «Бузкові зошити» (1997), «Чар-папороть» (2002); казкових творів «Півтора бажання (Казки з Ялосоветиної скрині)» (2004), «Домовичок із палітрою» (2001), «Домовичок повертається» (2007), «Домовичок і купа проблем» (2019); роману «Санта Лучія в кирзових чоботях» (2010), повістей «Миколчині історії» (2008), «Моя класнюча дівчинка» (2016) та ін. У творчому доробку М. Павленко — цикл повістей для підлітків про Русалоньку із 7-В, створений у 2005–2019 рр.

Грані художнього твору

Історій про нещасних дітей є багато. Перед нами ще одна повість «Миколчині історії» — про хлопчика Миколку, який має одного вірного товариша — пса Найду. Саме для собаки головний герой Миколка, самотній, покинутий хлопчик, який не потрібний матері й вітчиму, яким не цікавляться в школі, є найбільшим героєм, адже він урятував Найду, коли той був малесеньким цуценям. Микола — не хуліган, не безхатько, він — дитина, яка потребує, щоб її почули, зрозуміли й полюбили. хлопчик намагається вижити, як уміє. Кожний розділ розповідає про якусь історію в його житті. Але жодна не залишить вас байдужими. Озирніться навкруги... Можливо, поруч із вами є такий Миколка, якому дуже потрібна підтримка...

М. Павленко «Миколчині історії», Д. Марцін, видавництво «Богдан» 2015

Готуємося до читання

1. За допомогою інтернету ознайомтеся з 1–2 інтерв'ю М. Павленко. Випишіть її думки, що є особливо близькими для вас.
2. Знайдіть сторінку мисткині у фейсбуці. Яку нову інформацію про творчість письменниці ви дізналися із соцмереж?
3. Читаючи перший розділ твору «Миколчині історії», зверніть увагу на опозицію «свій» і «чужий». Поміркуйте, чому школа, хлопці та вітчим потрапили до категорії «чужих».

Читаємо вдумливо

МИКОЛЧИНІ ІСТОРІЇ

Повість

(Уривки)

Найда

Найда — це Миколчин пес. Найда охороняє Миколку. Якщо хлопчик надумав іти до школи, Найда проводить його аж до воріт. І чекає за парканом, переховуючись від прибиральниць і завгоспа, аж поки Миколці не обриднуть уроки, і вони знову не будуть разом.

Школа — чужак. Вона тхне Миколчиними почервонілими вухами й зауваженнями в щоденнику. Школа вважає Миколку поганим учнем і навіть ледачем. Найда потайки завжди гарчить на школу й не проти б її покусати.

Якщо ж Миколка до школи не йде, вони вдвох пересиджують уроки в халабуді. Точніше, пересиджує Миколка — Найда сторожує біля входу.

Стіни халабуди зроблено з дощок і фанери, вхід завішано старою мішковиною, а дах — зі шматків замшілого шиферу.

Про халабуду не знає ніхто в цілому світі, бо вона ген-ген на пустирищі, у дерезі. У ній Миколка ночує, коли вітчим погрожує його вбити.

Відбувши уроки, Миколка зі своїм другом вибираються на вулицю. Там вони воюють із місцевою паруботою: Миколка шпурляє в хлопчаків камінням, а Найда бігає за найдокучливішими.

Хлопці — чужаки. Від них пахне домашніми пиріжками й новим шкіряним взуттям. Вони дражнять Миколку бомжем і безпритульним. Проте хай Миколка тільки скомандує — Найда вмить їм штани полатає.

Усі ВОНИ: школа, вітчим, хлопчак — не люблять Найдиного хазяїна. І пес один-єдиний, хто знає, що Миколка — герой, що він хороший. Коли Найду, ще як був цуценям, ВОНИ киули в багнюку, то не хто інший, а Миколка його врятував.

Відтоді Найда став Миколчиним.

Натинявшись на вулиці, вони йдуть на смітник. На смітнику можна знайти чимало потрібних речей, а то чим-небудь і поживитися. Миколка нишпорить, а Найда стереже добуті скарби від нічийних собак.

Буває, замість іти на смітник, вони блукають дворами. Там теж можна дещо підібрати.

Он лежить на лавці яскравий, просто-таки пречудовий конструктор. Його власниця, маленька дівчинка, самотньо порпається в пісочку.

Найда не певен, що Миколка чинить правильно, але розуміє, що такого яскравого, пречудового конструктора в нього ніколи не було. До того ж нащо конструктор дівчинці?

І ось вони вже, ледве стримуючись, щоб не побігти, поспішають у бік халабуди. А яскравий, просто-таки пречудовий конструктор побрязкує в Миколчиних руках.

Аж тут іззаду хапає Миколку за комір її тато. Вони змушені повернутися до двору. Дівчинка плаче. Її тато лає Миколку.

Дівчинка та її тато — чужаки. Від дівчинки смердить милом і цукерками, від Тата — потом, тяжкою роботою і любов'ю до своєї дівчинки. Найда навіть гидує кусати їх, тільки погрозливо шкірить зуби.

Миколка віддає конструктор, похмуро колупаючи землю носакон порваної кросівки.

Яка ганьба! Краще б Найда з'їв дохлу мишу! Краще б його подряпали при- блудні коти!

— Найдо, за мною! — бадьориться Миколка.

Найда робить хвоста «бубликом»: ду-уже нам потрібні ваші нікчемні кон- структори!

З гідністю гавкнувши на прощання, Найда вибігає з двору за своїм незмінним героєм і повелителем.

Готуємося до читання

1. Читаючи наступний розділ, поміркуйте: хто відповідальний за дитину. До якого віку?
2. Яке ваше ставлення до Миколки після прочитання уривка?

Читаємо вдумливо

Вечеря

З якогось дива так виголодніли!.. Миколка з'їв би уже й слона, а Найда проковтнув би й равлика, який повзе, мабуть, у свою осінню сплячку. Ні, ну, звісно, проковтнув би, якби не гидувався! Так-так, Миколка має рацію — того не варто їсти!

Вони обмацали голодними очима вулицю і навіть пробіглися дворами, але, крім кількох поморщених падалиць-симиренок, не намацали нічого. Та зів'ялі яблука ще більше розворушили голод.

Вирішили зганяти до Миколчиної хати.

Миколка поставив Найду «на шухері», а сам, скрадаючись, поліз між бур'янами. Позазирав у вікна й похнюплено метнувся назад.

— Змотуємо вудки, Найдо! Мама ще немає.

Але, перш ніж рушити геть, Найда підвів допитливий погляд на господаря. Миколка теж глипнув на пса й прочитав у його погляді щось важливе.

Ах, он воно що! «Змотуємо вудки»!.. Не змотувати їх треба, а навпаки, добути до сарая і познаходити! Вони лежали там хтозна з якої давнини, може, ще від котрогось із попередніх вітчимів. А могли б допомогти Миколці з Найдою здобувати хліб, тобто рибу насущну!!!

На жаль, вудок у сараї не виявилось. А ще ж недавно, коли Найда з Миколкою витягали з-під завалів старого керогаза, щоб узяти його собі на нове халабудне хазяйство, вудки були! Вони зникли, як до того безслідно позникали старий і, здавалось, вічний сарайний самовар, трилітрові слоїки й багато інших цінних цікавих речей!.. (...)

Вони вже мали вибиратися — чорним ходом, тобто через колись глуху, а нині всуціль діряву задню стіну, — аж тут Миколка ненароком наступив

на граблі, які дивом уціліли після «гостьових» атак. Вони дзвінко торохнули його по лобі (...)

Найда ж тим часом, як навмисне, заплутався в старому ганчір'ї.

— Гайда, бо зараз тут нам і кришка! — нетерпляче виплутував собаку Миколка.

Тюль! Старий пожовклий тюль теж із хтозна-яких часів!

— Ти дивися, ще й не зовсім дірявий! — звільнивши песика, Миколка став хутко намотувати знахідку на граблі.

Найда й сам не любив, щоб добро пропадало. Хоч у халабуді вікон і немає, є тільки отвір, який засувається шматком фанери.

— Це ж не на вікна, дурненький! — Миколка взяв сувій під пахву, одхилив дошку й ступив у бік Яру. — Хватку зробимо! Усі карасі будуть наші!

О, який розумний у Найди Миколка!

Миколка виявився не просто розумним, а розумнющим. З вербових гілок і держака від граблів зробив прекрасну хватку. Установив її трохи бокаса там, де течія Болотянки найсильніша.

Сам став вище за течією, Найду ж послав на протилежний бік:

— Найдо, голос!

І поки Найда підганяв рибу гучним гавкотом, хлопчик час від часу вихоплював хватку і все, що в неї потрапляло, викидав на берег.

Є!!! Урешті-решт із-поміж прогнилого листя, мулу й купи драного целофану дечого понавибирали: у відерці веселим блиском висяювала дрібна мультка і скидалися п'ять малесеньких окунців.

— Найдо, лапу! Другу! — хлопчик радісно плеснув собаку по слухняно простягнутих лапах. — Прикинь! Я знав, що в Болотянці риба таки водиться!!!

Ну й розумний же Найдин Миколка!!!

У керованні не тільки давно не було гасу — від нього взагалі залишилася сама арматура, тож він служив Миколці та Найді зручною підставкою для старої скорідки над вогнищем.

Найда, звісно, уже давно проковтнув би рибку й сирою. Але, нетерпляче витанцьовуючи, дожидався, поки Миколка її посмажить «за компанію». Потім терпляче ждав, поки хлопчик поділить страву навпіл. Навіть нечищена мультка виявилася добрезною. Окунці трохи колючі й деркі, але теж — кігтики облизеш!

Не знати, як Миколка (крім половини риби, він оддав Найді ще й клапті луски, хвості і плавці), а Найда їх іще з десяток умолотив би! (...)

Готуємося до читання

Читаючи наступний уривок, зверніть увагу на стосунки Миколки з його матір'ю. Які висновки ви зробили для себе?

Читаємо вдумливо

Ураган

Узагалі-то, Найда хотів побігти аж у хату. Але ще здалеку внюхав: там зараз тільки вітчм, отже, заходити не варто. Як мовив Миколка, діло принципу: поклявся з вітчмом наодинці не пересікатися, навіть коли здихатиме. Та й не-

безпечно це. Але й у подвір'ї не можна залишатися!!! Найда метався туди-сюди. У кущі? На грущу? Під столик, що біля груші?.. Кудись треба сховатися, кудись треба сховатися, кудись треба сховатися!!!

Найда й сам не годен пояснити, чому це раптом його щось наче погнало геть із халабуди.

Просто все навколо мовби казало Найді: «Тікай!» — і він кинувся з усіх лап, заманоючи за собою Миколку.

Хлопчик неабияк розсердився. Він якраз мав дуже нагальну роботу — зводив підпорну стінку дя халабуди: цими днями на пустирище вивезли цілу купу битої цегли. Глини тут і так повно: не лінуйся тільки гребти. Хоча цемент, звісно, краще! І піску вдосталь. Колотив глину з піском у старому погнутому відрі й мурував, щоб на віки.

Миколка сердився, але за собакою пішов, бо знав, що Найда ніколи не кличе просто так.

У сарай!!! Найда вивіркою заскочив у щілину й уже звідти гарчанням скомандував господареві зайти слідом.

Миколка слухняно зайшов у рипучі двері та звично замкнув їх за собою: хто зна, яка планета може знайти, крім Найди, ще й на вітчима.

— Якщо ти вже мене сюди приволік, пошукаю щось для нашої халабуди! — Миколка, зітхнувши, приступив до ревізії сарайного мотлоху. — Поможеш?

Та Найді було геть не до мотлоху й не до облаштування халабуди!

«Рятуйся!» — кричала йому раптова тиша, яка запала надворі (не чути було навіть горобців).

«Рятуйся!» — беззвучно пульсувало густе сарайне павутиння, чомусь напружене, мовби високовольтні дроти над вулицею.

«Рятуйся!» — у паніці вирувала сарайна мишва, яка з усіх сил заривалася в землю, аж та ворушилась і ніби дихала.

«Щось має статися, щось має статися, щось має статися!» — гупало навколо, гупало в Найдиній голові, гупало єдиним, спільним для всього живого серцем.

І сталося. Спочатку різко потемніло, наче вони сиділи не в сараї, а десь у підземеллі. Принишклий сарай раптом стрепенувся і зазвучав: страшно зарипіли його стіни від сильного вітру, загуркотів дах під суцільною зливою небесної води.

— Заманив сюди, тепер нам тут і гаплик! — видихнув Миколка поблідлими вустами. А може, він і гукав, просто крізь шум грози почути його було неможливо.

Щілини в сараї завивали тужливіше, ніж ціла зграя диких псів.

Коли ж із даху почало зривати толь, а стіни захиталися, хлопчик рвонувся до дверей. Щойно він зняв зацібку, двері з гуркотом відчинилися.

Надворі робилося щось жахливе: з чорно-зеленого неба валив дощовий потік. Ревів шалений вітрисько й мало не до землі гнув дерева. Літали шматки шиферу, чувся гуркіт каміння, дзвін побитого скла...

— Ураган якийсь, чи що? — намагався перекричати бурю Миколка. — Найдо, або ми валимо звідси, або нас тут завалить!!!

Проте навіть зараз хлопчик не захотів бігти до хати, бо принцип є принцип, та й вітчим — це ще один добрячий кінець світу.

— У туалет!!! — схопився Миколка за рятівну думку.

Справді, якщо сараєм термесувало, наче контейнером над кузовом сміттєзбиральної машини, то прямокутничок дощаного туалету коливався тільки трохи: як ото хватка серед мирної річкової течії.

— У-у-у-у-у! — завив Найда й учепився Миколці за штанину. Чогось йому зовсім не хотілося, щоб хлоп'як ховався в туалеті.

— Тьху, з тобою разом! — сплюнув Миколка, але погодився: Найда просто так не затримує.

Щойно Миколка натужно прихилив і знову заціпнув сарайні двері, як у них із того боку гухнуло чимось важким. Навколо зашуміло, загуркотіло й загуло ще дужче.

Миколка з Найдою забилися в напівпорожню загорожу для вугілля і мало не зарились у чорний попіл. Дрижали та зойкали від кожного удару.

Коли все стихло, виповзли на подвір'я. І вжахнулися. Кругом по кісточки стояла каламутна піниста вода. Одна половина груші була відчакнута, гілля розкидане. Столика, що під грушею, розтросчено на друзки. (...) Усе подвір'я — у смітті, битому склі, трісках, у шматках толю, бляхи та шиферу. А на місці туалету... Лише дерев'яна підлога — з діркою посередині!!! Ні стін, ані даху немає і близько!!!

Найда вже чекав похвали від хазяїна: як-не-як, а той вцілів саме завдяки собаці!!!

Натомість Миколка зненацька звереснув про інше:

— Моя мама!!! Найдо, шукати маму!!!

Миколчину маму й справді варто шукати. Вона часом давала Миколці їсти. Вона колись купила йому кросівки — оці, що хлопчик ходить у них і зараз. А ще вчорами, як гості розходилися, або після сварки з вітчимом, або після того, як сильно Миколку за віщось лайала, — після таких okazій мама іноді обнімала сина й казала:

— Ти ж єдина моя кровиночко!

При цьому вона пускала сльози.

Найда в таких випадках завжди скрипів зубами й вважав, що ці сльози — крокодилячі. Хоча ніколи не бачив крокодилів і не має зеленого поняття, які вони.

А Миколка в таких випадках завжди тішився, мов дитина, бо ні від кого не чув таких лагідних і жалісливих слів. Миколка ж не знає, що Найда міг би сказати про нього в сто разів краще — якби тільки вмів говорити!..

Утім, хлопчикова мама вже забігла в подвір'я — жива та здорова. Миколка щасливо кинувся їй назустріч.

Вона ж спершу оглнула руйнування і побідкалася над розбитими шибками та знищеним туалетом. Потім побігла перевіряти, чи живий вітчим. Той виявився живим і здоровим. Ба, проспавши, геть і не чув урагану й тепер не міг уторопати, що відбувається.

Аж тоді вона повернулася до Миколки, пустила сльозу й сказала:

— Моя кровиночко!

Миколчина мама, звісно, Найди не завважила. Утім, вона й до цього ніколи його не помічала.

Д. Марицін. Ілюстрація до повісті М. Павленко «Миколчині історії», 2015

Ураган пройшов смугою: тут — потрощено, а поруч — мов косою відрізало: усе на місці. Лише брудні потоки під ногами.

Пустирище майже ціле, а від халабуди — дошки на дошці не залишилося. Ось тобі й опорна стінка навіки!

«Гав! — підбадьорює Миколку Найда, струшуючи з лап грязюку. Відбудуємо, тобто ще краще зробимо! Он, мовляв, стільки свіженького будматеріалу валяється! Хтозна, може, ураганом і цементу звідкись притаскало?..»

Проте Миколка й не журиться. Навпаки, радіє:

— А ти, Найдо, у мене — козак! Це ж якби ти не той... То ми були б, той... Той, ми зовсім... не були б!.. Коротше, дай п'ять!..

І хлопчик радісно плескає Найду по простягнутих лапах.

Готуємося до читання

Як ви ставитеся до того, що Найда й Миколка вкрали їжу кицьки? Про що це свідчить? Як ви вважаєте, що було б, якби Товстуха впіймала хлопчика?

Читаємо вдумливо

Товстуха

Це Найда перший помітив Товстуху. Точніше, спочатку він побачив Товстухину кицьку, яка сиділа на штахетній огорожі, наче так і треба. Тобто насамперед він занюхав кицьчин запах. Ковбаса плюс пральний порошок: ох, і «букет»!

Кицька й сама була, як ковбаса з порошком. Рожевий писочок та біленькі зубки — мов шматочок ніжної вареної ковбаски з краплинками сала. Наче пральний порошок — сніжно-розсипчаста шубка.

До білого Найда взагалі ставився з осторогою. Біле — це зневага до всього суцього, до всього, що бігає Вулицями, нюшить по Смітниках і ночує під Халабудами на Пустирищах.

А тут ще й кицька!

І сидить непорушно, мовби не собака оце біжить попід штахетами, а котиться вітром якийсь нещасний порожній пакет!

Найда обурився і вже хотів, було, гавкнути, аби хоч трохи сполохати цю самозакохану пишноту. Як раптом із Дворика проспівало:

— Анхві-і-ісо! Обі-і-ідати! Свіжесеньке риб'яче хвіле!

Тоді Найда й побачив жінку, яка викотилась із мініатюрного будиночка.

Такої круглої жінки, він не зустрічав, відколи живе: ні до падіння в bagno, коли жив іще з мамою та братиками, ні опісля, коли Миколка вирятував Найду, і Найда став Миколчиним.

Тітка була така товста, що на запах Найда сприйняв її аж геть пізніше. Та й що там сприймати: усякі домашні харчі разом із тим самим пральним порошком.

Товстуха поставила біля стежки сяйливу мисочку, що пахтіла свіжозвареною рибою.

Кицька, яку, очевидно, і звали Анхвісою, неохоче зістрибнула з паркану й ліниво пішла до мисочки.

Найда проковтнув слину й уже побіг би собі далі. Та ніс іще не донюхав до кінця Анхвісиного обіду, а лапи заблагали трохи перепочинку.

Товстуха спокійнісінько засунулася назад у будиночок. А кицька, трохи полізківши рибу, покинула обідати й повернулася на свої штахети.

Найда не встиг іще нічого й подумати, як його лапи зненацька відпочили й через дірку в тих же штахетах занесли його в Товстухин дворик.

Риба — діло зажайне, її поспіхом глитати не можна. Тут уже спрацювали зуби: вони мерщій вхопили мисочку й витягли її тією ж діркою в огорожі на вулицю.

Анхвіса ж — хоч би тобі оком повела!

Найда вже вилизував миску, як Товстуха знов опинилася на порозі.

— Анхві-і-ісо, ти знову на штахетах, замість обідати? — проспівала вона.

І раптом помітила, що мисочки немає:

— Моя кицу-у-уню! Я ж тобі рибки так і не винесла!!!

Товстуха знову попхалась у нутрощі тісного будиночка, а над Найдою де не взявся Миколка. Голодними ніздрями втягнув апетитний дух, але вчасно оговтався.

— Найдо, ти здурів? — прошипів хлопець. — Мало нам із тобою влетіло за конструктора, тепер ще й миски цупимо! Ану, віднеси, де взяв!

Віднеси то й віднеси таку чистеньку мисочку не сором і віддати! Найда прощально шурнув язиком по денцю і миттю відтяг посуд на місце.

Щойно виліз назад, як на порозі знову постала Товстуха. У її руках красувалась інша сяйлива мисочка з іще свіжішою рибкою.

— Склероз, та й годі! — уздрівши порожню миску, ударила вільною рукою об скрипучий від прального порошку фартух. — То ти, Анхвісочко, уже поїла? Моя ж ти конхветочко, моя ж мацяпочко! Оце, мабуть, виголоднилася на тих штахетах?! На ще трошки хворельки!

Товстуха пішла назад. Кицька так само знехотя зістрибнула з паркану, так само знічев'я обнюхала рибу й повернулася на штахети.

Найдині ж лапи так само чкурнули у дворик, зуби так само перетягли мисочку за паркан.

Миколка вже не сварився, усміхнено чекав, що буде далі. Найда не спішив торкатися їжі: виляв хвостом і дивився на нього.

Миколка вмить уловив Найдине мовчазне запрошення:

— Це ти мені? А й правда, я й мультку їв, і окунів, а от хворельки...

Судячи з того, як умить спорожніла мисочка, хворелька була добренькою. Видно, Товстусі нічого було робити, крім того, що дбати про кицьку, бо вона вкотре опинилася на порозі.

— На ще водички, моя мурусочко! Після рибки питусі хочеться!... Ой!..

Товстуха вирячилася на порожнє місце, а потім — на байдужу Анхвісу.

— Піду і я чогось поп'ю, мабуть, нашої з тобою хвірмової валер'янки, бо наче нерви здають! — І знову шезла в будиночку. (...). — Та що за хво-о-окуси? — зойкнула, знов угледівши порожню мисочку. Миколка з Найдою під тином облизували пальці та лапи й аж качалися зо сміху. (...)

Готуємося до читання

Чи потрібно дітям мати свої гроші? А як би ви їх використали? А для чого потрібні гроші Миколці? Як ви вважаєте, чи використає він їх на щось заборонене? Чому?

Читаємо вдумливо

Бізнес

Коли Найда з Миколкою бродять вулицями, кожний шукає своє. Миколка бачить усе, що вгорі, Найда — усе, що під ногами. Ось бананова шкірка, он — відірваний гудзик, там — розтовчене печиво, на щастя, навіть не дуже дрібно...

Якось вони зовсім випадково гуляли базаром. Базар Найда з Миколкою відвідують рідко, бо куштувати «бомжам» продавці нічого не дають. Це покупцям — і пелюсточку сала вріжуть, або сиру, або ковбаси... А в Найди й Миколки ж купувати немає за що.

А це зайшли.

Базар уже збирався розходитися. Пакували ящики, вантажили «бусики». З криками: «Обережно!», «До-о-орогу!» роз'їжджалися до підвальних комірок останні візки. Вітер починав розгонити по торговій площі всякі папірці, пакети й інше нецікаве сміття.

— Ти дивися, які щедрі базарювальники! — Миколка вказав на спорожнілі столики в ятках, де стояли і лежали різні порожні пляшки.

— Гав! — погодився Найда й замолотив хвостом, показуючи, що й під столиком одна валяється.

— Буде нам заробіток! — стішився Миколка й, упіймавши найбільший із гнаних вітром пакетів, заходився збирати пляшки до кулька.

Миколка й раніше, надібуючи на підходящу пляшчину, відносив її в магазин та обмінював на продукти. Але якось не докумекував шукати їх ще й на базарі. А тут пляшок тих — ого-го!

Миколка спритно метався базаром та підзбирував тару.

Найда бігав слідом, і його вже навіть почала мучити совість, що помочі з нього — як із kota.

Раптом Найда помітив у спресованій тисячею ніг і коліс пилюзі блискучий кружечок: гроші!!! Радісно гукнув Миколку.

— Молодець, Найдо! — Миколка вмент виколупав копійку.

— Найдо, шукати! — ще раз дав нюхнути собаці монету й обвів рукою базар.

Відтоді майже після кожного базару Миколка з Найдою вирушали на заробітки. Миколка видивлявся пляшки на своєму рівні, Найда — монети на своєму. (...)

Найдина пильність і тут ставала в пригоді: чув їх за кілометр та обгавкати міг на цілих два.

Що ж до грошей... Найда й раніше помічав, що люди нині зажирілі. Переконався, що, навіть ненароком упустивши копійку, багато хто просто лінується чи соромиться нагинатися за нею.

А Найда з Миколкою не лінувалися й не соромилися.

І ще помітили: базарники не раз просто-таки викидають одно- та двокопійчні монетки! Мовляв, ця дрібнота приносить нещастя, на неї часто «роблять», тобто перекидають на них свої проблеми, а тоді віддають іншим.

Проте Найда з Миколкою — не забобонні. Лише раз зганьбилися: коли заходилися підбирати монету, яку дотепний господар біля свого лотка... приклеїв до каналізаційного люка! Суперклеєм якимось: не віддирається! І не пошкодував же: цілих п'ятдесят коп.! Прикмета яка чи просто познущатися?

Після кожних заробітків Найда з Миколкою несли здавати пляшки.

Частину грошей вони тратили на «Фанту» і «Мівіну» для Миколки та кісточки для Найди (бо від «Фанти» і «Мівіни» собака почувався гірше, ніж колись від несвіжих котлет зі смітника).

Решту заощаджували, тобто заносили в халабуду.

У халабуді Миколка складав гроші в слоїк і закривав капроною кришкою. Після цього слоїк щоразу закопував у найглибшому кутку халабуди. Найда знає, у якому, але нікому не скаже.

— У кожного свій бізнес! — не раз тепер гордо заявляв Миколка.

— Гав! — упевнено додавав Найда. Хіба він не повноправний партнер?

— Головне, що чесно! — ще горделивіше промовляв хлопчик. — Це тобі не конструктори з-під дівчачих носів тягати!..

На це Найда завжди трішечки ображався: його той конструктор стосувався якнайменше! Але мовчав: бізнес-шефові треба дещо й вибачати!..

Готуємося до читання

Які зміни відбулись із Миколкою в наступному розділі? З чим вони пов'язані? Чим закінчилась історія? Які могли б бути інші варіанти її завершення?

Читаємо вдумливо

Чікса

Миколка кілька днів не був у школі. Мабуть, за цей час там сталося щось непередбачуване, бо сьогодні хлопчик не показується з класу аж надто довго. Найда бродить під тином, йому тривожно. Вибравши момент, коли не видно завгоспа та прибиральниць, тужливо скімлить.

Нарешті хлопчик вигулькує з-поза важких гаркітливих дверей, і Найда остаточно внюхує щось не те. Миколка — сам не свій. Він зовсім не поспішає покинути непривітне шкільне дворище. Крутиться біля воріт, колупаючи носом порваної кросівки руду траву на витоптаному газоні. Найди він зовсім не помічає і все дивиться на двері. Ті двері ніколи не вивергали нічого доброго. Ось і зараз вони шарпнулись і випустили її. Миколка стрепенувся, завмер од хвилювання і ще чогось, зовсім не відомого. Найда навіть не міг дати назви й зрозуміти, чим воно, те невідоме, пахне.

— Найдо, за мною! — Миколка нарешті помічає пса. І шугає у квадратно пострижені кущі, які пахнуть ялинкою.

Найда вірно стрибає за господарем. Уже з-за гілля впивається поглядом у незнайомку.

Розмовляючи по мобілці, вона гордо цокотить каблучками широкою алеєю. Голос — наче в печеної болонки. Пахне якимись незнайомими краями: пустирище, вулиця та двори відпочивають! І ще — чимось солодким, хоча не цукерками, але звідки Найді знати про гігієнічну помаду.

Якоїсь миті Найді навіть хочеться завиляти хвостом їй назустріч. Та комусь же треба не втрачати глузду. І Найда різко трясє головою, струшуючи, мов бліх, солодкий заморський дурман.

Полуда з очей спадає. Чомусь раптово згадалося багно, де колись мало не втопився. Найда відчуває щось таке... Якусь небезпеку...

Ця дівчинка — не просто чужак. Вона — Миколчин, а отже, і його, Найдин, ворог.

— Новенька! З паралельного «А»! Перевелася до нас, бо в її школі вчителі погані. Прикинь, усього тиждень пропустив, а в школі — така подія! Класна чікса, правда? — тремтячим голосом хрипить Миколка, стискаючи худими пальцями Найдин заग्रивок.

Чіксами шкільні та вуличні хлопці обзивали симпатичних дівчат. Тих, що Миколка перед ними вигукував Найді «фас!», хоча насправді жартував. Тоді Найда вдавано сердито гарчав, а сам лукаво позирав на господаря: диви, злякалася!

Але тепер Миколка вимовляє слово «чікса», як ніколи не вимовляв досі. І дивиться якимось... по-собачому. Просто біда.

— Гр-р-р! — відповідає Найда. Проте хлоп'як не слухає застережень.

Навпроти центрального входу зупиняється дуже блискуча машина. Дверцята розчиняються і поглинають Чіксу.

Найда виляє хвостом і стрибає навколо господаря. Може, вони підуть на смітник? Туди ще зранку звантажили цілий кузов нового добра! Може, пробіжаться дворами? Товстуха вивісила сушити білизну, є нагода розажитися! Якщо Миколка не схоче гратися в зав'язування вузлів на простирадлах, то, може, Товстуха наварила хворельки?

Та Миколка, мов заворожений, плуганиться в той бік, де подаленіла блискуча машина.

Тепер Миколка перестав бути Найдиним. Він щодня вичісує свою пелехату чуприну й начисто вимиває засмаглий веснянкуватий пісок. Видраює щіткою свої вічно шершаві, такі добрі до Найді руки. Ба, навіть зрізує вічно гострі пазурі з красивими чорними півмісяцями. Що ними досі так лагідно чухав Найдю за вухами. Скрадаючись, він бризкається вітчимовим одеколоном, який так смердить. (...)

Але найгірше, що тепер Миколка щодня, мов на пожежу, поспішає до ненависної школи. І його не спинити. Навіть якщо догризти останні кросівки.

Найді тепер щоночі сниться багно, з якого Миколка порятував колись песика, а він тепер нібито має врятувати Миколку...

— В-в-в-вав! — умовляє Найда. Та хлоп'як не зважає на його застереження.

Лихе Найдине передчуття врешті справдилося. Не варто розказувати, як і де Миколка роздобув ті злочасні хризантеми. (...)

Ті хризантеми смердять деревієм — бур'яном із пустирища. Проте дуже білі. І подібні до незнаного і невідомого Найді й Миколці свята.

Миколка вистежує Чіксу на розвилці стриженої алеї. Підходить до неї з хризантемами.

Д. Марцін. Ілюстрація до повісті
М. Павленко «Миколчині історії»,
2015

«Я тебе люблю, і давай дружити!» — так він збирається сказати, бо перед цим дуже довго, плутано й затинаючись, повторював ці слова.

— Гр-р-р-р! — попереджає Найда.

Та хлоп'як не чує тих застережень.

Пес відходить за стовпчик, щоб не бентежити хлопця й не сполохати Чікси, щоб не бачити цієї вистави, бо йому відразу не сподобалося, як скривились її змащені солодким блиском уста.

— Ану, пш-ш-шов геть! Задрипанець! Приблуда бездомна! — вищить болонка.

Невже побачила його й за стовпчиком?

Найда механічно втискається в землю і пригинає вуха. Проте, виявляється, гукають не до Найди! З алеї, блідий і знищений, вилітає Миколка! На його вмитому обличчі паленіють сліди букета, наче від бабога. За коміром і по курточці понасипувано дуже білих пелюсток і листя зі смородом деревію.

— Хто я, а хто ти! Щоб навіть дивитись у мій бік не смів, гидото! — несамотовито гукає Чікса йому вслід.

Тепер голос у Чікси гірший за голоси Товстухи, завгоспа та всіх прибиральниць, разом узятих.

Миколка не зважає на Найду. Женеться кудись у безвість.

Найда стривожено поспішає за господарем. І його собаче серце розривається від болю.

Увечері Миколка нарешті приходиться до халабуди. Падає ниць на мощене з ганчірок ложе. Лежить довго й мовчки. Цілий вечір і цілу ніч.

Найда так само безмовно сидить поруч. Навіть не сміє лизнути Миколчиної щоки або рук з обрізаними нігтями. Навіть не дозволяє собі завити.

А ще Найда думає.

Так само лежить Миколка цілий наступний день.

Найда думає.

Увечері хлопчик нарешті засинає, і Найда вмудряється збігати до Миколчиного дому. Поцупити півхлібини й принести господареві.

Лише десь через тиждень Миколка знов усміхається. І чує Найду за вухами своїми новими чорними півмісяцями.

Коли ж хлопчина, позітхавши, береться пакувати підручники й навіть граму-дзяє в зошиті якусь домашню роботу, пес утішено молотить хвостом.

— Хай там як, а час, Найдо, засвітитися на уроках! Бо училка задавить! — трохи натягнуто жартує Миколка.

Найда всміхається йому очима.

— Прорвемося, правда, песику? — відхиляє мішковину халабуди, рушаючи в туманний світанок.

— Вввав! — погоджується Найда. Хоч його знов уже ніхто не чує.

Мислимо критично

1. Прочитайте та выпишіть із тексту цитати у дві колонки: те, що Миколка й Найда роблять добре, і те, що в їхніх діях, на вашу думку, є негативне. Поміркуйте, як можна було б уникнути поганого.
2. Чи можна виправдати злочин? Який саме? Наведіть приклади крадіжок із тексту. Що змушує Миколку красти?
3. Пригадайте, у яких ще творах автори використовували прийом, коли події були зображені за допомогою тварин. Поясніть значення цього прийому.
4. Визначте проблеми, порушені в повісті. Поміркуйте над їхніми причинами й наслідками.
5. Запишіть у зошиті три моменти: що вас найбільше здивувало, засмутило й порадувало в тексті.

Працюємо творчо

6. Спробуйте себе в ролі акторів або режисерів: зніміть відеоролик, який би ілюстрував якусь із пригод Миколки та Найди. Прокоментуйте.
7. Напишіть есе на тему: «Не буває чужих дітей!»

Обговорюємо разом

8. Чи знаєте ви дітей із неблагополучних сімей? Як ви до них ставитеся? А як до них ставляться інші? Як, на вашу думку, можна змінити упереджене ставлення до таких дітей? Обговоріть план їхньої підтримки.
9. Чому Миколка не любить ходити до школи? Чи могли б у школі допомогти хлопчикові? Як?
10. Пригадайте розділ «Ураган». Чи знаєте ви правила поведінки під час негоди? Обговоріть їх з однокласниками.

Діємо в життєвих ситуаціях

11. Чи знаєте ви про те, що велика кількість сімей перебуває в складних сімейних обставинах. Що це таке? Хто допомагає таким сім'ям? Знайдіть інформацію або розпитайте дорослих, що вони знають про діяльність волонтерів, благодійних фондів і соціальних служб.
12. У розділі «Бізнес» Миколка й Найда йдуть на базар і шукають там гроші та збирають пляшки, щоб їх здати. Які ще варіанти заробляння грошей дітьми ви знаєте? Як ви вважаєте, чи потрібно дітям давати гроші? Як ефективно розвинути фінансову грамотність?
13. Що таке *соціальна відповідальність*? Як ви вважаєте, чому ні сусіди, ні перехожі, ні батьки Миколчиних однокласників не хотіли допомогти хлопчикові?
14. Чи знаєте ви назви служб, які можуть допомогти бездоглядним дітям і сім'ям, які потрапили в складні життєві обставини, і їхні номери телефонів?
15. У тексті є приклади того, як харчуються Миколка й Найда. Охарактеризуйте їхній режим харчування.

Як добре живеться на світі, коли знайдено вихід із безвихідного становища!

В. Нестайко

Ірен Роздобудько

Нар. 1962 р.

Ірен Роздобудько — відома сучасна українська письменниця, авторка захоплюючих і чуттєвих творів. Окрім письменницької діяльності, вона ілюструє книжки, грає на гітарі й захоплюється вишивкою бісером. І. Роздобудько пише не лише прозу, а й поезію. Вона написала багато різних за жанром творів, кожний з яких є цікавим, оригінальним та особливим.

Грані художнього твору

Більшість творів І. Роздобудько пише для дорослої аудиторії, але не менш майстерно вона зуміла написати твір для підлітків.

«Арсен» — роман для українських підлітків. Це нове явище в українській літературі. Перед читачами з'являється дуже динамічна та цікава розповідь про пригоди українського школяра, який з міста «утік» до родичів у село.

Якщо ви захоплювалися творами В. Нестайка, то неодмінно вам сподобається і роман «Арсен», який гідно продовжує традиції класиків.

Тут і цікаві пригоди, й історія роду з таємницями, і трохи містики, і казкові події, і веселі історії. Але ви не знайдете тут жодних повчань! Висновки доведеться робити самим! Тож давайте читати текст!

Вид. «Фоліо» «Арсен», 2017

Готуємося до читання

Познайомтеся з Арсеном. Чи знаєте ви когось схожого на цього хлопця? Зверніть увагу на ставлення Арсена до комп'ютерних ігор.

Читаємо вдумливо

АРСЕН

Роман
(Уривки)

Про що я думаю вночі

Доброго дня! Або ранку, чи ввечера, а ще краще доброї ночі! Бо хтозна, що в тебе зараз за вікном... Я хотів би, щоб це була ніч. Так, я справді хотів би, щоб

у тебе зараз за вікном була ніч. І якщо я тепер господар історії, яку збираюся тобі розповісти, то можу розпорядитися й часом доби, коли мені найбільше хотілося б спілкуватися з тобою.

І тому я кажу: «Доброї ночі!»

Якщо вона зможе бути для тебе доброю. Адже для мене ніч — це тривожний час таємниць і несподіванок, які я вигадую сам.

Уяви: ти лежиш у ліжку й читаєш. Довкола тиша — така, що починаєш мимоволі дослухатися до неї. Надто підозрілою здається тобі ця тиша! Ти дивишся на стіну біля вимикача — і раптом помічаєш, що до нього повільно тягнеться чорна рука. Довга Чорна Рука! А краще так: Довга Чорна Волохата Рука із Синіми Пазурями. Вони ворухнуться, намагаються намацати вимикач.

Клац!

Світло гасне. А рука тягнеться далі — аж до твого ліжка...

Круто?

Не круто?

Можливо, принаймні — моторошно.

Я часто уявляю щось подібне. Навіщо? Щоб звикнути до несподіванок і неприємностей, щоб потім уже нічого й нікого не боятися.

Хоча, власне, чого боятися? Саме зараз, коли тобі «тринадцятий минає» і твій шлях не такий уже й широкий: школа–дім–комп... Можливо, спортивна секція. Бажано — кінного спорту чи великого тенісу. Але виходить, як у більшості — карате в приміщенні ЖЕКУ, чи гурток малювання, чи англійська мова, чи просто — комп, у якому зависаєш до ночі. У кого як.

Тому лежиш і вигадуєш небилиці — то Чорну Руку, то якусь велетенську руду мавпу, що застрибує на підвіконня і всіх душить, як в оповіданні Едгара По. Або середньовічний вітрильник, який несе тебе у відкрите море. І там на тебе чекає героїчна пригода — вітер в обличчя, бій із загарбниками фортеці, яку ти боронитимеш разом з останніми воїнами. І все залежить лише від тебе та твого меча, або арбалета, або просто від накачаних м'язів і нереального везіння, як у Бетмена.

Вигадуєш собі й зовнішність. Адже те, що бачиш уранці в дзеркалі, коли чистиш зуби, ясна річ, тебе не влаштовує! (...) У вигаданому світі для всіх знайдеться своя роль. А в житті?

Я часто питаю себе — де воно, справжнє життя? Невже лише під обкладинками книжок, на дисках із фільмами чи в піснях про війну? До непоганих книжок і фільмів мене привчила Юля (до речі, Юлею я називаю свою матусю, але про неї — згодом). Ті пісні, фільми та книжки, які ми любимо, — про гори, війну, справжню чоловічу дружбу, ризик, шалене кохання і красиву смерть у бою.

Часом думати про те, що все це так і залишиться під тими обкладинками, геть нестерпно — аж хочеться тікати світ за очі. Сісти на корабель і відчалити в якусь «гарячу точку». Адже в наш час їх вистачає. Колись так і вчиню! Скільки можна сидіти на одному місці?!

Але спершу я багато мушу зробити. Наприклад, залишити Юлю в надійних руках, щоб вона не була сама, не сумувала без мене. Мушу закінчити школу, ви-

вчитись і заробити гроші. Стати, скажімо, адвокатом чи стоматологом. Тобто, як каже Юля, отримати певну професію.

Потім можна буде подорожувати. Це тепер не проблема: купив путівку в турбюро — і вперед! Ми якось були з Юлею в Єгипті... Зустрічають тебе в аеропорту, везуть «під білі руки» у готель, що біля моря, сповіщають, що сніданок о такій годині, обід — о такій, а екскурсії — будь-куди. Хочеш — цілий день валяйся на пляжі в шезлонгу, хочеш — катайся на верблюді, їж солодощі, пий «пепсі-колу». І не чхай! Додому повертаєшся, мов байбачок — щоки обвисають. Ось тобі і вся подорож...

...Якщо ж відверто, нічого такого я не хочу.

Я хочу пригод. Тут і тепер. Щоб вітер — в обличчя. Щоб піді мною був нещодавно приборканий кінь. Хочу ходити в підшитих рудою шкірою джинсах, ніколи не стригтись, а заплітати волосся в косу, як це роблять індіанці.

Хочу вполювати ведмедя. Як Тристан у фільмі «Легенди осені». Бачили? Ні? Шкода. Неодмінно подивіться і зрозумієте, про що я... Юля іноді каже, що тепер справжніх чоловіків можна побачити хіба що в кіно. Напевно, тому вона й розлучилася з батьком. Думаю, він не був аж таким «несправжнім». Просто, як каже Юля, він «зламався» — перестав вірити в себе й у те, про що вони мріяли разом.

А я не хочу ламатися. Я хочу вполювати ведмедя, відрубати його кіготь і повісити собі на шию. Як це зробив Тристан. Або самотужки посадити зламаний літак і врятувати пілота, як хлопець з «Останнього дюйму». Чи принаймні вигадати прилад, який дозволив би мандрувати в часі й просторі. Ось про що я думаю вночі, коли тренуюся нічого не боятися.

Але мене напружує те, що я ніколи не звідаю справжнього бою, не знатиму, як це — скакати на коні без сідла, боротися з ворогом і перемагати.

Я мрію про подорожі, загадки, скарби й небезпеку. Але де те все знайдеш?! Хіба що в комп'ютерних іграх. Спершу я так і робив — цілими вечорами кнопки натискав. То з роботами боровся, то з інопланетянами воював, то скарби шукав. Потім мене пробило: ну й дурня! Сидиш у кріслі, точиш чіпси, мов миша картон, працюєш лише пальцями, а вдаєш, що світ підкорюєш! І скільки ж нас таких по всьому світу? Мільйон? Більше? Сидимо, жиріємо та вдаємо із себе героїв. Віртуальних. У разі небезпеки — клац! — перезавантажився і — знову на коні. Це, як на мене, принизливо...

Одного разу, коли від цих думок стало геть зле — я ж не маленький, щоб не розуміти, що я навряд чи коли-небудь уполюю ведмедя чи втечу до Африки полювати на тигрів, — мені стукнула в чоло думка... Просто звалилася зненацька й ударила по лобі, мов яблуко!

Ось яка думка: у своїх фантазіях я заходжу надто далеко — туди, куди мені не дістатися. Море... Ведмідь... Фортеця... Човен... А є речі набагато ближчі, про які я просто забув, або не надавав їм належної уваги, або вони здавалися мені не такими цікавими й важливими. Скажімо, події, які років двісті тому відбулися в нашому роду.

Цю історію я почув від свого діда Олега — тоді був зовсім малим.

А була вона про...

Готуємося до читання

Чи знаєте ви цікаві історії вашої родини? Зверніть увагу на таємницю родини Арсена.

Читаємо вдумливо

Кров Макара

Але перед тим, як розповісти все докладно, скажу кілька слів про батьків. Точніше, про батьків моїх батьків. А простіше кажучи, про дідусів і бабусь. Без цього моя історія не зрушить із місця.

Отже Юлиних батьків я ніколи не бачив. Вони були геологами й загинули десь у Сибіру. Навіть не знали, що колись я називатиму їх бабусею та дідусем — на фото, що висить у нас на стіні, вони надто молоді...

А ось батьки мого тата — живі-здорові й мешкають неподалік від Києва, у невеличкому селищі. Раніше я там часто бував.

Одного разу дідусь Олег, щоб заохотити мене їсти кашу (мені тоді було років сім), розповів родинну легенду, від якої я закляк із повним ротом — замість того, щоб старанно працювати щелепами.

Легенду перекажу так, як пам'ятаю.

Отже, був у нашому роду пра-пра-пра- (чи ще тричі по «пра») дідусь Макар. Був у нього син, на честь якого, до речі, мене й назвали — Арсен.

Народився той Макар у 1852 році. Давненько...

У родині збереглася байка про те, що на початку ХХ сторіччя в хаті Макара якимось чином з'явився великий глиняний глек, набитий золотом. За словами діда Олега (не забуваймо, що, розповідаючи про це, він устромляв мені до рота чергову ложку огидної каші!), однієї темної й дощової ночі цей глек зник. А зранку в хаті знайшли бездиханне тіло Макара в калюжі застиглої крові.

Найбільше із цієї моторошної розповіді мені запам'яталася та кривава пляма на підлозі. Дідусь Олег сказав, що вона ніколи не зникала. Підлогу мили, шкребли, терли оцтом, виводили керосином. Дзуськи! На ранок пляма з'являлася знову! Ось це я тоді найбільше й запам'ятав. Адже був малий і дурний — мене страшенно цікавило, як то може бути, щоб пляма не зникала.

Захоплений цим, я пропустив повз вуха те, що зараз стукнуло мене по лобі. Два факти. Перший: тоді в злочині звинуватили мого тезку — прапрадіда Арсена. Але таємницю загибелі Макара так ніхто й не розкрив. Проте на довгі роки Арсен був таврований як убивця власного батька. Це ганебне тавро лежить на родині Іванюків і досі!

Другий факт: глечик із золотом! Він був — і зник. І його ніхто так і не знайшов.

Ось яка думка, ба, навіть дві вдарили мене, мов блискавки. І з того часу не давали спокою.

Отже, справжня таємниця зовсім поруч! Таємниця родинного скарбу.

І все це може належати мені.

...Фу-у-х! Перепочину, бо мене навіть зараз трусить від хвилювання.

Зроблю паузу, щоб не все відразу. Певно, варто більше розповісти, з ким ви маєте справу, тобто — познайомитися ближче...

Готуємося до читання

Читаючи наступний розділ, поміркуйте, чому Арсен мав погану поведінку? Хто в цьому винен?

Читаємо вдумливо

Про себе, Юлю, батька та кульчик у вусі

Як я вже казав, звать мене Арсеном. Прізвище — Іванюк. Мені нещодавно виповнилося тринадцять. Хоча іноді відчуваю себе набагато дорослішим. Адже за останній рік я добряче виріс.

Коли ми з Юлею ідемо поруч — до магазину чи в кіно — усі думають, що вона моя старша сестра. Пригадую, як якісь дорослі хлопці сказали мені: «Агов, шкете, познайом із сестрою! Вона в тебе — кльова!»

Звісно, мене тішить, що моя матуся така молода і «кльова». Вона ходить у джинсах і модних футболках, струнка й довгокоса. Та водночас... Було в цьому проханні щось неприємне, так що я добряче побився з тими хлопцями й прийшов додому з розбитим носом.

Юлі, зрозуміло, я не сказав, через що побився. Не сказав і те, про що часом думаю: я хочу, щоб вона, нарешті, знайшла собі того справжнього чоловіка, який би оцінив у ній не лише зовнішність.

Хоча вона каже, що найголовніший чоловік у її житті — це я. Решта її не обходить! Але я не такий уже малий, щоб не знати, як їй буває самотньо. Я не думаю, що жінка — особливо така, як моя Юля — має жити лише піклуванням про мене та хліб насущний. На тата я досі серджуся. Ось якби в мене була така дружина, як Юля, навряд чи я зміг би піти до іншої. А він пішов...

Юля казала, що колись тато намагався повернутися. Але вона заборонила. Коли я запитав чому, вона відповіла, що на той час татова нова дружина вже народила дівчинку, мою зведену сестру. Але я не хочу ніякої сестри й не маю жодного бажання говорити на цю тему!

Ще трохи варто розповісти про це їхнє розлучення, котре, як колись завважила мамина подруга тітонька Іра, зробило з мене неука й бешкетника.

Так от: коли батьки поставили мене перед цим чудовим фактом, я вчився в п'ятому класі. Звісно, вони мене ні про що не питали — а просто сказали, що шукають обмін для того, щоб роз'їхатися. Ця новина мене приголомшила. Якщо ж чесно — просто вбила...

У школі я старанно приховував цю подію навіть від свого найближчого друга Пашки. А дарма! Краще б сказав правду. Але мені було так соромно за батьків, що я почав вигадувати різні нісенітниці.

Коли ми з мамою замешкали в невеличкій квартирі в іншому кінці міста, я довго думав, як пояснити це Пашці. І нарешті знайшов вихід, який на той час здався мені правдоподібним. Я сказав, що батька відправили в тривале закордонне відрядження — до Америки. А оскільки наша квартира виявилася надто великою для двох, то ЖЕК дав нам із мамою меншу. Ця версія здавалася мені

правдоподібною. І Пашка в неї повірив. Лише пошкодував, що тепер далеко «рулити» до мене в гості.

Але наступного дня він прийшов до школи в бойовому настрої і впевнено сказав:

— Треба боротися! Мої батьки обурені й кажуть, що виселяти вас на меншу площу ЖЕК не мав ніякого права. Вони готові допомогти відновити справедливість. Кажуть, що піднімуть на ноги всі інстанції. Адже це повне беззаконня: виселяти людей через те, що один із членів родини поїхав у відрядження!

Можете собі уявити, як я розгубився. Не знав, що й казати. І... посварився з Пашкою. Сказав, що ніхто не просить його та його батьків утручатися в наші справи.

Пашка образився, пересів за іншу парту. Якби він міг знати, що коїлося в мене всередині: атомний вибух!

Але прояснила ситуацію вчителька математики. Учителі взагалі звідкись про все дізнаються першими. Звісно, вона й гадки не мала, що я старанно приховую цю халепу від однокласників. І тому одного разу голосно, на весь клас завважила:

— Арсене, те, що твої батьки розлучилися, не дає тобі підстав не вчити математики!

Клас завмер, а тоді зареготав. А я готовий був провалитися крізь землю від сорому. Якби вона, Ганна Павлівна, знала, що в цю мить одним махом перевела мене з розряду благополучних хлопців до безнадійних невдах! Та ще й брехунів...

Я вискочив із класу.

Проте ввечері до мене прийшов Пашка.

— Дурний, — сказав він. — Ти думаєш, що ти один такий? Та в нас пів школи живе з мамами. Немає в тому ніяких трагедій і таємниць. Дорослі — йолопи. І це не наша справа. А той, хто буде з цього кепкувати, матиме справу зі мною.

І він стиснув кулаки. Я розчулився. Навіть сльози підкотили. І стукнув Пашку в плече, а він — мене. І ми знову стали друзями.

Проте саме відтоді я почав поводитися, відверто кажучи, огидно. Особливо на уроках Ганни Павлівни. А через ту Ганну Павлівну зненавидів і решту вчителів. Усі вони, крім фізрука й історички, здавалися мені підступними та несправедливими. Я багато думав про те, що дорослі часом можуть бути жорстокішими за дітей та одним словом ударити набагато болючіше, ніж коли ми розбиваємо одне одному носи. І при цьому вважатимуть, що мають на це повне право.

А яке право мав я? Мовчати.

Я й мовчав. Як кажуть — замкнувся в собі. У сьомому класі відростив довге волосся, носив сорочку, розстібнуту майже на всі гудзики, ходив до школи в потертих джинсах. І щоденно отримував за це догани й записи в щоденнику, але нічого не міняв.

Відверто кажучи, я собі подобався в такому розхристаному вигляді. Особливо після того, як Ганна Павлівна з огидою повідомила, що такий неохайний вигляд мають «аргентинські мачо». Вона знову сказала це на весь клас. Але цього разу помилилася: клас (особливо дівчата) задоволено загув. А я після того ще й самотужки проколов собі одне вухо і почав носити кульчик. (...)

Ви запитаете, як ставилася до цього Юля? Я ж казав, вона в мене особлива. Вона знає мене набагато краще, ніж якась Ганна Павлівна. І залишає за мною

право бути таким, яким я є. Тільки просить, щоб я добре вчився. І тут я не можу її підвести. Не вдається лише з математикою.

Готуємося до читання

Читаючи наступний розділ, поміркуйте, чому Арсен вирішив поїхати до бабусі з дідусем? Чому його мама була проти?

Читаємо вдумливо

Літо, яке я маю провести у «ворожому таборі»

Ото приблизно так я й жив до того часу, коли мене поглинула таємнича легенда нашої родини.

Наближалося літо. Я планував попрацювати в якому-небудь «Макдональдсі» — не вимагати ж грошей у Юлі на нову мобілу! Я можу мити посуд, розносити піцу, мити автомобілі. Не завадить пізнати й цей бік життя, не такий уже я мамин синок!

Але історія про Макара круто змінила мої плани.

Чому б мені не поїхати в те село, де все це сталося? Принаймні цікаво було б подивитися на руїни маєтку, поспілкуватися з людьми, зрештою, навідати бабусю з дідусем.

Вони, хоча вже й мали ще одну онуку, але часто передавали для мене посилки з медом чи домашнім варенням, запрошували в гості й надсилали на день народження грошовий переказ — на ролики, скейт чи ще якісь мої забаганки.

Щоправда, Юлі це не дуже подобалося. І це єдине, у чому ми не доходили згоди. Я не міг зрозуміти, чому Юля не дозволяє мені їздити в село.

— Не хочу, щоб ти був там зайвим ротом! — якось сказала вона.

Але я точно пам'ятаю, що бабуся й дідусь завжди ставилися до мене добре й ніколи не вважали «зайвим». Можливо, Юля знала щось таке, про що не знав я, і мала всі підстави вважати саме так. Не знаю...

Але я пам'ятаю ще дещо: Юля любила бабусю Ліду й поважала діда Олега. До розлучення вони часто до нас приїздили. І тоді у квартирі пахло медом, польовими квітами та свіжим сиром. Ми разом ходили в театр, до музеїв. Юля складала цілу «культурну програму». А ввечері ми збиралися за великим столом та їли щось смачненьке, а потім — співали «Цвіте терен», «Червону калину», «Ой, чий то кінь стоїть»... Ці вечори я пам'ятаю й досі. Тепер таке ніколи не повториться. Хоча б тому, що Юля забороняє навіть згадувати про те, як вона каже, «минуле життя».

Як сказати їй, що я хочу вирушити до села? Чи відпустить? Зрештою, я не буду там «зайвим ротом» — я можу працювати. Улітку в селі завжди знайдеться робота.

Отже, остання чверть закінчилася. З математики у мене в табелі стояла тверда «незадов.», тобто «двійка». Через це я не пішов на шкільну вечірку на честь закінчення занять.

Жартів і глузувань я не боявся, а не пішов принципово — адже «незадов.» була несправедливою. У річній контрольній я виконав усі завдання (якщо чесно,

я люблю математику), але Ганна Павлівна не повірила, що я не списував, і викликала мене окремо на додатковий іспит. І там надавала стільки завдань, що я ледве впорався. Потім вона ставила усні запитання. Та так швидко, що я відчув себе мов на якійсь телевізійній вікторині на кшталт «Найрозумніший». Хіба що в мене під рукою не було пульта з кнопками, а в Ганни Павлівни — загрозової звукової сирени.

Звісно, на двадцятому запитанні в стилі «бліц» я заплутався. Точніше, просто вперто замовк і припинив відповідати й отримав «двійку».

Тому в той час, коли мої однокласники гуляли містом, а потім, як розповідав Пашка, пішли танцювати до Міли Івінської — дівчинки, яка жила в приватному будинку на Нивках, я сидів удома й вигадував план утечі до села.

Звісно, спершу я і не збирався «утікати». А просто поговорив на цю тему з Юлею.

— Ма, а що зараз поробляють дід Олег із бабцею Лідою? — почав я здалеку. — Щось вони давно не пишуть...

— Чому ж — пишуть, — відповіла Юля. — Питають про тебе. Навіть запрошували в гості.

— Ну, а ти їм — що?

— Відповіла. Подякувала.

— І це все?!

— А ти що хотів? — ображено сказала Юля. — У них нова онучка, своє життя. До того ж я ні від кого нічого не чекаю. Якось обійдемося. Якщо вони потребуватимуть допомоги — ми допоможемо. А нав'язуватися — зась!

— А якщо б мені до них поїхати? — закинув гачок я.

— Сісти їм на голову? Ні в якому разі! — відрізала вона й пішла у своїх справах.

І я зрозумів, що подальші розмови — зайві. Не пустить. Іноді вона буває надто категоричною.

...Перший день літа розпочався нудно. Я прокинувся і дивився у вікно. За ним літав тополиний пух і вже зранку було дуже спекотно.

Іти на річку не хотілося — для цього треба було їхати на інший кінець міста. Але лежати на дивані й читати — це теж не вихід для довгоочікуваних літніх канікул. Я вийшов на кухню, побачив на столі записку «З'їж це. Цілую. М.». Запискою було накрито двійко варених яєць і тарілку геркулесової каші.

І мені стало прикро.

До Юлиної відпустки залишалося півтора місяця — тоді вона обіцяла, що ми поїдемо на море. Але півтора місяця — це ж ціле життя! І воно минає!

Подумавши про таке, я почав швидко збирати свій наплічник. Кинув туди все необхідне. Навіть зубну щітку не забув.

Страх і захват підганяли мене. Ледь розуміючи, що роблю, я написав іншу записку: «Мамо! Не хвилюйся. Я скоро повернуся. Цілую. Твій син Арсен».

Потім я вигріб зі своєї скарбнички все, що назбирав за цей рік — 300 гривень. На квиток вистачить. І на їжу, у разі чого. А далі — побачимо. Не виженуть же мене з хати мої рідні бабуса та дідуса!

Ще подумавши, дописав у записці таке: «Дихати свіжим повітрям — корисно для здоров'я!» і вискочив із квартири.

Відверто кажучи, так я зробив уперше. І тому, доки їхав до автобусної станції, страшенно хвилювався — чи не образиться Юля, чи приймуть мене родичі, яких не бачив уже років зо п'ять. Але згадавши тополиний пух за вікнами, жовте застояне повітря великого міста, довгі вечори перед телевізором, я переконав себе, що все роблю правильно.

Доїхавши до станції, купив квиток і вже скоро сидів на задньому сидінні великої міжміської маршрутки, споглядаючи, як за вікном стрімко тече дорога.

І відчував, що... розпочинається нове життя!

Готуємося до читання

Читаючи уривок, поміркуйте, що мотивувало Арсена не повернутися додому? Чи добре він зробив, поїхавши в село?

Читаємо вдумливо

Дорога. Айрес

Вийти довелося в районному центрі. Далі автобус не йшов. До села треба було діставатися іншим транспортом, але яким — я не знав. Зупинка, яку я пам'ятав з дитинства, була зруйнована, а металевий щит-вказівник із розкладом руху заіржавів і зігнувся навпіл. Я розгублено зупинився, міркуючи, що робити далі. Невже доведеться повертати назад?

Дорога до села була неблизькою. Я подумав, що зворотнім рейсом устигну дістатися додому раніше, ніж Юля повернется з роботи. Уявив, як викидаю свою записку й лягаю в ліжку, накрившись ковдрою з головою. Ось цим і закінчиться мій сміливий вчинок! Бр-р-р...

Подумавши так, я розізлився: от який «матусин синочок»! Нікчема! А цікаво, як раніше люди долали відстані? А як долали відстані справжні мандрівники?

А як би вчинив Тристан — той хлопець, що відрубав у чесному бою кіготь ведмедя? Напевно, не повернув би назад.

Я роззирнувся довкола. Попереду пролягала широка асфальтована дорога. Завертаючи вбік від міста, вона переходила у звичайну земляну стежину, що тягнулася між соняшниковими ланами. «Якщо йти по ній швидко, то за тричотири години буду на місці, — подумав я, — «Якщо до ночі не дійду, спробую переночувати в соняшниках».

Із собою в мене був бутерброд і сірники. Можна розпалити вогнище. А го-

ловне — випробувати себе. Адже легко балакати про сміливість, коли знаєш, що ввечері на тебе чекають вечеря і тепле ліжко.

Отже, я вирішив іти. І пішов.

Хвилин десять ішов трасою. Мене обганяли авто, піднімаючи в повітрі задушливий пил із розпеченого асфальту. Але потім я звернув на дорогу, що пролягала між ланами.

Щойно перетнув цю межу, як чітко відчув, що занурився в інший світ. Запахами трави та квітів мене оповила тиша. Лише голосно сюрчали коники та співали якісь невидимі пташки. Сонце припікало. Я зняв футболку, обв'язав нею голову. Стало краще. Проте ретязі наплічника почали муляти оголені плечі.

Я йшов під музику невгамовного оркестру коників і пташок. Планував пройти без зупинки, принаймні години зо дві. І весь час поглядав на годинник.

Та хвилин за сорок відчув, що моє тіло палає. Вирішив зробити зупинку. А коли зняв наплічника, побачив, що на плечах відбилися дві яскраво-білі смуги від ретязів. Решта — груди і живіт — набули яскраво-червоного кольору. Як же я не подумав про те, що можу обгоріти на сонці...

Я швидко натягнув футболку, але дотик тканини до розпеченої шкіри був таким болючим, ніби я вдягнув на себе залізний панцир із голками, повернутими всередину. А коли спробував знову вдягти наплічник — попечені сонцем місця відгукнулися ще більшим і ще нестерпнішим болем.

«Ось тобі й перше випробування, дурню», — сердито подумав я. Певно, жодний сільський хлопець не зробив би такої дурниці! І що тепер? Думка про повернення знову промайнула в моїй голові. Але тепер повертатися було набагато важче — я вже пройшов добрий шмат дороги.

До того ж я сердився на себе через те, що не захопив пляшку з водою. Посеред безмежного лану, у цій тиші, поміж живими стінами високих рослин я почувався загубленим. Підбадьорював себе думкою, що в людей бувають ситуації набагато гірші. Наприклад, у відкритому морі або на борту літака, що падає.

Я знав, що в таких ситуаціях краще ввімкнути уяву. Так і зробив. Уявив, що повертаюся додому після двадцяти років поневірянь світами. А ця дорога — лише кілька останніх кілометрів до омріяної мети, рідної хати. Тоді на ногах виростають крила! (...)

Арсен продовжив іти. Він уявляв своїх прадідів, те, як вони ходили цим шляхом і про що думали. Раптом він почув гурчання мопеда. Водій запропонував підвезти Арсена. Після приїзду в село виявилось, що водієм була дівчина, Олександра, яка представилась іменем Айрес. Вона розповіла, що живе в сиротинці, але колись обов'язково знайде батьків. Арсен розказав, до кого приїхав, представився, що «був онуком Іванюків». Дівчина виправила Арсена, адже колишніх внуків не буває і від своїх не відмовляються. І хлопець пішов шукати хату бабусі й дідуся.

Готуємося до читання

Читаючи наступний розділ, зверніть увагу на деталі: як Арсен знайшов хату, чого він боявся, що впізнав.

Зустріч із родичами. Нійоле

Хату знайшов не відразу. Лише пам'ятав, що дах укритий червоною черепицею, а паркан — зелений. Такої хати на вулиці не знайшов. Минуло ж цілих п'ять років з того часу, як я тут був востаннє!

Я пішов навмання, заглядаючи крізь паркани. Може, щось пригадаю...

Біля одного з будинків стояла лава, схована за розлогим віттям абрикосового дерева. Ця старезна абрикоса видалася мені знайомою. Пригадую, у дідовому садку було багато абрикосів, які я їв, підбираючи просто із землі. А бабуся сварилася, казала, що не можна їсти немиті...

(...) Я почав збирати абрикоси просто із землі й запихати їх до рота. Виявляється, я добряче зголоднів. Але справа полягала ще в тому, що цей смак був мені дуже знайомий — ні в кого в селі не було таких смачних абрикосів, як у мого дідуся Олега.

Так я остаточно впевнився, що не помилився.

...На подвір'ї було тихо.

Рожеве світло призахідного сонця по вінця заливало подвір'я і робило його просто казковим. Будинок потопав у деревах і квітах. Я не знав, що робити далі. Постукати? Увійти? Гукнути? Я вагався.

Аж тепер збагнув, яким недоречним може виявитися мій несподіваний приїзд. Адже я не бачив родичів багато років. Що їм скажу? «Здрастуйте, я ваш маленький онучок»? Нічого собі — «маленький»! Чи вони взагалі мене впізнають?!

А якщо Юля мала рацію і знає щось таке, чого не знаю я? Те, через що мій приїзд сюди справді виявиться недоречним?

Поки я міркував, у дверях постала маленька білява дівчинка. Їй було років п'ять. Я заходився спостерігати за нею.

Спершу дівчинка замоталася в мереживні фіранки, що висіли в отворі дверей. Зробила з них собі щось на кшталт сукні. Постояла так, мов королева, оглядаючи сад. Зробила реверанс. Розмоталася. Зійшла зі сходів.

Я придивився: гарненька, білява, з великими очима й кирпатим носиком. Це робило її обличчя незвичайним і водночас дуже кумедним. Дівчинка нахилилася, підняла із землі дві пари вишень із «хвостиками» і начепила їх собі на вуха. Узялася за краї спіднички та ще раз присіла в глибокому реверансі.

Я ледве стримався від реготу: певно, уявляє себе принцесою! Звідки вона тут узялася?

(...) У цей час на поріг вийшла жінка й вигукнула не менш дивне слово:

— Нійоле!

Що за маячня? Що таке «нійоле»? Куди я потрапив?

(...) Жінка пішла в мій бік.

Я страшенно розхвилювався, бо ж упізнав бабусю Ліду! Ніколи не думав, що ця зустріч може мене так сколихнути. Серце загупало, у вухах забриніло.

Рипнула хвіртка. Бабуся визирнула на вулицю і не одразу помітила мене в тіні дерева. Адже на вулиці почало сутеніти.

Потім бабуся зойкнула, сплеснула руками й підійшла ближче.

— Арсенчику? — невпевненим голосом запитала вона.

У мене перехопило подих. Я міг лише кивнути.

Бабуся підійшла й обняла мене. Мені стало ніяково. Я ж дорослий! Навіть на голову вищий за неї! Але мить була така, що в мене засвербіло в носі.

Згадав слова Айрес: «Від своїх не відмовляються!»

Бабця відсторонилася, витираючи очі обома руками, і почала роздивлятися мене.

— Як ти виріс, онучку! — сказала вона. — Який став гарний. Справжній парубок. Ми так на тебе чекали. Уже й надію втратили, що колись побачимо. Ну, ходімо, ходімо хутчіш до хати! Як же ти тут опинився? До нас же жодний автобус уже не доїжджає! Як мама? Ото дідусь зрадіє! А ти чого такий червоний — чи не захворів?

Ведучи мене подвір'ям, вона говорила безупину. Я навіть не знав, на яке запитання відповідати спершу. І вирішив помовчати.

Бабця завела мене до хати. Тут усе було інакше, ніж я пам'ятав, але запах залишився тим самим — трав'яним, духмяним, солодким, пряним. Я ніби розчинився в ньому.

— Діду! — гукнула бабця вглиб кімнати. — Іди-но, поглянь, хто приїхав!

Але на її гукання вистрибнула та сама дівчинка, за якою я спостерігав на вулиці. Вона знову замоталася в порт'єру, що висіла в передпокої, і виглядала звідти, мов метелик із кокону. З кімнати почулися кроки діда Олега.

Я набрав у груди якомога більше повітря — досить розводити мокротиння під носом! Це має бути чоловіча зустріч — і ніяких пестоців!

Дід Олег одразу впізнав мене. Повівся так, ніби ми лише вчора бачилися. Протягнув руку, турнув у плече, поплескав по спині. Усе по-дорослому.

Дід прокашлявся і нарешті мовив:

— Що ж, герою, з приїздом. Нарешті...

Дівчинка застрибала довкола нас.

— Це Нійоле, — сказала бабця Ліда. — Твоя зведена сестричка.

Отакої! Невже це вона — донька мого батька? Саме та, через яку він не зміг до нас повернутися?

— А що це в неї за ім'я? — зневажливо запитав я.

— Хіба ти не пам'ятаєш? — запитав дід. — Так звали вашу прапрабабцю. Твій тезко, мій дід Арсен, привіз її з Прибалтики. Цікава була історія. Невже я тобі не розповідав?

Можливо, щось таке він мені й розповідав, коли годував манною кашею, але цього я вже точно не міг запам'ятати — про якусь там Нійоле.

Певно, це була любовна історія, тобто не така цікава, як про викрадення баняка із золотом. Я не міг її запам'ятати в сім років. Але тепер я хотів знати все!

За тим і приїхав.

— Ну, проходи, проходи, — сказав дід Олег. — Ми саме збираємося вечеряти.

Він знову поплескав мене по спині, і я поморщився — відчув біль від опіків.

— Ой, та він же весь горить! — скрикнула бабуся Ліда.

Я пояснив, що пів дня провів на спекотному сонці.

— Будемо тебе лікувати, — сказала бабуся. — А поки що мий руки — і до столу! Нійоле, принеси братові чисту тарілку та кухлик. (...)

Ми сіли за стіл. У мене аж подих перехопило. Я давно не бачив такої їжі! Бабуся винесла з кухні кілька полумисків із варениками. Одні були насиченого жовтого кольору — із сиром, в інших крізь тонкий шар тіста просвічувалися червоні вишні, а ще були вареники з абрикосами, чорницею і навіть з агрусом. Посеред столу стояла миска зі сметаною — у ній стирчала й не падала ложка. Удома ми з Юлею іноді купували вареники в супермаркеті, але вони були маленькі й усі однакові...

— Ти надовго? — запитав дід, поки я наминав вареники.

Я промугикав, що збираюся попрацювати десь на фермі.

— Це добре, — сказав дід. — Але тут навряд чи є робота для тебе. Хіба що на конефермі.

— А хіба тут є конеферма? — зрадів я.

— Так. Але вона ще не добудована. Плануємо згодом розводити коней.

(...) У вікно вже заглядав круглий місяць.

Дід повів Нійоле до ліжка — я ще пам'ятав, що доглядати за малими й розповідати їм казки було його обов'язком. І я навіть позаздрив цій малій прогнозі.

А бабуся повела мене на скляну веранду. Там було велике ліжко й інші старі меблі. Підлогу встеляли плетені бабусею килимки.

— Якщо пригадуєш, Арсенчику, тут добре спиться! Ти любив спати саме тут... — сказала бабуся. — Давай лише я тебе трохи полікую, бо ти весь горить.

Вона дістала з шафи плящину з коричневою і запашною рідиною. Намастила мені спину. Поки вона розстеляла постіль, рідина всоталася в тіло і — дивовижно! — жар одразу спав. Ніби це було якесь чарівне зілля.

— Лягай, онучку! — сказала бабуся Ліда. — Завтра поговоримо. У тебе очі злипаються.

Вона нахилилася і поцілувала мене в чоло. Вимкнула світло й пішла.

Я залишився лежати в духмяному затишку. Дивився на місяць, на гілки дерев, що колихалися за вікном, — і теплі хвилі почали відносити мене кудись далеко. Коли я був маленький і спав на цій веранді, бабця так само цілувала мене в чоло на ніч...

Раптом згадав про Юлю і знітився. Аж на ліжку підскаочив! Як вона сприйняла мою втечу? Мабуть, хвилюється? Треба буде завтра обов'язково зателефонувати. Шкода, що я загубив свою мобілку!

Я заспокоїв себе тим, що залишив записку. І тим, що моя мама завжди вміла мене розуміти. Зрозуміє і цього разу. А я їй усе поясню. І, до речі, нехай знає: мене тут люблять і пам'ятають. Це я сьогодні точно відчув!

...Посеред ночі я несподівано прокинувся.

Просто відразу розплющив очі, ніби й не спав.

Ви коли-небудь прокидалися посеред ночі після міцного, майже паморочливого сну в незнайомому місці? Дивне, скажу вам, відчуття! Трохи моторошне. Адже під час сну всі події минулого дня мовби зникають, ти поринаєш в інший світ і забуваєш, де опинився.

Я так собі думаю, що коли я спав, то, певно, мені здавалося, що, як зазвичай, лежу у своєму ліжку в себе вдома. А коли розплющив очі — побачив над собою високу чужу стелю, почув запах трави та сушених фруктів.

Поглянув у широке вікно й заціпенів: у ньому висів здоровезний круглий місяць. Спробував поворухнутися — і втонув у м'якій перині (удома я звик спати на твердому!).

Нашорошив вуха — і почув нічний оркестр: щось шурхотіло вгорі, щось шкреблося внизу, за вікном із глухим звуком зривалися з дерев стиглі плоди, цвірінькали коники, а в освітлене місяцем скло з м'яким звуком бився великий нічний метелик.

Жодні дурниці про Чорну Руку не могли й близько зрівнятися з чудесами цієї ночі на новому місці!

Я втиснувся в перину й, мов заворожений, дивився на місяць, поволі розуміючи, де я. Згадав сьогоднішній ранок удома, записку, яку залишив на столі, подорож соняшниковим ланом, дівчину на мопеді. Здавалося, що відтоді проминуло не менше як кілька діб! Згадав, як мене зустріли бабуся з дідусем. Прокотнув слину від спогаду про вареники з вишнями та сиром.

Єдина неприємна думка — про Нійоле!

Звідки вона взялася на мою голову?! Краще б її не було. Мені зовсім не потрібна ніяка сестра! Подумавши про цю нишпорку, я поворухнувся. І більше не міг заснути.

Тихо виліз із ліжка й підійшов до вікна. (...)

Десь там, біля лісу, колись стояв маєток Макара. Я уявляв, як у місячному сяйві лежать його руїни — залишки мармурових колонад, понівечені торси античних скульптур... А поміж цих білих руїн ходить привид Макара, або його вбивці...

(...) Я напружив зір, удивляючись у темряву.

І щойно напружив — побачив зблиск вогника саме на тому місці, де уявляв руїни. Придивився уважно. Спалах повторився. Більше того — йому у відповідь зблиснув вогник біля однієї з хат. А потім такий же зблиск помітив на березі річки, що оперізувала село.

Я аж дихати перестав. Вогники миготіли так, ніби подавали один одному сигнали!

Потім на якийсь час запала темрява. Світив лише місяць. Я вже почав думати, що все це мені лише привиділося. Але за кілька хвилин зблиски повторилися. Цього разу вони були ближче один до одного, ніби збиралися до купи.

Моє серце билосся, мов навіжене. Очі боліли від напруження.

Знову настала пауза. Темрява. Тиша.

Вогники зійшлися і згасли...

Скільки не вдивлявся — більше нічого не побачив. Я приблизно вирахував, що місцем збору була околиця села. Треба буде завтра прогулятися туди.

Незважаючи на те, що мені було трохи моторошно, я зрадів, зрозумівши, що нудьгувати мені тут не доведеться. І ліг у ліжку. Точніше, пірнув у м'які нутрощі перини.

Більше не пам'ятаю анічогісінько.

Як зненацька прокинувся (а цікаво — від чого?!), так зненацька і заснув.

Мислимо критично

1. Охарактеризуйте образ Арсена. Які в нього погляди на життя? Що він любить робити? Як Арсен ставиться до мами?
2. Запишіть позитивні й негативні вчинки Арсена. Які, на вашу думку, переважають? Чому?
3. Намалюйте (*схематично*) головних персонажів роману й позначте їхнє ставлення одне до одного. Чим воно зумовлене? Чи можна щось змінити?
4. Коли відбувається дія? Знайдіть підтвердження в тексті. Пошукайте невідповідності до зазначеного часу.

Працюємо творчо

5. Випишіть із тексту цитати про сім'ю. Як до родини ставиться Арсен?
6. Чи знаєте ви історію свого роду? Пригадайте цікаву родинну історію чи легенду. Якщо такої не знаєте, обов'язково запитайте в старших членів родини.
7. Зробіть фотоколаж за мотивами роману «Арсен», який проілюструє епізод, подію або думки героя.
8. Уявіть, як відбувався наступний день Арсена в селі. Підготуйте усну розповідь. Послухайте версії однокласників.

Обговорюємо разом

9. Доведіть, що твір «Арсен» є романом.
10. Знайдіть у тексті спогади Арсена про дитинство. Яким воно було? Як хлопець знайшов хату в селі? Чи впізнав її? Обговоріть в групах те, що можуть відчувати діти з неповних родин. Як їм допомогти? Про що б мали подбати батьки, які розлучаються?
11. Прочитайте епізод, у якому Арсен ішов у село. Які відчуття були в хлопця? Чи бували ви серед поля? Розкажіть про свої враження.
12. Порівняйте Арсена з Миколкою (з повісті «Миколчині історії» М. Павленко). Що спільного й відмінного ви помітили між ними?
13. Чи погоджуєтеся ви зі словами Айрес: «Від своїх не відмовляються». Аргументуйте свою відповідь.

Діємо в життєвих ситуаціях

14. Як ви вважаєте, чи добре ставилася до Арсена вчителька? Поясніть. Чи правильно, на ваш погляд, реагував хлопець?
15. Як варто планувати подорожі? З чого починати? Складіть список того, що необхідно взяти із собою.

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

Німеччина

Книжки — наші друзі й наша підтримка!

К. Функе

Корнелія Функе

Нар. 1958 р.

Корнелія Функе — сучасна німецька письменниця. Її твори перекладені понад 40 мовами (зокрема, й українською) і друкуються мільйонними накладами по всьому світові. Мисткиня працює переважно в жанрі фентезі та пригодницького роману. Авторка видала кілька десятків фантастичних творів, більшість з яких сама й проілюструвала.

У вересні 2003 р. був надрукований найвідоміший роман-фентезі К. Функе для підлітків — *«Чорнильне серце»* одночасно в Німеччині, Великій Британії, США, Канаді й Австралії, а 2005 р. та 2007 р. читачі отримали його продовження — *«Чорнильна кров»* і *«Чорнильна смерть»*.

Грані художнього твору

Коли одного пізнього вечора Меггі читала книжку, її увагу привернула постать незнайомця напроти будинку. Так розпочинається захопливий сюжет роману К. Функе *«Чорнильне серце»*, у якому йдеться про палітурника-книголюба Мольтімера Фольчарта (Мо) та його дочку, дванадцятирічну Меггі. Дивовижні здібності батька відкрили надзвичайний світ пригод йому та його дочці. Коли Меггі була ще маленькою, Мо читав своїй дружині Терезі цікаву книжку. Він робив це так виразно, що персонажі ожили в їхній невеличкій кімнатці. Тереза несподівано зникла, і Мо не здогадувався, що його дружина разом із двома кішками опинилася в середньовічному книжковому світі. Десять років потому біля будинку Мо та Меггі якраз і з'явився незнайомец, на ім'я Вогнерукий. Він вирішив попередити про небезпеку: інший персонаж, оживлений читанням Мо, Капрікорн разом зі своїми спільниками хочуть заволодіти останнім примірником книжки, аби оживити іншу страшну істоту — Тінь, яка назавжди мала б залишитися на Землі.

Вороги змогли схопити відважних книголюбів — Мо та його доньку. Проте Меггі успадкувала магічний дар батька. Вона зуміла створити диво, перегорнувши найважливішу сторінку книжки, навмисно переписану автором для того, аби Капрікорн та його поплічники «зачиталися» назад, у книжку, а мама дівчинки змогла повернутися додому.

Добро, наполегливість, взаємодопомога та безмежні любов і відданість книжкам допомогли персонажам роману подолати всі перешкоди.

Вид. «Теза», 2009-2015-2016

Готуємося до читання

1. Чи любите ви читати книжки? Які? Розкажіть про 1–2 найулюбленіші, поясніть свої уподобання.
2. За допомогою інтернету перегляньте кінофільм «Чорнильне серце» (реж. І. Софтлі, США, 2008). Чи точно відтворений сюжет книжки? Чи такими ви уявляли персонажів твору?
3. Одному з персонажів К. Функе належать слова: «Про письменників зазвичай думають, що вони вже давно померли, і не здогадуються, що їх можна зустріти десь на вулиці чи в крамниці». Уявіть, що ви зустріли письменницю К. Функе. Про що б ви її запитали? Що розповіли б про сучасних українських письменників?

Читаємо вдумливо

ЧОРНИЛЬНЕ СЕРЦЕ

Роман-фентезі

(Скорочено)

Нічний незнайомиць

(...) А тієї ночі, коли стільки всього почалося й стільки всього назавжди змінилося, під подушкою в Меггі лежала одна з її улюблених книжок. І коли дощ так і не дав Меггі заснути, дівчинка сіла, протерла очі, проганяючи втому, дістала з-під подушки книжку й розгорнула її. (...) Але тепер треба було спершу запалити світло. У шухлядці нічного столика Меггі тримала коробку сірників. Мо не дозволяв їй запалювати вночі свічок. Вогню він не любив. «Вогонь пожирає книжки», — часто казав він. (...).

Читати при свічках Меггі любила. На підвіконні в неї завжди стояло три свічки у свічниках. Тож вона саме піднесла запаленого сірника до одного з чорних ґнотиків, коли це за вікном почулися кроки. Меггі злякано дмухнула на сірник (як же виразно вона пригадувала цю мить багато років потому!), стала в ліжку навколішки, припала до мокрої від дощу шибки й виглянула надвір. Ось тоді вона його й побачила.

Через дощ темінь стояла якась бліда, і той незнайомиць здавався в ній просто тінню. Лише його обличчя немовби світилося. Мокрий чуб прилип йому до чола. На чоловіка лив дощ, та він цього ніби й не помічав. Стояв нерухомо, обхопивши себе руками, неначе хотів хоч трохи зігрітися. Стояв і, задерши голову, дивився на їхній будинок.

«Треба збудити Мо!» — подумала Меггі, проте не зрушила з місця. (...)

У кімнати Мо ще горіло світло. Він часто читав до пізньої ночі. Це від нього Меггі успадкувала пристрасть до книжок. Коли іноді вона прокидалася після поганого сну та йшла спати до нього, то ніщо не присипляло її краще, ніж його спокійне дихання та шелестіння сторінок. Ніщо не проганяє страшних снів швидше, ніж шурхіт задрукованого літерами паперу.

Однаке постать за вікном — то не сон. (...)

— Мо, надворі хтось стоїть! (...)

— Хтось стоїть? А ти не помиляєшся?

— Ні. Стоїть і дивиться на наші вікна.

Мо відклав книжку.

— Що ти читала перед сном? «Доктора Джекіла та містера Гайда»?

Меггі поморщила чоло:

— Прошу тебе, Мо! Ходімо зі мною.

Батько не повірив, однак рушив за нею. Меггі тягла його за собою так нетерпляче, що в коридорі він наштовхнувся босою ногою на стос книжок. А на що ж іще?! Удома в них повсюди були стоси книжок. Вони стояли не лише на полицях, як у решти людей, а й горами лежали під столами, на стільцях, у всіх кутках. Книжки були на кухні й у вбиральні, на телевізорі й у шафі з одягом; невисокі стосики й високі стоси, книжки грубі й тоненькі, старі та нові... Вони зустрічали Меггі спокусливо розгорненими сторінками за сніданком, проганяли нудьгу в похмурі дні... І часом просто потрапляли під ноги.

— Просто стовбичить і стовбичить! — шепотіла Меггі, тягнучи Мо до своєї кімнати.

— А обличчя в нього волохате? Тоді це, мабуть, перевертень.

— Та годі тобі! — Меггі невдоволено зиркнула на батька, хоч його жарти й проганяли страх. Їй уже й самій майже не вірилося в те, що під дощем там хтось стоїть... поки вона знову не стала навколішки біля вікна. — Он! Бачиш? — прошепотіла.

Мо виглянув із вікна, по якому безперервно стікали дощові краплі, але нічого не відповів.

— Хіба ти не божився, що злодії до нас ніколи не прийдуть, бо тут немає чого красти? — прошепотіла Меггі.

— Це не злодій, — відказав Мо, і його обличчя, коли він відійшов од вікна, було дуже заклопотане.

Серце в Меггі закалатало дужче.

— Лягай спати, Меггі, — сказав батько. — Це гість до мене.

Ніч проходила до будинку темна й волога, а дощ зашумів загрозливо гучно.

— Вогнерукий! — гукнув у темряву Мо. — Це ти?

Вогнерукий? Що це за ім'я? Меггі не пригадувала, щоб коли-небудь чула його, а проте воно все ж таки щось нагадувало — щось далеке-далеке, таке, що ніяк не хотіло прибрати чітких обрисів. (...)

Таємниці

(...) — Коли береш із собою книжку, — сказав Мо, кладучи до скриньки першу, — то стається диво: книжка починає збирати твої спогади. А згодом досить лише її розгорнути — і відразу ніби опиняєшся там, де читав ті сторінки вперше. Перебіг очима кілька слів — і повертається все: краєвиди, запахи, смак морозива, яке ти їв, коли читав... Повір, книжки — як липучка для мух. Ні до чого іншого спогади не прилипають так, як до книжкових сторінок.

Напевно, він таки мав рацію. Але Меггі щоразу брала із собою книжки ще й з іншої причини. На чужині вони були для неї наче домівною — знайомі голоси, друзі, які ніколи з нею не сварилися, розумні, сильні, відважні друзі, які пройшли вогонь і воду, повсюди побували й зазнали численних пригод. Книжки підбадьо-

рювали Меггі, коли в неї було сумно на душі, проганяли нудьгу, а Мо тим часом кроїв шкіру й тканину, заново зшивав розсіпані старі сторінки, які їх десятками років шарпали сотні пальців.

Деякі книжки Меггі брала із собою щоразу, інші залишалися вдома, бо не пасували до поїздки або мали поступитися місцем якійсь новій, ще не відомій історії.

Меггі провела рукою по округлих корінцях. Які ж книжки вибрати цього разу? Які історії допоможуть побороти страх, що проник до їхнього дому минулої ночі? «Може, узяти яку-небудь історію про брехню?» — подумала Меггі. Мо обманув її. Хоча знав, що вона завжди помічає обман по його носі. «Пінокіо», — спало на думку Меггі. Та ні, надто моторошно, і дуже сумно. Та однаково треба брати щось захопливе, таке, щоб прогнати з голови всі думки, навіть найпохмуріші. Може, щось про відьом? Так, вона візьме про відьом, про лисих відьом, котрі перетворюють дітей на мишей. А також про Одиссея з його циклопом і чародійкою, яка обертає воїнів на свиней. Навряд чи їхня з Мо поїздка буде небезпечніша, ніж подорож Одиссея. Чи все ж таки небезпечніша?

Ліворуч під стінкою, у скриньці, лежали дві книжки з картинками. По цих книжках Меггі вчилася читати. Їй було тоді п'ять років, і на сторінках ще й досі залишалися сліди від її нетерплячого вказівного пальчика. А на самому дні, під рештою книжок, лежали ті, що їх Меггі зробила сама. Цілими днями вона вирізала й клеїла, малювала нові й нові картинки, а Мо мав підписувати їх, як-от: «Янгол зі щасливим личком. На згадку Мо від Меггі». Своє ім'я вона виводила сама й щоразу писала його з двома «г». Меггі поглянула на незграбні літери й поклала ту невеличку книжку знову до скриньки. Оправити її доньці допоміг, певна річ, Мо. Усі її саморобні книжечки він оправляв у різнобарвний папір, а для решти книжок подарував їй спеціальну печатку з її ім'ям і зображенням однорога. Печатку вона ставила щоразу на першій сторінці: іноді чорним чорнилом, іноді червоним — як їй подобалося. Та книжок Мо їй ніколи вголос не читав. Жодного разу.

Він підкидав її високо над головою, носив на плечах і вчив, як із пир'їн чорного дрозда робити закладки для книжок, але ніколи їй не читав. Жодного слова, хоч би скільки вона клала йому на коліна книжку. Тож Меггі довелося самій навчатися, що означають оті чорні знаки, самій відкривати для себе їхній чарівний світ... Меггі випросталася.

У скриньці залишалось ще трохи місця. Цікаво, чи не має Мо якої-небудь новенької книжки — такої грубенької, такої чудової-пречудової, щоб можна було взяти її із собою?.. (...)

На південь!

(...) — Ти його вже бачила, — сказав Вогнерукий. — Колись давно, ти вже либонь і не пригадуєш, бо була ще зовсім маленькою. Отака. — І показав рукою на висоті своїх колін. — Як би це тобі пояснити, хто він такий? Коли ти побачиш, як кішка жере голопузе пташеня, то, мабуть, заплачеш, чи не так? Або спробуєш його врятувати. А Капрікорн може зумисне кинути голопуцька кішці, аби лише побачити, як вона роздирає його кігтями, а жалібне цвірінкання й тріпання того пташеняти для Капрікорна солодше за мед.

Меггі поточилася ще на крок назад, але Вогнерукий знову ступив до неї.

(...) — Капрікорн не вміє опрацювати книжок, як твій батько, — вів далі Вогнерукий. — Він узагалі не вміє нічого робити до пуття. Але на одному він розуміється добре: наганяти на людей страх. Тут Капрікорн — мастак. Це його ремесло. Хоча сам він, думаю, навіть не здогадується, що в людини на душі, коли страх сковує її руки й ноги та згинає її до самої землі. Зате він добре знає, як викликати такий стр, як примусити його проникати в домівки, у ліжка, у серця і голови людей. Його поплічники розносять той страх, мов чорні звістки, підсовують його під двері й укидають до поштових скриньок, вимащують ним стіни будинків і брами стаєнь, поки страх починає вже розповзатися сам — нечутно, зі смородом, як чума. — Вогнерукий стояв уже перед самісінькою Меггі. — А людей у Капрікорна багато, — стиха додав він. — Більшість із них служать у нього змалечку, і якщо Капрікорн накаже котромусь із них відтяти тобі вухо чи носа, той зробить це, й оком не змигнувши. Капрікорнові люди люблять одягатися в усе чорне, як оте гайвороння, тільки їхній ватажок носить білу сорочку під чорною, як сажа, курткою. І якщо тобі коли-небудь трапиться котрийсь із них, то спробуй стати маленькою-маленькою, щоб він тебе й не помітив. Зрозуміла? (...)

У той час

(...) — Здається, настав час розказати тобі всю цю історію, — нарешті він промовив. — Хоч я, власне, збирався розповісти її тобі не в такому невеселому місці й трохи згодом, коли підростеш.

(...) — Тобі сповнилося тоді, Меггі, рівно три роки, — почав Мо. — Я ще й досі пригадую, як ми святкували твій день народження. Я подарував тобі книжку з картинками. Оту, з морською змією, що обвилася навколо маяка, у якої болять зуби...

Меггі кивнула головою. Та книжка й досі лежала в її скриньці та вже двічі її вбирали в нову палітурку.

— Ми? — перепитала вона.

— Я і твоя мама. (...)

— Мамі подобалося слухати. А того разу вона вибрала «Чорнильне серце».

(...) Одне слово, дали ми тобі цілий стосик книжок із картинками, зручно вместилися з тобою на килимі, і я почав читати.

Кадр із кінофільму «Чорнильне серце» за однойменним романом К. Функе (реж. І. Софтлі, Велика Британія, Німеччина, США, 2008)

Отож, Меггі довідалася про таємницю їхньої сім'ї. Батько так уважно та виразно читав книжку, котра захопила їх обох, аж раптом дивовижні істоти ожили й увійшли до кімнати.

(...) — З'явилися вони. — Мо перевів погляд на неї. — Зненацька вони постали у дверях, що вели з коридору, так, наче щойно ввійшли знадвору. Коли вони обернулися до нас, почувся шелест, немовби хтось розгортав аркуш паперу. На вустах у мене все ще були їхні імена: Баста, Вогнерукий, Капрікорн ... Баста тримав Вогнерукого за комір, як тримають мале цуценя, що зробило шкоду. Капрікорн уже тоді любив одягатися в червоне. Але він був на дев'ять років молодший і не такий худий, як тепер. Він мав меч — я тоді меча ще зроду зблизька не бачив. У Басти на поясі теж висів меч, а також ніж. А ось Вогнерукий... — Мо похитав головою. — Той, звичайно, не мав при собі нічого, крім куниці з ріжками. Він показував із нею всілякі фокуси й так заробляв собі на життя. Думаю, нікому з них і втямки не було, що з ними сталося. Я й сам збагнув це вже набагато пізніше. Від мого голосу вони випали зі своєї історії, як ото з книжки випадає закладка. Та хіба вони могли це зрозуміти? (...)

Феноліо

(...) Завдяки батьковій професії Меггі вже не раз знайомилася з людьми, які любили книжки, продавали їх, колекціонували, друкували чи, як Мо, зберігали від того, щоб вони не порозпадалися. (...) Але чоловік, який їм відчинив після того, як Мо двічі подзвонив у двері, був ні такий, ні інший. Тобто він був, принаймні в очах Меггі, таки старий — років шістдесяти, а може, і старший.

Обличчя зморшкувате, як у черепахи, але чуб чорний, жодного сліду сивини (згодом дівчинка довідалася, що він фарбований). Проте на старого діда цей чоловік аж ніяк не скидався. Навпаки, він так поважно постав перед ними на порозі, що в Меггі й мову відібрало. (...)

(...) — Так, — мовила Меггі. — А Капрікорн? Хто вб'є його?

— Ніхто.

— Ніхто?!

Меггі зміряла Феноліо таким докірливим поглядом, що той знічено потер собі носа. А він у нього був примітний.

— Чого ти на мене так дивишся?! — вигукнув старий. — Авжеж, він у мене уникає покари. Капрікорн — один із найкращих моїх мерзотників. Навіщо ж мені його вбивати? У реальному житті все так само. Найжахливіші вбивці виходять сухими з води та щасливо живуть до глибокої старості, а добрі люди, нерідко найкращі, гинуть. Таке життя. Чому ж у книжках має бути по-іншому? (...)

Розбуркані серед ночі

(...) — Я написав йому нову історію, зі щасливою кінцівкою. Саме в цьому й полягала ідея твого батька — змінювати історії. Він хотів лише забрати назад твою матір: переписати «Чорнильне серце» так, щоб книжка віддала її сама. Та якщо ця ідея таки спрацює, Меггі... Якщо пощастить змінити вже надруковану історію, дописавши кілька рядків, то можна буде змінювати в ній усе: і те, хто в неї входить, і хто з неї виходить, і як вона завершуватиметься, і кого зробити щасливим, а кого нещасним. Розумієш? Це всього-на-всього спроба, Меггі!

Та якщо олов'яний солдатик зникне, то ми, повір, зможемо змінити і «Чорнильне серце»! Як саме — про це я маю ще поміркувати, а поки що читай, прошу тебе! — Він дістав із-під подушки ліхтарик і подав його Меггі. Повагавшись, вона присвітила на першу, густо списану сторінку. Губи в неї враз потерпли.

— Тепер ця історія завершується справді щасливо? — Меггі облизала язиком губи й перевела погляд на сонного олов'яного солдатика. Їй навіть здалося, що він тихенько похропує.

— Ну, звісно! — нетерпляче кивнув головою Феноліо. — Я написав таку щасливу, таку солодку кінцівку, що аж із душі верне. Він переїздить із танцівницею до замку, і вони безтурботно живуть там довіку. І не розтоплюються серця, не згоряє папір... Лише кохання і щастя!

(...) — «Кожна-кожнісінька літера має величезне значення! — сказала вона собі. — Читай її так, щоб вона дзвеніла дзвіночком, гриміла барабаном, шепотіла вітром, шуміла травою, перекочувалася громом...» (...)

— Удвох ми влаштуємо Капрікорнові неприємний сюрприз! — прошепотів він, і кожна його зморшка випромінювала усмішку. — Я негайно сідаю за роботу! О, він таки дістане те, що хотів: ти вичитаєш йому Привида! Але його давній приятель стане іншим, і я про це вже подбаю. Це кажу я, Феноліо, володар слів, чорнильний чародій, паперовий чаклун! Я Капрікорна створив, я йому й укорочу віку, так ніби його ніколи й не було! Сказати правду, краще б його не було від самого початку. (...)

Зрада, довгий і дурний розум

(...) Коли Капрікорн сів і стихла музика, яка весь цей час гриміла на майданчику, привели Меггі. На неї нацупили якусь жакливу сукню, але голову дівчинка тримала високо, і стара бабенція, яку тут усі називали просто Сорокою, лише завдяки великим зусиллям витягла її на поміст, котрий спорудили посеред футбольного поля. На помості не було нічого, крім стільця, який мав такий самотній і випадковий вигляд, немовби його там хтось забув. Шибениця із зашморгами була б тут, як здалося Елінор, навіть доречнішою. Коли Сорока тягла Меггі дерев'яними сходами нагору, дівчинка повернула голову в бік Елінор і Терези.

— Вітаю, серденько! — гукнула Елінор, перехопивши зляканий погляд Меггі. — Не тривожся, я прийшла просто тому, що хотіла неодмінно послухати, як ти читаєш! (...) Елінор обійняла Терезу за плечі й пригорнула до себе.

— Ти лишень поглянь на донечку! — прошепотіла вона. — Хоробра, як...

Елінор хотіла порівняти Меггі з одним із героїв якої-небудь книжки, але всі герої, котрі спадали їй на думку, були чоловіки, а крім того, жодний із них своєю хоробрістю не міг позмагатися із цією дівчинкою, яка, гордо випроставшись і вперто випнувши підборіддя, дивилася з помосту на Капрікорнових людей.

(...) — Більшості з вас, — гучно почав Капрікорн, — немає потреби пояснювати, за що мають зазнати кари ці троє в'язнів! Решті, думаю, досить буде сказати, що йдеться про зраду, довгий язик та дурний розум. Можна, звісно, сперечатися, чи дурний розум — це злочин, який заслуговує на смертельну кару. Я вважаю, що так, бо може призвести до тих самих наслідків, що й зрада! (...)

Привид

(...) І ось він знову перед нею, цей бідолашний томик у яскравому паперовому вбранні. Цікаво, якого кольору палітурка під суперобкладинкою? Меггі обережно відгорнула її пальцем і побачила темно-червону тканину — червону, як полум'я навколо чорного серця. Усе, що сталося, почалося зі сторінок цієї книжки, і тепер порятунку можна було сподіватися лише від її автора. Меггі провела рукою по обкладинці, як робила щоразу, перш ніж розгорнути книжку. Робити так вона навчилася в Мо. Цей рух дівчинка пам'ятала від самого дитинства — як батько брав до рук книжку, як лагідно проводив рукою по обкладинці й нарешті відгортав її, немовби відкривав скриньку, ущерть наповнену небаченими скарбами. Бувало, звичайно, і так, що під обкладинкою очікуваних див не виявлялося.

(...) Меггі бачила, як обличчя на лавах нерішуче знов обертаються до неї. Цієї миті вона почула ім'я — Вогнерукий. Його вигукнув жіночий голос.

— Що там таке? — Капрікорнів голос пролунав так різко, що Даріус мало не випустив із рук шабатурку з гадючками. — Ніякого Вогнерукого більше немає! Він лежить десь серед пагорбів із землею в роті й зі своєю кунцею на грудях. Я не бажаю більше чути його ім'я! Ми про нього забули, ніби його ніколи й не було.

— Неправда! — Голос Меггі прокотився над майданчиком так гучно, що вона й сама злякалася. — Він тут! — Вона підняла книжку над головою. — Робіть йому що завгодно, а він тут! Кожний, хто прочитає цю книжку, почує його голос і сміх, навіть побачить його самого та як він видуває вогонь.

Вона покwapно відсунула вбік чорну закладку. Так, зволікати не можна, треба читати, поки Мо не зробив якої-небудь дурниці. Адже він навіть не здогадується, що вони з Феноліо замислили.

— Зараз почну, тільки нехай ніхто мені не заважає! — крикнула Меггі.

(...) — Атож, затямте собі, що сказала ця малявка! — вигукнув він. — Хто їй заважатиме, той першим дістанеться Привидові на розминку!

(...) Дівчинка піднесла руку й відкинула з чола пасмо волосся. Знак для Феноліо. (...)

Меггі схилилася над книжкою в себе на колінах.

Літери, здавалося, танцювали в неї перед очима.

«Вийди! — проказувала подумки Меггі. — Вийди й урятуй нас. Урятуй нас усіх: Елінор, маму, Мо й Фариду. Урятуй Вогнерукого, якщо він іще тут. Навіть Басту!» (...)

«Кaprікорн мав багато поплічників, — почала читати вона. — І всіх їх в околицях страшенно боялися. Від них несло холодним чадом, сіркою і чимось паленим. Коли котрийсь із них з'являвся десь у полі чи на вулиці, люди замикали двері та ховали дітей. Тих підсобників називали паліями або кривавими псами. Капрікорнові люди мали багато прізвиськ. Вони наводили жах удень, отрутою проникали в сни вночі. Та був один такий, якого боялися дужче, ніж усіх Капрікорнових поплічників. — Меггі здавалося, що її голос із кожним словом підноситься, він немовби розростається, поки заповнив собою все довкола. — Називали його Привидом».

Ще два рядочки в самому низу, потім перегорнути сторінку. Там чекали слова, що їх дописав Феноліо.

«Поглянь лишень, Меггі! — прошепотів він, коли показав їй цей аркуш. — Хіба ж я не художник? Хіба є на світі що-небудь чудовніше, ніж літери? Чарівні

знаки, голоси покійних, будівельний матеріал, з якого зводять прекрасні світи! Навіть більше: ці знаки дають утіху, проганяють самотність, бережуть таємниці, провіщають істину...»

«Смакуй кожнісіньке слово, Меггі! — шепотів у її пам'яті батьків голос. — Нехай воно тане в тебе на язичку. Чи відчуваєш ти барви? Вітер і ніч? Страх і радість? А любов? Відчувай її, Меггі, й усе оживатиме».

— «Називали його Привидом. І з'являвся він лише тоді, коли його кликав Капрікорн, — читала вона. (...) — Часом він бував червоний, наче вогонь, часом — сірий, мов попіл, на який вогонь обертає все, що пожирає. Він вибивався із землі так, як ото полум'я з купи хмизу. Смерть несли його пальці й навіть його подих. Він виростав біля ніг свого володаря, безголосий та безликий, принохуючись, мов собака, що бере слід, і очікуючи, коли господар укаже йому на жертву. Казали, нібито Капрікорн звелів котромусь із кобольдів чи гномів, великих майстрів у всьому, що стосується вогню й диму, створити Привидом з попелу його жертв. Напевно, ніхто нічого не знав, бо тим, хто дав Привидові життя, Капрікорн нібито вкоротив віку. Зате всі знали одне: Привид — неприступний, безсмертний і нещадний, як і його володар».

Голос Меггі затих, немовби вітер зірвав його з її вуст.

З гравію, яким був висипаний майданчик, щось підвелось, витягуючись у висоту, випростуючи сірі, мов попіл, руки й ноги. У нічній темряві запахло сіркою. Цей запах так в'їдався Меггі в очі, що слова почали розпливатися. Але вона мусила читати далі, поки це чудовисько росло все дедалі й вище, немовби прагло дотягтися сірчаними пальцями до неба.

«Та якось — це було м'якої зоряної ночі — Привидом покликав голос не Капрікорна, а дівчинки. І коли вона вигукнула його ім'я, до нього повернулася пам'ять: він пригадав усіх, з чийого попелу його створили, пригадав увесь біль, усі страждання... (...) До нього повернулася пам'ять, — гучно читала вона далі, — і він вирішив помститися. Помститися тим, хто спричинив цю велику біду, хто своєю жорстокістю отруїв світ...»

— Спиши її!

Чий це був голос — Капрікорнів? Вивертаючись від Сороки, Меггі трохи не впала з помосту. Даріус стояв із шабатуркою в руках і сторопіло дивився на дівчинку. І раптом він спокійно, неквапно, так ніби поспішати йому було вже нікуди, поставив шабатурку на землю і худими руками схопив ззаду Сороку. Вона пручалася та сварилася, але він її не випускав. А Меггі тим часом читала далі, краєм ока стежачи за Привидом, який стояв і дивився на неї. Обличчя він і справді не мав, але мав очі — страшні, червоні, мов омахи вогню, що шугали поміж будинками, мов жар, що зачаївся під попелом.

— Заберіть у неї книжку! — закричав Капрікорн. Він стояв біля крісла, нахилившись уперед, наче боявся, що ноги не послухаються, щойно він спробує ступити бодай крок назустріч Привидові. — Заберіть книжку!

Але ніхто не зрушив із місця. Ніхто з його людей, які zostалися тут, ніхто з хлопців, ніхто з жінок не поспішив йому на допомогу. Усі лише скам'яніло дивилися на Привидом. А той нерухомо стояв, прислухаючись до голосу Меггі, так ніби дівчинка розповідала йому давно забуту історію.

«Так, він вирішив помститися, — читала Меггі. (...) — І тоді Привид ступив до свого володаря, простяг до нього сірі, мов попіл, руки...»

Як тихо рухалася ця величезна та страшна потвора!

Меггі втупилася в наступне речення Феноліо: «І Капрікорн упав ниць, а його чорне серце спинилося...»

Вона не могла вимовити ці слова, просто не могла. Отже, усе було марно...

Та раптом хтось став у неї за спиною — вона навіть не помітила, як він вийшов на поміст. Поруч із ним стояв хлопчина з рушницею, загрозливо наставляючи її на лави. Але там ніхто не ворухився. Ніхто й пальцем не поворухнув, щоб урятувати Капрікорна. Мо взяв книжку з рук Меггі, пробіг очима рядки на аркуші та твердим голосом дочитав те, що написав Феноліо:

— «І Капрікорн упав ниць, а його чорне серце спинилося. І всі, хто разом із ним палив, грабував і вбивав, щезли, мов попіл, що його розвіяв вітер».

Просто покинуте село

(...) «Привид застиг на місці, і спогади завдавали йому такого глибокого болю, що він, здавалося, ось-ось розірве здоровила на шматки. У голові в нього лунали всі оті крики й стогони, а його сіру шкіру пекли сльози чужих людей, їхній страх їв йому очі, мов дим. Але потім цілком несподівано він відчув у собі щось нове. Воно змусило його згорбитися, опуститися навколішки. І раптом уся його страшна постать розпалася, а всі ті, з чийого попелу він був створений, воскресли: чоловіки, жінки, діти, собаки, коти, кобольди, феї та ще багато-багато інших істот».

Меггі бачила, як ці істоти заповнюють спорожнілий майданчик. Їх ставало чимдалі більше. Вони збилися до гурту там, де щойно зник Привид, і роззиралися довкола, ніби щойно прокинулися зі сну. І тоді Меггі прочитала останні слова, написані Феноліо:

«Вони ніби попркидалися від страшного сну, і нарешті все стало добре».

— Його більше немає! — сказала Меггі, коли Мо взяв у неї з рук аркуш Феноліо й поклав назад у книжку. — Він зник, тату! Тепер Феноліо в книжці. Я знаю.

Мо глянув на книжку та сховав її знову собі під куртку.

— Так, здається, ти маєш рацію, — промовив він. — Та поки що ми нічого не можемо змінити. (...)

Додому

(...) Згодом Меггі вже не могла пригадати, коли саме вони вирішили залишитися в домі Елінор назовсім. Може, аж через багато тижнів, а може, ця ідея спала їм на думку вже першого дня. Меггі дісталась ота кімната з надто великим ліжком, під яким усе ще стояла її скринька з книжками. Ох, як їй хотілося почитати вголос матері свої улюблені книжки! Але тепер вона розуміла, чому батько й далі робив це вкрай рідко. І ось однієї ночі, коли Меггі знову довго не могла заснути, бо в темряві за вікном їй ввижалося Бастине обличчя, вона сіла до столу й почала писати, позираючи в парк, де на деревах світилися феї, а в куцах шаруділи кобольди.

А план Меггі мала такий: вона вирішила навчитися складати історії, як це робив Феноліо. Вона хотіла навчитися знаходити такі слова, які можна було б читати вголос матері, не потерпаючи, що з них хтось вийде, що той хтось дивитиметься на неї очима, сповненими туги за домівкою. Бо лише слова могли по-

вернути їх додому — повернути всіх тих, хто був створений просто з літер. Меггі заприсяглася собі, що саме слова стануть її ремеслом. А де можна опанувати це ремесло краще, як не в будинку, де за вікном феї в'ють у парку гнізда, а на полях уночі перешіптуються книжки?

Як сказав одного разу Мо, писати книжки — це, крім усього іншого, ще й чародіяти.

(Переклад О. Логвиненка)

Мислимо критично

1. Як ви розумієте назву твору К. Функе «Чорнильне серце»? У чому полягає символічний зміст заголовка?
2. Чи можемо вважати Мо, а згодом і Меггі співавторами Феноліо? Поясніть.
3. Чому Меггі в кожную поїздку з батьком брали книжки? Чи є у вас книжка, котра супроводжує в житті? Чому саме ця?
4. Визначте ознаки жанру фентезі у творі письменниці.
5. Які фрагменти роману свідчать про те, що Меггі добре знає світову літературу?
6. Охарактеризуйте персонажів твору (Меггі, Мортимер, Елінор, Вогнерукий, Капрікорн, Феноліо). Які персонажі втілюють зло, а які добро? Поясніть.

Працюємо творчо

7. Після закінчення університету К. Функе три роки була соціальним працівником, піклувалася про дітей з особливими потребами. Якось вона сказала: «Я бачила, як вони турбуються про своїх братів і сестер, у той час, коли їхнім батькам байдуже. Я бачила, як вони сміються, хоча життя не дає їм для цього підстав. Вони навчили мене багатьом речам, і я досі їхня боржниця». Чи можемо ми знайти утвердження такого ставлення до дітей і до життя загалом у романі «Чорнильне серце»? Прокоментуйте свій висновок, використовуючи текст твору.
8. Яка з прочитаних книжок заохотила б вас переписати прикінцеві фрагменти? Перекажіть сюжет цього твору та вкажіть, що саме ви хотіли б змінити.

Обговорюємо разом

9. Чому, на вашу думку, Мольтімер не відразу розповів доньці про незнайомця, якого вона побачила й стривожилася?
10. Як ви можете пояснити дивне оживлення персонажів «Чорнильного серця» у маленькій кімнатці Фольчартів?
11. Чому автор книжки, Феноліо, погодився змінити фінал свого твору, незважаючи на те, що порушувалися його плани щодо написання продовження вигаданої ним історії?

Діємо в життєвих ситуаціях

12. Уявіть, що вам дозволили заповнити велику книжкову шафу улюбленими творами. Які книжки (автор, назва) ви розмістили б у своїй бібліотеці?
13. Що у вашому житті виконує роль «цокання, з яким Пітер Пен пробрався на Гакове судно, щоб урятувати Венді»?

Велика Британія

Якщо ти народився, щоб зріти дива,
Де невидимий світ — лиш для тебе ява...

Дж. Донн

Діана Вінн Джонс

1934–2011

Діана Вінн Джонс — сучасна англійська письменниця. Нині її пригодницькі твори читає увесь світ. Наприклад, у Японії про один із найяскравіших образів мисткині — Мандрівний замок Хаула — знає кожна дитина, завдяки майстерній екранізації однойменного твору в стилі аніме.

Сучасний світ, стрімкий, розмаїтий та високотехнологічний, як і раніше, потребує казок. Адже саме в добрих чарівних казках людство пізнає себе, навчається розрізняти добро і зло та шукає духовну мету.

Грані художнього твору

Вісімнадцятирічна Софі, сирота, донька капелюшника, зустрічається з відомим чарівником Хаулом, який рятує її від двох солдатів. Ця подія привертає увагу Відьми Пустирищ, котра накладає на Софі закляття. Дівчина перетворюється на 90-літню бабусю, яка нікому не може про це розповісти. Софі залишає рідний дім, вирушає на пошуки Відьми, щоб зняти закляття. Згодом опиняється в замку Хаула.

У Софі з'являються нові друзі, передусім Кальцифер, демон вогню. Вхідні двері замку є чарівним порталом, що переносить персонажів у різні місця. Софі довідується про життя Хаула та мешканців замку, стає учасницею дивовижних пригод, часто ризикує, аби допомогти Хаулові та багатьом іншим людям.

Зрештою прокляття, накладене на Софі, розвіялося. Дівчина та чарівник перегортають нову сторінку своєї, уже спільної, історії.

«Видавництво Старого Лева»,
Д. В. Джонс «Мандрівний замок Хаула», 2008

Готуємося до читання

2004 р. режисер Мізаякі Хаяо створив повнометражний анімаційний фільм «Мандрівний замок», або «Замок-мандрівник».

Подивіться цей фільм в інтернеті. Порівняйте з книжкою. Висловте свої враження.

Чи відома вам думка Д. В. Джонс про цей фільм, номінований на премію «Оскар»?

МАНДРІВНИЙ ЗАМОК ХАУЛА

Роман

(Уривки)

Розділ перший, у якому Софі розмовляє з капелюшками

У країні Інгарії, де такі речі, як семимильні чоботи та шапки-невидимки, існують насправді, народитися найстаршим із трьох дітей — неабияке безталання. Усім відомо, що коли ви, усі троє, вирушите на пошуки щастя, саме тебе першого спіткає невдача, та ще й найдошкульніша. (...)

Софі Хаттер — найстарша з трьох сестер у досить заможній родині власників крамнички дамських капелюшків у містечку Маркет-Чіппінг. Після смерті дружини батько одружився вдруге, у двох сестер з'явилася дуже добра й дбайлива мачуха та народилася ще одна сестра. Сестри часом сперечалися про своє майбутнє, а інколи Софі доводилося силою розборонювати Летті й Марту.

(...) Приблизно тоді ж усі знову заговорили про Відьму Пустирищ. Подейкували, нібито вона погрожувала вбити дочку короля, а король наказав своєму лейбмагу, чарівникові Саліману, вирушити на Пустирища, аби впоратися з Відьмою. І скидалося на те, що чарівник Саліман не тільки не впорався з Відьмою, а й сам був нею вбитий.

Через кілька місяців після цього на пагорбах над Маркет-Чіппінгом зненацька з'явився високий чорнезний замок, із чотирьох високих шпильястих веж якого вилітали хмари чорнющого диму. Усі були цілком переконані, що це Відьма знову вибралася з Пустирищ і збирається тримати в остраху всю округу, як-то вона вже зробила п'ятдесят років тому. Люди й справді дуже налякалися. Ніхто не виходив на вулицю сам-один, а надто вночі.

А що було ще страшнішим, то це те, що замок не стояв на місці. Іноді він давав про себе знати довгою смугою чорного диму понад заростями вересу на північному заході, інколи височів над скелями на сході, а іноді спускався з пагорбів і зупинявся серед вересу просто за останньою фермою з північного боку. Часом навіть можна було побачити, як він рухається, випускаючи з веж брудно-чорні клуби диму. Якийсь час усі були впевнені, що замок ось-ось таки спуститься в долину, і мер не раз говорив, що варто було б послати до короля за підмогою. Але замок і далі блукав поміж пагорбами, і якось з'ясувалося, що він належить не Відьмі Пустирищ, а чарівникові Хаулу.

А Хаул був досить-таки недобрим чарівником. Хоча ніщо не свідчило про те, щоб він хотів залишити пагорби. Усі знали, що він для розваги викрадає молодих дівчат і висмоктує з них душі. А дехто казав, ніби він пожирає їхні серця. Хаул був украй бездушним і безсердечним чарівником, і та дівчина, яка дозволила б йому захопити себе зненацька, опинилася б у страшній небезпеці. Софі, Летті та Марті, як і всім іншим дівчатам у Маркет-Чіппінгу, було наказано нікуди не

ходити поодиноці, і це їх дуже дратувало. Вони дивувалися, для чого чарівникові Хаулу викрадені душі. (...)

Батько дівчат несподівано помер, а рахунки за навчання старшої доньки призвели до боргів крамнички. Фанні вимушено розлучила сестер: Летті стала ученицею в кондитерській, Марта вирушила навчатися на відьму, а Софі продовжила працювати в капелюшній крамниці. Вона відчувала себе дуже самотньою.

(...) Знадвору долинули скрип коліс і цокіт кінських копит, і в крамниці стало темно: вікно заступила карета. Задзвенів дзвоник, й у двері зайшла напрочуд огрядна пані — Софі таких ніколи й не бачила. З плечей клієнтки спадала соболіна накидка, а чорне плаття так і виблискувало діамантами. Погляд Софі передусім прикував крилатий капелюх дами (...). Це був дуже дорогий капелюх. Її обличчя було прекрасним. Горіховий відтінок волосся дуже молодив її, тільки от... Софі перевела погляд на молодого чоловіка, який увійшов у крамницю слідом за дамою, — і побачила рудуватого юнака, убраного дуже елегантно, але блілого та страшенно стривоженого. Він глянув на Софі з благанням і жахом. Юнак був набагато молодший від дами. Софі аж оторопіла.

— Панно Хаттер? — запитала дама голосом мелодійним, проте владним.

— Так, — відповіла Софі. Вигляд в юнака став іще стривоженим. Імовірно, дама була його матір'ю.

— Я чула, Ви продаєте просто божественні капелюшки, — проспівала дама. — Покажіть.

Софі ще недостатньо опанувала себе, щоб наважитися на відповідь. Вона вийшла назустріч клієнці й стала демонструвати капелюшки. Жодний із них, звичайно, не відповідав розкішному вигляду дами, до того ж молодий чоловік не зводив із Софі погляду, і їй було страшенно ніяково. Скориставшись порадою Фанні, Софі почала з найневдаліших капелюшків. Дама відразу ж почала відхиляти їх один за одним.

— Просто чарівно, — фиркнула дама на адресу рожевого чепчика. — Травнева троянда, — обізвала вона ядучо-зелену соломку. А про вуаль із блискітками заявила: — Загадковий вигляд. Як банально. А що Ви ще можете запропонувати?

Софі подала їй шикарний чорно-білий капелюшок — єдиний, котрий міг бодай трішки зацікавити таку розкішну даму.

Дама презирливо оглянула капелюшок.

— Такий убір не личитиме геть нікому. Ви даремно забираєте в мене час, панно Хаттер.

— Я роблю це тільки тому, що Ви прийшли до мене в крамницю і попросили показати капелюшки, — заперечила Софі. — Бачите, пані, це маленька крамниця в маленькому містечку. Навіщо Вам було взагалі... — тут молодий чоловік, який стояв за спиною дами, зойкнув і замахав руками, немовби намагаючись застерегти Софі, — ...завдавати собі клопоту й заходити сюди? — закінчила Софі. Їй стало цікаво, що ж тепер буде.

— Я завжди завдаю собі клопоту, щоб покарати тих, хто непоштиво поводить з Відьмою Пустирищ, — жорстко, з металом у голосі проговорила дама. — Мені чимало доводилося чути про Вас, панно Хаттер, і мені не до вподоби ні кон-

куренця, ні Ваші настрої. Я прийшла, щоб зупинити вас. Ось Вам! — і вона простягнула руку та махнула нею перед лицем Софі.

— Ви хочете сказати, що ви і є Відьма Пустирищ? — здригнулася Софі. Від жаху та здивування в неї щось сталося з голосом.

— Так, — відповіла дама. — І нехай це навчить Вас не втручатися в мої справи.

— А хіба я в них утручалася? Це якась помилка! — прокректала Софі. Тепер молодий чоловік дивився на неї з непідробним жахом, але вона не розуміла, чому це так.

— Ніяка це не помилка, панно Хаттер, — сказала Відьма. — Ходімо, Гастоне! — вона повернулася і попливла до виходу.

Поки юнак запобігливо відкривав перед Відьмою двері, та знову обернулася до Софі.

— До речі, Ви не зможете нікому розповісти про те, що вас зачарували, — додала вона.

Двері за нею бамкнули, немов похоронний дзвін. (...)

Після візиту Відьми Софі перетворилася на сухорляву стару жінку. Вона вирішила залишити місто. Блукаючи Пустирищем, надумала відвідати замок чарівника Хаула, довідатися, для чого йому душі молодих дівчат.

Розділ дванадцятий, у якому Софі стає старенькою матінкою Хаула

Хаул умовив Софі відвідати короля та очорнити його для того, щоб не шукати зниклого принца й королівського чарівника. Софі погодилася, розуміючи, що стала учасницею спланованої гри Хаула проти Відьми Пустирищ.

(...) — Ваша величносте, пані Пендрагон прибула на аудієнцію!

І тут Софі побачила короля. Він сидів не на троні, а на досить-таки звичайному кріслі, тільки ледь-ледь оздобленому золотом, майже посередині великої кімнати (...)

— Отже, яка особлива причина привела до мене матінку чарівника Хаула? — запитав король.

І тут Софі раптом заціпеніла від усвідомлення, що стоїть перед королем. (...). Вона спочатку розгублено, а далі впевненіше вела бесіду з ним. Вона намагалася виконати настанови Хаула та всіляко очорнити його в очах короля. Так старанно переконувала, що Хаул не хоче шукати брата короля Джастіна, а також підбирала найгірші характеристики для чарівника.

Кадр з мультфільму «Мандрівний замок Хаула», Хаяо Миядзаки, 2004

— Дякую, пані Пендрагон, — сказав король. — Ваша відвертість зняла з моєї душі важкий тягар. Чарівник надто легко погодився вирушити на пошуки мого брата, тож я вже вирішив, що помилився і звернувся не до того, до кого мав би звернутися. Я боявся, що він може виявитися або з тих, хто не може встояти перед можливістю похизуватися, або з тих, хто готовий на все заради грошей. Але Ви переконали мене, що Хаул — саме той, хто мені потрібний.

— Прокляття! — вигукнула Софі. — Він же послав мене сюди пояснити, що все зовсім навпаки!

(...) — Річ у тому, що мій брат Джастін — блискучий полководець, а оскільки Верхня Норландія і Чужокрайнія ось-ось оголосять нам війну, мені без нього не обійтися. Розумієте, Відьма ж і мені погрожувала. А оскільки всі джерела однакостайні в тому, що Джастін вирушив саме на Пустирища, я впевнений: Відьма хоче залишити мене без Джастіна саме тоді, коли він мені найбільше потрібний. Думаю, чарівника Салімана вона захопила суто як приманку для Джастіна. Отже, якщо я хочу повернути брата, мені потрібний дуже розумний та не надто перебірливий у засобах маг. (...) Пані Пендрагон, передайте чарівнику Хаулу, що я призначаю його придворним магом, починаючи із цієї ж таки хвилини, і даю йому наш перший королівський наказ — розшукати принца Джастіна, живого чи мертвого, до кінця року. Можете йти. (...)

Розділ шістнадцятий, у якому багато всілякого чаклунства

Софі, Майкл і Кальцифер разом із мешканцями спостерігали за величезною чорною хмарою понад коминами. Розпавшись надвоє, вона стала місцем поединку Хаула та Відьми.

(...) Софі уважніше придивилася до цих двох хмар. На лівій на колінах стояв Хаул — набагато більший та ближче, аніж сподівалася побачити Софі. Чарівник, як і раніше, був у чорному. Що характерно, він позиркував через плече на нестямних русалок. З його погляду зовсім не було видно, щоб він пам'ятав, що вони були частиною прокляття.

— Не забувайте про Відьму! — заволав кінь позаду Софі.

І цієї миті з'явилася Відьма. Вона стояла на правій хмарі, овіяна вогненным плащем, а могутні пориви вітру куйовдили її розкішні руді кучері. Відьма підняла руки, щоб прикликати ще більше магії. Та щойно Хаул повернувся і подивився на неї, її руки відразу ж повільно опустилися. Хмара, на якій стояв Хаул, спалахнула фонтаном рожевого полум'я. Гарячий вітер промчав над гаванню, з-під кам'яних плит пірса пішла пара.

Хаул зробив приємне для Софі — купив квіткову крамницю, у якій із задоволенням працювали всі мешканці замку: Софі, Майкл, Хаул і приблудний песлюдина.

Розділ вісімнадцятий, у якому знову з'являються Опудало та міс Ангоріан

(...) Тим часом Софі з Майклом одягалися в щось краще й відкривали крамницю. На гарному вбранні наполягав Хаул. Він вважав, що це привабить покуп-

ців. Софі у відповідь наполягла на тому, щоб і в неї, і в Майкла були фартухи. У перші дні після відкриття мешканці Маркет-Чіппінга просто розглядали вітрину, але всередину не заходили. Але тепер крамничка стала дуже популярною. Люди, яких Софі знала все життя, стали приходити й купувати квіти цілими оберемками. Ніхто не впізнавав Софі, і їй від цього ставало якось надзвичайно дивно. (...)

Нарешті до Софі прийшли її рідні — мачуха й сестри. Чари перетілення майже зникли, Летті з Мартою знову стали самі собою. Виявилося, що Майкл закохався в Марту, а Персіваль — у Летті. Серед свята з'явилася і міс Ангоріан, чим, як завжди, засмутила Софі, яка була впевнена в коханні Хаула до розумної та красивої вчительки. Але коли та раптово зникла, Софі перестала ревнувати й почала діяти рішуче.

Розділ двадцять перший, у якому при свідках укладається певний договір

(...) У квітковій крамниці Софі схопила з вітрини семимильні чоботи й витримала гібіскуси й троянди просто на підлогу, звісно ж, разом із водою. Вона відімкнула двері крамниці й витягла мокрі чоботи на запруджений людьми тротуар.

Софі вирушила на Пустирище, до Відьминої фортеці. Опинившись усередині химерної будівлі, вона нарешті побачила Відьму в білій сукні. Наполегливо почала вимагати повернути міс Ангоріан. (...) — Ви її знайдете, — відповіла Відьма. — Але почекаємо, поки прийде Хаул.

— Він не прийде, — заперечила Софі. — У нього вистачить розуму не прийти. І Ваше прокляття так і не спрацювало.

— Ще спрацює, — посміхнулася Відьма. — Ви ж піддалися нашій омані й прийшли сюди. Доведеться Хаулу хоч раз вчинити по-чесному. — Вона знову змахнула рукою, цього разу в бік тьмяного полум'я, і з-поміж двох колон викотилося щось на кшталт трону й зупинилося перед Відьмою. У ньому сидів чоловік у зеленому мундирі та в блискучих високих чоботях. Софі спочатку вирішила, що він спить, звисивши голову набік, так що її не видно. Але Відьма знову змахнула рукою. Чоловік випростався. Голови в нього не було зовсім. Софі зрозуміла, що дивиться на те, що залишилося від принца Джастіна. (...) — Я позбулася обох голів ще місяць тому, — сказала Відьма. — Череп чарівника Салімана я продала разом з його гітарою. Голова принца Джастіна валандається десь разом з іншими непотрібними частинами. Це тіло — досконале поєднання принца Джастіна та чарівника Салімана. Воно чекає лише на голову Хаула, щоб перетворитися на довершену людську істоту. Коли в нас буде голова Хаула, Інгарія отримає нового короля, а я стану його королевою і буду правити. (...)

Софі побачила, як з'явилася ще одна постать. Цього разу вона мала чорні розвіяні рукави. Це був Хаул. Софі чітко бачила його силует: чарівник стояв, склавши руки на грудях, і спостерігав за битвою. Якусь мить здавалося, що він збирається дозволити Відьмі й Опудалу самим з'ясувати стосунки. Але тут зметнулися довгі рукави — Хаул підняв руки. Перекриваючи крики й удари,

Кадр з мультфільму «Мандрівний замок Хаула», Хаяо Миядзаки, 2004

він прокричав одне довге незрозуміле слово — і пролунав протяжний гуркіт грому. Опудало й Відьма здригнулися. Між колонами коминів прогриміло, відбиваючись луною, і кожне відлуння забирало із собою часточку магічної хмари. Вона зникала в шурхотах і відлітала в темних вихорах. А коли від хмари залишився лише найтонший білий серпанок, висока фігура з кіскою захиталася. Здавалося, що Відьма розчиняється в тумані, вона ставала дедалі білішою і тоншою. Урешті-решт серпанок розсіявся, і тоді Відьма з легким стукотом обсипалася на підлогу. Коли стихли безліч слабких відлунь, Хаул

з Опудалом замислено дивилися один на одного поверх купи кісток. (...) — Ні, друже, — сказав Хаул Опудалу, яке стрибнуло прямо в купу кісток і стало порпатися в них ногою. — Ні, її серця тут ти не знайдеш. Воно — у її вогненного демона. Думаю, він уже давно її подолав. Як же це все-таки сумно.

Софі тим часом зняла шаль та акуратно закутала нею безголові плечі принца Джастіна.

Опудало розповіло про доручення чарівника Салімана.

— Отже, коли принц Джастін замовляв чари пошуку, вони вказували на тебе, — сказала Софі. — Але чому?

— На мене або на череп, — озвалось Опудало. — Ми найкращі його частини.

— А Персіваль зроблений із чарівника Салімана та принца Джастіна? — уточнила Софі, — і подумала, що Летті це навряд чи втішить.

Опудало знову кивнуло зморшкуватою головою-ріпою.

— Обидві частини сказали мені, що Відьма вже розлучилася зі своїм вогненным демоном і що саму Відьму мені вдасться перемогти, — сказало воно. — Дякую вам за те, що ви дозволили мені скакати вдесятеро швидше.

(...) — Ви що, не розумієте? — сказав Хаул, тягнучи її до проламу. — Міс Ангоріан — це і є вогненний демон! Якщо він проникне в Мандрівний Замок, Кальцифер його впіймає і я теж!

— Я так і знала, що все зіпсує! — зойкнула Софі, закривши обличчя руками. — Він був у нас уже двічі. Але вона... він пішов!

— О небо! — заволав Хаул. — Він, чого-небудь торкався?

— До гітари, — згадала Софі.

— Тоді він ще там, — сказав Хаул. — Ходімо! (...)

Вони влетіли на туманний берег і сповільнили біг. (...) Стежкою між живоплоти назустріч Хаулові та Софі повільно плів Мандрівний замок, а дим з його веж зносило вітром.

Хаул ледве встиг сповільнити біг — якраз настільки, щоб різко відчинити двері та зайти всередину, тягнучи за собою Софі...

Хаул відпустив Софі й кинувся до гітари. Не встиг він до неї доторкнутися, як вона вибухнула, протяжно й мелодійно бренькнувши. Кінці струн лягнули в повітрі. На Хаула посипався дощ друзок. Йому довелося прикрити обличчя роздертим рукавом.

І тут біля вогнища раптом виникла міс Ангоріан. Вона стояла й посміхалася. Хаул мав рацію. Увесь цей час вона була в гітарі, очікуючи слухного моменту.

— Твоя Відьма загинула, — сказав їй Хаул.

— Ах, яке горе! — безтурботно відповіла міс Ангоріан. — Тепер я зможу збити собі іншу людину, кращу. Прокляття збулося. Тепер я можу прибрати до рук твоє серце.

Вона нагнулася і висмикнула Кальцифера з вогнища. Кальцифер із переляканим виглядом сіпався над її затиснутим кулаком.

— Не рухатися, — попередила вона.

Ніхто не наважувався навіть ворухнутися. Найсумірніше з усіх стояв Хаул.

— Допоможіть, — слабким голосом пискнув Кальцифер.

— Тобі ніхто не допоможе, — сказала міс Ангоріан. — А от ти допоможеш мені заволодіти моєю новою людиною. Дивися-но, мені досить лише трішки міцніше натиснути... — І вона так стисла кулак із Кальцифером, що кісточки стали блідо-жовті.

Хаул і Кальцифер разом скрикнули. Кальцифер забився в агонії. Лице Хаула посиніло, він непритомний упав на підлогу, немов зрубане дерево, і став зовсім такий, як Персіваль.

Софі здалося, що він не дихає.

Міс Ангоріан була приголомшена. Вона витріщилася на Хаула.

— Прикидається, — припустила вона.

— Ні! — верескнув Кальцифер, скорчившись у тремтячу спіраль. — У нього насправді дуже м'яке серце! Відпусти!

Софі повільно й обережно підняла ціпок. Цього разу вона встигла обміркувати свої дії.

— Ціпок, — стиха мовила вона. — Бий міс Ангоріан, але більше нікого не зачепи.

І вона змахнула ціпком і з усієї сили хряснула ним по кулаку міс Ангоріан.

Міс Ангоріан пронизливо зашипіла, наче сире поліно в багатті, і випустила Кальцифера. Бідолаха Кальцифер безпомічно покотився по підлозі, розсипаючи навсбіч по плитці язички полум'я і хрипко ревучи від жаху. Міс Ангоріан підняла ногу, щоб затоптати його. Софі довелося відпустити ціпок і нагнутися рятувати Кальцифера. І тут, на її превеликий подив, ціпок знову вдарив міс Ангоріан, а тоді — знову і знову. (...)

Міс Ангоріан сичала та хиталася. Софі випросталася з Кальцифером у руках і побачила, що ціпок щосили молотить міс Ангоріан. (...) Кальцифер, навпаки, дещо похолов. Від страху він став молочно-блакитним. Софі відчула, як у її пальцях слабенько б'ється темна грудка Хаулового серця. «То серце Хаула — у мене в руках! — збагнула вона. — Він віддав його Кальциферові за умовами угоди, щоб

Кальцифер міг залишитися жити. Мабуть, йому справді стало шкода Кальцифера, але однаково — що за дурість!»

Тут із дверей, що вели від сходів, вибігли Фанні та пані Ферфакс із мітлами напереваги. Побачивши їх, міс Ангоріан, мабуть, зрозуміла, що програла. Вона кинулася до дверей, а ціпок Софі літав над нею і лупцював, лупцював...

— Затримайте її! — закричала Софі. — Не випускайте її звідси! Перекрийте всі двері!

Усі кинулися виконувати накази. Пані Ферфакс перегородила двері до комори, грізно піднявши мітлу. Фанні стала на сходах. Летті стрибнула до дверей у двір, а Марта кинулася до дверей, що вели до ванної. Майкл кинувся до дверей Мандрівного Замку. Але тут із ліжка зіскочив Персіваль і теж помчав до дверей. Він страшенно зблід і змінився на обличчі, очі в нього були заплющені, але біг він навіть швидше за Майкла. Персіваль першим підбіг до дверей та відчинив їх.

Оскільки Кальцифер став зовсім безпомічним, Мандрівний Замок зупинився. Міс Ангоріан побачила застигли в імлі кущі й метнулася до дверей із нелюдською швидкістю. Але не встигла вона добратися до порога, як у дверях з'явилося Опудало, що несло на плечах безголового принца Джастіна, ще й досі закутаного в мереживну шаль Софі. Опудало розкинуло дерев'яні руки впоперек дверей, перегородивши шлях. Міс Ангоріан сахнулася від нього.

Ціпок, який лупцював її, загорівся. Його металевий наконечник розжарився. Софі зрозуміла, що ціпкові залишилося ще зовсім не довго. На щастя, міс Ангоріан ціпок докучив настільки, що вона схопила Майкла й прикрилася ним. Ціпкові було наказано не бити Майкла. Він зависнув у повітрі і спалахнув. Марта підбігла й спробувала відтягнути Майкла. Ціпкові довелося уникати і її. Софі, як завжди, усе зробила неправильно. Довше зволікати не можна.

— Кальцифере, — сказала Софі, — мені доведеться розірвати твою угоду. Ти від цього помереш, так?

— Якби її розірвав хтось інший, то я помер би, — хрипко відповів Кальцифер. — Ось чому я попросив про цю послугу саме тебе. Ти вмієш уселяти життя словами. Поглянь-но, що ти зробила з Опудалом і черепом.

— Тоді живи ще тисячу років! — вигукнула Софі, та водночас з усієї сили побажала, щоб так і сталося, на випадок, якщо слів виявиться не досить. Це її дуже непокоїло.

Вона взяла Кальцифера й обережно зняла його з темної грудки, наче висохлу бруньку зі стебла. Кальцифер вивернувся з її пальців і блакитною сльозинкою злетів над її плечем.

— Як мені легко! — здивувався він. Тут він зрозумів, що сталося. — Я вільний! — гукнув Кальцифер, вихором метнувся в комин і зник. (...)

Софі повернулася до Хаула з ледь живою чорною грудкою в руках. Хоча вона й поспішала, проте почувала себе невпевнено. Усе треба було зробити як слід, а звідки вона могла знати, як саме треба.

— Ну, добре, почали, — вимовила вона. Ставши на коліна біля Хаула, вона обережно поклала чорну грудку йому на груди, зліва, там, де вона відчувала біль, коли її непокоїло серце, і легенько підштовхнула.

— Іди всередину, — звеліла вона. — Іди всередину та працюй!

Вона тиснула й тиснула. Серце почало занурюватися в груди й битися, дедалі сильніше. Софі намагалася не звертати уваги на полум'я і човгання ногами біля дверей та далі невпинно тиснула. Їй заважало волосся. Воно падало їй на очі рівними рудуватими пасмами, але Софі намагалася і на це не звертати уваги. Вона тиснула.

Серце ввійшло в груди Хаула. Як тільки воно повністю зникло, чарівник здригнувся всім тілом. Він голосно застогнав і перекотився обличчям униз.

— О небо! — глухо поскаржився він. — Яке похмілля!

— Ні, ти просто вдарився головою об підлогу, — відповіла Софі.

Хаул ледве став навколішки.

— Мушу бігти, — повідомив він. — Треба рятувати цю дурепу Софі.

— Я тут! — вигукнула Софі, сіпаючи його за плече. — Але й міс Ангоріан теж тут! Уставай, зроби з нею що-небудь! Швидко!

Ціпок був уже майже весь охоплений полум'ям. Мартине волосся опалювалося. А міс Ангоріан саме сяйнула думка, що Опудало також можна підпалити. Вона ухилялася від ціпка з таким розрахунком, щоб наблизити його до порога.

«Як завжди, — майнуло Софі в голові, — я не продумала всього до кінця!»

Хаулу вистачило одного погляду. Він поспішно піднявся, витягнув руку й вимовив фразу, слова якої потонули в гуркоті грому. Зі стелі посипалася штукатурка. Усе затремтіло. Але ціпок зник, а Хаул зробив крок назад, тримаючи в руці щось невелике, чорне та тверде. Це міг бути шматок золи, що-правда, точнісінько такої форми, як те, що Софі тільки що вклала Хаулові в груди. Міс Ангоріан засичала, немов залите водою багаття, і благально простягнула руки.

— Боюся, що ні, — промовив Хаул. — Ти мала достатньо часу. Я бачу, ти збиралася роздобути собі нове серце. Хотіла забрати моє, а Кальцифер нехай би помер, так?

Він поклав чорний предмет між долонями та стиснув їх. Старе серце Відьми розсипалося, ніби чорний пісок, і стало як сажа. І поки воно розсипалося, міс Ангоріан розпливалася. За мить біля дверей уже нікого не було.

Але сталося не тільки це. Тієї миті, коли зникла міс Ангоріан, не стало й Опудала. Якби Софі захотіла глянути, вона побачила би двох високих чоловіків, які стояли на порозі й усміхалися один одному. В одного було грубувате обличчя і руде волосся. Інший, у зеленому мундирі, мав лагідні риси, а на його плечі була накинута жіноча мереживна шаль.

Але Хаул уже повернувся до Софі.

— Сірий тобі не личить, — зауважив Хаул. — Я це відразу подумав, ще коли побачив тебе вперше.

— Кальцифер полетів, — сказала Софі. — Мені довелося розірвати вашу угоду.

Хаул, здавалося, засмутився, проте сказав:

— Ми обоє цього хотіли. Жодний із нас не бажав закінчити так, як Відьма та міс Ангоріан. А колір твого волосся називають рудим?

— Червоне золото, — відповіла Софі.

Наскільки вона бачила, Хаул не надто змінився, повернувши собі серце, тільки-от, мабуть, очі стали насиченішого кольору — більше подібні до живих очей і менше — до скляних кульок.

— І він натуральний, — додала вона, — не те що в декого.

— Ніколи не розумів, чому люди так ганяються за тією натуральністю, — сказав Хаул. (...)

Софі та Хаул трималися за руки й усміхалися, не в змозі зупинитися.

— Агов! Я ж до вас звертаюся! — крикнув Майкл. — Кальцифер повернувся!

Ці слова нарешті привернули увагу і Хаула, і Софі. Вони подивилися у вогнище, де справді зблискувало знайоме блакитне обличчя.

— Ти не повинен був цього робити, — сказав Хаул.

— А чому б і ні, я коли завгодно можу піти, — відповів Кальцифер. — До того ж у Маркет-Чіппінгу дощ.

(Переклад А. Поритка)

Мислимо критично

1. Охарактеризуйте особливості чарівного світу в романі Д. В. Джонс «Мандрівний замок Хаула».
2. Які проблеми порушено у творі? Чи суголосні вони проблемам сучасного світу? Поясніть.
3. Чому, на вашу думку, саме Софі (найстаршій доньці в сім'ї) випали непрості випробування? Що допомогло дівчині їх витримати та перемогти?
4. Доведіть, що твір належить до жанру фентезі.

Працюємо творчо

5. Відтворіть наочно шлях героїв для досягнення мети кожного з них (схема, комікс, малюнки — за вибором).

Обговорюємо разом

6. Які зміни відбулися в образі Софі впродовж сюжету? Що, на вашу думку, спричинило ці зміни?
7. Кальцифер сказав, що Софі вміє «вселяти життя словами». Поясніть цей вислів, використовуючи текст твору.
8. Чим цікавий та привабливий образ чарівника Хаула?

Діємо в життєвих ситуаціях

9. У світовій літературі є чимало сюжетів про те, як один герой готовий «віддати своє серце» для порятунку іншого. Пригадайте твори, у яких описані такі історії. Чи були у вашому житті події, що потребували рішучих дій для допомоги іншим? Розкажіть про ваші вчинки (або вчинки інших людей) у подібній ситуації.

Велика Британія

Коли слова на папері збігаються з думками читача, тоді історія набуває свого справжнього значення.

Ф. Пулман

Філіп Пулман

Нар. 1946 р.

Філіп Пулман — сучасний англійський письменник. У 1986–1996 рр. він розпочав роботу над трилогією «*Темні матерії*». Історія про пригоди хороброї дівчинки Ліри захопила серця читачів у всьому світі. Перша книжка трилогії «*Північне сяйво*» вийшла друком 1995 р., а незабаром побачили світ її продовження — «*Магічний ніж*» (1997) та «*Янтарне скло*» (2000). Ці твори перекладені багатьма мовами світу.

Грані художнього твору

Головна героїня роману Ф. Пулмана «Північне сяйво» — дівчинка, на ім'я Ліра Белаква, наділена незвичайними здібностями. На її долю випало складне випробування — урятувати дітей, які несподівано почали зникати в її рідному містечку. Ходили чутки, нібито це роблять Ковтачі — таємничі зловмисники, які заманюють дітей у пастку, а потім відправляють їх на Північ для небезпечних експериментів... Разом із друзями-гіптянами, які живуть на довгих човнах, Ліра вирушає в мандрівку, щоб усе з'ясувати. По дорозі до них приєднується Йорек Бірнісон — бойовий ведмідь або панцерборн, якому Ліра допомогла знайти втрачену броню. Відповіді на найважливіші запитання дівчинка знаходить за допомогою алетіометра — це чарівний пристрій, який показує правду.

У світі «Північного сяйва» кожна людина має свого деймона. Це — сутність людини, утілена у тваринну подобу, зазвичай протилежної, ніж хазяїн, статі. Остаточного вигляду деймони набувають, коли людина дорослішає. Лірі ж лише дванадцять, тому її деймон Пантелеймон може обертатися котом, птахом, світлячком, горностаєм... Деймон у фантастичному світі — це ніби продовження людини, її найкращий друг і захисник, тому він майже ніколи не розлучається зі своїм господарем. Забрати в людини деймона — означає забрати частку її душі, вважає автор.

А яким міг би бути ваш деймон, ваша прихована сутність?

Вид. «Небо». Надія Дойчева, 2019

Готуємося до читання

1. Головна героїня твору виросла в Джордан-коледжі. Це вигадане місце Ф. Пулман придумав під враженням від власного навчання в Оксфорді. Прочитайте в інтернеті про Оксфордський університет. Які відомі письменники там навчалися? Які їхні твори ви читали?
2. Поміркуйте, чому алетіометр потрапив саме до Ліри, а не до іншої дитини.

3. Перегляньте екранізацію роману Ф. Пулмана — «Золотий компас» (реж. К. Вайц, США — Велика Британія, 2007). Напишіть відгук про цей кінофільм.

ПІВНІЧНЕ СЯЙВО

Роман
(Уривки)

Невідомо, з якої причини в Оксфорді почали зникати діти. Говорили, нібито їх заманоє вродлива жінка, на ім'я місіс Колтер, а потім відправляє на Північ. Але що достеменно відбувається з дітьми, ніхто не знав.

Місіс Колтер дружньо ставилася до Ліри й навіть забрала дівчинку жити до себе із Джордан-коледжа. Та згодом Ліра побачила справжню сутність цієї жінки та вирішила втекти. Коли вона блукала вулицями, її знайшли гіптяни, які відтоді піклувалися про неї.

7. Джон Фаа

(...) У залі горіли лігроїнові лампи, обличчя та постаті людей були добре освітлені, але грубі балки вгорі губилися в темряві. Люди тислися, щоб зайняти вільні місця. Усі лавки були вже заповнені, діти сиділи на колінах у батьків, деймони згорталися клубочками під ногами або вмоцувалися на дерев'яних стінах.

Наприкінці залу височів поміст із вісьмома різьбленими кріслами. Щойно Ліра й Кости притулилися скраю біля стіни (сидячих місць уже не було), як на поміст вийшли восьмеро чоловіків і кожний став біля свого крісла. Залом прокотився гомін і зразу стих. Семеро на помості сіли.

Восьмий залишився стояти; йому було років сімдесят, він був високий, кремезний, із бичачою шиєю. Одягнутий у просту парусинову куртку й картату сорочку, як і багато інших гіптян, він нічим не вирізнявся з юрби, але вся його постать випромінювала владність і силу. Ліра впізнала цю силу: дядько Азріель мав її, і Магістр Джордана мав також. Деймон чоловіка був галкою — дуже подібною вороною Магістра.

— Це Джон Фаа, отаман західних гіптян, — прошепотів Тоні.

Джон Фаа заговорив низьким повільним голо-сом:

— Гіптяни! Браття! Ласкаво прошу на сходи-ни! Ми зібралися тут, щоб вислухати одне од-ного й ухвалити рішення. Ви знаєте чому. Тут є багато родин, які втратили одну дитину, деякі — двох. Хтось краде наших дітей. Утім, бережани втрачають дітей так само, у нас немає претензій до бережан щодо цього.

Ходять чутки про дівчинку й винагороду. Ось правда, а все інше — теревені. Дівчинку звати Ліра Белаква, її розшукує поліція. Призначено вина-

Н. Дойчева. Ілюстрація до роману Ф. Пулмана «Північне сяйво», Надія Дойчева, 2019

городу: тисяча соверенів тому, хто віддасть її копам. Вона — дитина бережан — перебуває під нашим захистом і залишиться з нами. Хто купиться на цю тисячу, хай шукає собі інше місце — лише не на воді й не на суходолі. Ми її не віддамо.

Ліра відчула, що червоніє від кінчиків волосся до п'ят; Пантелеймон зробився брунатним нічним метеликом і принишк. Усі очі в залі звернулися до неї. (...)

Джон Фаа говорив далі:

— Від довгих балачок пуття не буде. Якщо хочемо щось змінити, маємо діяти. Ось ще дещо: Ковтачі, ці крадії дітей, везуть своїх бранців у місто на далекій Півночі, у країну темряви. Я не знаю, що вони з ними роблять. Дехто каже, що їх убивають, дехто каже зовсім інше. Ми не знаємо. Але ми знаємо дуже добре, що їм допомагають поліція і священники. Уся влада бережан на їхньому боці. Пам'ятайте про це. Їм відомо, що відбувається, і вони сприяють Ковтачам. Моя пропозиція не проста. Тому я потребую вашої згоди. Я пропоную відправити на Північ загін вояків, щоб урятувати дітей і привезти їх назад. Я пропоную вкласти в цю справу гроші та всю нашу спритність і відвагу. (...)

15. Клітки з деймонами

Ліра не вмiла довго сумувати, вона була життєрадісною і діяльною дівчинкою, до того ж не мала багатої уяви. Дитина з багатою уявою ніколи не подумала б, що це можлива річ: вирушити в таку далечинь і врятувати свого друга Роджера, а якщо б і подумала, то відразу б знайшла безліч причин, через які все це було неможливим. Якщо ти завзятий брехун (або брехуха), то це ще не означає, що в тебе багата уява. Хороші брехуни дуже часто взагалі не мають уяви: саме це їй дозволяє їм наївно вірити у свої вигадки.

Отож тепер, опинившись у руках Комітету Офірних Волонтерів, Ліра недовго думала про гіптян. Вони були добрі вояки, і хоча Пантелеймон і казав, що бачив, як у Джона Фаа влучили, але, може, він помилився. А якщо й не помилився, то, може, Джона Фаа поранили не надто серйозно. Авжеж, їй не пощастило, її викрали самоїди, але гіптяни незабаром визволять її, а якщо їм це вдасться, то Йорека Бирнісона точно ніщо не зупинить — і тоді вони разом полетять на повітряній кулі Лі Скорзбі та врятують лорда Азріеля.

У її думках усе було дуже просто. (...)

Раптом гучно задзеленчав дзвоник; він дзвонив не вгаваючи. (...)

Вони поквапилися надвір. На майдані перед головною групою будівель юрмилася сотня дітей та дорослих: радісних, роздратованих або просто збитих із пантелику. (...)

Хтось свистів у свисток і розмахував руками, але на нього не звертали уваги. Раптом Ліра побачила Роджера. Той тримав за руку Біллі Косту, і за мить вони втрюх стояли біля юрби дітлахів.

Н. Дойчева. Ілюстрація до роману Ф. Пулмана «Північне сяйво»

— Ходімо на розвідку, ніхто не помітить, — сказала Ліра. — Вони сто років усіх рахуватимуть, а ми скажемо, що пішли за кимось і загубилися.

Дочекавшись моменту, коли більшість дорослих дивилася в інший бік, Ліра зачерпнула жменю снігу, зліпила снігову кулю й кинула в юрбу. За мить усі діти робили те ж саме, і повітря наповнилося сніговими кулями. Сміх і крики дитячі заглушили вигуки дорослих, які намагалися їх угамувати, а трійця дітей завернула за ріг будинку й зникла.

Сніг був глибокий, швидко йти вони не могли, але цього й не треба було — ніхто за ними не гнався. Ліра та хлопці перелізли через круглий дах одного з тунелів і побачили дивний місячний пейзаж: білі горбки й западини під чорним небом, освітлені відблесками ліхтарів із майдану.

— Що ми шукаємо? — спитав Біллі.

— Не знаю, просто дивимося. — Ліра йшла до невисокого квадратного будинку, що стояв окремо від інших; на його розі тьмяно горів анбарний ліхтар.

Гомін із майдану не змовкав, але звучав віддаленіше. Очевидно, діти вперше за багато днів відчували себе на волі, і Ліра сподівалася, що вони користуватимуться цією волею якомога довше. Вона обійшла довкола будинку, шукаючи вікно. Дач був приблизно футів на сім від землі, і, на відміну від інших будинків, тунель не з'єднував його з основною будівлею Станції.

Вікна вона так і не знайшла, проте знайшла двері. Над ними червоними літерами було написано: ВХІД СУВОРО ЗАБОРОНЕНО.

Ліра простягнула руку, щоб відчинити їх, але Роджер зненацька вигукнув:

— Дивися! Птах! Або...

У цьому «або» чувся сумнів, адже істота, що спускалася з темного неба, була не птахом: це був знайомий Ліри.

— Деймон відьми!

Гусак залопотів великими крилами й приземлився, піднявши сніговий вихор.

— Вітаю, Ліро, — мовив він. — Я стежив за тобою, хоча ти мене й не бачила. Чекав, поки ти зможеш вийти надвір. Що відбувається?

Дівчинка швидко розповіла. (...)

Обидва хлопчики налякано дивилися на деймона-гусака й на те, як Ліра спокійно з ним розмовляла: вони ніколи не бачили, щоб деймон був окремо від людини, і майже нічого не знали про відьом. (...) Ліра знову обернулася до дверей.

— Навіщо тобі туди? — спитав деймон-гусак.

— Бо вони там щось роблять, вони відтинають... — дівчинка притишила голос, — відтинають дітям деймонів. І, можливо, роблять це саме тут. Принаймні щось тут є, і я хочу подивитися. Але двері замкнені...

— Я можу відімкнути, — сказав гусак, раз чи двічі змахнув крилами, підкинувши сніг до дверей, і Ліра почула, як щось у замку клацнуло. (...)

Ліра потягнула двері до себе, трохи відхилила їх і прослизнула всередину. Деймон-гусак ішов за нею. Пантелеймон стривожився і злякався, але не хотів, щоб деймон відьми бачив його страх, тож підлетів до грудей Ліри й заховався в хутрі.

Щойно очі звикли до світла, Ліра зрозуміла, чому він заховався.

На полицях уздовж стін рядами стояли скляні контейнери, а в них сиділи деймони «розділених» дітей: коти, птахи, пацюки й інші звірі, усі розгублені, перелякані, примарні та бліді, наче дим.

Вигук люті вирвався в деймона відьми, а Ліра притиснула до себе Пантелеймона й шепнула: «Не дивися! Не дивися!»

— Де діти цих деймонів? — Гусак здригався від гніву. (...)

— Я хочу випустити цих бідолах! — палко мовила Ліра. — Розіб'ю клітки та звільню їх.

Вона роззирнулася, шукаючи підходяще знаряддя, але напихваті нічого не було.

— Зачекай, — сказав деймон-гусак.

Він був деймоном відьми, набагато старшим за неї і сильнішим. Вона мала його слухатися.

— Хай ці люди думають, що хтось забув замкнути двері й зачинити клітки, — пояснив гусак. — Якщо вони побачать розбите скло й сліди твоїх чобіт, як думаєш, чи довго тобі вдасться їх дурити? А ти маєш триматися, поки не прийдуть гіптяни. Зробімо так: візьми жменю снігу й за мою команду здувай потроху на кожний контейнер.

Ліра вибігла надвір. Роджер і Біллі стояли на варті, а з майдану й досі долинав сміх і вереск — минуло не більше двох хвилин.

Дівчинка обома руками зачерпнула велику жменю легкого, розсипчастого снігу й повернулася назад. Коли вона здувала сніг на контейнери, гусак клацав язиком — і засуви на дверцятах відчинилися.

Відчинивши всі клітки, вона підняла переднє скло першого контейнера, і бліда подоба горобця вискочила з нього, але тут же впала на підлогу, бо розучилася літати. Гусак нахилився, ніжно підняв деймона дзьобом, і горобець перетворився на мишеня, боязке й розгублене. Пантелеймон скочив вниз, щоб його заспокоїти.

Ліра заходилася відчиняти контейнери, і за хвилину всі деймони були на волі. Деякі намагалися щось сказати, юрмилися біля її ніг і хотіли посмикати за гетри, але це було заборонено. Дівчинка розуміла, чому вони до неї тягнуться: сердешні, вони скучили за теплом людського тіла, так само як Пантелеймону, їм хотілося притулитися до людського серця. (...)

Роджер смикнув Ліру за руку.

— Мерщій! Уже майже всі вишикувалися.

Вони приєдналися до Біллі, який махав із-за рогу. Діти вже втомилися або дорослим вдалося-таки взяти ситуацію під контроль: серед гамору й метушні перед головними дверима тягнулася довга нерівна черга. Ліра та двоє хлопчиків непомітно вийшли з-за рогу й змішалися з натовпом, та перед цим Ліра сказала:

— Перекажіть усім дітям: хай готуються до втечі. Вони мають знати, де їхній верхній одяг, і бути готовими взяти його й побігти, як тільки буде сигнал. Але дорослим ні слова. Зрозуміли?

Біллі кивнув.

— А який сигнал? — уточнив Роджер.

— Пожежний дзвінок. Коли прийде час, я його натисну. (...)

Лірі вдалося вивести дітей зі станції і повернути їх батькам. Однак у неї залишалася ще одна місія — урятувати лорда Азріеля, її батька, який перебував у полоні

в королівстві ведмедів. Разом зі своїми друзями — кухарчуком Роджером, бойовим ведмедем Йореком Бирнісоном та аеронавтом Лі Скорнзбі вона полетіла далі на Північ.

Королівством ведмедів правив Йофур Ракнісон, який захопив владу хитрощами й обманом. Він запровадив багато пишних звичаїв для своїх підданих, залякував їх і навіть підступно вигнав із палацу свого супротивника — Йорека Бирнісона. Тому єдиним способом відновити справедливість був двобій між Йореком та Йофуром.

20. На життя і смерть

Двобої між ведмедами були явищем звичним і відбувалися за певним ритуалом. Утім, ведмідь рідко вбивав іншого ведмеда, а якщо таке й траплялося, то або внаслідок нещасного випадку, або коли один із ведмедів неправильно розумів знаки іншого, як це сталося з Йореком Бирнісоном. Випадки навмисного вбивства, такі як з Йофуром, що вбив свого батька, траплялися ще рідше.

Проте час від часу виникали обставини, коли єдиним способом розв'язання суперечки був поєдинок на життя і смерть. Для таких двобоїв передбачався окремий церемоніал.

Щойно Йофур оголосив про поєдинок з Йореком Бирнісоном, місце для герців розчистили й розрівняли, а з вогняних шахт прийшли зброярі — перевірити Йофурову броню. Кожну заклепку оглянули, кожну ланку перевірили, кожну пластину добре натерли дрібним піском. Таку ж увагу приділили й кігтям. Золотий манікюр зняли, а кожний шестидюймовий пазур відполірували й ідеально нагострили. Ліра спостерігала за цим і не знаходила собі місця, бо Йорек, звісно, не мав такої уваги й догляду: він двадцять чотири години пробіг крижаною пустелею без їжі та відпочинку, ще, може, і забився під час аварії. А вона втягнула його в цей двобій! Після того як Йофур Ракнісон перевіряв гостроту своїх пазурів на свіжовбитому моржі, нарізаючи його шкіру смугами, як папір, а також силу своїх потужних ударів на моржевому черепі (два удари — і той луснув, наче яйце), Ліра перепросила в Йофура і відійшла вбік поплакати.

Навіть Пантелеймон, який зазвичай її підбадьорював, не мав для неї нічого втішного. Залишалося знову звернутися до алетіометра, і він повідомив: Йорек за годину буде тут. Прилад знову нагадав, щоб Ліра довіряла Йорекові (це було важче прочитати), здавалося, навіть дорікнув їй за те, що вона двічі поставила те ж саме запитання.

Н. Дойчева. Ілюстрація до роману Ф. Пулмана «Північне сяйво»

Тим часом чутка про двобій розлетілася серед ведмедів і простір довкола майданчика став поступово заповнюватися. Можновладці посідали на найкращі місця, був також спеціальний сектор для ведмедиць. (...) Дехто з аристократів, вона помітила, носив із собою маленький манекен, схожий на лялькового деймона Йофура, запобігаючи ласки в короля і наслідуючи загальну моду. (...)

Ліра починала розуміти загальний настрій ведмежого двору. Вельможі не знали, хто вони такі. Йорек Бирнісон був справжнім, цілісним, самодостатнім вед-

медем, а вони блукали в тумані невпевненості й дивилися то один на одного, то на Йофура Ракнісона. (...)

Ліра пройшла через порожній та чистий майдан, залишаючи сліди на снігу, і ведмеді розступилися, щоб дати їй дорогу. У просвіті між масивними тілами відкрився обрій — похмурий, сірий. Де Йорек? Нікого немає, але вартова вежа висока, й охоронці бачили те, чого вона не могла розгледіти. Залишалося іти далі.

Він побачив її перший. Почувся тупіт і брязкіт, і в хмарі снігу перед нею став Йорек.

— Йореку, милий! Я зробила жахливу річ! Ти маєш битися з Йофуром Ракнісоном, а ти не готовий — ти втомлений та голодний, і твоя броня...

— Яку жахливу річ?

— Я сказала йому, що ти йдеш сюди, бо дізналася про це від читача символів. А Йофур шалено хоче бути таким самим, як людина, і мати деймона, просто шалено. Тож я обманула його, сказала, що я твій деймон, і хочу тебе зрадити та стати його деймоном, але для цього він має перемогти тебе у двобої. Бо інакше, Йореку, дорогий, вони не дозволили б тобі з ним битися, вони хотіли спалити тебе вогнеметами й не пустити сюди...

— Ти обманула Йофура Ракнісона?

— Так. Я переконала його битися з тобою, а не вбивати як злочинця. Переможець стане королем ведмедів. Я була змушена піти на це, бо...

— Белаква? Ні. Ти — Ліра Золоте Слово, — сказав ведмідь. — Битися з ним — це все, чого я хочу. Ходімо, маленький деймоне.

Вона дивилася на Йорека Бирнісона, на його броню, таку тонку й кострубату, і серце її ладне було вискочити з грудей від гордощів. (...)

Урешті-решт супротивники зупинилися. Між ними був увесь бойовий майданчик, вони мовчки дивилися один на одного.

І враз, з ревом збиваючи сніг, вони одночасно рвонули з місця. Як дві величезні брили, що лежать на сусідніх вершинах і, скинуті землетрусом, котяться гірськими схилами, набираючи швидкості, перестрибуючи через розколини й розбиваючи дерева на скіпки, аж поки не вріжуться одна в одну й не розлетяться на порох та уламки, — так зіткнулися два ведмеді. Гуркіт луною відбився від мурів і розлетівся в непорушному повітрі. Та, на відміну від брил, вони не розсипалися на уламки. Вони відлетіли один від одного. Першим підвівся Йорек. Розгорнувшись пружиною, він стрибнув на Йофура; у того броня зігнулася від зіткнення і заважала підвестися. Йорек ударив у вразливе місце на шії. Шкрябонув біле хутро, зачепив кігтями шолом супротивника та рвонув уперед. (...)

Голос Йорека Бирнісона гримотів над юрбою.

— Ведмеді! Хто ваш король?

І гуркотом штормового прибою пролунало у відповідь:

— Йорек Бирнісон!

Ведмеді знали, що робити далі. Усі значки, пояси й діадеми були вмить зірвані, презирливо втоптані в сніг і забуті. Вони були ведмеді Йорека, правдиві ведмеді, а не роздвоєні неповноцінні недолюдки. Усі рвонули до палацу й заходилися скидати мармурові брили, розхитувати кам'яні парапети та жбурляти на пірс кам'яні блоки. (...)

Зарубіжна література (Велика Британія)

Один із ведмедів поклав біля Йорєкових лап жмут цупкої зеленої рослини, густо вкритої інеєм.

— Кровоспинний мох, — мовив Йорєк. — Ліро, приклади його до ран і насип трохи снігу, аби примерзло.

Ведмедам він не дозволив за собою доглядати. До того ж у Ліри були спритні руки й вона дуже хотіла допомогти. Дівчинка схилилася над величезним звіром, прикладала мох, засипала снігом. Незабаром її рукавиці були просякнуті кров'ю, але вона закрила всі рани. (...) Була голодна та знесилена... Тож вирішила нікому не заважати.

Примостилась у тихому кутку майданчика (Пантелеймон, прибравши форму горностая, уквив їй шию), нагорнула на себе снігу, як це робили ведмеді, і заснула.

(Переклад М. Байдюка)

Мислимо критично

1. Хто і як допомагав Лірі в її мандрах?
2. Як ви вважаєте, чи змогла б дівчинка досягти своєї мети самотужки?
3. Виразно прочитайте опис Джона Фаа. Як ви думаєте, чому він вирішив захистити Ліру?
4. Доведіть, що Лірі вдалося подружитися з бойовим ведмедем Йорєком Бирнісоном.

Працюємо творчо

5. Розкажіть про стосунки між Лірою та її деймоном. Як поведінка Пантелеймона впливає на його власницю?
6. Придумайте й опишіть власного деймона. Намалюйте її/його (за бажанням).

Обговорюємо разом

7. Порівняйте образи Йорєка Бирнісона та Йофура Ракнісона. Кого з них ви вважаєте гідним королем? Обґрунтуйте свою думку.
8. Знайдіть у тексті ім'я, яке Йорєк дав дівчинці. Поясніть, чому він назвав її саме так.
9. Які риси характеру виявляє головна героїня твору? Наведіть 2–3 приклади на підтвердження своєї думки.

Діємо в життєвих ситуаціях

10. Уявіть, що ви маєте можливість вирушити разом із гіптянами на Північ. Переконайте Джона Фаа взяти вас із собою: розкажіть, чим ви зможете допомогти та які обов'язки будете виконувати.
11. Запропонуйте 2–3 способи, як можна допомогти дітям, котрі втратили впевненість у собі в екстремальних обставинах.
12. Чи були у вашому житті випадки, коли було необхідно перебороти страх? Поділіться власним досвідом. Як ви почувалися в той момент?

Франція

Книжки Анни Гавальди дарують нам величезну віру в перемогу людяності. Вони не повчають, але дають відчуття того, що все в цьому складному світі влаштується і стане на свої місця.

Л. Костенко

Анна Гавальда

Нар. 1970 р.

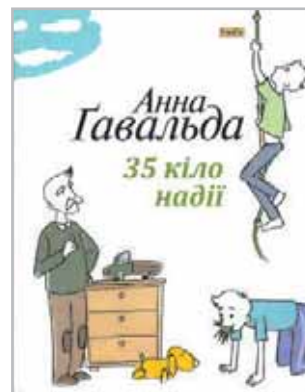
Анна Гавальда — сучасна французька письменниця. Про неї знають у різних країнах, а твори перекладені понад сорока мовами світу! За її книжками знімають фільми та ставлять вистави. Головне джерело її сюжетів — це недосконалість світу.

У кожної людини є свої проблеми й особиста історія. Але всі, без винятку, герої та героїні А. Гавальди шукають щастя. Письменниця вважає, що якщо люди не втратили почуття любові й милосердя, вони обов'язково знаходять те, що шукають.

Грані художнього твору

«35 кіло надії» (2002) — повість про тринадцятирічного хлопчика Грегуара, який почувається самотнім у родині та школі. Чому виникла самотність? Чи є поруч із ним друзі й дорослі, які могли б йому допомогти? І чи вистачить сил у Грегуара здобути перемогу над самим собою і досягти своєї мрії? Ось про такі складні для підлітків питання ідеться в цьому щемливому творі. Батьки прийняли рішення віддати сина, якому ніяк не давалося навчання, у спеціальний пансіон. Він хотів учитися в технічному коледжі Граншан, де учні робили всілякі вироби власними руками. Однак туди було важко вступити, а ще потрібно було написати мотиваційний лист...

Грегуара прийняли в коледж, але на його долю випали нові випробування. Він не почувався щасливим, бо його дідусь Леон потрапив до лікарні. До хлопця прийшло нове розуміння щастя: мудре, доросле, свідоме. Він збагнув, що щастя — це коли рідна або близька людина здорова й поруч із тобою. Грегуар ставить перед собою неймовірні завдання заради діда й виконує їх. За законами дитячої казки дідусь Леон одужує і повертається до онука. Щастя бути разом — такий фінал повісті А. Гавальди. Це початок нового дорослого життя Грегуара, де вже немає місця підлітковим комплексам і самотності.

«Флюїд», Обкладинка,
Сучкова Анна, 2008

Готуємося до читання

1. За допомогою інтернету з'ясуйте, які твори написала А. Гавальда. Які з них екранізовані? Подивіться фрагмент одного з них. Висловіть враження про кінофільм.
2. Читаючи повість, з'ясуйте символічний зміст назви «35 кіло надії». Що це означає? У якому епізоді з'являється це число? Чи можна назвати цей момент основним у житті головного героя?

3. Під час читання твору зверніть увагу на те, що любив і не любив робити Грегуар. Поясніть його вподобання.

Читаємо вдумливо

35 КІЛО НАДІЇ

Повість
(Скорочено)

Я ненавиджу школу. Ненавиджу її більше за все на світі. Ні, навіть ще сильніше... Вона зіпсувала мені все життя. До трьох років, точно можу сказати, я жив щасливо. Я погано це пам'ятаю, але мені так здається. Я грався, по десять разів підряд дивився мультик про ведмежа, малював картинки й придумував мільйон пригод для Гродуду — це було моє улюблене плюшеве щеня. Мама розповідала, що я годинами сидів один у своїй кімнаті й не сумував, говорив без перестану, ніби сам із собою. Я думаю: мабуть, щасливо мені жилося.

Тоді, у дитинстві, я всіх любив і думав, що мене теж усі люблять. А потім, коли мені виповнилося три роки та п'ять місяців, раптом — бац! — у школу!

Першого ранку я ніби навіть був радий. Батьки, напевно, усе літо мені втовкмачували: «Ось, любий, ти підеш до справжньої школи!» Ну, і все таке... Вони говорять, я навіть не плакав. (Я взагалі цікавий, мабуть, хотів подивитися, які там у них іграшки та чи є «Лего»...)

Словом, до обіду я повернувся задоволений, усе з'їв і побіг у свою кімнату розповісти Гродуду, як цікаво було в школі.

Якби тоді я знав, то посмакував би ті останні щасливі хвилини, тому що відразу після цього моє життя пішло шкереберть.

— Пішли, — сказала мама.

— Куди?

— Як куди... До школи!

— Ні.

— Що — ні?

— Я більше туди не піду.

— Ось як? Чому ж?

— Досить уже, бачив я цю школу, нічого там цікавого. У мене тут повно справ, удома. Я обіцяв Гродуду зробити йому таку машинку, щоб шукати кісточки, а то він їх багато зарив у мене під ліжком, а знайти не може, тож ніколи мені до школи ходити.

Мама присіла прямо переді мною навшпиньки. Я закрутив головою.

Вона стала мене вмовляти. Я заплакав. Вона підняла мене на руки, я заверещав. І тоді вона вліпила мені ляпас.

Перший у моєму житті. Ось так. Ось тобі й школа.

Так почався жах.

Я мільйони разів чув, як батьки розповідали цю історію своїм друзям, вихователям, учителям, психологам, логопедом і консультантові з профорієнтації. І до цього часу кожного разу, коли її чую, я згадую, що цей самий детектор кісточок для Гродуду я так і не сконструював.

А зараз мені тринадцять років і я навчаюсь у шостому класі. Так, сам знаю, щось тут не так. Не треба загинати пальців, сам поясню. Два рази я залишався на другий рік і ось тепер — у шостому.

Через цю школу вдома вічно скандали, самі розумієте... Мама плаче, а батько кричить на мене, або, навпаки, мама кричить, а батько мовчить. А мені погано, коли вони такі. Але що я можу вдіяти? Що їм сказати? Нічого. Я нічого не можу їм сказати, тому що, якщо відкрию рота, буде ще гірше. А вони товкмачать мені одне й те саме, як папуги: «Працюй! Працюй! Працюй Працюй Працюй!»

Та розумію я, розумію. Не зовсім я все-таки тупий. Я б і радий працювати, та ось біда — не виходить. Усе, чого навчають у школі, для мене китайська грамота. В одне вухо влітає, а з іншого вилітає. Водили мене до мільйонів лікарів, перевіряли очі, вуха, навіть мозок. Часу витратили купу, установили, що в мене, бачте, проблема з концентрацією уваги. Насмішили! Я і сам знаю, що зі мною, мене б спитали. Усе зі мною в порядку. Ніяких проблем. Просто мені нецікаво. Не-ці-ка-во. І все.

Добре в школі було тільки один рік — у старшій дитсадковій групі. Там у мене була вихователька Марі. Ось її я ніколи не забуду.

Я тепер думаю, що Марі пішла працювати в школу, щоб займатися тим, що їй подобалося в житті: займатися рукоділлям і майструвати всяку всячину. Я їй відразу полюбив, із самого першого дня. Сукні вона сама собі шила, светри сама в'язала, прикраси сама придумувала. Не було дня, щоб ми не приносили чогось додому: їжачка з пап'є-маше, кошеня з пляшечкою молока, мишки в горіховій шкаралупі, вертушки, малюнки, аплікації... Оце була вихователька — ми в неї не тільки перед Святом мам працювали з бажанням! Вона говорила: «Недаремно прожитий той день, коли ти щось зробив своїми руками». Тепер я думаю, що від того щасливого року й пішли всі мої нещастя, тому що саме тоді я зрозумів одну дуже просту річ: понад усе на світі мені цікаві мої руки й те, що вони здатні змайструвати.

Ще скажу про Марі: добре знаю, чим я їй зобов'язаний. Терпимою успішністю в підготовчому класі — ось чим. Вона-то зрозуміла, з ким має справу. Знала, що я готовий розревітися, якщо мене просять написати своє ім'я, що я нічогосінько не запам'ятовую і для мене навіть лічилочку прочитати напам'ять — тихий жах. В останній день перед канікулами я прийшов із нею попрощатися. У горлі стояв щем, говорити було важко. Я простягнув їй свій подарунок — це була супер-річ для олівців, з ящичками для скрепок і кнопок, які виймалися, гніздечком для гумки та ще всякими наворотами. Скільки я її клеїв і розмальовував — збожеволіти! Марі була задоволена, я бачив, і, по-моєму, дуже хвилювалася, як і я. Вона сказала мені:

— У мене також є для тебе подарунок, Грегуаре...

Це виявилася товста книжка.

— На наступний рік, — додала Марі, — ти підеш у підготовчий клас, до мадам Даре, і повинен будеш дуже-дуже старатися... Знаєш навіщо?

Я похитав головою.

— Щоб прочитати все, що тут написано.

Удома я попросив маму прочитати мені назву. Вона поклала товсту книжку на коліна й сказала:

— «1000 справ для вмілих рук». О, це скільки ж усього попереду!

Мадам Доре я ненавидів. Ненавидів її голос, її кривляння, те, що вона завжди мала улюбленців. Але я все-таки навчився читати, тому що дуже хотів зробити бегемота з коробочки з-під яєць зі сторінки 124.

У моїй педагогічній характеристиці Марі написала: «У цього хлопчика голова як решето, золоті руки й величезне серце. Якщо постаратися, з нього вийде толк».

Уперше й востаннє за все моє життя працівник народної освіти сказав про мене добре слово.

У будь-якому разі я знаю масу людей, яким усе це теж не подобається. Ось ви, якщо я, наприклад, запитаю: «Школу любите?», — що відповісте? Похитаєте головою: «Ні, зрозуміла справа». Хіба що підлабузники з підлабузників скажуть «так» або вже такі «ботаніки», яким і справді подобається кожний день ходити перевіряти свої здібності. Але я не про них... Хто все це любить по-справжньому? Теж мало хто. Мало, але є такі, як я: їх називають «ледарями» і «дармоїдами», а в них увесь час болить живіт.

Я прокидаюся за годину до будильника, а то й раніше. І цілу годину лежу та відчуваю цей біль у животі, як він набухає, набухає... До того часу, коли треба вставати з ліжка, мене вже нудить так, що здається, ніби я на палубі корабля у відкритому морі. Сніданок — страждання. Я взагалі нічого не можу їсти, але мама вічно стоїть над душею, і хочеш не хочеш доводиться запихати в себе тости. В автобусі біль стискається в тугу-тугу грудку. Якщо я зустрічаю дорогою товаришів із класу, можна поговорити, наприклад, про «Зельде», тоді трохи відпускає, але коли їду один, грудка душить мене. А справжній жах — це ввійти на шкільне подвір'я. Запах школи — ось що найгірше. Запах крейди та старих кросівок, від якого важко дихати й нудота підкочується до горла.

До четвертої клубок починає розсмоктуватися, і я зовсім його не відчуваю, коли вдома відчиняю двері своєї кімнати. Потім скручує знову — це коли приходять із роботи батьки й починають допитувати, як минув день, і порпатися в моєму портфелі, щоб перевірити щоденник, але вже не так сильно, тому що до їхніх скандалів я звик.

Ні, брешу, звичайно. Нічого я не звик. У будинку вічні скандали, і мені ніяк не вдається їх уникати. Важко. Мої батьки одне одного ледь витримують, так що їм обов'язково кожний вечір треба ще й як посваритися, тільки вони не знають, до чого доскіпатися, от і користуються мною — я з моїми паскудними оцінками є зручним приводом для сварок. «Це ти винен, це ти винна!» Мама кричить, що батько ніколи мною не займався, часу на сина в нього немає, а він їй відповідає, щоб не перекладала із хворої голови на здорову, вона сама, бачите, розпанькала.

Дістало, як же це мене дістало...

Мене це так дістало, що ви навіть уявити собі не можете.

Я, коли вони кричать, подумки затикаю собі вуха й намагаюся думати тільки про те, що в цей момент майструю, наприклад, космічний корабель для зоряних війн із «Лего-систем», або апарат для видавлювання зубної пасти, чи гігантську піраміду з дерев'яного конструктора «Капас» і чимало іншого. А потім починається знущання уроками. Якщо мені допомагає мама, завжди закінчується тим, що вона плаче, якщо батько — плачу я.

Ось я вам усе це розповідаю, а ви ще подумаете, що мої батьки погані або дістають мене. Та ні ж, ні, вони в мене класні, просто класні... словом, батьки як

батьки. Усе тільки через школу. Я, до речі, через це весь минулий рік записував у щоденник тільки половину завдань — щоб менше було скандалів і сліз вечорами. Чесне слово, тільки через те, але в мене язик не повернувся сказати це директрисі, коли я заливався сльозами в її кабінеті.

Узагалі-то я правильно зробив, що не сказав. Що вона може зрозуміти, індичка надута? Усе одно через місяць вона мене відрахувала. Відрахувала через фізкультуру.

Цього ви ще не знаєте: спорт я ненавиджу майже так само, як школу. Не зовсім так, але майже. Якби ви мене тільки побачили, ви б зрозуміли чому. Татами¹ і я, як кажуть, — речі несумісні. Я не вдався ані зростом, ані мускулатурою, ані силою. Скажу вам більше: я натуральний хлюпик.

Буває, я стою — руки в боки, груди вперед — перед дзеркалом і дивлюся на своє відображення. Вигляд ще той, вилитий черв'як на заняттях із бодібілдинга. (...) На уроках фізкультури в мадам Берлюрон я посміявся так, як не сміявся ніколи в житті.

Ось як це почалося.

— Дюбоск Грегуар, — сказала вона, утупившись у журнал.

— Я.

Я знав, що знову завалю вправу й буду посміховиськом. Стояв і думав, коли ж це все скінчиться. Одне слово, тільки я ступив вперед, усі почали сміятися.

Але сміялися цього разу не над моєю незграбністю: просто я в той день досить безглуздо виглядав. (...)

А відрахували мене через «коня». Треба було стрибнути через цю шкіряну машину з ручками, і, коли прийшла моя черга, я мало-мало недоскочив і боляче вдарився... Ясна річ, хлопці подумали, що я прикидаюся і горлаю: «У-у-у-у!», щоб їх посмішити, а мадам Берлюрон потягла мене прямісінько до директорки.

Я від болю зігнувся, але не плакав. Не хотів давати їм такого задоволення.

Батьки теж мені не повірили, а коли дізналися, що мене виключили зі школи, то вони горлали не одне на одного, а хором на мене й уже відвели душу.

Коли вони нарешті відпустили мене в мою кімнату, я зачинив двері й сів на підлогу. А потім сказав собі: «Одне з двох. Можеш лягти на ліжко та ревіти. Є привід: життя в тебе мерзенне, і сам ти дурень, і якщо зараз помреш, усім буде тільки краще. А можеш устати та що-небудь змайструвати». Того вечора я зробив диво з усякого непотребу, який підібрав на будівництві, і назвав його «пугало-берпугало».

Не сказати, щоб дуже розумно, сам знаю, але мені стало легше, хоч подушку не намочив.

Тільки одна людина мене тоді втішила — мій дідусь. Воно й не дивно, тому що дідусь, дід Леон, завжди мене втішав: з того часу, як я навчився ходити, він став пускати мене у свій закуток.

Закуток діда Леона — це все моє життя. Моя схованка й моя печера Алі-баби. Коли бабуся починає нас трохи діставати, він нахиляється до мене та шепоче на вухо:

— Що, Грегуаре, чи не прогулятися нам із тобою в Леоленд?

¹ *Tatami* — щільний килим для боротьби з дзюдо.

І ми потихеньку тікаємо під бабусине бурмотіння:

— Давай, давай! Задурюй голову дитині...

А дід здвигує плечима:

— Та досить тобі, Шарлотто. Ми з Грегуаром усамітнюємося, нам треба спокійно подумати.

— А про що це ви будете думати, цікаво?

— Я — про своє життя, яке позаду, а Грегуар — про своє, яке попереду.

Бабуся відвертається і бурмотить, що краще б їй оглухнути, аніж чути таке.

На що дід завжди відповідає:

— Дорогенька, ти й так уже оглухла.

Мій дід Леон — майстер на всі руки, як і я, тільки в нього до того ж ще й голова тямковита. У школі був відмінником, першим у класі з усіх предметів і, до речі, зізнався мені одного разу, що ніколи не сидів за підручниками у вихідні Чому? Та просто не хотів, і все. Він був першим із математики, із французької, з англійської, з історії — з усіх предметів, чесне слово! У сімнадцять років вступив до Вищої політехнічної школи, а це, найскладніший заклад у Франції. А потім будував колосальні штуки: мости, транспортні розв'язки, тунелі, греблі. Коли я запитую, що саме він робив, дід починає розмірковувати вголос:

— Важко сказати. Я ніколи не знав, як називалася моя посада... Словом, так: мені показували креслення, щоб я сказав свою думку — упаде ця штукovina чи ні.

— І все?

— І все, і все... Це не так уже й мало, хлопче! Наприклад, скажеш ти «ні», а гребля візьме й посунеться — тоді сядеш у калюжу, повір мені!

Дідів закуток — це місце, де мені найкраще у світі. Хоча, здавалося б, що там такого особливого — сарайчик із дощок і листового заліза в кутку садка, узимку в ньому холодно, улітку спекотно. Я намагаюся забігати туди якомога частіше. Що-небудь змайструвати, узяти напрокат інструмент чи деревину, подивитися, як працює дід Леон (він зараз робить на замовлення меблі для ресторану), порадитися з ним чи просто так посидіти. Мені тут подобається, це моє місце, от і все. Пам'ятаєте, я говорив, що від запаху школи мене нудить? Так от, тут — навпаки:

Кадр із кінофільму «35 кіло надії» (реж. О. Ланглюа, Бельгія, Франція, 2010)

заходячи в цей занедбаний — не повернутися — сарайчик, я роздуваю ніздрі, щоб поглибше вдихнути запах щастя. Запах гарячої змазки, електронагрівача, пайки, клею та ще багато чого. Чудово! Я давно вирішив, що коли-небудь виділю цей запах у чистому вигляді, створю парфуми й назву їх «Закуток». Щоб нюхати, коли стає нудно від цього життя. (...)

Коли дід дізнався про шостий клас, він чомусь не відповів на моє «добридень». Поїли ми мовчки, після кави він ніби й не збирався нікуди виходити.

— Діду?

— Що?

— Підемо в закуток?

— Ні.

— Чому?

— Тому що я дізнався від твоєї мами про погану новину.

— ...

— Я тебе не розумію! Ти ненавидиш школу й робиш усе, щоб затриматися в ній якомога довше...

Я мовчав.

— Адже не такий ти все ж таки тупий, яким тебе вважають! Чи такий?

Голос у нього був сердитий.

— Так.

— Ох, терпіти цього не можу! Звичайно, легко тобі сказати, що ти ні на що не здатний, щоб нічого не робити! Ще б пак! Таким уже я народився! А далі що? Які твої плани? Залишишся на другий рік у сьомому, восьмому, дев'ятому, і якщо пощастить, то атестат отримаєш до тридцяти років!

Я перебирав куточок диванної подушки, не сміючи підняти очей.

— Ні, справді, не розумію тебе. Словом, так, на діда Леона можеш більше не розраховувати. Я люблю самостійних людей, які вміють досягати своєї мети. Зрозуміло? Терпіти не можу ледарів, які тільки й знають, що скаржитися, і вилітають із школи за погану поведінку!.. Вітаю! Подумати тільки, а я завжди тебе захищав... Завжди! Батькам твоїм говорив, що в тебе вірю, виправдовував тебе та ще й підтримував! Ось що я тобі скажу, друже: нещасним бути куди легше, аніж бути щасливим, а я не люблю, чуєш, не люблю людей, які шукають легкі шляхи. Ненавиджу скигліїв! Будь щасливий, чорт забирай! Роби що-небудь, щоб бути щасливим!

Він так кричав, що аж закашлявся. Прибігла бабуся, а я потихеньку вислизнув у сад.

Пішов я, звісно, у закуток. Мені було дуже холодно. Я сів на іржаву каністру й став думати, як же мені хоча б чогось у житті досягти.

Я б усе зробив, та тільки як будувати, якщо немає ані креслень, ані матеріалів, ані інструментів, нічого. Тільки тягар на серці, від якого навіть заплакати не виходить. Своїм перочинним ножом надряпав кілька слів на дідовому верстаку й пішов додому, не попрощавшись.

Удома був скандал, довше, голосніше, ніж зазвичай. Закінчувався червень, і в жодний коледж із вересня мене приймати не хотіли. Батьки рвали на собі волосся. Сил не було це витримувати. А я тільки ніби стискався з кожним днем, щоб мене якнайменше помічали. Я говорив собі, що якщо так зменшуватися,

зменшуватися, то можна врешті-решт зовсім зникнути, і тоді всі проблеми відпадуть самі собою. Виключили мене 11 червня. Спочатку я цілими днями був удома. Зранку дивився П'ятий канал або «Телемагазин» (там такі штуки бувають, у «Телемагазині», збожеволіти!), після обіду перечитував старі комікси або збирав помаленьку головоломку з 5000 деталей, подарунок тьоті Фанні.

Але довго я так не витримував. Захотілося хоча б чимось зайнятися... Я став оглядати будинок, аби щось покращити. Мама часто скаржилася при мені на гори прасування і казала, що її мрія — прасувати сидячи. Ось я і взявся вирішити це завдання.

Розібрав ніжки прасувальної дошки — там був упор, і зробити нижчою її не вдавалося, — вирахував потрібну висоту та встановив дошку на чотири дерев'яні ніжки, як звичайний стіл. (...)

Шукав я собі заняття до кінця червня. Новим сусідам допоміг розчистити сад. Я виполов там скільки бур'янів, що пальці в мене набрякли й позеленіли.

Сусідів звали месьє і мадам Мартіно. У них був син Шарль, усього на рік старший за мене, але я з ним не подружився. Він не відходив від своїх комп'ютерних ігор і коміксів, а якщо починав говорити зі мною, то обов'язково питав одне й те саме: у який клас я піду на наступний рік. Мене це почало трохи діставати.

Мама, як і раніше, по телефону шукала навчальний заклад, який би виявив нам велику милість і погодився би прийняти мене у вересні. Кожного ранку ми вигрібали з поштової скриньки чимало рекламних проспектів. Яскраві фотографії на глянцевому папері розхвалювали переваги того чи іншого коледжу.

Це було красиво — і брехливо. Я гортав їх, хитаючи головою, і думав: «Цікаво, як це примудрилися сфотографувати усміхнених учнів. Чи то їм заплатили, чи повідомили, що їхній учитель французької мови звалився в прірву?»

Тільки одна школа мені сподобалася... Учні на світлинах не сиділи за партами й не усміхалися в камеру. На одній світлинці діти пересаджували рослини в оранжереї, на іншій — розпилювали дощечки за верстаком і навіть не думали всміхатися — вони були зайняті справою. Виглядало привабливо, але це був технічний ліцей. (...)

Я сів за лист... Порвав одинадцять чернеток. А лист-таки видався зовсім короткий...

Ось він, я переписав його для вас.

«Шановний директоре школи Граншан!

Я дуже хотів би вчитися у Вашій школі, але знаю, що це неможливо, тому що в мене дуже погана успішність.

Я бачив у рекламі Вашої школи, що у Вас слюсарні й столярні майстерні, кабінет інформатики, теплиці.

Оцінки, на моє переконання, — це не головне в житті. Важливіше знати, чого ти хочеш у житті.

Мені хочеться вчитися у Вас, тому що в Граншані мені буде краще за все — так я думаю. Я не дуже повний, у мені 35 кіло надії.

З найкращими побажаннями, Грегуар Дюбоск.

P. S.: Я вперше в житті прошуся до школи, сам не розумію, що це зі мною, мабуть, захворів.

Р. С.: Надсилаю Вам креслення машинки для чистки бананів, яку я сам зробив, коли мені було сім років».

Я перечитав лист, вийшло дурнувато, але в мене не вистачило духу переписувати його тринадцятий раз.

Я уявив собі, з яким обличчям директор буде його читати... «Звідки тільки взявся такий дурень?» — мабуть, подумає він, пожмакає лист і запустить паперову кульку в кошик для сміття. Мені й відсилати лист уже не дуже хотілося, але я обіцяв дідові, отже, відступати було нікуди. (...)

Мені жилося непогано, але щасливим я не був. Я мучився від того, що нічим не можу допомогти дідові Леону. Я б гори звернув для нього, я б дав, якщо треба, розрізати себе на шматки й підсмажити на повільному вогні. Я готовий був нести його на руках через усю землю, притискаючи до грудей, я б усе, що завгодно, витерпів, тільки б урятувати його, та все одно зробити нічого не можна було. Тільки чекати.

Це було нестерпно. Він прийшов мені на допомогу в найважчий момент, коли мені це було дуже потрібно. А я що? Ніякої від мене користі.

Так я думав до того уроку фізкультури. У «меню» цього разу був канат із вузлами. Жах. Із шести років намагаюся, але так жодного разу й не зміг на нього залізти. Ніяк. Канат із вузлами — мій вічний сором. (...)

Я подивився на верх стовпа, до якого був прив'язаний канат, і прошепотів:

— Дідусю, послухай! У мене вийде. Я це зроблю для тебе. Для тебе, чуєш?

На третьому вузлі я зрозумів, що більше не можу, але тільки міцніше стиснув зуби й напружив свої дохлі руки, повні сиркової маси. Четвертий вузол. П'ятий. Усе, зараз випущу. Мені це не під силу. Ні, не можна, адже я обіцяв! Я сильніше вперся ногами. Ні, усе, не можу. І тут я побачив хлопців — увесь клас стояв навколо стовпа, далеко внизу. Хтось крикнув:

— Тримайся, Дюбоску! Давай!

Довелося ще напружитися. Піт заливав очі, руки горіли.

Кадр із кінофільму «35 кіло надії»
(реж. О. Лангуа, Бельгія, Франція, 2010)

Зарубіжна література (Франція)

— Дю-боск! Дю-боск! Дю-боск! — кричали товариші, підтримуючи мене. Сьомий вузол. Більше не можу. Зараз утрачу свідомість. А вони там, унизу, скандували... Вони підбадьорювали мене, але цього було замало. Залишилося всього два вузли. Я поплював на руку, потім на другу. «Дідусю, ось я, дивися! Я посилаю тобі мою силу. Я посилаю тобі мою волю. Візьми їх. Візьми! Вони тобі потрібні. Ти того разу допоміг мені своїм знанням, а я допоможу тобі тим, що в мене є: візьми мою молодість, моє завзяття, моє дихання, мої м'язи. Візьми їх, дідусю! Візьми все... Будь ласка! Живи!»

(Переклад Є. Кашуби)

Мислимо критично

1. Чому, на вашу думку, Грегуар був самотнім?
2. Поміркуйте про ставлення батьків до Грегуара. Які почуття переважали в стосунках сина та його батьків?
3. Яким було місце вчителів у житті хлопця? Про кого він має найтепліші спогади? Чому?
4. Як слова дорослих впливали на поведінку Грегуара? Поясніть.
5. Які випробування довелося подолати головному герою?
6. Хто вірив у Грегуара та як ця віра допомогла йому досягти своєї мети?

Працюємо творчо

7. Розкажіть про життєву історію Грегуара з позиції: а) його мамі або тата; б) діда Леона; в) учительки.
8. Напишіть слова, які надряпав Грегуар на дідовому верстаку після розмови з дідом Леоном (після виключення зі школи). Прокоментуйте їх.

Обговорюємо разом

9. Грегуар пише: «Оцінки, на моє переконання, — це не головне в житті. Важливіше знати, чого ти хочеш у житті». Наведіть 2–3 аргументи на підтвердження або спростування цієї думки.
10. Яка школа подобалася, а яка не подобалася Грегуарові? Поясніть позицію героя. А яка школа до вподоби вам?

Діємо в життєвих ситуаціях

11. Напишіть мотиваційний лист до навчального закладу, до якого ви мрієте вступити. Спробуйте переконати директора (директорку) закладу взяти вас на навчання.
12. Розкрийте сутність проблеми самотності в житті людини. Чи знайомий вам стан самотності? Поділіться досвідом, як ви здолали його.
13. Наведіть 2–3 приклади того, наскільки негативно впливає самотність на людей різного віку.

Норвегія

Слухай биття свого серця, ти настільки живий, наскільки живою може бути людина...

К. Гагеруп

Клаус Гагеруп

1945–2018

Клаус Гагеруп — один із найталановитіших письменників Норвегії. Створив багато книжок для дітей та підлітків. Він — автор романів, п'єс, сценаріїв для кінофільмів, поезій. Особливо подобається дітям серія творів К. Гагерупа про Маркуса, хлопчика, який мав чимало внутрішніх комплексів, але зумів їх подолати: «*Маркус і Діана*» (1994), «*Маркус і дівчата*» (1997), «*Маркус і Сігмунд*» (2003) та ін. Напрочуд цікавими є й інші твори митця: «*У страху великі очі*» (2006), «*Дівчинка, яка рятувала книжки*» (2007), «*Вище за небо*» (2009), «*Золота вежа*» (2009) та ін. У його творах для молоді йдеться про непрості стосунки підлітків із батьками, шкільні взаємини, перше кохання, пошуки життєвого шляху. Митець переконує нас у тому, що в житті, яким би складним воно не було, завжди є вихід. Усе залежить тільки від вас!

Грані художнього твору

Одна з поезій К. Гагерупа, що стала піснею до його п'єси (ви можете її прослухати в інтернеті), не випадково називається «Пісня Герди». Коли ми чуємо ім'я Герда, одразу згадуємо героїню казки Г. К. Андерсена «Снігова королева» та її брата Кая. Подібна історія відбувається і в повісті митця «Золота вежа», тільки вже в реальному світі.

У цьому творі автор пише про те, що спокійний і звичний світ раптово може зруйнувати лише одна мить, і це потім змінить життя кожного члена родини... Як же бути? Як пережити важкі події? Як упоратися зі стресом і депресією? Як не втратити віру? Як допомогти іншим?.. Саме про це йдеться в повісті «Золота вежа». Твір спонукає замислитися над тим, яким крихким є людське життя і здоров'я, тому потрібно берегти одне одного й намагатися уникати небезпечних ситуацій. Але якщо вже щось трапиться, не варто боятися випробувань, необхідно зберігати людяність, милосердя і любов, які завжди допоможуть!

Грані-Т, Обкладинка до українського видання повісті К. Гагерупа «Золота вежа», 2011

Готуємося до читання

1. Відомою перекладачкою творів К. Гагерупа українською мовою є Г. Кирпа. За допомогою інтернету знайдіть інформацію про неї. Які твори норвезького митця та інших письменників вона переклала? Прочитайте один із них.
2. Знайдіть в інтернеті й подивіться один із кінофільмів за мотивами творів К. Гагерупа (наприклад, «Маркус і Діана», реж. С. Шарфферберг, Норвегія, 1996). Поділіться враженнями.

3. За допомогою інтернету знайдіть інформацію про Золоту вежу, що знаходиться у відомому парку Тіволі (англ. *Tivoli*) у Копенгагені. Чому потрібно дотримуватися правил безпеки під час користування атракціонами, пов'язаних із ризиком?
4. Розкрийте значення словосполучення *невиправданий ризик*. Знайдіть у тексті твору «Золота вежа» епізод (або епізоди), коли це сталося з персонажами книжки. Чи дотримувалися вони принципів безпеки життєдіяльності? Як підлітки могли б передбачити та запобігти невинуватому ризику? Чи зробили вони це?

ЗОЛОТА ВЕЖА

Повість
(Уривки)

Брат і сестра Генрик і Маріанна Федери живуть у Норвегії. Їхні батьки мали невеличку крамницю «Скарби Федерів», де продавали давні речі — скарби зі своїх колекцій. Усі Федери щось колекціонували. Мама Ірена — листівки, батько Антон — автографи відомих людей, Маріанна колекціонувала все підряд, а Генрик нічого не колекціонував. Він просто любив життя і, можна сказати, що колекціонував враження від життя, шукаючи яскраві моменти. У брата та сестри була спільна мрія: він хотів бути льотчиком, а Маріанна — стюардесою, літати в одному літаку й бути завжди разом. Однак із ними несподівано трапилися події, що змінили їхнє життя, їх самих і життя їхніх батьків. Якось вони поїхали всією родиною в Копенгаген, у парк Тіволі. Генрик і Маріанна піднімалися на Золоту вежу, а потім у захваті летіли вниз... Маріанна нічого не боялася поруч із Генриком. Ця Золота вежа стала початком трагічного повороту їхньої долі.

Розділ 1

(...) Найбільше їх зачарувала Золота вежа. Вона була така висока, що Маріанна подумала: «Напевно, найвища вежа у світі». Власне кажучи, їй не хотілося підніматися так високо, але Генрик її переконав.

О. Московченко. Ілюстрація до повісті
К. Гагерупа «Золота вежа», 2011

— Це не страшно, — сказав він. — Яке то задоволення! Та і я ж буду поруч. Якщо ти зі мною не поїдеш, то шкодуватимеш усе життя. Ну ж бо, Маріанно! Немає чого боятися.

І вона пішла з Генриком у Золоту вежу. Піднімаючись нагору, вони сиділи впритул одне біля одного. Їхали повільно. Дуже поволі. І саме ця повільність і робила поїздку напрочуд зловісною. Адже Маріанна знала: коли вони дістануться нагору, їм треба буде спускатися вниз. На

шаленій швидкості, без можливості зупинитися. Нагору вони наближалися все повільніше й повільніше. Урешті-решт опинилися мало не в небі. І там зупинилися. «Невдовзі це все закінчиться, — подумала Маріанна. — Невдовзі все минеться». Та ось Генрик обернувся до неї і майже крізь сміх мовив:

— Тепер ми помчимо, як вітер, Маріанно!

— Так, — відповіла вона. — Тепер помчимо, як вітер.

І наступної миті вони помчали вниз. Ніколи в житті Маріанна не була така налякана й щаслива, як тоді. Вона заплющила очі й, поки вони, мов безкрилі птахи, падали додола, слухала їхні з Генриком захоплені голоси.

Коли вони вже стояли на землі, Маріанна затремтіла від полегшення й радості, що справді на таке наважилася.

— Генрику, а може, піднімося ще? — спитала вона. — Може, піднімося ще раз?

— Аякже, — відповів він. — Піднімося. Коли знову сюди приїдемо, то ще раз піднімося на Золоту вежу.

То було влітку. Потім настала осінь. А тоді зима з холодними днями, снігом, сонцем і слизькими дорогами. Саме одного такого дня Генрик спитав у Маріанни, чи не хотіла б вона покататися з ним на тобогані¹.

Вони не каталися на ньому кілька років, і як тільки виїхали на вершину пагорба Веннбакен, Маріанна відчула в тілі таке саме напруження, як і тоді, коли вони піднімалися на Золоту вежу в парку Тіволі в Копенгагені. Вона сіла позаду Генрика на сани й притулилася до його спини.

— Міцно тримайся, Маріанно! — крикнув він. — Бо тепер ми помчимо, як вітер!

«Еге ж, — подумала вона, — так і буде». Але змовчала, оскільки вони вже спустилися вниз. Тож вона з усієї сили вхопилася за Генрика.

Напередодні вночі з неба добряче натрусило, і свіжий сніжок красиво й м'яко лежав поверх тоненького шару льоду. Пагорб Веннбакен стрімко спадав униз, де починався поворот. За поворотом пагорб тягнувся далі мимо жовтих воріт сестер Югансен. Раніше, катаючись на тобогані, Генрик завжди легко огинав поворот, а сестри Югансен стояли на воротах і махали йому руками. Цього разу там ніхто не стояв, і Генрик не впорався з поворотом. Він помчав по кризі вперед і вїхав у ворота. Це сталося лише за якусь мить, але та мить навіки закарбувалася в Маріанниній пам'яті. Руки, що міцно обхоплювали Генрика, жовті ворота, що наближалися швидко, як блискавка, і поволі, як вічність. І поштовх. Поштовх, від якого вони вилетіли із саней: Маріанна впала на м'який сніг на узбіччі дороги, а Генрик вїхав

О. Московченко. Ілюстрація до повісті К. Гагерупа «Золота вежа», 2011

¹ *Тобоган* — дерев'яні сани для катання з гір.

у жовті ворота. І — мовчання, яке запало навіки. Генрикове мовчання. Спочатку — тиждень у лікарні в комі. Потім — місяць у дитячому шпиталі. Тоді вдома: спати, їсти, дивитися у вікно. Але весь час одне й те ж мовчання. Мовчання, що оселилося в його душі й зробило його іншим. Тим, кого вона не знала. Тим, якого вона впізнавала лише вві сні. Щоночі. Йї снівся брат. Йї брат, якого йї не вистачало більше, ніж кого-небудь іншого в цілому світі.

Розділ 2

Відтоді, як два роки тому Генрик увігнався саннями у ворота сестер Югансен, його мовчання стало часткою Маріанниного життя. Вона почала звикати до цього й менше про це думати. Окрім того, коли Маріанна забувала й питала його про щось, то не отримувала відповіді. Тоді вона переводила думки на інше. Ірена й Антон поводитися так, мовби все було гаразд. Вони розмовляли з Генриком, наче він був цілком звичайний хлопець. А він таки й був звичайний хлопець. Хіба що нічого не говорив, але ж багато хто не говорив. Іноді. Відмінність була в тому, що Генрик загалом нічого не говорив. Ніколи, ані слова. Проте Маріаннині батьки вдавали, ніби іноді таке бувало, і витримували його мовчання. (...)

До того, як Генрик утратив голос, Маріанна була звичайнісіньким дівчам. Невеличка, чорнява, з гострими рисами обличчя, у круглих окулярах, вона мала карі очі, тонкі ноги й руки, гладенькі, не дуже довгі коси й маленькі, злегка настовбурчені вуха. З неї була не те щоб сумлінна й не те щоб нездала учениця. Вона сиділа в класі за останньою партою на перервах, коли не було потреби, говорила небагато. Вона досить швидко бігала й плавала найкраще за всіх інших дівчат. У неї було кілька хороших друзів і кілька таких собі. Вона нікого не дражнила, і її теж ніхто не дражнив. Вона була страшенно задоволена життям і понад усе хотіла стати дорослою. Після жовтих воріт усе полетіло шкереберть.

Більше її не захоплювали зустрічі з Генриком. Було б краще, якби він був таким же боягузом, як і вона. Тоді не сталося б ніякої біди, і все було б так, як і раніше. Вона більше не намагалася бути схожою на нього. Жодного разу відтоді не стрибала з п'ятиметрової вишки. Уже не мріяла ані літати, ані стати авіадиспетчером, і вона більше ніколи не захоче підніматися на Золоту вежу. Якби Генрик не вмовив її тоді заїхати нагору, то й не взяв би її із собою кататися на тобогані. Тоді вони знайшли б якесь інше заняття, а маючи інше заняття, не в'їхали б на пагорб Веннбакен та не ввігналися б у ворота сестер Югансен. Власне, усе почалося з тієї Золотої вежі. Маріанні несла було про це думати, але якби навіть вона й облишила ті думки, то не зуміла б позбутися свого страху.

Маріанна почала триматись осторонь від усіх. Вона перестала ходити в басейн, кіно й гуляти з дівчатами. Ставала дедалі сумлінніша в школі й хтозна-скільки могла просиджувати у своїй кімнаті за уроками. Йї контрольні з математики завжди були бездоганні, а історію вона знала назубок. Більшість учителів, окрім учительки норвезької мови та літератури пані Гальвошен, захоплювалися її успіхами. (...)

І не лише в школі вона поводитися інакше. Дівчинка почала більше допомагати вдома. До жовтих воріт у її кімнаті часто панував такий безлад, що Ірена безліч разів попереджувала: мовляв, якщо ти не поприбираєш, то я візьму й віднесу цей мотлох до «Скарбів Федерів» і продам його за безцінь. Тепер Маріанна мила у своїй кімнаті двічі на тиждень, щодня в ній прибирала, а вранці, перед тим як

вирушити до школи, застеляла ліжко. Щовечора вона йшла на кухню і мила посуд, який не вмiщався в машину. (...)

І хоча Маріанні ця допомога йшла на користь, батьки все-таки вважали, що то вже було занадто. (...) Відмивши каструлю дочиста, Маріанна обережно поставила її в шафу. Потім підійшла до вікна й кілька хвилин там стояла. Якби мама чи тато заглянули на кухню, то спитали б, що вона там бачить тепер, коли надворі темно. І Маріанна відповіла б, що не бачить нічого, — і то була б щира правда, бо вона ні на що й не дивилася. Вона прислухалася. До голосу. Голосу, який вона забула, за-для якого готова віддати що завгодно, якби тільки ще раз його почути. Голосу, що залишився за жовтими ворітьми сестер Югансен. Голосу Генрика. Іноді вона заходила до нього, щоб погратися. Тоді вони сідали долі й складали леґо. Великий будинок і міста з леґолюдьми, яких Генрик совав туди-сюди, поки Маріанна підбирала їм голоси. Коли Генрикові набридало гратися, він ударяв по кубиках і лягав на ліжко лицем до стіни. Тоді Маріанна прибирала кубики. (...)

О. Московченко. Ілюстрація до повісті К. Гагерупа «Золота вежа», 2011

Розділ 3

Якось до крамниці «Скарби Федерів» завітав старенький фокусник пан Гарсен. Він міг творити різні дива, розповідати цікаві історії, а також імітувати різні голоси. У його присутності Генрик жвавішав... Маріанна раділа з того, але в її душі поселився тепер страх: а раптом із паном Гарсеном щось трапиться?

(...) Маріанна ніколи не була в пана Гарсена вдома, але уявляла собі той дім як допотопний склад, захаращений мільйонами непотрібних речей... (...) Може, край полиці там лежить важезний латунний підсвічник. Якщо пан Гарсен його якось зачепить, то він, напевно, упаде й влучить йому в голову. Чи, не дай Боже, одного дня пан Гарсен у всьому тому безладі об щось зачепиться і скрутить собі шию. Вона знала, що старі люди часто ламають шию, коли падають. Хто тоді йому допоможе? (...)

Генрик, як звичайно, по суботах ходив із нею до крамнички. (...) Він сидів на своєму стільці й позирав на покупців, які заходили й виходили. Коли в крамничці нікого не було, він сидів із напів заплющеними очима. Хтозна, що в нього було на думці, проте він нікому не докучав. (...)

Уперше Генрик побачив пана Гарсена, сидячи на стільці. Удруге Генрик виставився та подався вперед. Утретє він підвівся, залякнувши за прилавком. Четвертий раз він підійшов зовсім близько до фокусника й стояв біля нього доти, доки пан Гарсен закінчив розповідати про давноминулі часи. Тоді Генрик повернувся на своє місце, а пан Гарсен тим часом купив якусь дрібничку, підняв капелюх і попрощався.

І хоча він ніколи не звертався до Генрика, у Маріанни було відчуття, що вони один з одним розмовляють. (...)

Розділ 4

То був кепський суботній день. Єдине, що продали Федери, то це футляр для окулярів. Ірена з Антоном трохи непокоїлися, що пан Гарсен не прийшов, як звичайно, о пів на дванадцятю.

— Напевно, він просто запізнився, — сказав Антон, коли годинник показав дванадцятю.

— Тільки б нічого з ним не сталося, — мовила Ірена. (...)

Маріанна тихенько сиділа за прилавком і слухала, як мама й тато втішали одне одного. Що більше вони переконували одне одного, що все було гаразд, то більше вона впевнювалася в тому, що так не було. (...)

— Нічого не гаразд! — крикнула вона. — Якби все було гаразд, то він давно прийшов би, а він не прийшов! Він ніколи більше не прийде! Він зник назавжди!

Вона не тямилася, що казала. Слова були просто розбурханим страхом, який вона в собі носила. Тепер він виходив із неї. (...)

Ні Ірена, ні Антон не сказали жодного слова. Вони пополотніли й витріщилися на неї. Дівчинка почула біля себе якесь приглушені звуки. То був Генрик. Він лежав, схилившись головою на прилавок, але не можна було розібратися, сміявся чи плакав. (...)

Пан Антон і пані Ірена пішли провідати пана Гарсена. З ним усе було добре. А трохи пізніше Маріанна познайомилася з онуком фокусника — Вемунном. Він також умів творити різні дива й імітувати голоси. Дружба Вемунна й Маріанни дала дівчинці моральну підтримку. А коли крамниця «Скарби Федерів» збанкрутіла й батьки хотіли її продати, пан Гарсен і Вемунн знайшли несподіваний вихід — імітувати й продавати людські голоси. Так «Скарби Федерів» стали чарівною крамницею, де люди «знаходили» і «чули» голоси дорогих для них рідних і близьких... Це допомогло Федерам подолати матеріальну скруту.

Розділ 5

(...) Велика перевага в колекціонуванні голосів та, що колекція займає дуже мало місця. Якби ми знали, скільки осель битком набиті іграшковими машинками, щипцями для лuskanня горіхів, черевиками, поштовими марками, ляльками, футболками, сірниковими коробками та маленькими пляшечками, то бодай двічі подумали б, перш ніж починати щось колекціонувати. З голосами інакше. Неймовірно, як багато голосів поміщається в голові й не вилітає з неї. Правда, трохи жаль, що ти не можеш поділитися своєю колекцією з іншими, якщо сам не вмієш імітувати голосів, — а ніхто з колекціонерів голосів того не вміє. (...)

У колекції голосів насправді найцінніші не ті, що найособливіші з усіх. Якраз навпаки. Найкращі — найзвичайніші. Звичайний голос важче запам'ятати через те, що він набагато менше вирізняється з-поміж інших голосів, ніж красиві, огидні та химерні. Що більше інших голосів подібні до одного голосу, то зви-

чайним він стає. Це те, що знають усі колекціонери голосів. Через те більшість мріє роздобути собі найзвичайніший у світі голос, хоча ніхто ще його не знайшов.

Один голос Маріанна мріяла мати у своїй колекції понад усе. То був Генриків голос. О, якби ж то вона могла почути його ще раз! Більше нічого у світі вона й не бажала б! Їй так його не вистачало (...) Навіть у закапелках пам'яті. Вона чула Генриків голос тисячу разів. Тепер він зник. Вона його забула, але все ж не переставала сподіватися (...) жила надією, що одного дня почує голос, подібний до Генрикового. Голос, що змусить її пригадати. Новий голос, що спонукатиме її впізнати той голос, який вона забула, такий, що вона зможе взяти до своєї колекції. Там вона опікуватиметься ним і щодня його слухатиме. Тоді він залишиться в неї навіки. Навіть якщо виходитиме не від нього, а з її голови. (...)

Розділ 7

(...) Посеред кімнати височіла споруда, викладена із зелених, жовтих, блакитних і червоних кубиків леґо. Вона була така велика, що Маріанна не помітила Генрика, поки не зайшла в кімнату.

Він стояв біля вікна з двома невеличкими фігурками леґо в руках. Маріанні не видно було, яку саме споруду він зводив, але їй та споруда здавалася подібною до сходов, які тягнулися в небо, чи на водоспад, що спадав униз. Вона хотіла зловити Генриків погляд, але він не дивився на неї. Знову напівзаплющив очі й не відводив їх від споруди, мовби щось у ній шукав або не зовсім знав, як будувати далі. Маріанна підійшла до нього, примружила очі й почала дивитися так, як він. (...)

— Що ти будуєш? — спитала вона.

Генрик підійшов до споруди з леґо й пересунув один кубик, а тоді відступив назад і почав роздивлятися знову, наче Маріанни там не було. Наче він був сам.

— Мені б так хотілося, щоб ти щось сказав, — мовила Маріанна. — Мені б так хотілося, щоб ти розповів, що будуєш.

Вона подивилася на нього. Брат був майже на голову вищий від неї. Він був її старшим братом, і вона його більше не впізнавала.

— Мені тебе не вистачає.

Здається, він раптом знайшов те, що шукав. Підійшовши до споруди, хлопець поставив дві фігурки з леґо на вершину. Потім повернувся до Маріанни й став поруч так, як стояв. «Ніби якийсь краєвид, — подумала вона, — спотворений краєвид, стежка, що піднімається на круту скелю, і двоє маленьких людей на вершині».

— Я не розумію, що ти будуєш, — мовила вона. — Я нічого не розумію.

Тоді він глянув на неї. Потім стенов плечима й ударив по кубиках леґо так, що вони попадали додолу.

— Тепер принаймні немає чого розуміти, — сказала Маріанна й старанно поскладала кубики назад у коробку. (...)

Розділ 13

Та все ж таки життя почало поступово змінюватися. Пан Гарсен і Вемунн допомогли Маріанні здолати депресію, вона пригадала й Золоту вежу, і голос,

і сміх Генрика, який залишився там. Його сміх був як звуки флейти, як море... Він залишився там, але тепер він знову був у душі Маріанни... Вона знайшла рідного, колишнього Генрика. І зрозуміла, що Генрик будував Золоту вежу, де вони востаннє були щасливими разом.

(...) Вемунн узяв дідуса за руку й допоміг йому залізти на стіл. Пан Гарсен стояв там кілька секунд і стогнав.

— Уже не шістдесят шість, — сказав він. — Справді, ні. Що я звичайно тоді казав, Вемунне?

— Ти звичайно просив, щоб усі дотримувалися тиші, дідусю.

— Он як, — сказав пан Гарсен. — Я мушу попросити вас дотримуватись абсолютної тиші, а то станеться щось жахливе.

Зненацька Маріанну охопив такий страх, що вона майже перестала дихати. Страх схопив її пазурами за потилицю і підняв зі стільця над столом. Крізь стелю поніс у небо, у запаморочення, яке вона не могла витримати, у запаморочення, що змусило її впасти. Униз, до чогось страшного, що мало статися.

Тож вона сиділа. На стільці. Непорушно. Охоплена страхом, вона не зводила погляду з Вемунна, який виліз на плечі пана Гарсена. Там він випростався та кілька секунд постояв. (...)

Мов у тумані Маріанна побачила, що Вемунн махнув їй вільною рукою. Аж тут, як грім серед ясного неба, вона почула десь далеко свій власний голос:

— Нічого не побийте!

Тієї миті Вемунн відпустив руки пана Гарсена, красиво перевернувся в повітрі й приземлився на підлозі перед Маріанниним стільцем, а тоді розвів руками.

— Що скажеш?

— Мені здається, це було чудово, — прошепотіла Маріанна. — І як добре, що ви нічого не потрошили.

І тут Генрик почав сміятися. Він сміявся, сміявся і сміявся. Сміх просто вилітав із нього, як звуки флейти, як пісня з пташки, немов цвірінкання, голосне, дзвінке, упродовж кількох хвилин. Так, як він сміявся колись, дуже давно, ще до жовтих воріт. (...) І поки він сміявся, Маріанна відчула, що пазурі її відпустили. Страх зник з її тіла, а Генриків сміх пробрався їй під шкіру. Він клекотів у ній, змушував її тремтіти. Він мовби витікав з її очей сльозами, він мовби виривався з її рота схлипом, він мовби наповнював її вуха музикою. Потім він щез. Так, як сама собою зникає луна. Так, як хвилі раз-по-раз плещуться об берег, поки стають дедалі меншими та врешті-решт зникають зовсім. Як море... (...)

Розділ 19

Додому вони пливли на пароплаві, що курсував між Данією та Норвегією. Маріанна й Вемунн стояли вдвох, не зводячи очей із моря. Була ніч, і на палубу більше ніхто не вийшов. Вони перехилилися через поруччя і дивилися на білу піну, яку відгонило хвилями кудись у п'ятьму, що зникала далеко за обрієм. Гуркіт мотора й гул моря перетворювалися на шум, а в самій гушці того шуму їй учувався голос. Генриків голос. Голос її брата, і вона знала, що чутиме його стільки, скільки житиме на світі.

- Вона вийняла з кишені данську крону й кинула її якомога далі у воду.
Вемунн обернувся до неї.
- Навіщо ти її кинула?
 - На щастя. Якщо я кидаю крону в море й задумую бажання знову приїхати в Тіволі, то так і буде.
 - Ти в це віриш?
 - Так, — відповіла Маріанна, — хоча хтозна, чи можна вірити. Може, це добре?
- Вона вийняла ще одну крону й подала йому.
- Кинь і ти.
 - Немає потреби. Я знаю, що приїду знову.
- Маріанна повернулася до нього.
- І коли ж?
 - За тиждень. Я буду переїжджати.
 - До Копенгагена?
 - До мами й тата. Спочатку ми поживемо в Копенгагені, а тоді помандруємо далі.
 - А куди?
 - Я не знаю. По світу.
- Він кинув крону, що дала йому Маріанна, понад поруччям.
- Навіщо ти кинув? — спитала Маріанна. — Ти ж знаєш, що знову приїдеш.
 - Я не задумав, щоб знову приїхати в Тіволі, — тихо відповів Вемунн.
 - А що ж ти задумав?
 - Я задумав, щоб знову тебе побачити.
- Вони стояли та якусь мить дивилися на море, перш ніж Маріанна глянула на нього.
- Я перестала колекціонувати голоси, — сказала вона.
- Вемунн не обертаяся.
- Чому?
 - Я маю всі голоси, які мені потрібні.
- Він кивнув головою.
- Атож, напевно, маєш, — згодився він.
- Я почала колекціонувати щось інше.
- Що саме?
 - Погляди.
 - Погляди?
 - Атож, — мовила вона. — Глянь на мене, Вемунне.
- Він обернувся до неї.
- Чому...
 - Помовч. Просто подивися на мене.
- Вони стояли й більше як пів хвилини дивилися одне на одного.
- Тепер я його маю.
 - У своїй колекції?
 - Так, тепер я його ніколи не забуду.
 - Ну і який у мене погляд?
 - Такий, яким я його відчуваю.
- Вемунн підступив на крок до неї.

- Яким ти його відчуваєш?
— Він такий, що мені здається, ніби я вмю літати, — відповіла вона й перевела погляд на море. (...)

(Переклад Г. Курти)

Мислимо критично

1. Як ви вважаєте, чому Генрик і Маріанна потрапили в критичну ситуацію? Чи було це випадковістю?
2. Як вплинув випадок із жовтими воротами на Генрика, Маріанну, життя їхніх батьків?
3. Розкрийте зв'язок між Золотою вежею і жовтими воротами. Поясніть символічний зміст цих образів.
4. З'ясуйте значення слова *депресія*. Доведіть цитатами з тексту, що Маріанна після травми Генрика була в депресивному стані. У які моменти депресія дівчинки почала відступати?
5. Які дива відбуваються в повісті «Золота вежа»? Кого та від чого вони рятують?

Працюємо творчо

6. Доберіть по 3–4 прикметники для визначення голосів персонажів твору. Поясніть.
7. Опишіть голос і погляд дорогої для вас людини.
8. В одному зі своїх інтерв'ю К. Гагеруп сказав: «Я хотів би відвідати Україну...» Уявіть, що вам пощастило зустрітися з письменником. Розкажіть йому (*усно*) про психологічні проблеми — власні або ваших однолітків (*10–12 речень*).
9. Придумайте (*усно*) продовження історії про Маріанну, Генрика та Вемунна.

Обговорюємо разом

10. Маріанна в момент розпачу звинуватила батьків у тому, що сталося з Генриком. Як ви вважаєте, чи мала дівчинка рацію? Чи несуть відповідальність батьки за те, що трапляється з їхніми дітьми? Чи винні лише діти? Обґрунтуйте свою відповідь.
11. Як ви думаєте, поведінка Генрика — це сміливість чи нерозважливність? Аргументуйте.
12. Як ви розумієте слова *співчуття, терпіння, милосердя, любов*? Проілюструйте їх прикладами з твору.

Діємо в життєвих ситуаціях

13. Дайте 3–4 поради собі та своїм друзям, як боротися зі страхом і депресією.
14. Чи були у вашому житті випадки, коли з вашими рідними або близькими людьми траплялися драматичні події? Якщо так, розкажіть про те, як діяли особисто ви й ті, хто був поруч із вами. Якщо ні, спрогнозуйте, як би ви ставилися до людини, яка опинилася в скрутній ситуації?

Ірландія

Я пишу свої історії для маленького хлопчика,
який досі живе всередині мене.

Й. Колфер

Йоун Колфер

Нар. 1965 р.

Йоун Колфер — сучасний ірландський письменник. Його перша книжка «*Бенні та Омар*», у якій розповідається про дружбу дітей із різних країн, вийшла друком 1998 р. Але справжню славу Й. Колферові принесла серія книжок про Артеміса Фаула. Перший твір із цієї серії був надрукований у 2001 р. й одразу став світовим бестселером. Романи про пригоди ірландського хлопчика-вундеркінда та його чарівних друзів полюбили читачі з багатьох країн.

Грані художнього твору

«Що ж то за “пташка”, що за “пташина” цей Артеміс Фаул?» — такими словами розпочинається перший роман Й. Колфера про пригоди ірландського хлопчика-вундеркінда. Артемісові лише дванадцять років, але він вирізняється з-поміж своїх однолітків надзвичайним інтелектом і цікавістю до всього таємничого, незвіданого та надприродного. З покоління в покоління предки Артеміса кидали виклик правосуддю, жили небезпечним і ризикованим життям. Їм навіть вдалося накопичити чималі статки. Але останнім часом родині жилося кепсько: мати Артеміса хворіла, батько зник, грошей не вистачало... Тому хлопчик вирішив: він поновить родинне багатство.

Артеміс — від імені давньогрецької богині Артеміди. У давнину так називали дівчаток і хлопчиків, коли хотіли, щоб вони були хоробрими й мужніми, захищали свою сім'ю і рідний дім. Давні греки шанували Артеміду як богиню мисливства, покровительку тварин і немовлят. Її традиційно зображували зі срібним луком і стрілами. Прізвище героя — Фаул — дослівно можна перекласти як «птах». Артеміс — розумний та цілеспрямований, він уміє керувати людьми й досягати своїх цілей, однак нерідко сам потрапляє в небезпечні ситуації, ризикуючи стати «здобиччю» для інших мисливців за легкою наживою.

Тема жадібності є однією з провідних у романі Й. Колфера. Артеміс замислив небезпечну авантюру, прагнучи позбавити Чарівний Народ частини його магчного золота. При цьому він не звертає увагу на тих, хто може постраждати внаслідок його дій. Хлопчик хоче зберегти власну сім'ю, вилікувати матір і повернути батька, який зник при загадкових обставинах. Поки Артеміс долає труднощі, які сам же й спричинив, він несподівано для себе знаходить справжніх друзів та усвідомлює, що золото — не найголовніше в житті. Адже він сам цінує передовсім не багатство, а розум та інтелект. А ви?..

Готуємося до читання

1. За допомогою інтернету знайдіть інформацію про найвідоміших персонажів ірландської міфології (ельфів, лепреконів, спрайтів та ін.). Як вони виглядають? Які легенди з ними пов'язані?

2. Випишіть усі місця (географічні назви), де відбуваються події твору. Які із цих місць реальні, а які вигадані?
3. Перегляньте екранізацію роману Й. Колфера кінофільм «Артеміс Фаул» (реж. К. Брана, США, 2020). Порівняйте текст книжки та кінофільм.

Читаємо вдумливо

АРТЕМІС ФАУЛ

Роман
(Уривки)

Мандруючи інтернетом, Артеміс швидко знайшов найтаємничіші сайти, присвячені всьому надприродному. Але найдужче його зацікавили повідомлення про існування Чарівної Раси — лепрекконів, ельфів, спрайтів... Хлопчиків вдалося зустрітися зі справжньою феєю та отримати текст Священної Книги, де містилися всі таємниці Чарівного Народу. Але тепер необхідно було перекласти цей текст англійською мовою...

Розділ 2. Переклад

(...) Благословлялося на світ, коли Артеміс із Лаккеєм добралися до дублінського маєтку Фаул-Менор. Артеміс дуже хотів сісти за комп'ютер і «розкусити» код Книги, але він вирішив насамперед провідати матір.

Ангеліна Фаул була прикута хворобою до ліжка. А занедужала вона відразу після зникнення її чоловіка. «Нервове перенапруження, — пояснювали лікарі. — Допомогти їй можуть лише спокій та снодійні пігулки». (...) Ось уже хтозна-скільки часу вона не залишала спальні, не бачила денного світла й не спілкувалася зі світом. Але, з іншого боку, якби вона враз одужала та повернулася зі спальні до повноцінного життя, це означало б, що свобода Артеміса закінчилася. Знову довелося б іти в школу й забувай, хлопче, про всілякі там карколомні та протизаконні затії.

Він тихенько постукав у двостулкові двері, що вгорі округлялися аркою.

— Мамо? Ти не спиш?

По той бік дверей щось брязнуло, розтропившись на друзки. Звук підказав: щось дуже коштовне.

— Та звісно, що не сплю! Як можна заснути, коли це світло просто очі сліпить? (...)

Ангеліна Фаул сиділа на ліжку, обхопивши коліна руками, що біліли в мороку.

— Артемісе, любий, де ж це ти був?

Артеміс зітхнув. Мати впізнала його! Добрий знак...

— Шкільна екскурсія, мамо. Каталися на лижах в Австрії.

— Ах, на лижах... — протягла Ангеліна. — З якою насолодою і я б покаталася! Та хай уже, як батько повернеться...

Артеміс відчув, як давкий клубок підкотив йому під горло. (...)

— Ой, любий... — прошепотіла вона, і від цього шепоту Артеміса морозом пройшло по спині. — Я чую їх. Ночами. Вони повзуть по подушках, заповзають мені у вуха... (...)

— Може, нам усе-таки розсунути гардини, мамо?

— Ні-ні! — Мати розплакалась і випустила сина з обіймів. — Ні! Бо тоді я їх ще й побачу.

— Прошу тебе, мамо...

Та все було дарма. Хвороба надто міцно тримала матір у своїх лабетах. Ангеліна забилася в найдальший кутток ліжка й натягла ковдру під саме підборіддя. (...)

Книга виявилася куди впертішою, ніж Артеміс сподівався. Вона начебто свідомо чинила йому опір, та ще й як зятято! Через які тільки програми він її не пропускав, а комп'ютер видавав нульовий результат. (...) Ураз йому сяйнула ідея. У програмі «Надпотужний перекладач» він відкрив теку під назвою «Стародавні мови» і вибрав єгипетську.

Нарешті! Збіглося! Символ «чоловіча фігурка» був подібний до символічного зображення бога Анубіса, знайденого на внутрішніх стінах гробниці Тутанхамона. Це узгоджувалося і з іншими його знахідками. Пам'ятки найдавніших писемностей розповідали про ельфів та фей, припускаючи, що їхня цивілізація передувала людській: ніби давні єгиптяни просто взяли якесь письмо, що існувало до них, і пристосували його до своїх потреб. (...)

Від передчуття успіху в грудях шалено калатало серце. Чи не кожному чарівному знакові, чи не кожній піктограмі знаходився свій ієрогліфічний єгипетський відповідник. Більшість із-поміж них мала універсальний характер, скажімо, *сонце* чи *птах*. Але декотрі здавалися вкрай неприродними, тож доводилося потрудитися над ними, щоб до чогось припасувати. От, наприклад, фігурка Анубіса. Тут вона аж ніяк не могла означати бога-пса, й Артеміс надав їй значення короля Чарівного Народу.

Ще й годинник не вибив опівночі, як Артеміс нарешті завантажив усі здобутки своїх пошуків у «макінтош». Тепер йому залишалось тільки дати команду: «Розшифрувати», що він і зробив — і дістав купу сторінок безглуздої нісенітничі. (...)

Артеміс заходився експериментувати. Спробував читати «по-арабському» — справа наліво та «по-китайському» — стовпчиками, згори донизу. Нічого не вийшло. Тоді він звернув увагу на одну спільну ознаку всіх сторінок: кожна мала центральний сектор. Інші піктограми були розташовані довкола центральної частини так, ніби вона правила за вісь, а вони крутилися довкола неї. То, може, цей центр і є точкою відліку? Так — але в який бік тоді рухатися? Артеміс укотре почав гортати сторінки, вишукуючи ще якісь спільні ознаки. Ага, е! За кілька хвилин знайшов: на кожній сторінці в кутику кожного сектора була намальована стрілочка, мов крихітне вістря списа. Що, коли це такий «дороговказ», указівка на напрям, скажімо: «Читай туди»? Тож теоретично виходило так, що починати належить із середини, а тоді читати за спіраллю, як показували стрілки.

Комп'ютерна програма не була розрахована на подібні «спіральні» завдання, тож Артемісові довелося поімпровізувати. Озброївшись ножом для розрізання папери та лінійкою, він поділив першу сторінку Книги на смужки й склав їх

Кадр із кінофільму «Артеміс Фаул»
(реж. К. Брана, США, 2020)

у традиційному для західних мов порядку: паралельними рядками, щоб читати зліва направо. Тоді заново відсканував сторінку й запустив її в модифіковану програму перекладу з єгипетської.

Комп'ютер загудів, переробляючи задану йому інформацію на двоїстий код. (...) Аж ось нарешті на екрані спалахнули два слова: файл перетворено. (...)

Цілковито усвідомлюючи, що це ж він, Артеміс, перший із людей та вперше за кілька тисяч літ розшифрував цю чарівну мову, увімкнув настільну лампу й почав читати.

Книга Чарівного Народу

Містить указівки до наших чарів і життєві правила

Завжди носи мене, завжди із собою,
Вчу чарувати словом, травою.
Я провідник твій до сил чарівних,
Втратив мене — і вже чар твій весь зник.
Десять по десять тут є заповітів,
Здатних всі тайни тобі розповісти.
Ліки, закляття, алхімія вся —
Все це в мені, все скажу тобі я.
Лиш не для тих я, що повзають в бруді,
Лиш не для червів, що зуть себе «люди».
Проклятий буде ельф той навек,
Людам хто тайн цих відкриє потік.

Артемісові кров зашуміла у вухах. Нарешті! Ці істоти — у його руках! Вони будуть, мов мурахи, під його ногами. Його, Артеміса, розум плюс сила технологій розкриють усі їхні секрети. Зненацька страшна втома, накопичена за стільки часу безперервної напруженої роботи, навалилася на нього, і він безсило відкинувся на спинку крісла. Тут іще стільки роботи, щоб дійти до якогось кінця! А для початку — перекласти решту, сорок три сторінки.

Він натис кнопку селектора.

— Лаккею, бери Джульетту й піднімайтеся обоє сюди нагору. Тут у мене є для вас кілька головоломок, вирішуйте. (...)

Розділ 3. Холлі

Холлі Куць лежала у своєму ліжку й кипіла від люті. Хоча нічого незвичайного в цьому й не було. Лепрекони взагалі славляться буркотливістю. Але в Холлі був надзвичайно кепський настрій. Була ж вона водночас і фея, й ельфиня, і лепрекон. Фея — то загальна назва, ельфиня — точніше, формальне визначення, а лепрекон — ну, це в неї така робота — бути лепреконом. (...)

Холлі Куць мала ясно-брунатну, кольору ліщинового горішка, шкіру, коротко підстрижені рудаві коси й карі очі. Носик її ледь загинався донизу, губки були пухкенькі, мов у херувимчика, і це цілком доречне порівняння, коли зважити, що її прадідусем був сам Купідон. (...) Які її вухка? Ну, звісно ж, загострені. Зріст? Зайве питати, бо про нього ж свідчило її промовисте прізвище. Куций, ніде правди діти. Рівно метр. Хоча це тільки на один сантиметр нижче від середньо-

ельфійського зросту, але ж той злощасний сантиметр може відігравати жахливо важливу роль, надто коли тих сантиметрів у тебе не так і багато. (...)

Холлі одяглася, застігнувши під саме підборіддя замок-«блискавку» на своєму тьмяно-зеленому комбінезоні, і закріпила на голові шолом. Таки ошатні й зручні ці сучасні уніформи ЛеППРКОНу. Не те, що колишні парадні мундири: черевики з пряжками та бриджі. Тьху! Воно й не дивно, що в усіх людських побрехеньках лепреконів виведено такими кумедними бевзями. Хоча... Що, коли б ті «багноїди» довідалися, що насправді слово «лепрекон» походить від назви елітного підрозділу ЛеППРКОН, то Легіон Підземної Поліції, Рухомий Корпус Особливих Напрямів? Можна собі уявити! На лепреконів негайно влаштували б полювання. Краще вже залишатися непомітними, аби ті, нагорі, і далі вірили у свої байки... (...)

Холлі вже тихенько, навшпиньки пройшла повз кабінет начальника, сподіваючись прошмигнути у свій куточок непоміченою.

— Куць! Ану зайди до мене!

Холлі зітхнула, Ну, от! Починається...

Запхнувши шолом під пахву, Холлі розгладила складки на уніформі й увійшла до кабінету командувача Корча.

Корчеве обличчя було бурякове від люті. Узагалі, він увесь час був такий, більш чи менш побуряковілий та лютий, за що його позаочі й прозивали Буряком. У дільниці навіть приймали ставки на те, скільки залишилося командувачеві до серцевого нападу, тобто коли його грець візьме. Найвигідніше, вважали, ставити гроші на пів століття, не більше.

Корч постукав пальцем по місяцемиру в себе на зап'ясті.

— Ну? — грізно запитав начальник. — І котра ж це, по-твоєму, година?

Холлі відчула, як червоніють її щоки. Вона ж спізнилася лише на одну хвилину, не більше. І ще ж як мінімум добрий десяток поліціантів з її зміни не з'явився на свої робочі місця. Але командувач Корч щоразу вибирав саме Холлі, допікаючи їй доганами.

— Центральна вулиця... — промимрила вона знічено. — Чотири смуги не працюють...

— Не ображай старшого своїми нікчемними виправданнями! — заревів начальник. — Ти ж знаєш, що таке центр міста. Уставай на кілька хвилин раніше!

Отут командувач і справді мав слухність. Холлі Куць чудово знала, що таке місто Гавань. Вона ж бо й народилася, і виросла тут. Відколи люди — «багноїди» — заходились експериментувати з глибинним бурінням, дедалі більше фей та ельфів стали залишати свої неглибокі твердині, переселяючись туди, де глибше та безпечніше, тобто в місто під назвою Гавань. Метрополія стала перенаселеною, обслуговуючого персоналу не вистачало. А тут іще й дозволили автомобільний проїзд через центр (...)!

Кадр із кінофільму «Артеміс Фаул»
(реж. К. Брана, США, 2020)

Авжеж, Корч слушно каже. Їй треба вставати трішечки раніше. Але вона цього не робитиме, поки решта не підрівняється.

— Я знаю, про що ти думаєш, — провадив Корч. — Чому це я щодня чіпляюся тільки до тебе? Чому я ніколи не гаркну на всіх отих лайдаків? (...) Тому що ти — дівчисько!

Холлі відчула, як її пальці мимоволі зіпилися в кулачки. Вона здогадувалася!

— Однак причина тут не та, про яку ти думаєш, — не вгавав Корч. — Ти — перша жінка в нашому Корпусі. Перша за всю його історію. Мільйон наших співгромадян стежить за кожним твоїм рухом. На тебе покладають великі надії. Але є і чимало таких, хто ставиться до тебе упереджено. У твоїх руках — майбутнє сил правопорядку. Але, здається, нести цей тягар тобі не до снаги, поки що принаймні.

Холлі розгублено закліпала очима. Досі Корч нічого подібного їй не говорив. Зазвичай він обмежувався простими зауваженнями «Поправ шолом!», командами типу «Струнко!» і всякими такими «ля-ля».

— Ти повинна зі шкіри лізти, щоб показати себе з кращого боку, а це означає — бути кращою за всіх. — Корч тяжко зітхнув і впав на сидіння свого обертового крісла. — Просто не знаю, Холлі... Особливо після того, що скоїлося в Гамбурзі... (...)

І командувач відвернувся, закопався у свої папери. Розмову закінчено. Від жаху Холлі просто залякла на місці. Вона сама все зіпсувала. А яка була можливість зробити кар'єру! Така навряд чи ще коли трапиться. І вона, Холлі, легковажно викинула свій шанс на смітник. Одна лише помилка — і її майбутнє вже в минулому. Це ж нечесно, несправедливо! Не притаманний їй гнів охопив юну ельфину, але вона його притлумила. Ні, це не той момент, коли можна дати волю роздратуванню.

— Пане командувачу! Дозвольте звернутися. Я переконана, що заслужила на один шанс. (...)

Розділ 4. Викрадення

(...) Артеміс викликав до свого кабінету Лаккея і Джульетту. Він стояв за мінікафедрою, гортаючи Книгу.

— Існують певні ритуали, які має здійснювати кожний представник Чарівного Народу для поповнення запасів своєї чарівної сили, — так він почав своє пояснення.

Лаккей та Джульетта кивнули головами, ніби слухали якийсь найзвичайні-сінський інструктаж.

Артеміс погортав свій роздрук Книги у твердій оправі й знайшов потрібне місце.

Сила твоя від землі йде, вливається в тебе,
Їй за дарунок віддячити треба.
В повні до закруту річки прийди,
Плід чарівний ти під дубом столітнім знайди
І закопай десь чимдалі від місцини тої —
Так ти повернеш землі дар її, пресвятої.

Артеміс закрив Книгу.

— Зрозуміли?

Лаккей та Джульєтта знову закивали головами, хоча всім своїм спантеличеним виглядом ніби промовляли: ні, не дуже зрозуміли.

Артемід зітхнув.

— Усякий лепрекон (чи ельф) неодмінно буває зв'язаний певними ритуалами. Дуже особливими, сказав би я, ритуалами. І нам треба цим скористатися, аби когось із них вистежити.

Джульєтта підняла руку, мов на уроці, хоча віком була на чотири роки старша за Артеміса. (...)

— Ну, усякі там непри... леприкони, ельфи, гноми... Хіба ж вони існують на світі?

Лаккей поморщився. Це його вина, що правда, то правда. Так і не зібрався ознайомити сестричку з подробицями останньої операції. (...)

Артемід прокашлявся.

— Отже, ми будемо виходити з того, що Чарівний Народ реально існує і що я ще не з'їхав із глузду. (...) Це плем'я повинне виконувати особливий ритуал для відновлення своїх чарівних сил. Якщо я правильно зрозумів текст, ельф чи лепрекон повинний прибути до вікового дуба, що неодмінно має рости біля закруту річки, і знайти там жолудь. Причому робити це потрібно під час повні — повного місяця.

У Лаккеєвих очах зажевірили вогники розуміння.

— Значить, усе, що нам треба зробити...

— ... це підключитися до погодних супутників і за їхньою допомогою визначити координати потрібних нам місць. Що я вже й зробив. Вірте чи не вірте, а в нашій країні збереглося не так уже й багато вікових дубів, тобто таких, яким понад сто літ. Додамо сюди ще одну умову — річковий закрут — і дістанемо не більше й не менше, а саме сто двадцять дев'ять місць у нашій країні, за якими треба встановити спостереження.

Слуга всміхнувся. Установити спостереження... Оце вже нарешті хазяїн заговорив зрозумілою йому, Лаккеєві, мовою. (...)

Холлі ввімкнула обігрівання та піднялася на висоту чотири тисячі метрів. Ні, таки «Колібрі» — це вам не «Бабка»! Де вже «Бабчиним» крилам піднятися так високо! На датчику акумулятора «Колібрі» жевріли чотири червоні смужки — досить для того, щоб швидко перелетіти через материкову частину Європи й понад Британськими островами. Хоча за правилами потрібно летіти над водою, але капітан Холлі Куць не втрималася й цього разу від спокуси збити по дорозі снігову шапку з найвищої альпійської вершини. (...)

Холлі добулася понад італійським узбережжям до Монако, а звідти перемаїнула через Альпи до Франції. Вона любила літати, та й хто з ельфів-лепреконів не любив? І Книга повідомляє, начебто колись чарівні створіння всі мали власні крила, але помалу еволюція позбавила їх цього привілею. Усіх, крім спрайтів. Одна школа історичної думки вважала, що Чарівний Народ походить від летючих динозаврів, можливо, від птеродактилів. У будові верхньої частини їхніх скелетів було багато спільного. Ця теорія вдало пояснювала, чому на лопатках ельфів є невеличкі нарости. (...)

Опинившись над Ла-Маншем, Холлі спустилася майже до води й полетіла, мало не торкаючись ногами білогривих хвиль. Погукала дельфінів, і вони піднялися на поверхню, помчали, вистрибуючи з води, наввипередки з ельфинею. На-

віть на дельфінах людина залишила своє тавро — через отруєння морських вод. Сіра дельфіняча шкіра взялася білими плямами, у декого з них на спині червоніли виразки. Холлі всміхалася морським друзям, а її серце розривалося від болю. (...)

Нарешті попереду замаячів берег. Давній край! Ейрі — найчарівніше місце на планеті. (...) Якщо Чарівний Народ і відчував коли спорідненість із котрою-небудь нацією, то хіба що з ірландцями. Можливо, це спричинила прославлена ірландська дивакуватісць, можливо, їхня схильність до хвалькуватості. Одне слово, як стверджує інша теорія походження ельфів, спрайтів, гномів та інших незвичайних створінь, якщо Чарівний Народ і справді пов'язаний із людьми якимись кривими зв'язками, то коренів цієї спорідненості треба шукати саме тут, на Смарагдовому острові. (...)

Розділ 5. Пропала безвісти

(...) Жодної ознаки Холлі, узагалі жодних слідів. Командувач Корч роззирнувся довкола. Усе тут свідчило про те, що він потрапив до холодильної камери. Блискотливі сталактити звисали з плутанини вкритих інеєм труб. Кожний віддих командувача створював клуби пари. Цікаво, чим би це здалося для людини. Диханням чогось безтілесного?

— А-а, — пролунав чийсь дивно знайомий голос. — До нас завітав гість! (...) Певне, Ви прийшли порятувати Вашого офіцера, що зник безвісти? (...) Ну, то я мушу Вас засмутити: Ви прийшли не туди.

Голос якийсь наче бляшаний, штучний, підсилений динаміком. Корч перевірив покази приладу, але знову не виявив жодних ознак життя. Принаймні нічого живого немає в цій камері, але за ним якимось хтось стежить. Можливо, десь угорі, серед плетива труб, заховано камеру, яка здатна бачити крізь чарівний захисний екран?

— Де ти? Покажися!

Невидима людина засміялася. Сміх неприродною луною розкотився по просторій камері.

— О, ні. Ще рано, мій чарівний друже, але незабаром я покажуся. І, повірте, Ви будете не раді.

Корч пішов на голос. «Говори ж, говори, не замовкай!»

— Чого тобі треба?

— Гмм... Чого мені треба? Повторюю: про це Ви незабаром дізнаєтеся.

Посеред камери стояв невисокий ящик, а на ньому лежав «дипломат». Відкритий «дипломат». (...)

— Я привів Вас сюди, щоб дещо продемонструвати.

Командувач нахилився над відкритою валізкою. Усередині, на гарненькій підкладці з пінопласту, лежав плаский пакетик у вакуумному упакуванні, а поруч — високочастотний передавач. А на всьому тому лежав Холлін пеленгатор. Корч застогнав. Не могла Холлі сама розлучитися зі своїм спорядженням! Жодний офіцер Корпусу цього не зробить... (...)

— Якщо ти завдав шкоди бодай кінчикові вуха мого офіцера...

— Вашого офіцера? Ого, нас ушанувало своїм візитом високе начальство! Яка честь! Ну то що ж — тим краще до Вас дійде сенс мого послання. (...)

Голос, що долинав з алюмінієвої решітки динаміка, лунав суворо, мов ядерна зима.

— Ось воно: Ви, мій чарівний чоловічку, повинні з'ясувати, що мене треба сприймати серйозно. А зараз, будьте ласкаві, придивитися уважніше до пакета.

Командувач уважно придивився. Ну, звичайний собі пакет. Плаский, усередині речовина, подібна до замазки — чи до... О, ні!

Під оболонкою моргав червоний вогник.

— А зараз тікай, лети, мій маленький ельфє! — промовив голос. — І перекажи своїм друзям привіт від Артеміса Фаула-другого.

Поруч із червоним вогником замиготіли, ритмічно поклацуючи, ще якісь зелені значки. Корч розпізнав їх: вони вивчали такі закарлючки в Академії на уроках людинознавства. То були... цифри! І миготіли вони у зворотному порядку. Зворотний відлік! (...)

Командувач опустил забороло й натиснув на хід. До дверей залишалося якихось кілька метрів. От тільки питання: хто долетить до них перший — Корч чи вогняна куля.

Він, він долетів-таки перший! Ледве встиг. Виконуючи мертву петлю, відчув, як від ударної хвилі завібрувало, заходило ходором усе його тіло. Язики полум'я лизали йому комбінезон, хапали за п'яти, але Корч летів і летів, аж поки плюхнувся в крижану воду. Вивергаючи прокляття, випірнув на поверхню. (...)

— Пане командире! — пролунав у навушниках голос О'Гира. Зв'язок поновився. — Командувачу! Яка у Вас там ситуація?

Корч вирвався з обіймів мокрої стихії і піднявся в небо.

— Ситуація, О'Гире, викликає в мене крайнє роздратування. Ану, берися за свої комп'ютери! Я хочу знати все-все, що тільки можна довідатися, про такого собі Артеміса Фаула. Я хочу знати це негайно — принаймні ще до мого повернення на базу.

— Так, пане командувачу. Зараз зберемо інформацію.

О'Гир не відпустив жодного жарту. Навіть кентавр зрозумів: не час.

Піднявшись на висоту трьохсот метрів, Корч завис у повітрі. До китобоя, що палав смолоскипом, зусібіч мчали, мов нічні метелики на світло, рятувальні катери. Командувач струснув із ліктів волокна обгорілої тканини. «Ми ще поквитаємося з цим Артемісом Фаулом! — подумки запрягся він. — Він від нас не втече».

Розділ 9. Туз у рукаві

(...) Артеміс розчув чийсь голос: хтось кликав його на ім'я. За голосом було й чиєсь обличчя, але воно розпливалося, мов у тумані, годі було розрізнити його риси.

— Тато?

Якось дивно прозвучало це слово — Артемісові уста неначе відвикли його вимовляти. Якесь це слово ніби заіржавіле. Хлопець остаточно розплющив очі.

Над ним нависав Лаккей.

— Артемісе, Ви прокинулися?

— А, Лаккею, це ти.

Артеміс піднявся, і від цього зусилля запаморочилася голова. Він сподівався, що Лаккей відразу підхопить його під руку, щоб підтримати. Але слуга чомусь не підтримав. Джульєтта лежала на шезлонгу, пускаючи слину в подушки. Видно було, що вона й досі перебуває під впливом сильного снодійного. (...)

— Ви повинні все це пояснити! — Очі слуги погрозово блищали.
— Згодом, Лаккею. — Артеміс потер очі. — Я почуваюся не зовсім...
Лаккей заступив йому дорогу.

— Артемісе, моя сестра лежить он на тій кушетці, отруєна якимось небезпечним снодійним. Вона мало не померла. Тож пояснить усе негайно!

Артеміс зрозумів, що це наказ. Поміркував трохи, чи не варто йому образитися, але вирішив, що Лаккей, мабуть, таки має право вимагати пояснень. Задалеко він, Артеміс, зайшов. (...)

— Часове поле — ось ключ до всієї справи. Це такий собі туз, що Легіон підземної поліції ховав у рукаві. Саме завдяки накиданню часового поля ніхто й не міг їх перемогти протягом усіх цих років. Будь-яку сутичку можна легко врегулювати зупиненням часу. Часове поле плюс біобомба — годі вигадати грізніше поєднання.

— Але чому нам довелося приймати снодійне?

Артеміс усміхнувся.

— Поглянь у вікно. Невже ти нічого не помітив? Вони пішли собі. Усе закінчилося. (...) Розумієш, для мого плану треба було придумати, як вийти з їхнього часового поля. Я уважно перечитав усю Книгу, але нічого такого не вичитав. Ключа, підказки там не було. Навіть саме чарівне плем'я ще не придумало способу перехитрувати часове поле. Тож я звернувся до їхнього Давнього Заповіту, тобто до тих часів, коли наше життя перепліталось із життям ельфів і фей. Ти знаєш ці казки: про ельфів, що ночами латають нам черевики, про домовиків, які роблять лад у хаті. Тоді ми з ними ще до певної міри якось співіснували. Ми не чіпали їхніх чарівних пагорбів, а вони нам за це робили певні чарівні послуги. І правив чарівним плем'ям за тих часів, звісно, Санта-Клаус. (...) Раз на рік він скликав до себе всіх великих чарівників, і вони за його велінням зупиняли час над нашими містами й селами. Після чого, поки люди спали, зграї спрайтів розносили всім людям подарунки. (...)

О. Річардсон. Ілюстрація до повісті Й. Колфера «Артеміс Фаул», 2009

— Але що, коли люди... тобто ми... — насупився Лаккей. — Що, коли б ми раптом прокинулися?

— Ах так! Чудове запитання. У цьому й суть усієї справи. Ми б нізащо не прокинулися. Така властивість зупиненого часу. У якому стані — сну чи пильнування — ти в нього потрапив, у такому стані ти й залишишся. Якщо спав — не прокинешся, а пильнував — то вже не заснеш. (...) І тому я висунув теорію: єдиний спосіб вирватися із часового поля — це просто взяти й заснути. Наша власна свідомість — тільки вона тримає нас у часовому полі, неначе в'язнів, а більше нічого. (...)

— Однак Ви дали його нам буквально в останню мить. Ще б хвилинка, і...

— Згоден. — Хлопець кивнув головою. — Наприкінці все вирішувалося дуже швидко. Це було необхідно, аби двічі обвести лепреконів кругом пальця. — Артеміс зробив паузу, даючи Лаккеєві час перетравити інформацію. — Ну, то що, ти мені пробачив? (...)

— Так, Артемісе, я пробачив. Тільки, щоб такого — більше ніколи. Надто вже ці ельфи... схожі на нас, людей.

— Твоя правда, — погодився Артеміс, і зморщечки в кутиках його очей ще поглибшали. — Більше ніколи. Відтепер ми будемо обмежуватися шляхетнішими авантюрами. Хоча не можу обіцяти, що вони не виходитимуть за рамки закону. (...)

— А зараз, паничу, чи не треба нам піднятися нагору, поглянути, як там Ваша матінка?

Бліді Артемісове обличчя зблідло ще дужче, якщо таке взагалі було можливе. Що, коли капітан Куць не дотримала своєї обіцянки? (...) Зрештою, він захопив її в полон і тримав заручницею супроти її волі. Подумки вилаяв себе. Уявити тільки: віддав їй купу золота, вартого мільйонів, за саму лиш обіцянку виконати його бажання. Ну, і дурість...

І тут двері мансарди несподівано відчинилися. (...)

Серце гучно закалатало йому в скроні, кров запульсувала в пучках пальців. Невже? Чи ж це можливо? На сходах з'явилася якась постать. Закутана в махровий халат і тим схожа на привида, мокрі після душу коси...

— Артї? — покликала вона. — Артї, ти там?

Артеміс хотів радісно закричати у відповідь, прожогом, із розпростертими руками, кинутися нагору. Але не зміг: голос, руки, ноги — усе відмовлялося коритися йому.

Ангеліна Фаул спускалася, легенько торкаючись рукою поруччя. Артеміс уже встиг забути, яка вродлива його мама. Її босі ноги швидко ступали по застелених килимовою доріжкою сходах... Ось вона й стала перед сином.

— Доброго раночку, любий, — весело мовила вона, от ніби це був звичайний день, один із багатьох таких самих звичайних днів.

— М-мамо... — затинаючись, видавив Артеміс.

— Ну, обніми мене.

Артеміс ступив крок у материні обійми. Ці обійми були теплі й дужі. Від матері віяло парфумами. Він знову відчув себе маленьким хлопчиком — а ким іще, власне, він, міг бути?

— Пробач, — прошепотіла вона йому на вухо.

— Пробачити за що?

— За все. За ті останні кілька місяців, коли я не була самою собою. Але тепер усе зміниться. Що було, те загуло, і пора розпрощатися з минулим.

Артеміс несподівано відчув на щоці сльозу. Але чию? Годі було визначити.

— А ще пробач, що я не маю для тебе подарунка.

— Подарунка? — здивувався Артеміс.

— Атож! — проспівала мати й закружляла сина довкола себе. — Хіба ти не знаєш, який сьогодні день?

— Який сьогодні день?

— Сьогодні Різдво, дурненький. Різдво! А на Різдво заведено дарувати подарунки! (...) А зараз, Артї, я хочу про все-все дізнатися. Признавайся, що тут скоїлося?

— Ми тут дещо міняли, мамо, — відповів Артеміс. — Старі двері були геть по-жолобилися від сирості.

Зарубіжна література (Ірландія)

Ангеліна насупилася: син її аж ніяк не переконав.

— Зрозуміло. А як твоя школа? Ти вже вибрав собі фах? І ким же ти вирішив стати?

Губи машинально відповідали на звичайні мамині запитання, а в голові гарячково крутилися розгублені думки. Як бути? Це ж він знову став маленьким хлопчиком, і його життя круто зміниться. Відтепер доведеться вигадувати куди хитромудріші плани, аби мама часом чогось не запідозрила. Але справа того варта.

А щодо подарунка Ангеліна Фаул помилилася. Вона таки зробила йому подарунок — справжній, різдвяний.

(Переклад О. Мокровольського)

Мислимо критично

1. Як ви думаєте, чи легко було Холлі Куць працювати в ЛеППРКОНі? З якими випробуваннями вона зіткнулася?
2. Опишіть Артеміса Фаула. Яким він постає на початку твору, а яким — у кінці?
3. Порівняйте ставлення Артеміса до матері, Лаккея, представників Чарівного Народу.
4. Чому Чарівний Народ переселився під землю? Які дії людей призвели до цього? Які сучасні проблеми нашого суспільства відтворено в історії Чарівного Народу?

Працюємо творчо

5. Складіть план таємної операції «Урятувати планету». Напишіть, що повинні зробити люди, аби зберегти природу й налагодити стосунки із Чарівним Народом.
6. Укладіть портфоліо одного із чарівних персонажів твору Й. Колфера (офіцер Холлі Куць, командувач Корч, кентавр О'Гир тощо). Порівняйте, якою ця істота постає в традиційних ірландських легендах, а якою у творі сучасного ірландського письменника.

Обговорюємо разом

7. Як ви вважаєте, чи можна виправдати злочинні дії Артеміса? Подискутайте в групах.
8. Розкажіть із точки зору Лаккея або його сестри Джульетти, як це — працювати на Артеміса Фаула-другого.

Діємо в життєвих ситуаціях

9. Підготуйте та проведіть короткий урок із людинознавства (3–5 хв) для представників Чарівного Народу.
10. Назвіть сучасні технології, описані у творі Й. Колфера. Як вони можуть допомогти та як нашкодити людям? Наведіть 2–3 приклади.

Швеція

Зарубіжна література дарує усвідомлення того, що діється довкола, за межами власного світу, а також того, що відбувається з душею і тілом.

У. Старк

Ульф Старк

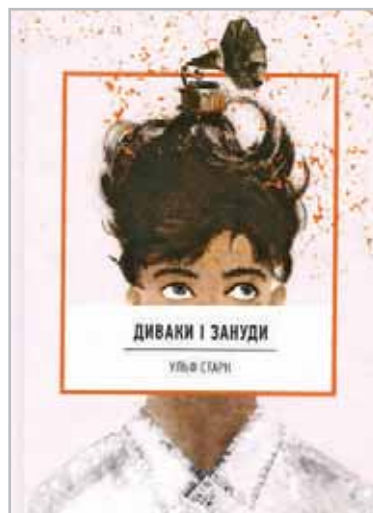
1944–2017

Ульф Старк — один із найкращих сучасних письменників Швеції. Його дебютом стала книжка «Петер і червоний птах» (1975). Проте світове визнання він здобув з публікацією повісті для дітей «Диваки і зануди» (1984). У 2016 р. У. Старк став почесним гостем Дитячої програми «Книжкового Арсеналу» у м. Києві, де презентував українські переклади книжок «Чи вмієш ти свистати, Юганно?» і «Диваки і зануди». Написав понад 30 творів, перекладених десятками мов світу. До речі, в Японії перекладені й видані всі книжки У. Старка!

Грані художнього твору

«Диваки і зануди» — це книжка про дівчинку Симону дванадцяти років, яка почувалася дуже самотньою. Вона — типовий підліток, таких, як вона, живуть мільйони в різних країнах. Симона не знала свого батька. Бабуся померла, а старенький дідусь опинився в лікарні, з якої тікає, щоб останні дні прожити серед рідних йому людей. Мати Симони зайнята власними справами. А ще є Інґве, друг матері, з яким дівчинка ніяк не може знайти спільної мови. Через самотність і сімейні негаразди вона робить чимало дурниць, які їй самій згодом завдають неабияких страждань. Коли Симона прийшла до нової школи, учителька випадково переплутала її ім'я і назвала не Симоною, а Симоном... Героїня скористалася тим, щоб «приміряти» на себе «інше життя». Нерозважливість? Так. Дурниця? Можливо... А водночас і прагнення утвердити себе, пізнати людей та виявити протест проти того, що не подобається.

Симона не сподівалася, що в новій школі, куди вона так не хотіла йти, вона знайде справжнього друга — Ісака. Але шлях підлітків до справжнього кохання ще тільки розпочинається... Вони й самі не знають, що з ними відбувається насправді... У складному сучасному світі книжки допомагають молодим людям порозумітися.

«Видавництво Старого Лева»,
У. Старк «Диваки і зануди»,
2015

Готуємося до читання

1. Знайдіть в інтернеті інформацію про те, які книжки У. Старка перекладені українською мовою. Хто перекладав твори письменника в Україні?

2. Подивіться в інтернеті кінофільм «Чи вмєєш ти свистати, Юганно?» за мотивами однойменної повісті У. Старка (реж. Р. Хаммерих, Швеція, 1994). Знайдіть у кінострічці епізоди, які свідчать про людяність і взаємодопомогу персонажів.
3. Чи є серед ваших знайомих люди, яких би ви назвали *диваками* або *занудами*? Поясніть.
4. Чи переживали ви стан самотності й відчаю? Якими причинами він був обумовлений? Як ви виходили із цих станів?

Читаємо вдумливо

ДИВАКИ І ЗАНУДИ

Повість
(Уривки)

Перший розділ

*Кожний із підлітків переживає такі моменти, коли начебто немає ніякого про-
світку. Щось подібне відбулося із Симоною. Родина переїхала до іншого району,
і Симона тепер має кімнату з вікнами на сміттєзвалище. Улюблений пес загу-
бився... Усі друзі залишилися в старій школі... А мати забула про день народження
Симони... І це ще далеко не все, що з нею трапалося.*

(...) Як усе безнадійно! Спершу мене відірвали від Лоли, Уліси та решти дру-
зів у Веллінгбу і привезли до цього задрипаного помешкання в Чютагейті. І тепер
мені доведеться жити з якимось недоумком. А на довершення всіх нещасть я, ма-
буть, ніколи не побачу Кільроя! Я кинулася сходами вниз так, що вони аж зарипіли,
стрілою промчала через кухню, мимохіть зачепила кілька мисок, і вони торохнули
додолу. Від такого гуркоту будь-хто прокинувся б. Але мама спала непробудним
сном. (...) На обличчі в неї була широка усмішка. Ти ба — вона ще й усміхалася!

Я схопила щось із сумки й пожбурила в неї. (...)

— Чого ти не можеш поводитися, як інші мами? — закричала я.

— Агов! — долинув сонний голос. — Хто там?

— Чого ти не можеш бути звичайнісінькою мамою? — репетувала я.

— Це ти, сонечко? — закашляла мама. — Що сталося?

— Чого ти завжди все забуваєш? — заголосила я.

Сльози випікали мені очі. (...)

— Яка муха тебе вкусила? — верескнула вона. — Що це все означає?

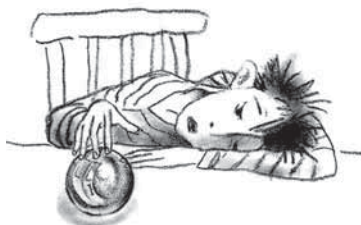
— Це тебе муха вкусила! — заревла я. (...) Я плакала й кидала речі.

— Угамуйся! — крикнула вона. — Чого ти хо-
чеш?

— Я хочу мати звичайнісіньку, нормальну
маму, — запхинькала я. — Таку, яка нічого не за-
буває.

Тоді мама злізла з матраца й обняла мене. Ми
лежали на підлозі, і моє тіло здригалося від ри-
дань. (...) У неї був жалюгідний вигляд.

— То що я тепер забула? — спитала вона.

Ілюстрація до твору «Диваки і зануди», А. Вронська, 2014

— Нічого особливого, — відповіла я, не приховуючи єхидства. — Хіба що нашого собаку.

— Кільроя, — зітхнула мама. — Я так і знала, що ми щось забули.

— Я не хочу втратити Кільроя, — мовила я.

— Серденько, він обов'язково знайдеться, ось побачиш, — сказала вона й провела своєю великою долонею по моїх мокрих щоках. — Ми його неодмінно знайдемо, доню.

Та голос у неї був сумний, ніби сама вона не вірила в те, що казала. Тієї миті з'явився Інґве з двома громіздкими дорожніми сумками в руках і недоладному капелюсі. (...)

Четвертий розділ

Перший день Симони в новій школі став початком нових випробувань для дівчинки. Її «нове життя» було великою помилкою, але водночас стало й новим кроком до відкриття себе, своїх справжніх почуттів і подолання самотності.

(...) Мало-помалу в класі стало тихо.

— Ну от, — мовила вчителька. — До нас прийшов новий хлопчик. Ласкаво просимо до класу, Симоне Кроль. Сподіваюся, тобі з нами буде добре — і зі мною, і з друзями.

Новий хлопчик! Симон!

Раптом я збагнула, що йшлося про мене. Те прицюцюцькувате ім'я Симона, що я мала, не раз завдавало мені прикрощів. Я від нього так стомлювалася, що хотілося криком кричати. Мені завжди доводилося відповідати двічі, коли питали, як мене звати. І чого я не можу зватися Фріда, Анна, Стіна чи Лінда?

— Симона — дуже красиве французьке ім'я, — заявляла мама, вислуховуючи мої нарікання.

Може, і так. Але навіщо мені красиве французьке ім'я? Я б хотіла мати нормальне шведське ім'я, щоб ніхто сто разів не перепитував і не сушив собі голову, з якого це доброго дива мене так назвали. Я б хотіла мати ім'я, щоб бути непримітною, сумною і негарною. А тепер, очевидно, хтось недочув і неправильно його записав. Замість Симони вийшов Симон. Тож усі тут очікували хлопця, на ім'я Симон. А з'явилась я! Що ж мені робити? Отак завжди — у мене просто неймовірна здатність потрапляти в якусь халепу! Можна було б сказати, як є: «Вибачте, але це якась помилка. Я все-таки дівчинка. Мене звати Симона, а не Симон». Та ні, тільки не це. Я знала, що тоді буде. Усі полягають від реготу на парти. А мені не буде спуску вже довіку. Так чи інакше мене називатимуть Симоном, Малим або придумують щось інше. (...)

Як це могло закінчитися? Поки що — ніяк. І що чим довше все затягувалося, то важче було щось передбачити. Моя ситуація не віщувала нічого доброго. Скільки

Кадр із кінофільму «Диваки і зануди»
(реж. Р. Хаммерих, Швеція, 1988)

Кадр із кінофільму «Диваки і зануди»
(реж. Р. Хаммерих, Швеція, 1988)

це я зможу вдавати із себе хлопця в цій бісовій школі? Що буде, коли мене зненацька викриють? Від цієї думки я аж затремтіла. (...)

Відтепер мені доведеться вести небезпечне подвійне життя. Удома я й далі буду дівчинкою, що невдовзі стане велика. А в школі я для своїх подруг була хлопцем. (...) Охо-хо! Мабуть, найкраще було б зізнатися у всьому завтра вранці. Можливо, даруйте, я просто пожартувала, знаєте, а я дівчинка... Ні, це неможливо! Мені нестерпна була сама думка про те, що буде, коли я в усьому зізнаюся. От уже ж зрадіє велике цабе, на ім'я Ісак! А що подумає та великодушна вчителька? Що я звихнулася розумом, не інакше! Тож нехай усе залишається, як є! (...)

Десятий розділ

Якось Симона, її мати та дідусь прийшли до старого будинку, де померла бабуся і звідки дідуся забрали в лікарню... У той день Симоні відкрилося щось нове, невідоме й дуже-дуже важливе в її життя.

(...) Будинок був такий, відколи я його пам'ятаю, білий та химерний... (...) Дідусь піднімався на гору з великим трудом, зціпивши зуби. Йому знадобилося більше години, щоб дійти до будинку. Тремтячими ногами він ступив до дверей і зняв із голови капелюха.

— А ось і я, — сказав він, ніби перед ним стояв хтось невидимий.

Ми мовчки обійшли будинок. Усе там було так, як і того дня п'ять років тому, коли бабуся померла, а дідусь замкнув двері. І потім більше вже сюди не повернувся. Він немовби замкнув у будинку горе. (...) Старовинний годинник у кутку не йшов. Дідусь знайшов на полиці буфета ключ і завів годинник. Той зі скрипом зітхнув і став йти. Дідусь мовчки ходив кімнатами й гладив долонями речі, мовби хотів згадати, які вони на дотик. (...)

Потім він примостився надворі, на кухонному стільці, з віолончеллю між колінами. Прохолодний вечірній вітерець ворухив йому вуса. А пригасле сонце освітлювало затоку й пагорб, де ми сиділи, і здавалося, ніби на вечірньому небі хтось підвісив газову лампу. Він повагом водив смичком по струнах. Дідусь грав те, що я не раз чула в дитинстві, — Другу сонату Баха для віолончелі та фортепіано. Але тепер уже без фортепіано. На ньому грала бабуся. Тепер замість фортепіано кричали чайки, крякали гаги та плюскотіла вода. Він грав із заплющеними очима. (...)

Мама сиділа із заплющеними очима в елегантному бабусиному капелюшку. Я не знаю, про що вона думала. Ми сиділи в ущелині поруч, і вона міцно тримала мене за руку. І я схилила голову до її плеча. Коли музика захлинулася від свого суму, я притулилася до мами ще ближче. Як давно ми не сиділи ось так — не галасуючи, не сперечаючись, не гарикаючи одна на одну. А мені цього бракувало.

І я не знала, чи буде ще таке коли-небудь. (...) Я тримала її руку й дивилася на дідуса, який доживав своє життя.

Раптом я побачила біля дідуса бабусю. Вона ледь торкнулася своєю круглою щокою його лисини. А дідусь не зводив погляду зі своєї віолончелі й задоволено всміхався. Потім бабуся повернулася в музику, звідки й вийшла. Невже таке кохання ще буває?.. Може, вічне кохання відійшло в небуття так само, як відійшли в небуття мамонти, газові ліхтарі та грамофони? І поки музика плакала та сміялася, я уявила собі Катті й Ісака... (...) Останні звуки легко, як пух кульбаби, піднялися над вересом, над водою і полинули в небо. Якусь хвилину дідусь сидів мовчки, тримаючи в руці смичок. (...)

— Гра закінчилася, — сказав він і похмуро всміхнувся.

Ми внесли дрова й затопили грубу. Потім мама і я пішли спати, а дідусь залишився сидіти біля вікна. Я чула, як він снував по будинку, витягав шухляди й відчиняв шафи, поки старовинний годинник не вицокав ранок. А вранці дідусь поклав мені на ліжко квітчасту шовкову сукню.

— Я хочу тобі її подарувати, — сказав він. — Катарина її вдягала на перше наше побачення. (...)

Ілюстрація до твору «Диваки і зануди», А. Вронська, 2014

Чотирнадцятий розділ

Із Симоною трапилося чимало різних пригод, які навчили її розбиратися в людях, розрізняти правду і підлість, а ще — повернули її до самої себе, справжньої та щирої дівчинки. Симоні по-іншому дивиться на життя, у неї з'являються нові почуття. Вона подорослішала. І як добре, що є з ким про це поговорити!

(...) Я проспала до самого вечора. Я прокинулася, коли у вікно світив місяць, а над ліжком схилився дідусь, і його лисина теж блищала, як місяць. (...)

— Я просто хотів тут трішки посидіти, — сказав він. — Перш ніж іти спати.

Я кивнула головою. Усе було так, як у дитинстві, коли я хворіла на кір і ніхто не знав, що зі мною буде. Тоді дідусь так само сидів біля мене й тримав за руку. Але тепер я почувала себе непогано. Власне, мені давно не було так добре. (...)

А потім я кризь сміх розповіла йому все, що сталося від часу нашої останньої з ним нічної розмови. У темряві було легко говорити. Ніщо не заважало. Я розповіла про качок, про вечірку в Катті, про те, як я витримала в озері герць із холодом і хвилями, про Ісака, Криївку та про Плиску, що не повірила мені, почувши моє зізнання. Дідусева рука, що лежала на моїй, здавалася тяжкою, як нагрітий на сонці камінь, а разом і легкою, ніби вона все ще водила смичком по струнах на потрошеній віолончелі.

— Виходить, демонята на якийсь час дали тобі спокій, — сказав він. — Либонь, без них ти відчуватимеш порожнечу. Хоча, може, це й не так важливо. Буває,

коли неприємності минають, за ними починаєш тужити. Еге ж, дивно? (...) От занудам, мабуть, усе зрозуміло. (...) Але для таких диваків, як ми, ні в чому немає певності. Якби все було зрозуміло й просто, то не було б ніяких диваків. (...) Не дай боже, прожити життя занудою! (...)

(Переклад Г. Курти)

Мислимо критично

1. Поясніть назву твору «Диваки і зануди». Як ви вважаєте, кого мав на увазі письменник? Хто з персонажів, на вашу думку, належить до *зануд*, а хто — до *диваків*?
2. Дайте оцінку словам і вчинкам Симони в розмові з матір'ю на початку твору. Що викликало гнів дівчинки? Якими були її претензії до матері? Чи правильно поводитися мама?
3. Під впливом яких подій та обставин змінилися стосунки Симони із матір'ю?
4. Яку оцінку дав поведінці й тому, що відбулося із Симоною, її дідусь? Чи згодні ви з ним? Прокоментуйте.
5. Чи змінилася Симона зовні та внутрішньо? Доведіть.

Працюємо творчо

6. Знайдіть в інтернеті й прослухайте музичний твір, який грав дідусь Симони на віолончелі. Які почуття викликав у вас цей твір? Як утілено в ньому тему життя та кохання?
7. Українська дослідниця Б. Романцова сформулювала 10 причин, за що люблять твори У. Старка в усьому світі: 1) за те, що він не боїться говорити про серйозні «недитячі» теми; 2) за продовження традиції; 3) за відсутність моралізаторства; 4) за увагу до старшого покоління; 5) за активну участь у популяризації читання; 6) за тонкий гумор; 7) за те, що його книжки добре читати вголос; 8) за багатоголосся; 9) за сумні казки; 10) за чудові ілюстрації, з якими виходять у світ його книжки. Сформулюйте свою причину, чому варто читати книжки У. Старка.

Обговорюємо разом

8. Які помилки наробила Симона, коли прийшла до нової школи? Що завадило їй виправити ці помилки? Чи справді ці причини були вагомими? Поясніть.
9. Знайдіть епізод у тексті, де Симона боялася булінгу. Дайте їй поради, як подолати страх булінгу.

Діємо в життєвих ситуаціях

10. Які життєві цінності допоміг усвідомити Симоні дідусь? Чи є у вашому житті людина, яка допомогла вашому дорослішанню і становленню? Розкажіть про неї.
11. В інтерв'ю одному з українських видань У. Старк сказав: «На мою думку, прогрес індивідуальний, культурний, національний бере свій початок із зіткнення та конфронтації різних цінностей, аргументів, точок зору». А ви як думаєте? Що означає ваш індивідуальний прогрес?

ЛІТЕРАТУРА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН УКРАЇНИ

Польська література

Можливо все, неможливе
просто потребує більше часу.

Д. Браун

Мачей Войтишко

Нар. 1946 р.

Мачей Войтишко — польський режисер театру, кіно та телебачення, письменник, автор коміксів і мультфільмів.

Є популярним автором багатьох книжок для дітей та підлітків, зокрема «*Антиципонек*», «*Синтез*», «*Бромба та інші*», «*Таємниця коду Марабута*». Деякі свої твори автор екранізував, адже є успішним сценаристом і режисером. Молодь добре знає його комікси «*Піки посвячення, або суботи і наради*» і «*Тринадцяте перо Евфемії*».

Грані художнього твору

«*Бромба та інші*» — збірка оповідань М. Войтишка, видана в 1975 р. У своїй книжці письменник створив інший світ, у якому живуть цікаві створіння. Її цікаво буде читати і дітям, і дорослим. Адже діти зможуть розвинути в емоційному плані, а дорослі матимуть нагоду «перезавантажити» своє ставлення до навколишнього світу. Автор певною мірою перевертає з ніг на голову реальність і дає унікальний шанс відчувати колоритну атмосферу, яку ми втрачаємо, коли стаємо дорослими.

Отже, нумо експериментувати, пригадувати відчуття дитинства й пробувати підкорити порядок світу, який нас оточує!

Published 1979 by
Nasza Książnica

Готуємося до читання

Читаючи оповідання, пригадайте твори, у яких герої мандрують у часі. Для чого вони це роблять?

Читаємо вдумливо

ПЧУХ

Оповідання

Пчух живе в Часі. Це означає, що його можна побачити, коли живеш десь в іншому місці.

Наприклад, їжачка можна побачити сьогодні, а Пчуха лише завтра або вчора. Так відбувається тому, що він є неймовірно швидким сучасним створінням: він випереджує наш час завдяки власній космічній швидкості.

Пчухів є небагато, майже тридцять, а наша історія розповідає про одного хороброго молодого Пчуха, який мав номер двадцять чотири.

Традиційно, усі Пчухи працюють на пошті, адже вони там найбільше потрібні. Пчух двадцять чотири був листоношею Спізнілої Кореспонденції.

Буває, що до віконечка на пошті підлітає хтось виснажений швидким бігом і кричить уже від вхідних дверей:

— Перепрошую, пробачте! Я б хотів швидко надіслати повідомлення!

— Будь ласка! — відповідає пані за віконечком. — Ось бланк для супершвидкої телеграми «блискавка». На коли має прийти повідомлення?

— На вчора, — сміється той. — Я зовсім забув про іменини тітки Патриції Тромбальської, вулиця Кошикова, 12, кв. 5.

— На вчора? — перепитує пані у віконечку. — Добре, зробимо все, що в наших силах. — І тоді в дію входить Пчух для спеціальних завдань.

— Викликаю Пчуха двадцять чотири, — каже начальник.

— Слухаю, пане начальнику, — рапортує Пчух, якого взагалі не видно, адже він зазвичай говорить із завтра або навіть із післязавтра.

— Будь ласка, достав ці сердечні побажання!

— На коли, пане начальнику? — запитує Пчух двадцять чотири, як завжди, ретельно записуючи собі все в блокнот.

— Хвилинку, — бурмоче пан начальник, — сьогодні у нас вівторок, учора був понеділок, ну, скажімо, на попередню суботу...

— Слухаюся! — відповідає Пчух.

— Упораетесь? — запитує начальник.

— Звісно, пане начальнику! — відповідає незламний Пчух двадцять чотири, який може розвивати космічну швидкість, і гордо декламує:

Коли Пчух в найвищій класі,
То мандрує легко в часі.
Він прямує без турботи
Від вівторка до суботи!

— Отже, я розраховую на Вас! — заявляє начальник і береться до наступної цікавої справи.

Однак Пчух двадцять чотири не був настільки досвідченим листоношею, як інші старші Пчухи, от хоч би його батьки. Наприклад, тато Пчуха отримував дуже важливі запізнені посилки і йому часто доводилося подорожувати велосипедом, щоб встигнути вчасно.

А молодий Пчух якраз отримав від татуса і матусі самокат. І хоча батьки просили його не брати на роботу, він усе ж вирішив спробувати, як піде доставка посилок за допомогою транспорту. Тож він сів на свій самокат і швидко поїхав на вулицю Кошикову, 12, у квартиру 5, до тітки Патриції Тромбальської.

А під'їхавши до дверей, вирішив перевірити термін доставки.

«На коли це має бути? — запитав сам у себе Пчух і зазирнув у блокнот. — А, на суботу! А зараз який день?» — Він, на жаль, зовсім забув про те, що на самокаті немає такого лічильника, як на татусевому велосипеді.

— Нічого, — заспокоїв себе Пчух, — я пошукаю когось, хто б міг мені допомогти...

— Пробачте, — вигукнув Пчух, — перепрошую, а який сьогодні день?

— А хто це питає? — здивувався сторож.

— Я — листоноша Пчух двадцять чотири!

— А чому я Вас не бачу?

— Бо я тут — учора! — прокричав Пчух і продекламував:

Коли Пчух в найвищій класі,
То мандрує легко в часі.
Він прямує без турботи
Від вівторка до суботи!

— О, як чудово! — зрадів сторож. — Тож, якщо в мене вівторок, то у Вас зараз субота!

— Щиро дякую! Мені якраз потрібна субота! — сказав Пчух і кинув телеграму «Найкращі побажання з нагоди іменин улюбленій тітоньці Патриції від племінника Адася» у поштову скриньку, подзвонив у квартиру і поїхав на самокаті далі.

— Дивний той Адась, — казала тітка Патриція, коли читала телеграму, придивляючись до неї крізь окуляри, — до моїх іменин ще цілий місяць, а він уже надіслав привітання супершвидкою телеграмою «блискавка». Дуже дивний у мене племінник. Хоча приємно отримати так завчасно щирі привітання. Відразу видно, що він про мене думає і любить свою стареньку тітоньку.

А Пчух двадцять чотири так ніколи й не дізнався про свою помилку та про те, що заїхав на своєму самокаті на місяць назад.

Зрештою, більше такої помилки він не робив, адже татусь поставив йому лічильник на самокат!

Ілюстрація
до оповідання
М. Войтишко «Пчух»

(Переклад Л. Сакович)

Мислимо критично

1. Прочитайте ті уривки оповідання, які мають ознаки фантастики. Поставте до кожного уривка три уточнювальні запитання. Поміняйтеся картками з однокласником (однокласницею) і визначте, якого уривка стосуються ці запитання. Відповіді порівняйте.
2. Поміркуйте, чи завжди доброю є ідея повернення в часі? Наведіть приклади.
3. Пригадайте книжки та кінофільми про мандрівки в часі. Як вони завершувалися? До яких висновків спонукали?

Працюємо творчо

4. Як люди надсилали повідомлення в різний час? Наскільки змінилася кореспонденція? Підготуйте коротку доповідь.
5. Порадьте Пчухові, що ще, окрім доставлення листів і телеграм, він може робити, використовуючи свій швидкий самокат.

6. Створіть фанфік за мотивами прочитаного оповідання. Оформте його як комікс.

Обговорюємо разом

7. Для чого ми вітаємо близьких з нагоди різних свят?
8. Обговоріть у групах, що робити, якщо ти забув привітати близьку людину зі святом.
9. Які висновки ви зробили після прочитання оповідання?

Діємо в життєвих ситуаціях

10. Якби ви мали можливість помандрувати в часі, куди б вирушили, у який період? Чому? Що б ви там робили?
11. Які транспортні засоби згадані в оповіданні? Яку проблему мав Пчух через використання самоката? Чи знаєте ви правила безпечної їзди на транспортних засобах? Перелічіть основні, на вашу думку.

Готуємося до читання

Читаючи оповідання, поміркуйте, наскільки важливою є точність.

Читаємо вдумливо

БРОМБА

Оповідання

Історія Бромби належить до хитромудрих історій, сповнених несподіванок і складнощів, які, одним словом, нагадують саму Бромбу, цю, на перший погляд, звичайну героїню з-поміж усіх звичайних і маленьких героїв.

Бромба не виглядає стривоженою і, на перший погляд, не вирізняється нічим, не привертає жодної уваги. Вона є створінням, дещо більшим за білку, має рожеве хутро, надто велике пузо й носить велику жовту торбину, наповнену важливими предметами. Зокрема, у ній є бінокль, вага, календар, сім термометрів, годинник, кравецький метр і великий позолочений диплом, оздоблений таким написом:

Цей диплом засвідчує те, що Бромба є уповноваженою міряти, важити та надавати результати, оскільки вона за рейтингом у навчанні виявилася дуже точною.

Підпис: Центральний офіс із вимірювання та зважування.

Здавалося, складно уявити цікавішу роботу, аніж праця Бромби.

Мандрує собі Бромба від одного до іншого й нічого не робить, лише міряє і важить. Одному скаже довжину хвоста не тільки в сантиметрах, а й навіть у дюймах¹, іншому визначить розмах крил, а ще комусь перевірить температуру або зважить молодшого братика.

¹ Дюйм — міра довжини, що відповідає 0,0254 м.

Зрештою, Бромба є дуже скрупульозною в розрахунках, вона працює без поспіху. На початку кар'єри Бромба навіть не уявляла, наскільки складний фах собі обрала, особливо для таких, як вона, — схильних до розмірковувань.

Усі Бромби, як відомо, були схильні до розмірковувань і, можливо, через те настільки скромно висвітлюється їхня участь у війнах і схожих подіях, у яких глибокі роздуми й міркування ніколи не цінувалися.

Адже справді, якщо добре подумати, то кожна авантюра¹, боротьба чи поєдинок виявляються дуже понурими, надто монотонними, навіть нудними для тих, хто є дійсно допитливим. А ця Бромба належала до винятково допитливих Бромб. Вона була, якщо так можна висловитися, найбільш бромбовою з-поміж усіх Бромб.

Усе почалося з того, що Фікандер, якому Бромба мала виміряти довжину вух, зазирнув до її жовтої торбини.

— Ого! — скрикнув він. — Скільки тут різних приладів!

— Ану, стій спокійно, — наказала Бромба, — бо так ніколи й не довідаєшся, наскільки в тебе довгі вуха!

Фікандер, звісно, відразу став струнко, а Бромба повільно й урочисто виміряла йому спершу ліве, а потім праве вухо, про всяк випадок ще раз перемеряла обидва вуха.

— Безсумнівно, — заявила Бромба, — довжина кожного твого вуха тридцять три сантиметри шість міліметрів. Хочеш дізнатися про те, скільки це в дюймах?

— Щиро дякую. Мені вистачить інформації, що кожне з моїх вух має тридцять три сантиметри з лишком, — відповів Фікандер. — Тепер мені буде простіше замовити собі навушники.

— Звичайно, — сказала Бромба, заглядаючи в календар. — Відповідно до спеціальної таблиці тобі потрібні навушники 18-го розміру.

— Я зараз це собі запишу, — відповів Фікандер, але нічого не записав, натомість почав розглядати один із термометрів.

— А чому, — запитав він, — ти не виміряла мені вуха цим приладом?

— Бо цей прилад використовують для вимірювання температури, — сказала Бромба, забравши з рук Фікандера термометр і сховавши його в торбину. — Я використовую його лише тоді, коли підозрюю хворобу.

Проте пізніше, повертаючись додому, Бромбі спала на думку дивна ідея. Вона думала: «А чому вуха Фікандера не можна виміряти термометром?» — «Дурне

Г. Длужневська.
Ілюстрація
до оповідання
М. Войтишка
«Бромба»

¹ *Авантюра* — ризикований, непевний захід, дія, справа, розраховані на випадковий успіх; пригода.

запитання, — відповіла собі Бромба, — так само можна думати, чому не можна зважити температуру?»

І хоча Бромба всіляко намагалася відігнати подібні думки, вони не давали їй спокою.

Жовта торбина здалася неймовірно важкою, тож Бромба сіла й оглянула її критичним оком. Справді, тут так багато приладів. Набагато зручніше було б носити із собою диплом та один-єдиний прилад для вимірювання всього.

Що довше Бромба про це думала, то більше відчувала потребу пояснити: чому немає приладу для вимірювання всього.

Оскільки навіть за кілька тижнів Бромба не дійшла жодних висновків, вона звернулася до Центрального офісу з вимірювання та зважування, де записалася на розмову з Головним вимірювачем.

Він дуже зрадив, побачивши Бромбу. Проте, коли почув про причину її візиту, то перестав усміхатися і глянув на відвідувачку дуже серйозно.

— Шановна колежанко! — сказав Головний вимірювач, — наш Офіс упродовж багатьох років працював над приладом, який вимірював би все. Але справа є складнішою, ніж здається на перший погляд. Ми маємо багато ділянок, на яких взагалі неможливо зробити заміри. Адже немає приладів для вимірювання краси, складно також виміряти радість чи сум. Тож створити єдиний прилад для вимірювання всього є абсолютною неможливістю. Принаймні поки що.

Тож Бромба подякувала за консультацію і вирушила у світ зі своєю важкою жовтою торбиною. Власне, тут переривається заплутана, складна й таємнича історія, яку можна було розповісти. А так часто буває з історіями, у яких беруть участь Бромби.

Твір, який Бромба написала після візиту до Головного вимірювача Центрального офісу з вимірювання та зважування:

Багато років в мандрах я
пройшла доріг немало.
Цікаво все ж, як подорож моя
вимірюватись мала...
Календарем, з якого знов
наступна картка тихо впала?
Чи теж словами про любов
Пчуха і Фікандера? Не знала...
А може, сумою всіх сум,
як вказує машинка.
Або (як радив один Фум)
лічити всі зупинки?
Чи кожної усмішки блиск
у список записати?
Чи все ж, щоб кожен-кожен писк
мав номер свій дістати.
Тож підсумки шляхів розмиті
(хоч важко в це повірити).
І шансів жодних нема в світі,
щоб все нараз поміряти.

Непросто змірять шлях життєвий,
та сумніви відкиньте.
Щоб точно змірять — факт суттєвий —
до Бромби швидко линьте!
(Переклад Л. Сакович)

Мислимо критично

1. Прочитайте уривки, у яких Бромба роздумує, а пізніше розмовляє з Головним вимірювачем про особливий прилад. Що це прилад? Чи можливо його створити? Що про це думає Головний вимірювач? Що з цього приводу думаєте ви?
2. Якою є Бромба? Запишіть її риси, підкріплюючи свої ідеї цитатами з тексту.
3. Королю Людовікові XVIII приписують відомий вислів: «Точність — увічливість королів». Як ви його розумієте? Продемонструйте прикладами з тексту.

Працюємо творчо

4. Знайдіть в інтернеті інформацію про давні міри ваги та довжини. Підготуйте цікавий слайд у спільній презентації.
5. Уявіть собі, що Бромба шукає роботу. Запропонуйте їй кілька посад на вибір. Допоможіть Бромбі скласти резюме.
6. Створіть мем, на якому буде зображено Бромбу під час роботи. Придумайте або знайдіть влучний підпис до нього.

Обговорюємо разом

7. Уявіть собі торбину Бромби. Складіть перелік приладів, які вона точно використовує та які не були згадані в тексті.
8. У яких науках використовують вимірювання? Наведіть приклади.
9. Обговоріть, якою має бути людина, відповідальна за вимірювання? Перелічіть, у яких професіях потрібна точність.

Діємо в життєвих ситуаціях

10. Запишіть у зошиті довжину кожного вуха Фікандера окремо й обох вух разом. Перетворіть сантиметри з міліметрами в ту міру довжини, яку запропонувала Бромба.
11. Знайдіть інформацію про те, як конкретна помилка у вимірюванні спричинила біду або як чиєсь вимірювання врятувало життя. Які висновки ви можете зробити?
12. У тексті Фікандер розглядає термометр, а потім Бромба його забирає і кладе в торбину. Чи знаєте ви, які бувають термометри та як їх правильно зберігати? Знайдіть інформацію про те, що робити, якщо розбився ртутний термометр.

Польська література

Любов буде. Так її упізнаєш...

М. Мусерович

Малгожата Мусерович

Нар. 1945 р.

Малгожата Мусерович — відома польська письменниця, поетеса та художниця. Її літературний дебют відбувся в 1975 р., коли була надрукована повість про життя підлітків та їхні стосунки з рідними «*Мовчазний і сім'я*». Пізніше з'явилася повість «*Шосте чуття*», перша книжка з великого циклу «*Єжиціада*». Ілюстрації до всіх своїх творів М. Мусерович створила сама. У 2020 р. заплановано вихід останньої частини циклу «*Єжеціада*». Авторка оголосила про написання нового циклу повістей.

Грані художнього твору

Запрошуємо ознайомитися із циклом молодіжних повістей М. Мусерович «*Єжиціада*». Його назва походить від назви одного з районів міста Познань — Єжиці, де проживають головні герої творів і сама авторка. Таку назву вигадав приятель Мусерович, професор Збігнев Рашевські, жартома порівнявши повість з «*Іліадою*». У творах описано реальні місця та згадано справжні події. За основу твору взято історію родини Борейків. Кожний том присвячений комусь із членів родини. Незважаючи на те, що кожна повість є окремим твором, варто їх читати у визначеній послідовності, адже так можна буде скласти цілісну картину подій.

Події повісті «*Брехуха*» розпочинаються в курортному містечку Леба, розташованому на узбережжі Балтійського моря, а пізніше дія переноситься до м. Познані. Головною героїнею є Анеля Ковалік, яка мріє стати акторкою. Одного разу дівчина знайомиться з юнаком, закохується в нього та їде на навчання в Познань, аби бути ближче до коханого. Проте в нього виявляється інша. Анеля під виглядом іншої людини потрапляє на роботу в дім хлопця. Але ж таємниці завжди розкриваються...

Published 2007 by Akapit-Press

Готуємося до читання

Читаючи уривок із повісті, поміркуйте, якою є головна героїня, на що вона здатна.

Читаємо вдумливо

БРЕХУХА

Повість
(Уривки)

Великі історії кохання можуть не мати закінченн, але вони точно повинні мати початок.

Ось, власне, небанальний початок складної та сповненої перешкод історії кохання.

Був гарний травневий день. Небо було блакитним. Пригрівало сонце. Холодні хвилі Балтійського моря бились об білий пісок пляжу неподалік і виділяли бадьорливий запах, який сильний вітер розносив на своїх крилах низькими вуличками Леби. Була одинадцята тридцять п'ять. Дрібненька чорноволося дівчина у великих окулярах стояла на узбережжі рибальського причалу, удивляючись із нудьгою і байдужістю в побитий роками кутер¹ «Ле-12». На борту цього зношеного плавзасобу масивний шкіпер² у червоній шапці та бригадир пристрасно сперечалися про суму винагороди для екіпажу кутера.

— Тату!... То я вже піду... — роздратовано просила дівчина в окулярах.

— Зачекай, Анелю! — грізно кинув їй шкіпер і відразу повернувся до сварки з бригадиром.

Анеля зітхнула й злегка копнула причальний пункт. Вона не була красунею. Не вирізнялася нічим особливим, якщо говорити про зовнішність. Однак мала багато того, що називають внутрішньою красою. Чорні живі очі, які іскрилися веселістю з-за товстих лінз, злегка косили, і це виглядало іронічно. Чорне волосся обрамлювало її голову, наче пухнаста шапочка, і закінчувалося короткою, грубою косичкою, перехопленою гумкою. В Анелі були рожеві щічки, чималий кирпатий ніс, а вираз її губ говорив про вибуховий темперамент, далекий від покірності. Це була дівчина з характером.

Тепер вона стояла, хитаючись на п'ятах, немилосердно нудячись, і не мала поняття, що за хвилину в її житті розпочнеться щось нове й невідворотне. Наче невидима рука долі підштовхнула до узбережжя великий білий автомобіль, який із тихим шурхотом шин зупинився зразу за спиною Анелі.

Леба — курортне місто, тому фіат на його вулицях — не дивина. Білий «Мірафіорі» теж нею б не став, якби не одна деталь. Зрештою, навіть ця деталь була сенсацією лише для однієї особи: для — Анелі.

Легковажно бахнули дверцята й із машини висунувся високий блондин із синіми, немов сапфір, очима. Він був одягнутий у червоні бермуди³ та білий светр, мав римський профіль і був прекрасним, немов Аполлон. Крутячи на пальцях брелок із ключами, він ліниво підійшов до кутера «Ле-12» та із цікавості почав придивлятися до сцени на борту.

— Що це вони роблять? — спитав він у нікуди.

Вражена виглядом хлопця, Анеля подумала, що запитання, мабуть, стосувалося її. За винятком екіпажу кутера, який репрезентувався шкіпером і бригадиром, які сперечалися неподалік, у радіусі двадцяти метрів не було більше нікого, хто міг би бути адресатом цього запитання.

— Вони сваряться, — відповіла Анеля і, скориставшись моментом, блискавично зірвала з носа непривабливі окуляри та заховала їх у кишеньку спідниці. Зробила це вона дуже вчасно: Аполлон саме спрямував на дівчину сапфірові про-

¹ *Кутер*, або *тендер*, — однощоглове судно з косими вітрилами, різновид яхт.

² *Шкіпер* — капітан вітрильного судна.

³ *Бермуди* — фасон шортів для прогулянок, які носять як напівповсякденний одяг як чоловіки, так і жінки, з манжетою на подолі або без неї, довжиною трохи вище коліна.

жектори своїх очей. Анеля стала у вигідну позу, виблискуючи зубами й притримуючи рукою торбину з книжками.

Блондин схвально подивився на неї і підняв ліву брову, помітивши її шкільний фартух і білий комірець.

— Ліцей? — запитав він.

Як їй хотілося відповісти ствердно. Проте, на жаль, у небі не було ліцею.

— Я вчусь у восьмому класі¹, — відповіла Анеля, продовжуючи посміхатися і шкірити свої зуби, у красі яких вона була впевнена. — А що ти тут робиш о цій порі?

Блондин мимоволі відповів усмішкою:

— Те саме, що й ти... о цій порі. Я тут на канікулах.

— уже?

— У мене було запалення легень і мама відправила мене на море. Розумієш, йод і все таке.

— А ти вчишся в ліцеї?

— Так, — сказав він. — Закінчую другий клас. Неймовірна нудота.

— Це ліцей у Гданську? — допитувалась Анеля так, ніби їй немає різниці.

— У Познані.

«У Познані! — подумала вона з болем. — Так далеко!»

Хлопець (...) тихіше додав:

— Завтра вранці виїжджаємо. Ну, сидимо тут, не багато, не мало, більше, ніж два тижні.

Запала мовчанка, чути було тільки запальну тираду шкіпера в червоній шапці, який уже захрип від своїх доводів.

«Уже завтра!» — щось шарпнулось у п'ятнадцятирічному серці Анелі, утворюючи дивну вібрацію, яка переходила в спазм жалю. Це ж протягом двох тижнів цей принц із казки ходив вулицями її рідного містечка, немилосердно нудячись, упродовж двох тижнів від проходив під її вікнами, а їй ні разу не спало на думку, що це доля вирішила прислати до Леби цього неймовірного мачо, який випромінював свої чари.

Кадр із кінофільму «Бреуха». 1981 р.

Проте не все було втрачено. «Треба брати бика за роги», — хвацько подумала Анеля. Вона була енергійною і сповненою життєвих сил людиною, яка ніколи не вагалася без потреби та не переймалася проблемою вибору.

— Як тебе звати? — діловито запитала Анеля.

— Павел, — відповів блондин.

— У тебе ще є тут справи? Бо я зараз лечу.

— Куди летиш? — перепитав Павел.

¹ Система середньої освіти Польської Народної Республіки включала початкову школу (1–8 класи) і ліцей (1–4 класи). До школи діти йшли у віці 7 років.

— На пляж. Я спеціально для цього втекла зі школи. Відчуваю брак кисню.
— Давай під'їдемо тачкою, — легковажно сказав Павел. Батько дав йому ключі від фіата лише для того, щоб хлопець поставив машину на стоянку в порту, бо біля ресторанчика «Перлінка», де сім'я збиралась обідати, заборонено паркуватися. Проте юнак не вбачав потреби розповідати цю інформацію чорноволосій аборигенці¹. Натомість він відчинив перед дівчиною дверцята з таким байдужим виглядом, ніби все життя не робив нічого іншого, а лише підвозив дівчат фіатом «Марафіорі». Анеля сіла, як загінотизована.

— А це що таке?! — закричав, побачивши це, шкіпер у червоній шапці, підстрибуючи зі злістю на борту кутера. — Що знову виробляє ця дівка?! Анелю, повернися зараз же!

Та Анеля цієї миті не боялася батька. Вона бачила лише ті сапфірові промені очі.

— Поїхали, — війнула, як вітерець, Анеля у той час, коли її батько вибирався з борту.

— Я ж тебе шкіру здеру!! Ану, повернися!!

— Чого треба цьому типові? — поцікавився Павел, заводячи мотор.

— З'їхав із глузду, — солодко відповіла Анеля. — Не звертай на нього уваги! Поїхали!

(Переклад Л. Сакович)

Мислимо критично

1. Як Анеля ставиться до батька? Що про це свідчить?
2. Чи справді Анеля прогулювала школу? Знайдіть у тексті підтвердження. Навіщо дівчина розповіла Павелові про прогул?
3. Знайдіть інформацію про систему середньої освіти Польщі 70–80-х рр. ХХ ст. і сьогодення. Порівняйте її з українською системою.
4. Чому повість має назву «Брехуха»? Чи можна, на ваш погляд, за допомогою брехні досягти успіху? Аргументуйте.

Працюємо творчо

5. Пригадайте відомі вам літературні твори, у яких герої закохуються одне в одного з першого погляду. Чи справжнє таке почуття? Як ви вважаєте, чи мають майбутнє стосунки на відстані?
6. Запропонуйте кілька варіантів продовження сюжету. Обговоріть з однокласниками, який розвиток подій є найвірогіднішим.
7. Створіть плейлист із композицій, які б могли звучати під час знайомства Анелі та Павела.

Обговорюємо разом

8. Прочитайте портрети героїв. Про що ви дізналися з цих описів?

¹ Абориген — корінний житель країни або місцевості.

- Обговоріть у групі, що міг відчувати кожний із героїв повісті, описаних в уривку.
- Як би ви вчинили, якби були на місці Анелі? А на місці Павела?

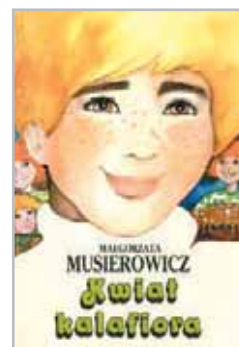
Діємо в життєвих ситуаціях

- Розгляньте карту Польщі. Знайдіть на ній Лебу та Познань. Яка відстань між цими містами?
- Знайдіть в інтернеті зображення автомобіля фіат «Мірафіорі» та інформацію про нього. Що це за авто? Якби події відбувалися сьогодні, який, на вашу думку, автомобіль справив би подібне враження на Анелю?
- З якого віку можна водити автомобілі? Чи правильно зробив батько Павела, доручивши йому припаркувати машину? Які наслідки міг би мати такий дозвіл?

Грані художнього твору

«Цвіт цвітної капусти» є третім томом циклу «Єжиціада» та одним із найважливіших, адже саме в ньому читачі знайомляться із сім'єю Борейків. Головною героїнею повісті є Габрієла Борейко, учениця ліцею, старша дочка сім'ї Борейків, баскетболістка. Її звичне життя перевернулося з ніг на голову, коли в перший день нового року мама дівчини потрапила в лікарню, а сама Габа, як найстарша, узяла на себе мамині обов'язки. При цьому ані молодші сестри, ані батько їй не допомагали. І дівчина, роблячи все, зрозуміла, наскільки важко працювала мама. А ще в Габрієлі було своє життя: кохання, проблеми в ліцеї і дивна сусідка.

Цікавою є назва твору: Габрися не зважала на залицяння найцікавішого хлопця ліцею Януша Пизяка, який подобався всім дівчатам. А ще вона викрила те, що юнак усім дівчатам робив ті самі компліменти й порівнював кожну з яблуневим цвітом. Тож саму Габрисю він назвав прозаїчною, наче цвіт цвітної капусти...

Published 1995 by Signum

Готуємося до читання

Читаючи уривки з повісті, зверніть увагу на те, яким було життя в Польщі в 70-ті роки ХХ ст. Які стосунки між членами сім'ї Борейків можна помітити?

Читаємо вдумливо

ЦВІТ ЦВІТНОЇ КАПУСТИ

Повість
(Уривки)

Морок на вулицях густішав, стаючи темно-синім. Не освітлювало його навіть найменше світло від вуличних ліхтарів, адже на межі 77 і 78 років уся кра-

¹ М-4 — так у Польській Народній Республіці називалася квартира для 4 осіб, яка складалася з 3 кімнат і кухні.

їна заощаджувала електроенергію. Зате кімната, у якій були Іда та Габрися, була освітлена дуже яскраво. Колись стіни цієї кімнати були зеленими, але з часом вони втратили свій первісний колір. Приміщення було вузьким, високим та вмебльованим без логіки. Тут були дві тахти, тридверна шафа, великий письмовий стіл, обідній стіл і два м'які крісла — усе в характерному стилі п'ятдесятих років нашого століття, що був дуже модним. Ці меблі в колишньому помешканні Борейків захаращували практично весь М-4¹. Тут, в одній із трьох кімнат поважної міщанської кам'яниці 1914 року, описані вище предмети домашнього вжитку безсоромно виявляли свої бідні принади.

Будинок по вул. Рузвельта, 5, у якому проживала родина Борейків

Борейки оселились тут неповних два місяці тому, прислухавшись до переконань своєї старої знайомої, пані Трак, яка після смерті чоловіка вирішила переїхати до меншого й зручнішого житла. Як завжди, легковажні Борейки погодились на обмін, переконані в тому, що квартплата за державну квартиру є набагато нижчою, ніж за кооперативну. У цьому аспекті вони виграли. Але в усьому іншому їх обвели навколо пальця, оскільки це було не настільки очевидно, то Борейки просто не вважали себе обманутими. У квартирі були кахельні пічки, вугілля для яких потрібно було діставати хитрощами та шантажем, ховати його в підвалі, а звіди приносити до квартири у відерцях. Однак цей недолік був для сім'ї Борейків лише джерелом заспокоєння і захвату. Чи могло існувати щось розкішніше, ніж тепла пічка із чудового старого кахлю, адже морозного зимового вечора притулитися спиною до неї — це просто блаженство! Подібне спотворене відчуття реальності виявляли ті безнадійні неживі співмешканці щодо неохайної і вибухонебезпечної колонки у ванній (що, на їхню думку, була пречудовою латунною пам'яткою німецької сецесії¹), зігнилої підлоги, яка вічно вимагає пастування (але ж як мило вона рипить під ногами), стелями з пилом, що постійно осідає на гіпсових ліпнинах і гірляндах (але яка ж це розкіш — прокинутися вранці й побачити над собою щось відмінне від залізобетону з каналізаційними трубами!) і так далі, і так далі. Ще одним недоліком помешкання була та обставина, що ремонт у ньому відбувався ще у двадцятих роках.

Змін у ситуації з ремонтом найближчим часом не передбачалося. Батько Борейко, класичний філолог і бібліотекознавець, був останньою людиною, яка могла б заробити великі статки. Мама після народження Наталії перестала працювати в офісі й переключилася на домашнє господарство та виховання доньок, вив'язуючи светри та шапки на в'язальній машині за дорученням трудової кооперації «Світанок», незважаючи на те, що такий вид заробітку, хоч і був зручним, проте не приносив прибутку. На щастя, сім'я Борейків була настільки змучена кооперативно-селищним бетоном, що нова квартира подобалася всім, навіть

¹ Сецесія — стиль у мистецтві, австрійський модерн.

Родина Борейків (фотоколаж)

у тому стані, у якому вона була. Подобалася вона, зрештою, навіть більш кмітливим людям, ніж ці мрійники. Усі, хто хоча б пів години проводили в цій квартирі, виходили переконаними в її затишності, красі та привабливості, що неможливо описати, а ними тут дихав кожний закуток. Вони усвідомлювали, що подібні ознаки мало б будь-яке помешкання цієї сім'ї, що відчуття затишку анітрохи не створюється меблями чи килимами. Просто було затишно поруч із цими людьми — небагатими, непрактичними, такими, що не шукають у всьому вигоди. Саме тому гості в Борейків завжди сиділи довше, ніж завжди, а деякі засиджувалися і допізна, хоча часто єдиним пригощанням на столі був чай і хліб із джемом.

Зрештою, факт, що в новій квартирі було більше місця, що нарешті можна запросити всіх гостей, яких хотілося побачити, був для кожного з Борейків джерелом постійного задоволення. А це відчувалося.

Габрися облаштувала собі на тахті зручне гніздечко з ковдри, подушок і великої вовняної хустки. Лежачи в блаженстві, вона то читала, то дивилася на сестру, яка стояла перед дзеркалом на дверцятах шафи й крутилася, неначе муха в окропі. Вона вигиналася і так, і сяк, оберталася, нахилялася, корчила міни та заковувала очі. Габрієла поблажливо всміхалася. Дивакувату Іду неймовірно зачаровувало те витріщання в дзеркало, що, по суті, є буденною справою, яку будь-яка розумна людина обмежує кількома хвилинами. Якби ж вона була красунею! Але ні. Габрися дуже любила худе, пласке й кругле, немов блюдце, обличчя сестри з її кирпатим носиком і рудими брівками. Проте вона не могла визнати, що це красиве лице, хоча веснянкуватий підліток робив усе, щоб досягти цього ефекту. Зараз, наприклад, сестра змащувала веснянки тональним кремом, а повіки щедро покривала зеленими тінями з блискітками.

— Скарбе, — сказала Габрієла, приховуючи усмішку, — що це за раптовий вибух елегантності? Ти кудись збираєшся?

— Звісно, — буркнув скарб. — До Йоанни на вечірку.

— А... До Йоанни... на вечірку... — увага Габрієли віддалялася. — Послухай-но це: «Ті, що мають волохатий хребет, бувають безжалісними»... — вона раптом опритомніла. — Як це: до Йоанни на вечірку? Узагалі-то це мене запросили!

— Але ж ти не йдеш, — нетерпляче зітхнула Іда та шикнула, розмазавши зелене шмаровидло, яке потрапило їй в око. Тручи повіки, часто кліпаючи й просьльозившись, вона зі свистом застєбнула «блискавку» оксамитової сукні, яку доношувала після Габрисі.

— Звідки ти знаш, що я не йду, вишнева брюнетко? Звідки знаєш, запитую?

Іда відвернулася від дзеркала й зі зневажливим виглядом шморгнула носом. У своєму арсеналі фатальної жінки вона мала великий запас таких погордливих гримас. Щодня перед дзеркалом дівчина тренувалась їх робити, на випадок, якби до неї якраз причепився якийсь чарівний настирний брутальний хлопець. Зараз це вміння вона потренувала на сестрі, зрештою, це вийшло легко, хоча, на думку

Іди, Габріела не так просто піддавалася на такі речі. Вона навіть припускала, що її старша сестра не має жодних статевих ознак, адже як інакше пояснити те, що Габрисі вдалося так занедбати себе! Тобто: ніколи не фарбуватися, не робити манікюр, кричати на вулиці на такого гарного хлопця, як Пізьяк! В Іди був не лише стриманий манікюр, але й таємний прихильник, на ім'я Вальдек, який, незважаючи на її легковажність і жорстокість, охоче піддавався цій розкішній тиранці. Ця покора проявлялася в численних жертвах, зокрема він тягав вугілля з підвалу, виносив сміття після всієї сім'ї Борейків у той день, коли це мала робити Іда, робив найважчі домашні завдання і стояв замість Іди в довжелезних чергах за будь-чим.

— Моя бідна Габрисю, — проказала Іда, бачачи, що її старанно тренована міміка не справляє на сестру жодного враження. — Не треба бути Арістотелем, щоб знати, коли жінка збирається на новорічну вечірку. Ти не збираєшся. По-перше, ти не маєш, з ким іти. А, по-друге, не маєш, що одягнути.

— Моя бідна, Ідусю. Ти таки розвинута не за роками. (...)

Іда, прицмокнувши з докором, продовжила:

— Ну, і погано робиш, що не йдеш. Я сьогодні зустріла на сходах блондина з другого поверху, твого однокласника.

— А, Павелка, — мугикнула Габрися.

— Він сказав мені, що теж буде в Йоанни. Вони знайомі. Як на мене, він гаренький.

— Так, — відповіла Габрися. — Чудовий, як свиня в дощ.

— Шкода, що він тобі не подобається. На щастя, я йому підходжу.

— На мою думку, будь-яка дівчина йому підходить. А він пасує одній Данусі.

— З вашого класу? — з розпачем запитала Іда.

— Так. Справу програно, Ідусю. Дитинко, кохай краще свого Вальдусика.

— Так чи інакше, а я йду, — рішуче відповіла Іда Борейко. — Павелек сказав мені, що вранці приїжджав фіатом до Йоанни, у нього фіат «Мірафіорі»... І він допомагав їй із покупками. Здається, вона спекла третій пиріг, на два великі дека. Буде багато інших смаколиків...

— Котра година? — скрикнула Габріела, зриваючись на рівні.

— Ну, пізно вже, скоро сьома.

— Змивай-но цей макіяж. Ти залишаєшся вдома.

— Хто? Я? Мамочко!

Мама ввійшла швидким кроком.

— Хто кого б'є та за що?

Їй пояснили, що трапилося, а мама без роздумів винесла вердикт:

— Габа йде. Іда залишається. Будь ласка, без протестів.

— Мамо!!

— Я сказала, без протестів. Неповнолітні учениці не ходять на вечірки. Габрисю, а власне... чому ти теж не ходиш?

— Ну, бо в мене немає сукні, — поблажливо пояснила Габрися. — Але це неважливо, сьогодні я цим не переймаюся, бо просто йду на пиріг.

— Габрисю, як це? Як це — не переймаєшся? Це ж ненормально. Дорога моя, ти точно, стовідсотково повинна стати цього вечора прекрасною романтичною Попелюшкою. А як, це вже я тобі скажу.

- Це несправедливо! — вигукнула Іда. — Я ж домовилася з Вальдеком!
- О, кохана, як це мило. Я люблю Вальдека, хоча він надто часто має гикавку. Бідне дитя, чому він так мене боїться?
- Бо ти тиранка!
- Запроси його до нас. Посидимо собі всі разом біля телевізора, а десять хвилин на першу Вальдек піде додому.
- Ця пропозиція мені не подобається. І Вальдеку теж не сподобається.
- Але іншої немає, — у голосі мами відчувся метал. Іда, гнівно буркочучи, здала позиції.

(Переклад Л. Сакович)

Мислимо критично

1. Як герої ставилися до свого житла? Запишіть у зошиті, що для них було неважливим, важливим і найважливішим у їхній квартирі.
2. Що для вас є найважливішим у вашому помешканні? Про яке житло мрієте ви? Створіть візуалізацію житла своєї мрії.
3. У творі одна сестра зловживає косметикою, а інша її не використовує. Висловіть свою думку про користь і небезпеку використання косметичних засобів підлітками. Доведіть свою позицію науковими фактами.

Працюємо творчо

4. Створіть у будь-якій програмі візуалізацію кімнати Габрієли й Іди. Порівняйте свою ідею з роботами однокласників.
5. Складіть опис кімнати, який би продемонстрував читачам: а) людину, якої давно не було в кімнаті; б) героя (героїню), який (яка) має хобі; в) неохайного мешканця (мешканку) приміщення.

Обговорюємо разом

6. Розпитайте бабусь і дідусів, яким було їхнє життя в 70–80-ті роки ХХ ст.? Зробіть словничок термінів того часу (*дефіцит, економія, черга* тощо).
7. Прочитайте діалог між сестрами Борейко. Якими ви уявляєте собі дівчат? Порівняйте їх, використовуючи цитати з тексту.
8. Випишіть із тексту фразеологізми, з'ясуйте їхнє значення. Для чого, на вашу думку, стійкі сполуки вживають у художніх текстах?

Діємо в життєвих ситуаціях

9. Чи підтримуєте ви позицію мами, яка дозволила йти на вечірку лише Габрієлі? Чи відпускають вас на подібні заходи? За яких умов?
10. Оберіть одну із запропонованих позицій (дерев'яні й пластикові вікна; дерев'яний паркет, ламінат, лінолеум; електричний бойлер або газова колонка) чи свою власну й представте її однокласникам з погляду екологічності.

Угорська література

«Він писав пером, що занурене в серце...»

Напис на пам'ятному знакові на честь письменника

Іштван Фекете

1900–1970

Іштван Фекете — угорський письменник, автор повістей і новел, сценаріїв для кінофільмів і мультфільмів. Головна тема його творів — стосунки між природою та людиною. Він з любов'ю описує рослини та тварин, які населяють природу Угорщини. Живі істоти в нього завжди мають людські риси. У читачів великою популярністю користуються написані письменником твори, серед яких «Келе», «Челе», «Тернова фортеця», «Зимовий гай» та ін.

За межами Угорщини його твори були видані десятима мовами у 12 країнах.

Грані художнього твору

Новела І. Фекете «Пограбування гнізда», як і багато його творів, присвячена природі й ставленню людей до неї. Гуляючи весняним лісом, хлопчики забирають із гнізда маленьке совеня. Вони сподіваються вигодувати його самостійно. Але совеня сумує і не хоче їсти смаколики, які пропонують йому діти, не хоче сидіти в спеціально для нього створеному гнізді. Уночі за вікном на совеня чекає мама...

Як закінчиться історія з пограбуванням гнізда? Запрошуємо вас якнайшвидше про це дізнатися!

Готуємося до читання

1. Читаючи твір, зверніть увагу на те, як змінюється природа у відповідь на вчинки дітей.
2. З якою подією порівнює хлопчик реакцію великої сови на викрадення її сина?

Читаємо вдумливо

ПОГРАБУВАННЯ ГНІЗДА

Новела

Конвалій у лісі було ще не багато, але зозуля вже провіщала про прихід травня. Під кущами бігав шпак, а дятли постукували по деревах, як лікар по спині хворої

Обкладинки угорських видань творів Іштвана Фекете

людини. Кувала зозуля, стукав дятел, а попелясто-зелені дерева шатром розкинулися над лісом, щоб весняні згуки часом не відлетіли в чужі краї.

— Назбираємо ще й фіалок?

Ми зупинилися посеред цілого моря листя конвалій (а листя було достатньо).

— Фіалок?

Я понюхав конвалії. Вони розкрили тільки один-два дзвіночки, але мені здалося, що весь ліс пахне конваліями.

— Не треба фіалок!

Але ж як їх було багато! На довгих стеблах, блідих лісових квітів без запаху. У нас в селі фіалки можна було знайти тільки де-не-де в траві, але вони були запашні й сині, як вечірнє небо. Коли я переселився до міста, ще впізнавав цей вид. Фіалки без запаху були моїм першим розчаруванням.

— Ні, я не хочу збирати фіалки.

Тому ми просто бродили по лісу. На галявинах зупинялися, поверталися обличчям до неба й відчували, ніби сонячне проміння проникає через нас і зігріває наші серця.

Біля старого дерева я почав фантазувати, тому що дерево було переломлене, а край дупла, розташованого в ньому, почорніли від удару блискавки.

— У такому мостить гніздо сова, — пояснював я товаришу з міста, — але його не можна чіпати, бо вона може видерти людині очі.

Мій товариш почав шукати палку.

— Але тільки не мої...

— І все-таки бережись! У наших краях траплялося вже таке...

Та він не слухав. Сильно ударивши палицею об стовбур дерева, дивився на мене й сміявся.

— Це тільки така собі сільська казочка, — але як тільки він це вимовив, щось зашаруділо в гнізді, і звідти, широко розмахуючи крилами, вилетіла велика сова. Ми навіть не встигли злякатися, як вона зникла в лісі.

— Я ж казав!

— Буде краще, якщо ми підемо додому, — запропонував наляканий товариш.

— Треба звідти забрати!

— Кого?

— Її синів. Їх треба виростити. Це дуже розумний птах. Він ловить мишей навколо будинку.

Дупло було глибоким. Із самого його дна на мене дивилося напівоперене пташеня і шипіло, мов кішка. Я озирнувся навколо в травневому лісі, бо відчував, ніби звідкись за мною слідкують таємничі очі. Можливо, це мати совеняти. З густої крони котрогось дерева.

Мале вщипнуло мене за палець, але потім терпіло, поки я ловив його й обережно поклав за пазуху свого пальта. А потім мерщій униз із дерева! Ми бігли аж до узлісся:

— Тепер ми вже в безпеці, — прошепотів я. — Сюди вона вже не посміє за нами прийти.

Я поставив совеня на траву. Воно трохи хиталося, а потім сіло й кліпало на нас великими напівсонними очима. Воно ніби сумувало.

— Мама тепер шукає його?

— Шукає. Але потім звикне... — відповів я і поглянув у бік лісу.

Зозуля вже не кувала. Деревя ніби завмерли, над галявиною пролетіла тінь від хмари.

Удома я розмістив совеня у великій клітці й вимостив йому гніздо з вати. Та воно туди не йшло, а сиділо на твердих дошках і закрило очі, ніби заснуло.

Під вечір ми хотіли його нагодувати, але пташеня не їло, хоча я пропонував йому бекон.

— Воно ще молоде, — сказав мій друг, — його треба годувати.

Та маля не їло. Один шматочок я запхнув йому в рот, але воно не проковтнуло їжу. Забилося в куток і тільки дивилося.

Потім настав вечір. У місті стемніло, кімната занурилася в сутінки, не світилося нічого, тільки очі совеняти. Воно дивилося на мене.

Того дня вечерея не смакувала. Я навіть не виконав домашнє завдання. Сидів у темноті й тільки дивився на птаха, а мої думки блукали в лісі, де зараз була ніч. Великі дерева завмерли, круглий місяць вимостив собі велике подвір'я, а велика сова сиділа на краю обгорілого дупла поламаного дерева та із сумом сповіщала всьому лісу, що в неї вкрали сина.

Ніч також видалася для мене неспокійною. З ліжка мені було видно клітку, і я не міг відірвати від неї погляду. Клітка стояла перед вікном, із-за якого заглядала в кімнату ніч.

Мені приснилося, ніби гукає сова. А коли я виглянув у вікно, на кам'яному стовпі біля входу сиділа стара сова. Вона була сумна й дивилася на сина. Мені стало важко на душі.

Так важко, ніби хтось згадував Манюню (вона була моєю сестрою, і ми поховали її).

Так дивилася моя мама, коли ім'я Манюні випадково звучало за столом. Тоді ставало тихо. Над столом стояла пара від давно випланих сліз, і мати вставала.

— Зараз... — говорила вона, але до обіднього столу вже не поверталася.

Я крутився у ліжку, а сова все ще сиділа на стовпі. Здавалося, ніби вона сиділа на моїх грудях.

Уже світало, коли я прокинувся. У свинцевій сірості ніч відчувалася дуже близько, а власне світанок був дуже далеко. Павутиння сну ще щільно трималося на моєму обличчі, а реальність була ще безтілесною.

На стовпі сови вже не було.

Об дах стукали краплі дощу, совеня так само сиділо в кутку клітки, як і ввечері. Але зараз його очі дивилися більш привітно.

Ще йшов дощ, коли я рушив до лісу. Ще в полях обличчя травня ховалося в туманах, стежки були слизькими, як у листопаді.

Ліс дивився на мене очікувально, великі дерева схилилися наді мною, ніби хотіли заглянути в мої долоні: чи приніс я що-небудь для них.

Тільки дощ капав на листя, коли я, тремтячи, заліз на старе дерево й поклав совеня в дупло.

Потім я заховався під кущем, спостерігав за лісом, що прокидався. Спочатку свою пісню заспівав шпак — у мене з'явилася надія.

І знову стало тихо. Може, то вітер поворухнувся в кронах дерев, може, зашарудів, але коли я знову поглянув на обвуглену пащу дупла, то там вже сиділа стара сова.

Тоді прохолода відступила. У лісі піднімалася пара й стало тепло. Коли я біг додому, мене, як старого знайомого, проводжали співом птахи.

На пагорбі вже світило сонце, віддалений ліс був м'яким і мирним. Десь чути було ранкові дзвони.

(Переклад Є. Борисової)

Мислимо критично

1. Знайдіть у тексті опис лісу в той період, коли хлопчики прийшли на прогулянку. Яким ви його бачите? Який прикметник можна підібрати для його характеристики?
2. У якому дереві жила сова? Знайдіть його опис і прочитайте.
3. Чому хлопці вирішили забрати совеня з гнізда?
4. Як відреагував ліс на викрадення пташеняти та на його повернення? Прочитайте ці рядки.

Працюємо творчо

5. Чому, на вашу думку, головний герой вирішив повернути пташеня в гніздо? Що спонукало його до цього вчинку? Обґрунтуйте свою відповідь.
6. Уявіть собі, що ліс перетворився на людину й заговорив до хлопців. Як ви думаете, що б він їм сказав?

Обговорюємо разом

7. Опишіть своє ставлення до вчинків хлопців, позитивними чи негативними ви їх вважаєте?
8. У народі кажуть: «Хотів як краще, а вийшло як завжди». Як ви думаете, до якої частини тексту можна застосувати це прислів'я? Обґрунтуйте свою відповідь.

Діємо в життєвих ситуаціях

9. Чи живуть сови у вашому населеному пункті? Які види? Чи бачили ви їх коли-небудь? Розкажіть про них у класі.
10. У мережі «Інтернет» пошукайте інформацію про життя та звички великих вухатих сов. Що нового ви про них дізналися? Презентуйте отриману вами інформацію в найбільш зручному для вас форматі (презентація, стінгазета, буклет, колаж тощо).
11. Намалюйте ілюстрації до новели. Улаштуйте в класі виставку.

Угорська література

... це чемпіон з п'ятиборства угорської літератури.

Д. Гернад

Тібор Дюркович

1931–2008

Тібор Дюркович — угорський поет, письменник, драматург, перекладач. У своїх творах цікаво характеризував поведінку людей. Його творчий доробок становить майже 49 збірок.

Діти різних країн особливо люблять твори Т. Дюрковича «Скляна куля», «Чорнильна клякса», «Рікікі».

Грані художнього твору

В оповіданні «Скажи мені, дзеркальце, ...» ідеться про поведінку школярки-підлітка, яка збирається до школи. Для неї найголовнішою є її зовнішність. І тому вранці для дівчинки не існує нічого, окрім дзеркала. Зовсім по-іншому реагує на її приготування батько. Інакше бачить події мама. Що це — самозакоханість, егоїзм чи просто бажання сподобатися?

Прочитавши твір, ви отримаєте відповідь на це запитання.

Готуємося до читання

1. Пригадайте або пошукайте, у якому творі та за яких обставин звучить фраза, яка стала назвою оповідання.
2. Читаючи твір, зверніть увагу на опис зовнішності дівчинки. Прокоментуйте.
3. Чи симпатична вам Ніна? Чи могли б ви з нею подружитися? Обґрунтуйте.

Обкладинки угорських видань книжок Тібора Дюрковича

Читаємо вдумливо

«СКАЖИ МЕНІ, ДЗЕРКАЛЬЦЕ...»

Оповідання

— Я знову не можу потрапити у ванну кімнату! — кричав чоловік, бігаючи туди-сюди з рушником на шії. — Піджени її, бо я запізнююся! Це неможливо! Вона вже годину як всередині, усе розчісується, розглядає своє лице у дзеркалі...

Владимир Волегов «У дзеркалі»,
2000-ні

Ще один завиток волосся, ще одна усмішка відображенню в дзеркалі, ще треба випрямити брови — до дідька!

— Добре, добре, я вже вийшла, — говорить Ніна, — випурхнувши із ванної, ніби доросла жінка, хоча вона ще дитина. Уклавши на спину велику русяву гриву, добре вмившись, ступає. Підходить до дзеркала в кімнаті, там також дивиться на себе: чи добре сидить сукня? Затягує кофтину. Нахилилася до дзеркала, щоб подивитися на себе зблизька, розгладила волосся на лобі, а біля вуха закрутила пасмо. — Моя шкільна форма пом'ята. Як її одягнути?

— Ти тільки подивися на неї, — кричить чоловік до дружини. — Ти думаєш, вона поспішає? Вона ще все розглядає себе в дзеркалі.

Іди, подивися. Хіба так важливо на уроці арифметики, у якому напрямку завивається це пасмо твого волосся? Й інше пасмо? Як воно звисає? Ми вже мільйони разів повторювали: збери своє волосся. Грива. Воно — велика грива.

— Ти зараз будеш цим займатися чи йдеш у ванну? Ніно, ти теж збирайся швидше. І збери волосся у хвіст, — жінка задоволено дивилася на доньку.

— Не зберу, — і рушила.

— Чому не збереш? Ти думаєш, так краще? Чи гарніше? Замерзнеш.

— А якщо зберу, то не замерзну? У класі ніхто не збирає. Бо то старомодно.

— Для неї важливо пройти кілька кроків о вулиці із розпущеним волоссям. Я такого ще не бачив! Ні, щоб думати про географію.

— Про неї я теж думаю, — відповіла дитина, випурхнувши через двері. — Усім привіт!

— Нестерпна, — з любов'ю зітхнув чоловік вслід, як прийнято зітхати за доньками такого віку. — Розглядування волосся чи якогось там прищика може тривати годинами. Це — найважливіше! Важливіше, як увесь Всесвіт. У світі відбуваються страшні війни, а вона займається своїм волоссям. Один за одним бомбардують беззахисні міста, а тим часом вона розглядає своє лице в дзеркалі.

— А, — сердито махнула рукою жінка, потім вибігла в кухню. — Дивися! Навіть не поснідала! Інша дитина була б вдячна Богу, що має змогу їсти такий сніданок...

— Знаю, — перехилилася через вікно кухні дівчина, — у світі голодує багато мільйонів людей. А індіанцям навіть рису не вистачає. Вони вмирають з голоду на вулицях. Я в цьому не винна. Усе одно я не хочу снідати! — І пропливла по коридору.

— Нестерпна, — говорив чоловік і ввечері. Ніна вже лягла, вимкнула світло, але не могла заснути. Чоловік із жінкою тихенько розмовляли, не знаючи, що вона ще не спить. Вечірні розмови проникали до дівчини, їй здавалося, що розмовляють приємні незнайомці — мудрість батьків немовби просочилася через стіни. — Годинами тільки перед дзеркалом. От, сьогодні знову відчинив до неї

двері, щоб запитати, як справи з географією, так перед нею стоїть дзеркальце, вона щось тицяє на чолі, давить на носі. А тепер мила волосся.

— Припини. Радій, що вона доглядає за собою, — сказала жінка, готуючи шкільну форму дівчини.

— Доглядає! Вона цілими днями тільки цим і займається. Що це, скажи мені? Їй дванадцять років. Що вона хоче? Вона хто — зірка в школі, чи що за дідько? Та й вчителі не люблять, якщо хтось занадто гарний. Розпущене волосся — шлях до поганої успішності. На це звертають увагу, чи ти думаєш, що не звертають? Вони люблять тих, хто скромно сидить за партою і не висовується.

— Вона не винна, що добре виглядає, — прошепотіла жінка. — Чи ти б хотів, щоб вона була страшна чи товста? І взагалі: що ти хочеш?

— Не говори дурниць! Я хотів би, щоб вона прийняла себе такою, як вона є. Щоб не мліла від власної краси. І головне, щоб це не стало її основним заняттям. Немає більшої загрози, ніж краса. Якщо дівчина у дванадцять років годинами дивиться у дзеркало, поправляючи волосся, — їй кінець. Вона думає тільки про те, щоб на не заглядалися хлопці. Краса — початок глупості.

— Годі! Вона не зробить себе страшною, щоб ви заспокоїлись. У цьому віці всі поводяться саме так. Ми хіба не цим займалися? Так зачісували волосся, ськ зачісували. Навіть відображення у вікні розглядали, якщо була така можливість.

— Не говори! Можливо, ти це робила, а ми — ні! Раділи, що в нас взагалі було скло у вікні. Ще щоб себе розглядати в ньому! Якщо бомба не вибила скло, — чоловік сердито схопив газету, розкрив її, але не читав.

— Вона не винна в тому, що тут не падають бомби, щоб догодити тобі, щоб розбити скло, у яке вона могла б розглядати себе. Ми також цілими днями ламали голову над тим, яку б сукню одягти. Сюди стрічка, туди стрічка...

— Сукні! Ось бачиш, її думки зайняті завжди ними, вона тільки про це й говорить. Ось і сьогодні: ой, які туфлі я бачила на тій манекенниці! Знаєш, на тій, що живе на нашій вулиці. Не сердься, але це крах. Якщо в когось думки тільки про одне.

— Ти завжди говорив про те, що краса — це найкраще, що є у світі. То в чому зараз справа? Що вона є важливішою, ніж справедливість, виражає суть

Владимир Волегов «Дівчина на лузі», 2000-ні

життя, суть усієї природи... Узагальнює, вбирає у себе усі приховані, таємничі випромінювання, як квітка — біологічне чудо. Годі! І про це говориш саме ти? Це є важливим для тебе також, навіть у твої роки... Дорогий друже! Твоя донька росте, і її краса викликає в тобі ревності... Що вона прощається з дитинством і, на деякий час, з нами... Вона стає сама собою. Їй треба виграти бій у свого тіла, своєї душі...

— У дзеркала. Дякую.

— Так, у дзеркала. Найважче боротись із дзеркалом. Щоб потім стати дзеркалом для інших.

Дитина вже спала, довге русяве волосся розсипалося по подушці. Їй снилося, що вона босоніж ходить у лузі, потім біжить, біжить, щоб зловити сонце, що, як великий червоний м'яч, висить ось тут, близько, на горизонті. Вона хотіла зловити його, але сонце завжди відскакувало від дівчини. Вона міцно спала, не знаючи, які важкі справи чекають на неї в майбутньому.

(Переклад Є. Борисової)

Мислимо критично

1. Що незвичного в побудові тексту оповідання, особливо на початку, ви помітили?
2. Доповніть речення, яке автор вибрав заголовком.
3. Скільки років Ніні? Яка проблема, на думку її батька, зараз найважливіша для школярки? У чому це виявляється?

Працюємо творчо

4. Як ви розумієте слова мами: *«Вона стає сама собою. Їй треба виграти бій у свого тіла, своєї душі... у дзеркала. Найважче боротися із дзеркалом, щоб потім стати дзеркалом для інших»*.
5. Уявіть, що ви — Ніна. Озвучте думки дівчини в ситуації, коли дівчина збирається до школи.

Обговорюємо разом

6. Як реагує на поведінку доньки батько, а як мати? Чи можна сказати, що хтось із батьків не любить доньки?
7. «Волосся довге, а розум короткий», — кажуть у народі. Чи справедливе це прислів'я? Аргументуйте.
8. Чи залежить від зовнішньої краси щастя людини? Наведіть 2–3 аргументи на підтвердження або спростування цієї думки.

Діємо в життєвих ситуаціях

9. Чи знайома вам ситуація, описана в оповіданні? Обговоріть це питання в класі.
10. Запишіть у зошит 3–4 проблеми, які важливі для вас зараз. Працюючи в групах, узагальніть написане вами, а потім складіть перелік проблем, які найбільше хвилюють учнів вашого класу.
11. Виберіть одну з поданих у переліку проблем і запропонуйте шляхи її вирішення.

Кримськотатарська література

Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине...
От де, люде, наша слава,
Слава України!

Т. Г. Шевченко

Айдер Осман

1938–1997

Айдер Осман — кримськотатарський письменник і літературний діяч, який усе життя присвятив збереженню та відродженню кримськотатарської культури та літератури на чужині після депортації 1944 р.

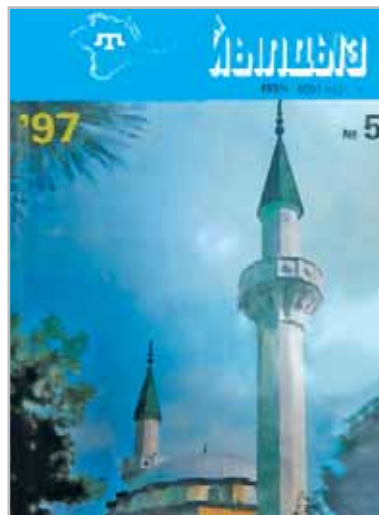
Роки психологічного насилля, яке довелося пережити хлопцю в технікумі, згодом буде взято за основу сюжету автобіографічного оповідання «*Плач Амета*». У 1972 р. вийшла друком перша книжка його творів «*Вітання від стрія*» з найпопулярнішими оповіданнями письменника: «*Знайомі очі*», «*Роки та Друзі*» та «*Сутичка*». Його дорожок становить майже ста оповідань, численні нариси, романи й повісті.

Грані художнього твору

«*Плач Амета*» — це твір про так зване «втрачене покоління» кримських татар, про тих, хто особистісно формувався вже на чужині під чорним тавром «діти зрадників радянського народу», а потім, повернувшись на Батьківщину до Криму, знову маркувався як «чужий», «вигнанець, який повернувся». Крізь призму життя одного підклітка автор відтворив образ світу після депортації кримських татар. Цей образ — складний, він включає дві сторони людської природи — добру й злу. Його показано очима хлопця, який не звик до брехні й ненависті, не втратив дитячої тяги до доброти та любові, незважаючи на жорсткі перипетії долі.

Дитинність головного героя втілюється через ситуативну іронію на новину про смерть Сталіна в кульмінаційній частині твору: дирекція та персонал маленького провінційного технікуму оплакує смерть одного з найжорстокіших тиранів ХХ ст., водночас юний Амет відчайдушно намагається вичавити із себе сльози, не видати своєї байдужості, але марно... Під стогін натовпу він згадує дитинство, Крим, обійми покійної матері, через що йому стискається серце, а душа палає гіркими сльозами.

Отже, головний сенс твору є іронічно-трагічним: коли всі переживають через смерть «батька народів» Сталіна, кримський татарин тихо оплакує свою рідну домівку, яку цей «батько» у нього забрав.

Журнал «*Їлдиз*» у якому з 1985 року Айдер Осман був головним редактором.

Готуємося до читання

1. Подивіться в інтернеті відео про життя і творчість А. Османа. Що вас зацікавило в біографії письменника?
2. Читаючи оповідання, з'ясуйте, яку обіцянку дав собі головний герой? За що йому було соромно?
3. Під час читання твору зверніть увагу на спогади дитинства головного героя. Чому саме Крим згадує Амет, почувши звістку про смерть Сталіна?

Читаємо вдумливо

ПЛАЧ АМЕТА

Оповідання

Весна, весна повсюди. Натхненна пора свіжості та радощів. Ранішня прохолода пахне незрівнянним ароматом весни та любові. У гуртожитку педагогічного технікуму вже всі прокинулися і повиходили надвір. Учні, умиваючись прохолодною водою, про щось жваво розмовляють і регочуть, а потім ідуть по парах до їдальні пити чаю. Щасливчик той, у кого з дому є скибочка хліба: він її з'їв і запив чаєм — ось тобі й добрий сніданок. Зрідка були й такі учні, що хліба зовсім не мали. Серед них й Амет, бо йому сам комендант міста заборонив відвідувати рідних. Якось Амет, собі на лихо, поїхав додому, а після цього таке почалося, що й ворогу не побажаєш. Директор на нього грізно дивиться, завідувач Калантаров, ще гірше, знущається так, наче Амет не людина, а звір. Хлопець, лише побачивши Калантарова, каменіє, серце ледве б'ється, руки тремтять. «Ти не маєш права тут вчитися, — в'їдливо сичить Калантаров. — Забирайся до свого вбогого села, там навчайся, там твоє місце!».

Щоправда, може, і не було б цих усіх знущань, якби Амет був обачнішим. А тепер — яка ганьба! Діти над ним глузують: «Агов, Амете, скажи-но, хто твій народ? Ти ж наче узбек? Ги-Ги-Ги!» Амет ніяковіє і забивається в куток, мов затравлений звір. «Може, мені не сваритися, а з ними разом засміятися, аби не били», — подумав Амет. Усі були старші за нього, хлопцеві щойно виповнилося

Кримські татари в місцях спецпоселень після депортації

чотирнадцять, а решті по 18–20 років. Але Амет не був хитруном і пристосованцем, завжди тримався подалі від таких учнів.

Він, усього-на-всього, наслідуючи професію своїх батьків, мріяв стати вчителем. Але кримським татарам на той час заборонялося віддалятися на відстань більше, аніж на п'ять кілометрів від власного будинку. Амет вважав себе жалюгідним брехуном. Він поїхав за тридцять кілометрів від дому, до міста Маргілан, змінивши в документах власне ім'я Амет Асанов на узбецьке Ахмад Хасанов, вступив до технікуму й оселився в гуртожитку. Знаючи узбецьку не гірше за самих узбеків, він легко став своїм серед решти узбецьких учнів і викладачів. Проте щастя тривало не довго, а лихо прийшло тихо: воно, наче звір, підкрадається до тебе та хапає зненацька.

Одного дня до класу зайшли директор, завуч і військовий... Учні піднялися, аби привітати керівництво. Директор підійшов до Амета й вимовив:

— Ось, це той втікач, який приховав свою національність.

— Хто ти за національністю? — гнівно просичав завуч.

Амет усе зрозумів. Заперечувати щось було марно.

— Татарин, — прошепотів Амет.

— Ні, ти не просто татарин, ти — кримський татарин! — заволав військовий, наставивши дуло свого пістолета до хлопцевої скроні.

— Ні-ні, тільки не тут, — обережно зробив зауваження директор. — Знаєте, що на очах у дітей такого робити не варто. — А потім, кинув ока на Амета й закричав: — Вийди звідси!

Амет вийшов, і тут прозвенів дзвоник на перерву. Юрба учнів оточила його у дворі. Військовий, наставивши пістолета на Амета, веде хлопця через двір до головних воріт. Амет, не піднімаючи очей, смиренно йде вперед. Діти, шоковані побаченим... Відчайдушні базікала з натовпу почали пояснювати: «Він виявився кримським татариним, зрадником, приховавши свою національність, вступив до нашого технікуму» — «Ні, ні, не тільки через це, — підхопив інший, — Амет у Криму німцям допомагав!» — «Що ти верзеш? — заперечив третій. — То не Амет допомагав, а його батько. Наші розвідники знайшли світлину, де він стріляє з німецького кулемета»...

Навчальний корпус був посередині двору, а позаду знаходився гуртожиток, тож, навіть учні з тих будівель перехилилися через підвіконня і зацікавлено спостерігали за дійством. Колись до технікуму приїхав бродячий циркач із ведмедем на ланцюжку. Він водив свого звіра двором технікуму й постійно бив по спині палицею. Ведміль від болю ревів і підстрибував усім на забаву. Було весело. Тепер так вели Амета, тим самим двором, щоправда не на ланцюгу, а під дулом пістолета.

— Піднімай руки догори! — крикнув військовий і кинувся до хлопця, наче яструб.

Дівчата в натовпі перелякалися, дехто розплакався.

— Хіба можна кидатися на такого малого?... — хтось прокричав із жінок.

— Я таких, як ти, на війні власними руками душив, — погрожував військовий. — Ти від мене не втечеш.

Обличчя його багровіє, доноситься сильний запах алкоголю, він безперервно лається на Амета.

Нарешті вони наблизилися до воріт, біля яких вже вимуштрувалися директор, завуч Калантаров і вчителі технікуму. Серед викладачів була й вчителька хімії Сабирджанова.

— Пане військовий, заховайте свій пістолет, — наказала впевненим голосом Сабирджанова. — Навпроти Вас дитина.

Армієць обурився, але пістолет прибрав. Вийшовши за ворота, Амет залишився з військовим удвох. Через кілька хвилин вони дійшли одного бараку й зайшли туди. Не встиг Амет переступити поріг, як отримав від військового тумака, такого сильного, що перелетів через усю кімнату й упав біля вікна, піднятися вже не зміг. Пройшло чимало часу, Амет крізь туман почув дитячі голоси. Відкривши очі, ледве спромігся піднятися до підвіконня. Визирнув і побачив юрбу дітей, які весело гралися і кричали.

«Які ж вони щасливі. Чи знають вони це?» — подумав Амет.

Стало вечоріти й усі розбіглися з майданчику по домівках. Амет залишався сам на сам у безлюдному бараці й сумно дивився у вікно.

«Тепер, певно, викликать батька. — Перед очима з'явився образ батька, його добрі очі й змучене долею лице, образ старшого брата та сестри... — За мою провину хтозна як їх покарають, — подумав Амет... — Добре, що мама не побачить моєї ганьби, її серце зупинилося багато років тому...» — Амет розридався.

Найжахливіша для нього ніч тягнулася вічність. Він то прокидався від кошмарів, то довго не міг заснути в порожній кімнаті, то чув голоси надворі та закликав від страху. Нарешті настав ранок. Під вікном знову загомоніли дітлахи. Амет піднявся з підлоги й знову заплакав. Його стогін почув один із хлопців. Підбіг до вікна й, побачивши заплаканого Амета, запитав:

— Чому ти плачеш?

Амет йому все розповів:

— Тепер мене виженуть із технікуму і з міста.

— Ти що таке кажеш? — відповів хлопець. — Це коли таке було, щоб дітей вигнанцями робили?

— Але ж я — кримський татарин, винний, що приховав свою національність...

— Ну то й що? За такі речі не відраховують і не виганяють. Ти вже скільки часу так сидиш у бараці?

— Зі вчора, удень сюди привели.

— З того часу ти не виходив звідти?

— Ні, не виходив. Він закрив двері й кудись подівся.

Хлопець із подивом запитав:

— Ти, певно, їсти хочеш?

Амет кивнув головою.

Через кілька хвилин до бараку прийшли дорослі, батьки хлопця-рятівника та інші містяни. Почали розпитувати хлопця, який розповів правду... Вони були по-справжньому обурені.

— Сьогодні неділя. Комендант не повернеться. Так і будеш, бідолашний, сидіти тут до понеділка, — схвильовано сказала жінка з натовпу.

Дехто вирішив піти шукати коменданта, їм прокричали з натовпу:

— Скажіть, якщо раптом він не захоче його визволити, то відповідатиме за це. За потреби, самому Сталіну скаргу напишемо.

— Скажіть, не бійтеся цього п'яницю пропащого, ув'язнив дитину, а сам кудись пішов, ти дивися, теж мені захисник...

З вікна визирає хлопчина із заплаканими червоними очима, дивиться на людей і просить Аллаха, аби вони не розходилися. Він зрозумів, що допоки вони тут, він зможе врятуватися, аби тільки вони не розходилися.

Люди не розійшлися. Гучно обговорювали цю ситуацію, стоячи біля бараку коменданта. Дітлахи принесли хліб, воду та молоко для Амета. Через деякий час під'їхав мотоцикл і з нього, ледве тримаючись на ногах, виліз п'яний як чіп комендант. Відкривши двері бараку він здивовано запитав в Амета:

— Ти хто такий?

— Я, Амет Асанов, кримський татарин, який приховав свою національність. Учора Ви мене вивели з технікуму й залишили тут.

Амет промовив ці слова без нотки страху чи сорому в глосі.

— Ба! Це ти!

— Гей, ти, не нахабній, відпусти хлопця! — вигукнув кремезний чоловік ставленим голосом.

Решта підтримала чоловіка:

— Швидко відпустіть! Він більше доби чекає на Вас!

— Не дозволено, — відрізав комендант.

— Гей, ведмеде, — продовжив говорити кремезний чолов'яга, — я Берлін завойовував, тебе із ніг швидко звалю! Відпусти малого, кажу тобі!

Комендант подивився на чоловіка своїми криваво-червоними очима, зрозумівши, що той не жартує і сказав Аметові:

— Виходь, п'ятого числа кожного місяця приходитимеш на підпис до мене. І дивися, не хитруй, бо швидко відірву тобі хвіст.

У такому режимі промайнуло три місяці. За цей час Амет багато разів питав себе: «А що б було, якби я не збрехав. І завжди висновок був один: краще ніколи в житті не брехати. Говорити тільки правду й завжди правду, якою б гіркою вона не була».

У технікумі ця ситуація наробила багато галасу. Для збереження іміджу більшість викладачів вирішила відрахувати Амета. Проте молода викладачка з хімії Сабирджанова голосувала «проти».

— Немає такого закону, за яким студента відраховують через його національність, — відказала, наче відрізала, вона. — Немає! — Вона голосно сперечалася з колегами. — За потреби, я й до Москви напишу листа. Сталіну теж напишу, але цю справу я так не залишу. Люди, які не спроможні захистити одну дитину збираються захищати правду...

Постанова більшості так і залишилася на папері. Ніхто не наважився її підписати. А зараз уже Амета залишили в спокої.

Амет кожного місяця відвідує барак коменданта й ставить в його журналі підпис. Черги в такі дні розтягуються на кілометри. Скільки Амет приходив сюди, але ніколи не бачив своїх однолітків, завжди діти старші від нього на два-три роки. Амет це помітив, але сперечатися не став, аби не наражати себе на нові неприємності.

З уроків Амет найкраще вчить хімію. Хоч й не завжди все розуміє, але формули всі складає бездоганно. Пані Сабирджанова його підтримує на уроках:

— У Асанова обов'язково все вийде. От побачите. Дивіться на нього та беріть приклад.

Амет після таких слів не лінується і готується до хімії.

Одного ранку, Амет зрозумів, що йому не дали талон на хліб. Усі учні рушили до їдальні й розсілися із харчами й чаєм за столом. Амет сів із краєчку й налив собі чаю. Діти навпроти відразу ж запросили Амета до себе. Кожний відламав шматочок хліба та простягнув Аметові.

— Я обов'язково завтра куплю хліб і принесу вам, — одразу ж сказав Амет.

— Ти не соромся, пригощайся і завжди сідай із нами до столу. Не важливо, чи є у тебе хліб, чи немає.

Амет розчулився. «Які ж класні ці хлопці та дівчата. А я завтра обов'язково пригощу їх хлібом».

(Переклад Є. Кашуби)

Мислимо критично

1. Чому Амет був самотнім у технікумі?
2. Оцініть стосунки Амета з батьком. Чи поважав він свого тата?
3. Охарактеризуйте вчительку хімії пані Сабирджанову.
4. Як звертання військового до Амета характеризують правову ситуацію в країні в цілому? Поясніть.
5. Які випробування випали на долю Амета? Чи зміг він їх здолати?
6. Хто допомагав хлопчику пережити знущання?

Працюємо творчо

7. Розкажіть про життєву історію Амета з позиції: а) його тата; б) коменданта; в) учительки з хімії.
8. Напишіть, про що подумав Амет після арешту та побиття, побачивши натовп людей біля бараку.

Обговорюємо разом

9. Амет обіцяє собі: «*Ніколи більше не буду брехати, істина — дорожча за будь що*». Наведіть 2–3 аргументи на підтвердження або спростування цієї думки.
10. Хто в технікумі подобався Аметові? Поясніть позицію героя. Чи є у вас справжні друзі в школі?

Діємо в життєвих ситуаціях

11. Поясніть часте вживання автором в тексті слів *істина, істинний*. Чиї сльози були справжніми, а чиї удаваними?
12. Чи почувалися ви коли-небудь самотнім (самотньою)? Як вам вдалося виправити цю ситуацію?
13. Наведіть 2–3 приклади негативних наслідків булінгу молодих людей у школі.

Російська література

Я мрію про милу Україну, Єлизаветград,
Київ, де я був щасливий...
А. Тарковський

Арсеній Тарковський

1907–1989

Арсеній Тарковський — російський поет і перекладач. Розпочав друкувати свої вірші з 1926 р. Його перший псевдонім — Тарас Підкова. За радянських часів твори поета видавали мало через ідеологічні заборони. Перекладав зі східних та європейських мов. Його основні поетичні збірки: «Перед снігом» (1962), «Землі — земне» (1966), «Вісник» (1969), «Зимовий день» (1979), «Вибране» (1982) та ін. Творчість А. Тарковського — частина української культури, адже його поезію живила рідна земля, українська пісня та українське слово. Арсеній Тарковський — батько видатного кінорежисера Андрія Тарковського, творця всесвітньовідомих фільмів «Солярис», «Іванове дитинство», «Дзеркало», «Андрій Рубльов».

Грані художнього твору

А. Тарковського недаремно називають *поетом-філософом*. Про що б не писав митець, у його віршах не тільки постають яскраві художні образи, а й пульсує напружена думка, що спонукає читачів до осмислення життєвих питань. Проблеми смислу людського існування, морального вибору, кохання, творчого покликання — усе це відображено в поетичному доробку письменника. Характерною особливістю стилю митця є простота та ясність форми, змістова відкритість віршів. А. Тарковський вважав себе наслідувачем традицій російської класичної літератури, а також української філософської поезії, зокрема Г. Сковороди.

Готуємося до читання

1. За допомогою інтернету прослухайте пісню «От і літо пройшло...» (рос. «Вот и лето прошло...») на слова А. Тарковського у виконанні української співачки С. Ротару. Яке враження справив на вас музичний твір? З'ясуйте його творчу історію.
2. Знайдіть в інтернеті цей вірш у виконанні автора. Про що б ви запитали його?
3. За допомогою інтернету дізнайтеся про те, як ушановують пам'ять А. Тарковського в Україні. Хто з українських митців перекладав вірші поета?

Збірник віршів А. Тарковського, 1983

ОТ І ЛІТО ПРОЙШЛО...

От і літо пройшло,
Відгуло, відпалало.
Тихо світиться тло,
Тільки цього замало.
Все, що збутись могло,
Наче лист п'ятипалий,
Мені в руки лягло.
Тільки цього замало.

Задаремно ні зло,
Ні добро не пропало.

Все яскраво цвіло!
Тільки цього замало.
Не ховався під крило,
Та життя рятувало.
Мені справді везло.
Тільки цього замало.

Листя не обпекло.
І гілля не зламало.
День промитий, мов скло.
Тільки цього — замало.
(Переклад Б. Мозолєвського)

Мислимо критично

1. Чи можна вважати цей вірш *філософським*? Які питання порушено в ньому?
2. Знайдіть виразні деталі у творі. Розкрийте їхній символічний зміст.

Працюємо творчо

3. Опишіть (*усно*) пейзаж, який постає у вашій уяві під час читання вірша. Які барви ви б дібрали для нього? Якщо можете, намалюйте осінній пейзаж за мотивами твору А. Тарковського.
4. Доведіть цитатами з тексту, що у вірші відтворено саме пору осені.
5. Доберіть до вірша ілюстрації або світлини, створіть презентацію або буктрейлер.

Обговорюємо разом

6. Як ви розумієте лейтмотив твору «Тільки цього — замало». Чого бракує (чи бракувало) ліричному героєві вірша? А чого не вистачає вам у житті, щоб бути справді щасливим?
7. Прокоментуйте слова: «Задаремно ні зло, / Ні добро не пропало». Чому, на вашу думку, автор поєднує ці протилежні поняття? Чому вони не були даремними в життєвій долі ліричного героя? Якщо в житті людини буде все тільки добре й хороше, чи вплине це на її характер, чи зможе вона боротися з труднощами?

Діємо в життєвих ситуаціях

8. Чи підходить особисто для вас принцип А. Тарковського: «Не ховався під крило»? Чи ховалися ви колись «під крило»? Чиє?
9. «Мені справді везло», — пише А. Тарковський у вірші. Доберіть синоніми до слів *везіння*, *везло* (у контексті твору). На що чи на кого ви покладаєтесь у житті — на себе, свою працю, друзів, рідних чи на везіння? Поясніть власну позицію.

Російська література

Я нічого в світі не бажаю,
Крім шляхів і радості в полях,
Аби небо сяяло безкрає,
І струмки перетинали шлях.

Б. Чичибабін

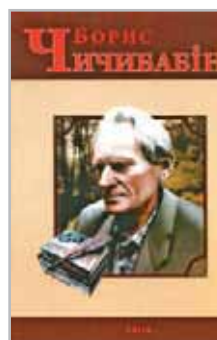
Борис Чичибабін

1923–1994

Борис Чичибабін (справжнє прізвище — Полушин) — російський поет. Його перші збірки вийшли друком на початку 1960-х років. Але за радянських часів твори поета майже не друкували. Справжнє визнання прийшло до нього зі здобуттям незалежності України.

Грані художнього твору

Поезія Б. Чичибабіна має не тільки ліричний, а й потужний історичний струмінь. Його особиста доля стала відображенням складної історії ХХ ст., тому митець прагне у віршах відтворити своє бачення того, що відбувалося з ним та його співвітчизниками. Історичні аналогії поєднуються з філософськими роздумами письменника про суспільство, свій час, важкі шляхи народу. 1990 р. вийшла друком збірка «Дзвін», за яку поет був відзначений Державною премією. Там були зібрані вірші, які раніше були заборонені. Поезія Б. Чичибабіна відлунює, як дзвін, у серцях тих, кому не байдужі минуле, теперішнє і майбутнє батьківщини.

Видавництво «Фоліо», 2015

Готуємося до читання

За допомогою інтернету подивіться один з документальних фільмів про Б. Чичибабіна. Про які нові факти із життя поета ви дізналися?

Читаємо вдумливо

З УКРАЇНОЮ В КРОВІ...

З Україною в крові живу на землі України,
І, хоч звуся російським, та ж голосом де не поринь,
Тут, на рідних полях, де розноситься шум тополиний,
Здавна й мій примостився куринь.

Що той південь мені, що та північ в хурделиці хворій?
Помолюся хмаркам, аби дощик мене не застиг,
Дзвоник — ніжний мій брат, а звичайний блакитний цикорій
Для зірок, ніби Петрів батіг.

І на стежці цупкій, де зітхає болото стодзвонно
Про мої мовчазні, про мої непідкорені дні,
Дивовижного лося дрововидна корона
Серед хащі зустрілась мені.

А коли я просив: «Зглянься вже наді мною, природо!»,
Обіймала зорею і вже поставала з води,
І лягала травою, і пестила знов прохолода
Від джерельного Сковороди.

Вся історія наша залюбки обійшлася б без кривди,
Коли б місто престольне в проміннях краси і добра
Не на холоді дикім звело золочені покрівлі,
А на схилах веселих Дніпра.

Сивий край Кобзаря, я люблю твою волю смагляву,
Серед тисяч імен, серед інших дзвінкх голосів,
Заспівайте мені про кохання, про вірність, про славу,
Солов'ї запорозьких часів.

(Переклад В. Каденка)

Мислимо критично

1. Яку землю поет вважає для себе рідною? Доведіть цитатами з тексту.
2. Знайдіть епітети й метафори, що виконують роль визначення до українських власних назв. Прокоментуйте.

Працюємо творчо

3. Які представники української культури названі у творі? Що вони означають для ліричного героя та автора вірша? А для вас?
4. Які представники флори і фауни України названі у вірші? Знайдіть їхні зображення та народні назви в інтернеті.

Обговорюємо разом

5. У вірші поет розмірковує не лише про деякі факти історії, а й про можливі варіанти її розвитку. Знайдіть ці рядки. Подумайте, чи могла б історія розвиватися саме так, як пише митець. Спрогнозуйте.

Діємо в життєвих ситуаціях

6. Знайдіть у творі слова й вирази, у яких утілено прагнення до свободи. Що означає свобода для ліричного героя та автора твору? А для вас? Як не втратити свободу в суспільстві?

Єврейська література

Присвячую свою книжку всім переслідуваним і скривдженим на землі, молодим і старим, євреям і неєвреям, бо й досі не втратив надію на те, що час облудних обвинувачень і несправедливих судів рано чи пізно мине.

І. Б. Зінґер

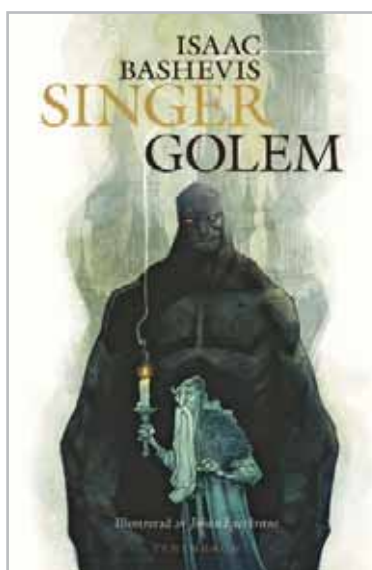
Ісаак Башевіс Зінґер

1923–1994

Ісаак Башевіс Зінґер — американо-єврейський письменник польського походження, лауреат Нобелівської премії 1978 р. Писав мовою ідиш. Відомий як автор романів «Двір», «Шоша», «Спадщина». Його вважають послідовником М. Гоголя, Т. Манна, Е.-М. Ремарка, К. Гамсуна. У своїй творчості використовував традиції єврейського й українського фольклору. Один з найвідоміших творів письменника для дітей — казково-фантастична повість «Голем», за мотивами якої з успіхом ідуть вистави в театрах світу, зокрема в Мукачівському драматичному театрі.

Грані художнього твору

Події повісті «Голем» відбуваються в м. Празі в XVI ст. в єврейському кварталі. Євреї переживали утиски можновладців. Банкір єврейської громади потрапив на лаву підсудних за позовом графа Братиславського, котрий звинувачував поважного єврея у викраденні своєї доньки. У скрутну хвилину до духовного лідера громади — Раббі Лейби прийшов незнайомец, котрий порадив йому зробити глиняного голема, що допоможе звільнити банкіра. У створенні глиняного велетня Раббі допомагали чотири стихії — повітря, вода, земля (глина), вогонь. Коли Раббі створив голема, він удихнув у нього життя і написав ім'я Бога на його чолі. Глиняний велетень, якого назвали Йосифом, розшукав зниклу доньку можновладця, яку той сам наказав зачинити в підвалі свого замку. Суд змушений був виправдати банкіра-єврея. З часом голема стає дедалі більше подібним на людей, він навчився говорити, відчувати, співпереживати, як людина. Йосиф, зрештою, перестав слухатися свого творця, бо захотів бути справжньою людиною. Голем закохався в Міріам, яка жила в домі Раббі. Пізніше імператор наказав забрати Йосифа до війська, де він повинен був чинити зло — убивати людей. Проте цього аж ніяк не можна було допустити. Раббі мусив знову перетворити Йосифа на глиняного голема, стерши ім'я Бога з його чола. І Міріам мала допомогти Раббі в цьому, але вона й сама полюбила його... За легендою, глиняний голем і досі лежить у старій синагозі в Празі, чекаючи часу, коли знову доведеться захищати євреїв.

Шведське видання роману Ісаака Башевіса Зінґера «Голем», Йохан Егеркранс, 2017

Готуємося до читання

1. Знайдіть у Біблії 1–2 міфи про переслідування єврейського народу. Прокоментуйте.
2. Пригадайте події української та всесвітньої історії, коли проти євреїв застосовували утиски й гоніння.

Читаємо вдумливо

ГОЛЕМ

Повість

(Уривок)

(...) Серед празьких євреїв найбільше був засмучений арештом банкіра Раббі Лейба. Він усе життя чекав на пришестя Месії, який мав урятувати світ від страждань і вад. Тоді світлом Господа буде сповнена кожна душа, кожне серце. І навіть хижаки перестануть їсти інших тварин, вовк буде жити мирно з ягням. Бог поверне Свій народ у Святу землю, в Єрусалимі буде споруджено священний храм, і воскреснуть мертві. Але натомість цього — таке жахливе, таке підступне обвинувачення проти одного з шанованих членів єврейської общини! Раббі знав, що надалі будуть нові арешти й незабаром празький кат почне будувати шибеницю і готувати мотузку для карі.

Опівночі Раббі Лейба піднявся для молитви. Як завжди, він посипав голову попелом і почав оплакувати руйнування храму в давні часи. На його очах з'явилися сльози, коли він згадав і про нинішні нещастя єврейської общини. Раптом двері відчинилися, й увійшов якийсь незнайомиць із клунком на плечі, як носять жебраки. Раббі Лейба здивувався, він думав, що зачинив двері, перш ніж розпочати молитву, а виявилось, що двері були відчинені. Раббі Лейба перервав молитву й простягнув руку чоловікові, адже гостинність в очах Бога важливіша за молитву. Він привітав незнайомця словами: «Шолом алейхем!», що означає «Мир вам!», і запитав:

— Чим можу прислужитися?

Сцена із драматичного театру

— Дякую, мені нічого не потрібно, — сказав той. — Я скоро піду.

— Серед ночі?

— Так...

Раббі Лейба уважно подивився на гостя і зрозумів, що це не звичайний волюцюга, яких чимало. Він прочитав у його очах щось таке, що можна побачити лише у великих людей: поєднання любові, гідності й духа Божого. Раббі Лейба здогадався, що перед ним один із тридцяти шести праведників — завдяки їхнім заслугам, як свідчить легенда, стоїть цей світ.

Ніколи ще Раббі Лейба не зустрічав таку поважну людину. Він схилив голову й сказав:

- Ваша поважносте, у нас у Празі сталося велике лихо. Наші вороги хочуть знищити нас. Ми всі охоплені горем.
- Я знаю, — сказав незнайомиць.
- Що нам робити?
- Зробіть голема, і він вас врятує.
- Голема? Як? З чого?
- З глини. Напишіть у нього на чолі одне з імен Бога, силою цього імені він якийсь час буде жити й виконає свою місію. Ім'я йому буде Йосиф.

(Переклад В. Rogozинського)

Мислимо критично

3. Що викликало біль і сльози в Раббі Лейби?
4. Що мав зробити голем?
5. Чому голем мав через деякий час померти, тобто знову перетворитися на глину?

Працюємо творчо

6. За допомогою інтернету з'ясуйте значення персонажа єврейської міфології голема. Яким ви його уявляєте? Опишіть (усно).
7. Знайдіть в інтернеті зображення синагоги в м. Празі та в 1–2 українських містах. Які елементи декору характерні для синагоги? Розкажіть про них, доберіть світлини. Якщо є синагога в місці, де ви проживаєте, розкажіть про неї.

Обговорюємо разом

8. Після того, як ім'я Бога було стерто із чола голема, пропала Міріам. Одні казали, що вона втопилася в річці, інші — що вночі її зустрів голем і відніс туди, де живуть люблячі душі. Придумайте продовження історії про голема та Міріам.
9. Поміркуйте над останньою фразою повісті «Голем»: «Любов, що колись була накреслена в серці, неможливо стерти. Вона живе вічно». Чи погоджуєтеся ви з цією думкою? Поясніть.

Діємо в життєвих ситуаціях

10. Які єврейські свята ви знаєте? Як їх святкують в Україні? З якими біблійними традиціями та міфами вони пов'язані?
11. Як ви вважаєте, чи здійснився мрія Раббі Лейби про пришестя Месії? Що для цього потрібно?
12. Чи потрібний голем у сучасний період? Яким народам, націям і країнам?

ЗМІСТ

Слово до читачів	3
------------------------	---

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Наталія Дев'ятко	4
Легенда про юну весну	4
Олександра Дорожовець	15
Старий будинок	15
Андрій Кокотюха	31
Гімназист і чорна рука	31
Оксана Луцевська	37
Задзеркалля	38
Мія Марченко	50
Місто тіней	50
Марина Павленко	66
Миколчині історії	67
Ірен Роздобудько	80
Арсен	80

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

Німеччина

Корнелія Функе	95
Чорнильне серце	96

Велика Британія

Діана Вінн Джонс	106
Мандрівний замок Хаула	107

Велика Британія

Філіп Пулман	117
Північне сяйво	118

Франція

Анна Гавальда	125
35 кіло надії	126

Норвегія

Клаус Гагеруп	135
Золота вежа	136

Ірландія

Йоун Колфер	145
Артемід Фаул	146

Швеція

Ульф Старк	157
Диваки і зануди	158

ЛІТЕРАТУРА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН УКРАЇНИ**Польська література**

Мачей Войтишко	163
Пчух	163
Бромба	166
Малгожата Мусерович	170
Брехуха	170
Цвіт цвітної капусти	174

Угорська література

Іштван Фекете	179
Пограбування гнізда	179
Тібор Дюркович	183
«Скажи мені, дзеркальце...»	183

Румунська / молдовська література

Міхайл Садовяну	187
Нещасна людина	188

Кримськотатарська література

Айдер Осман	192
Плач Амета	193

Російська література

Микола Заблоцький	198
Освідчення	198
Арсеній Тарковський	200
От і літо пройшло... ..	201
Борис Чичибабін	202
З Україною в крові	202

Єврейська література

Ісаак Башевіс Зінгер	204
Голем	205

Навчальне видання

СУЧАСНА ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА

Серія «Шкільна бібліотека»

Посібник для 7 класу закладів
загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Редактор *Н. Забаитанська*
Макет і художнє оформлення *Д. Ширяєв*
Технічний редактор *Л. Ткаченко*
Комп'ютерна верстка *С. Груніної*
Коректори *І. Барвінок, С. Бабич*

Підписано до друку 2020 р. Формат 70×100/16.
Папір для офсетного друку. Гарнітура Петербург С. Друк офс.
Ум. др. арк. . Обл.-вид. арк.
Умовн. фарбовідб. .
Наклад прим. Зам. №

Видавництво «Грамота», вул. Паньківська, 25, оф. 13, м. Київ, 01033.
Електронна адреса: gramotanev@bigmir.net;
www.gramota.kiev.ua

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру України
суб'єктів видавничої справи ДК № 341 від 21.02.2001 р.

ВИДАВНИЦТВО
ГРАНІОТА

